

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE
Centrul de Terminologie

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 811.135.1'373.74 (043.2)

DRUȚĂ INGA

DINAMICA TERMINOLOGIEI ROMÂNEȘTI
SUB IMPACTUL TRADUCERII

621.04. Lexicologie și lexicografie; terminologie și limbaje specializate;
traductologie (limba română)

Teză de doctor habilitat în filologie

Consultant științific: dr. hab. Vasile Bahnaru _____

Autorul: _____

CHIȘINĂU, 2014

© Druță Inga, 2014

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. TERMINOLOGIA: O DISCIPLINĂ LINGVISTICĂ SAU O ȘTIINȚĂ INTERDISCIPLINARĂ	15
1.1. Delimitări conceptuale: terminologie, terminografie, terminotică	15
1.2. Incursiune cronologică în domeniul terminologiei	19
1.3. Direcții de cercetare și tendințe actuale în terminologie	30
1.4. Istoricul preocupărilor terminologice în limba română	40
1.5. Termenul și limbajele specializate: abordări diverse	48
1.6. Neologie, neonomie, neosemie. Neologia traductivă. Impactul traducerii asupra terminologiei	64
1.7. Concluzii la capitolul 1	81
2. TERMINOLOGIA ROMÂNEASCĂ: ISTORIC ȘI ABORDĂRI	83
2.1. Parcurusul istoric al terminologiilor românești: faza de constituire (pe baza primelor traduceri specializate în limba română)	83
2.2. Presa – vehicul al terminologiei științifice și tehnice	110
2.3. Concluzii la capitolul 2	119
3. TERMINOLOGII ROMÂNEȘTI: PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ. DIMENSIUNEA PARADIGMATICĂ	121
3.1. Relația lingvistic – extralingvistic și dezvoltarea conceptuală a terminologiei economice	121
3.2. Tradiție și inovație în formele de exprimare ale terminologiei educației	164
3.3. Concluzii la capitolul 3	204
4. INTERDISCIPLINARITATEA: O CARACTERISTICĂ A TERMINOLOGIEI MODERNE	206
4.1. Terminologia mediului: constituire, concepte-cheie, caracteristici	206
4.2. Lexicul științific interdisciplinar (termeni comuni mai multor terminologii)	229
4.3. Concluzii la capitolul 4	236
5. ÎNTRE LEXICUL COMUN ȘI LEXICUL SPECIALIZAT: DIMENSIUNEA SINTAGMATICĂ A TERMINOLOGIEI	237
5.1. Relațiile sintagmatice în cercetarea lexicului specializat	237
5.2. Terminologia actuală: de la dicționare la texte	243
5.3. Concluzii la capitolul 5	271
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	273
BIBLIOGRAFIE	277
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	304
CV-ul autoarei	305

ADNOTARE

Inga Druță. *Dinamica terminologiei românești sub impactul traducerii*, teză de doctor habilitat în filologie, Chișinău, 2014. Teza cuprinde: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (417 titluri), 270 de pagini de text de bază, 3 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în două monografii, 23 de studii științifice și în două dicționare.

Cuvinte-cheie: termen, terminologie, traducere, interdisciplinaritate, sens specializat, analiză paradigmatică, analiză sintagmatică, polisemie, neologie, neonomie, neosemie, terminografie, terminologizare, determinologizare, matrice terminogenică.

Domeniul de studiu: 621.04. Lexicologie și lexicografie; terminologie și limbaje specializate; traductologie (limba română).

Scopul lucrării: descrierea din perspectivă diacronică a unor terminologii românești, evidențiind *impactul traducerii specializate* asupra acestora.

Obiectivele de bază ale tezei: cercetarea și prezentarea sub aspect diacronic a inventarelor terminologice din domeniile selectate pe baza unor surse complementare (dicționare, lucrări științifice originale și traduse, manuale, articole de presă); caracterizarea mijloacelor de formare a terminologiilor investigate și identificarea matricelor terminogenice ale acestora; confruntarea descrierii sensului specializat în dicționare și în texte cu un grad diferit de specializare; relevarea sensurilor noi apărute ca efect al migrării termenilor în alte domenii decât cele de origine sau în limba comună; prezentarea și caracterizarea fenomenului *interdisciplinarității terminologice* și realizarea unui minicorpus de termeni interdisciplinari; punerea în evidență a *impactului traducerii* asupra terminologiilor românești.

Noutatea și originalitatea științifică: noua direcție de cercetare este determinată de adoptarea *perspectivei semasiologice*, care permite un *studiu dinamic* (sub aspect diacronic) al termenilor, analiza datelor terminologice *în discurs*, mediu în care acestea sunt supuse variației, iar, în consecință, tratamentul termenilor ca *unități lexicale cu valori specializate*, nu „exilarea” acestora în afara lexicului.

Importanța teoretică: analiza *după modele și metode lingvistice* a unor fenomene de actualitate: *dinamica terminologică* (la nivelul *inventarului* și al *sensurilor*), *mobilitatea conceptuală a termenilor*, *migrarea termenilor*. Lucrarea este o contribuție la îmbogățirea modelelor terminologice cu concursul teoriilor și metodelor lingvistice, în special din *semantica lexicală*, *lexicografie* și *lingvistica corpusului*.

Valoarea aplicativă. Soluțiile teoretice și concluziile studiului pot fi aplicate în cadrul cursurilor universitare de *terminologie*, *comunicare și traducere specializată* ș.a. Recomandările și rezultatele practice ale cercetării pot contribui la completarea dicționarelor generale și specializate de limba română cu noi forme și sensuri, la elaborarea unor lucrări terminografice și aplicații terminotice (dicționare și baze de date electronice) multilingve prin aplicarea unui *model integrat modern* de abordare a terminologiilor specializate, în care ar fi combinate principiile specifice terminologiei „interne” și terminologiei „externe”.

Implementarea rezultatelor științifice. Soluțiile teoretice și rezultatele practice au fost aplicate la Centrul de Terminologie (baza de date terminologice) și în cadrul proiectului internațional *Dicționarul poliglot de termeni* (2011-2013, Târgu-Mureș – Chișinău), soldat cu apariția lucrării *Dicționar de termeni economici* (vol. I) în șase limbi: română, franceză, engleză, germană, maghiară și rusă (București, Editura Universitară, 2013). De asemenea, numeroase fenomene, analize și concluzii ale investigației sunt valorificate în cursurile de masterat *Introducere în terminologie* și *Redactarea textului specializat*, ținute la Facultatea de Litere și Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea de Stat din Moldova).

АННОТАЦИЯ

Инга Друцэ. *Динамика румынской терминологии под влиянием перевода*, диссертация на соискание учёной степени доктора хабилитат филологических наук, Кишинэу, 2014. Работа состоит из введения, пяти глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии (417 работ), 270 страниц основного текста, 3-х таблиц. Результаты диссертации нашли свое отражение в двух монографиях, 23 научных работах и в двух словарях.

Ключевые слова: термин, терминология, перевод, междисциплинарность, специализированное значение, парадигматический анализ, синтагматический анализ, полисемия, неология, неонимия, неосемия, терминография, терминологизация, детерминологизация, терминологическая матрица.

Специальность: 621.04. Лексикология и лексикография; терминология и специализированные языки; традуктология (румынский язык).

Цель работы: описание румынской терминологии с диахронической точки зрения, подчеркнув влияние специализированного перевода.

Основные задачи работы: исследование и описание с диахронической точки зрения терминов трёх областей на основании различных источников (словари, оригинальные и переводные научные работы, учебники, статьи); характеристика средств выражения исследованных терминологий и определение их терминологических матриц; сравнение описания специализированных значений в словарях и в текстах с различной степенью специализации; выявление новых значений, возникающие в результате миграции терминов в другие области и в общий язык; анализ и характеристика терминологической междисциплинарности и составление минилексикона междисциплинарных терминов; выявление воздействия перевода на румынскую терминологию.

Научная новизна и оригинальность: новое научное направление обусловлено применением *семасиологического подхода*, который позволяет исследование терминов в динамике (в диахроническом аспекте), анализ терминологических данных в речи, в среде в которой эти данные подвержены вариации, и, следовательно, термины рассматриваются как лексические единицы со специализированным значением, а не как изолированная группа.

Теоретическая значимость: анализ посредством лингвистических методов и моделей следующих явлений: *терминологическая динамика* (термины и значения), *концептуальная мобильность терминов, миграция терминов*. Таким образом, работа вносит свой вклад в развитие терминологических моделей с помощью лингвистических теорий и методов, в частности: *лексическая семантика, лексикография и корпусная лингвистика*.

Практическая значимость. Результаты исследования могут послужить отправной точкой для составления университетских курсов по *терминологии, специализированной коммуникации, специализированному переводу* и др. Рекомендации и практические результаты работы могут быть использованы для пополнения общих и специализированных словарей румынского языка новыми словами и значениями, для разработки многоязычных терминологических работ и программ (словари и базы данных) посредством применения *современной интегрированной модели* подхода к терминологии, которая совмещает принципы „внутренней” и „внешней” терминологии.

Применение результатов исследования. Результаты работы были применены в Терминологическом центре (база данных) и в рамках интернационального проекта *Dicționarul poliglot de termeni* (2011-2013, Тыргу-Муреш-Кишинэу): *Dicționar de termeni economici* (том I) на 6 языках: румынский, французский, английский, немецкий, венгерский и русский (Бухарест, 2013). Также, выводы исследования использованы при преподавании курсов для магистров *Введение в терминологию* и *Редактирование специализированного текста* в Государственном университете Молдовы.

ANNOTATION

Inga Druță. *The Dynamics of the Romanian terminology under the impact of translation*, PhD thesis in philology, Chișinău, 2014. **The structure of the dissertation:** the thesis is comprised of the introduction, 5 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (417 titles), 270 basic text pages, 3 tables. The achieved results are published in 2 monographs, 23 scientific papers and 2 dictionaries.

Keywords: term, terminology, translation, interdisciplinarity, specialized meaning, paradigmatic analysis, syntagmatic analysis, polysemy, (de)terminologization, matrix terminology.

Field of study: 621.04. Lexicology and lexicography; terminology and specialized languages; translation (The Romanian language).

Goal of the thesis: the description of the Romanian terminology from a diachronic perspective, emphasizing *the impact of specialized translation* upon them.

Dissertation objectives: the research and the introduction from a diachronic perspective of the terminological inventories from the selected fields on the basis of some complementary sources (dictionaries, original and translated scientific works, press articles); the characterization of the means of formation of the researched terminologies and the identification of its matrix terminology; the confrontation of the specialized meaning description in dictionaries and in texts with a different degree of specialization; revealing the new meanings that appeared as a result of term migration in other fields than the original ones or in the common language; the introduction and the characterization of the phenomenon of *terminological interdisciplinarity* and the achievement of a minicorpus of interdisciplinary terms; emphasizing the impact of translation upon Romanian terminologies.

Scientific novelty and originality: the new research direction implements a new perspective: a *semasiological approach*, which allows a *dynamic study of the terms* (from the *diachronic perspective*), an observation terminological data *in the speech*, environment in which they are obliged to change according to various registries of the specialized communication, and therefore, the treatment of terms as *lexical units with specialized values*, not "banishing" them outside the vocabulary.

Theoretical significance: the analysis after *linguistic models and methods* of some present phenomena: **the dynamics of terminology** (at the level of *inventory* and *meanings*), **the conceptual mobility of terms**, **term migration**. The work is a contribution to the enrichment of the terminological models with the competition between linguistic theories and methods, especially from *the lexical semantics, lexicography and the corpus linguistics*.

Applicative value. Theoretical solutions and conclusions of the study can be applied within university lectures of *terminology, specialized communication and translation* and so on. The recommendations and the practical results of the research can bring their contribution to the completion of general and specialized dictionaries in the Romanian language with new forms and meanings, at the elaboration of some terminographic works and terminotics applications (electronic databases) through the help of a *modern integrated model* of approach of the specialized terminologies, in which the principles specific to the „internal” terminology are combined with the ones of the „external” terminology.

The implementation of the scientific achievements: the theoretical solutions and the practical results were applied at the Centre of Terminology (terminological database) and during the international project *Dicționarul poliglot de termeni* (2011-2013, Targu-Mures-Chisinau), which led to the publication of the work *Dicționar de termeni economici* (1st tome) in 6 different languages: Romanian, French, English, German, Hungarian and Russian (Bucharest, 2013). Also, a big amount of phenomena, analyses and conclusions of the research are evaluated in the master lectures *Introduction in terminology* and *Editing of the specialized text*, kept at the Moldova State University.

LISTA ABREVIERILOR

BAR	= Biblioteca Academiei Române, București
BCU Cluj	= Biblioteca Centrală Universitară din Cluj
BCU Iași	= Biblioteca Centrală Universitară din Iași
BFCAR	= Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române
BRV	= Bibliografia românească veche (1508-1830), vol. I-V
TGT	= teoria generală a terminologiei
TCT	= teoria comunicativă a terminologiei
LC	= lexic comun
LS	= lexic specializat
LSI	= lexic specializat interdisciplinar
UT	= unitate terminologică

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Terminologia ca domeniu de cercetare a evoluat de la *practică socială* (anii '30 ai secolului al XX-lea) la *știință interdisciplinară* cu diverse direcții și orientări. Grație cercetărilor din ultimele două decenii privind limbajele specializate, traducerea specializată, statutul și metodele terminologiei, definițiile terminografice, caracteristicile termenului, relația dintre termen și cuvânt etc., s-au produs modificări radicale în teoria terminologiei actuale. Ideile pe care se sprijină terminologia clasică postulează un studiu static al categorizărilor (neglijând caracterul istoric al semnificațiilor). Această orientare de studiere a sistemelor terminologice generează o serie de dificultăți practice, deoarece tratează conceptele ca fiind fixe și independente de evoluția istorică și înlătură semnificația din cercetare în beneficiul desemnării. Demersul este deci *onomasiologic*: cercetarea pornește de la concepte și se orientează spre expresia lor lingvistică.

În opoziție cu terminologia tradițională, o terminologie pentru specialiști, normativă sau „*internă*”, astăzi se afirmă tot mai mult *socioterminologia*, studiul social al termenilor ca semne lingvistice, sau *terminologia „externă”*, descriptiv-lingvistică, în care se abordează problema relațiilor semantice și a contextului în terminologie, rolul corpusului specializat în cercetările teoretice și în aplicațiile terminologice, se admite aspectul diacronic în constituirea terminologiilor (în sensul nomenclaturilor), se adoptă demersul *semasiologic* în tratarea termenilor. În această ordine de idei, se vorbește despre o *terminologie dinamică*, demers în care termenul poate fi analizat din mai multe perspective și în care se pune accentul pe interdependența dintre limbă, societate, cunoaștere și cultură.

Astfel, *descrierea dinamică a unor terminologii românești din perspectivă lingvistică*, urmărindu-se *constituirea termenilor* din diverse domenii de cunoaștere *sub aspect diacronic*, *comportamentul semantic și pragmatic al unităților terminologice*, *integrarea și funcționarea acestora în texte* cu grade diferite de specializare și în mass-media reprezintă probleme actuale extrem de importante. Evoluția termenilor, în orice limbă, este un indiciu al vitalității și al modernității acestei limbi, deoarece o limbă bine dezvoltată trebuie să fie aptă să exprime concepte impuse de noile realități extralingvistice. Pentru limba română, este deosebit de importantă cercetarea terminologică în corelație cu *traducerea*, întrucât anume activitatea de traducere din limbile de circulație internațională este calea principală de difuzare a termenilor în limbajele specializate românești. Ponderea cea mai mare a unităților terminologice se constituie din elemente

internaționale (care circulă în mai multe limbi), de aceea româna este în situația de a prelua masiv termeni formați în alte limbi și de a-i adapta propriului sistem lingvistic sau de a căuta mijloace interne pentru a exprima conceptele necesare, impuse de dezvoltarea actuală a societății.

Scopul și obiectivele tezei. În cercetarea pe care o întreprindem, vizăm descrierea din perspectivă diacronică a unor terminologii românești „tradiționale”, cu vechime (**economie și educație**), și a unei terminologii noi, apărute în ultimele decenii (**mediu**), urmând *direcția descriptiv-lingvistică* a terminologiei ca știință interdisciplinară. Descrierea va fi urmată de conturarea profilului terminologiilor investigate prin identificarea *caracteristicilor* și a *matricei terminogenice* a fiecărui domeniu analizat. În acest demers, cercetarea va ține cont de *impactul major al traducerii specializate* asupra terminologiilor românești, întrucât între **terminologie** și **traducere** există o relație deosebită: terminologia este frecvent considerată o *activitate necesară preliminară traducerii* sau un *produs al traducerii*, deoarece în procesul de traducere frecvent sunt creați noi termeni. Pentru atingerea scopului propus, vom urmări obiectivele:

- descrierea situației actuale în domeniul de cercetare;
- realizarea unei incursiuni istorice (diacronice) în domeniul terminologiei ca știință;
- prezentarea detaliată a direcției pe care se va fundamenta cercetarea;
- definirea, caracterizarea și evaluarea critică a interpretărilor vizând noțiunile-cheie cu care vom opera în lucrare: *terminologie, terminografie, terminotică, termen, limbaj specializat, neologie, neonomie, neosemie, interdisciplinaritate, analiză paradigmatică, analiză sintagmatică, matrice terminogenică, specializare (terminologizare), determinologizare*;
- relevarea achizițiilor teoretice ale terminologiei de la alte științe (**științe ale limbii**: *lexicologie, lexicografie, semantică, pragmatică, stilistica funcțională, analiza discursului; științe sociologice și psihologice, logica, ontologia, informatica, teoria comunicării, teoria informației, traductologia* etc.), discipline care converg spre conturarea terminologiei ca știință interdisciplinară;
- cercetarea și prezentarea sub aspect diacronic a inventarelor terminologice din domeniile selectate pe baza unor surse complementare: dicționare generale și specializate, lucrări științifice originale și traduse sau adaptate, manuale, documente oficiale, articole de presă;
- caracterizarea mijloacelor de formare a terminologiilor investigate și identificarea matricelor terminogenice ale acestora;

- confruntarea descrierii sensului specializat în dicționare și în texte cu un grad diferit de specializare;
- relevarea sensurilor noi apărute ca efect al migrării termenilor în alte domenii decât cele originare sau în limba comună;
- prezentarea și caracterizarea fenomenului *interdisciplinarității terminologice* și realizarea unui minicorpus de termeni interdisciplinari (*lexic științific interdisciplinar*);
- relevarea rolului dimensiunii sintagmatice în cercetarea modernă a terminologiilor;
- punerea în evidență a impactului traducerii asupra terminologiilor românești.

Noutatea științifică a lucrării derivă din faptul că terminologia este examinată din punctul de vedere al istoriei limbii literare. Prin diversele aspecte examinate, se arată în ce măsură terminologia poate constitui o sursă pentru istoria limbii, într-o perioadă determinată, și cum răspunde limba provocărilor comunicării, determinate extralingvistic. Istoria limbii nu mai poate fi concepută, astăzi, ca un inventar diacronic al elementelor lingvistice, ci ca o cercetare complexă, multidisciplinară, prin luarea în considerare a unor factori de natură și cu funcții diferite. Cercetătorul istoriei limbii nu se poate limita exclusiv la abordarea faptelor de limbă, fără a le pune în legătură cu contextul larg (economic, social, cultural, politic) al epocii. Totodată, în comparație cu majoritatea lucrărilor anterioare vizând terminologia (de pe ambele maluri ale Prutului), în care predomină perspectiva *filologico-istorică*, cu accentul pus pe analiza lexico-gramaticală, structurală și etimologică a termenilor, cercetarea noastră aplică o perspectivă esențial nouă, cea a *terminologiei descriptiv-lingvistice*, care permite un *studiu dinamic al termenilor*, o *abordare semasiologică*, sub *aspect diacronic*, un *punct de vedere semantico-pragmatic*, o observare a datelor terminologice *în discurs*, mediu în care acestea sunt supuse variației în funcție de registrele diverse ale comunicării specializate. Astfel, se extind limitele cercetării strict terminologice, fundamentându-se pe principii lingvistice. În acest *demers integrativ*, valorile termenului se stabilesc în funcție de contextul (discursul sau textul) în care funcționează acesta, un rol deosebit revenind *semanticii* și *pragmaticii*. Prin „contextualizarea” sociologică a terminologiei, analiza sociolingvistică a unităților terminologice, se ajunge la favorizarea unei mai bune cunoașteri și utilizări a acestora.

Importanța teoretică a lucrării. Cronologia dezvoltării științelor și a influențelor suferite în diferite epoci istorice se reflectă inclusiv în limbajul acestor științe și în terminologia lor. Pentru a descrie terminologiile în dinamica lor, știința complexă a terminologiei apelează la metode și

instrumente din lingvistică. Rolul lingvisticii în terminologie începe cu interpretarea termenului ca „semn lingvistic (viu)”. Studiul real al termenilor *în uzaj*, întreprins de terminologia descriptiv-lingvistică, implică relația dintre lexicul comun și lexicul specializat, ceea ce permite descrierea lor din aceeași perspectivă și cu aceleași metode. Astfel, lingvistica contribuie la caracterizarea *individuală* sau *comparativă* a unor terminologii pentru a le stabili atât *specificul*, cât și problemele de *interes general*. Cercetarea promovează ideea că *terminologia este una dintre multiplele manifestări ale vitalității unei limbi*.

Astfel, din punct de vedere *teoretic*, teza se distinge prin următoarele aspecte:

- este un studiu de **terminologie** realizat din **perspectivă lingvistică, descriptivă** (curent recent în terminologie ca știință);

- studiul își propune o analiză *după modele și metode lingvistice* a unor fenomene de actualitate, motivate, în mare parte, de noile realități extralingvistice (reprezentate prin tendința de democratizare a cunoașterii sau de laicizare a științelor și prin tendința dezvoltării unor domenii interdisciplinare): **dinamica terminologică** (atât la nivelul *inventarului*, cât și al *sensurilor*), **mobilitatea conceptuală a termenilor, migrarea termenilor** (luând în discuție efecte majore precum *determinologizarea, terminologizarea și interdisciplinaritatea*);

- lucrarea abordează în mod radical nou fenomene terminologice care provoacă încă controverse: **polisemia, sinonimia, antonimia terminologică**;

- cercetarea adoptă *aspectul diacronic* și se sprijină atât pe dicționare generale și specializate, pe diverse lucrări de specialitate traduse sau adaptate și originale, cât și pe texte cu un grad diferit de specializare;

- spre deosebire de studiile de terminologie clasică, normativă, care este *noncontextuală*, cercetarea noastră apelează frecvent la *texte și contexte*, reprezentând o componentă substanțială a **terminologiei „externe”**, în care termenul este analizat *in vivo*, în mediul său real, nu în inventare inerte.

În consecință, lucrarea va contribui la îmbogățirea modelelor terminologice cu concursul teoriilor și metodelor lingvistice, în special din *semantica lexicală, lexicografie și lingvistica corpusului*.

Valoarea aplicativă a lucrării. Soluțiile teoretice și concluziile studiului pot fi aplicate în cadrul cursurilor universitare de **terminologie**, de **comunicare și traducere specializată**, de **redactare a textului** etc. În altă ordine de idei, recomandările și rezultatele practice ale cercetării pot

contribui la completarea dicționarelor generale și specializate (unilingve) de limba română cu noi forme și sensuri, la elaborarea unor lucrări terminografice (dicționare, lexicoane) și aplicații terminotice (dicționare și baze de date electronice) multilingve prin aplicarea unui *model integrat modern* de abordare a terminologiilor specializate, în care ar fi combinate principiile specifice terminologiei „interne” și terminologiei „externe” în beneficiul lucrărilor realizate. Or, unele soluții teoretice și rezultate practice au fost aplicate deja de noi în procesul de proiectare și realizare a *bazei de date terminologice* a Centrului de Terminologie, a dicționarului rus-român *Termeni și sintagme* (Chișinău, 2008), iar recent, în cadrul proiectului internațional *Dicționarul poliglot de termeni economici* (2011-2013, Târgu-Mureș – Cluj-Napoca – Chișinău), lucrare al cărei prim volum a și apărut (București: Editura Universitară, 2013, 360 p.).

Aprobarea rezultatelor. Ideile și concluziile principale ale cercetării au fost prezentate la peste **20** de reuniuni științifice naționale și internaționale: Colocviul „Tratamentul neologismelor în limba română în mileniul III”, București; Colocviul Internațional „Traducerea specializată”, ASE, București; Simpozionul Internațional „Situția lingvistică în Muntenegru: normă și standardizare”, Podgorica, Muntenegru; Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului *Eugen Coșeriu* „Limbaje și comunicare”, ediția a IX-a, Suceava; Atelierul „Resurse lingvistice și instrumente pentru prelucrarea limbii române”, Iași; Seminarul Internațional „Instrumente pentru asistarea traducerii”, București, Uniunea Latină; Conferința Științifică Internațională „Lexicology and terminology: theory, practice and history”, Vilnius, Lituania; Simpozionul Internațional „Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european”, Iași; Colocviul Internațional „Les langues-cultures à l’université”, București, ASE; Conferința Internațională „Integrarea europeană: între tradiție și modernitate”, Târgu-Mureș; Simpozionul Internațional „Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Limbă, limbaj, vorbire”, Chișinău; Colocviul Internațional „3T: Terminologie – Terminografie – Terminică”, București; Conferința Științifică Interuniversitară „Limba română: probleme la zi”, Chișinău, USM; Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea. Interferențe multietnice în antroponimie”, Baia Mare; Simpozionul Internațional „Terminologie plurilingvă în contextul dialogului intercultural european”, Târgu-Mureș; Workshopul Exploratoriu „Terminologia plurilingvă și *Dicționarul poliglot de termeni*”, Târgu-Mureș; Colocviul Internațional „Lecturi in memoriam acad. Silviu Berejan”, Chișinău; Simpozionul Științific „Terminologia plurilingvă și traducerea într-o societate multietnică”, Chișinău, USM, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine; Conferința Internațională

„Comunicare, context, interdisciplinaritate”, Târgu-Mureș, Universitatea „Petru Maior”; Colocviul Internațional „Filologia secolului XXI. Creativitatea lingvală: de la semn la text”, Bălți ș.a.

De asemenea, mai multe aspecte ale subiectului abordat în lucrare au fost prezentate în **două** monografii, **23** de studii și articole, publicate în culegeri și în reviste de profil din Republica Moldova și din străinătate, și în **două** dicționare.

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea este constituită din *Introducere*, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie și adnotări. În *Introducere* se conturează subiectul și cadrul conceptual al cercetării, se precizează scopul și obiectivele, evidențiindu-se caracterul inovator și valoarea aplicării practice a rezultatelor investigației.

În capitolul 1, **Terminologia: o disciplină lingvistică sau o știință interdisciplinară**, se face o prezentare de ansamblu a celor mai importante teorii referitoare la *terminologie*, *termen*, *traducerea specializată* și se caracterizează direcțiile și tendințele actuale de cercetare în domeniu. Se argumentează adoptarea metodelor și mijloacelor lingvistice în cercetarea terminologică modernă ca expresie a unei orientări extrem de utile și de maximă adecvare de investigare, se abordează interpretările recente ale fenomenelor de *neologie*, *neonimie*, *neosemie*; *polisemie* și *sinonimie terminologică*; *metaforizare terminologică*.

În capitolul 2, **Terminologia românească: istoric și abordări**, se punctează parcursul istoric al unor terminologii românești în faza de constituire, este pus în evidență rolul decisiv al învățământului și al presei ca vehicul al terminologiei tehnice și științifice, se descrie istoricul preocupărilor terminologice în spațiul românesc, sunt trecute în revistă cele mai substanțiale realizări terminologice în limba română. Se relevă ponderea *traducerii specializate* ca sursă de termeni: primele manuale și scrieri de popularizare a științei traduse sau adaptate în limba română după mai multe limbi (la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea) impun anumite *tipare* de termeni (sau mijloace de formare a termenilor) în limba română, diversificate în secolul următor.

În capitolul 3, **Terminologii românești: perspectivă diacronică. Dimensiunea paradigmatică**, este reconstituită, pe cât posibil, „istoria internă” a terminologiilor studiate (**economie și educație**), evidențiindu-se traseul cronologic, constituirea, stabilizarea și reflectarea în dicționarele și scrierile epocii a acestora. Este conturată evoluția noțiunilor (aproape întotdeauna mai rapidă decât evoluția termenilor) în legătură cu asimilarea și diversificarea științelor, cu formarea spiritului științific românesc. Este necesar deci a releva modul de rezolvare a rămânerii în urmă a

formelor lexicale în raport cu noile realități conceptuale, a surprinde „coliziunea” dintre termenii vechi și cei noi, situația unor termeni generali cu valori noționale diferite, efortul de selecție și de impunere, treptată, a uneia sau a mai multor unități terminologice funcționale etc. Cercetarea urmează să surprindă momentul în care se pun de acord termenii cu noțiunea, în domeniile analizate, iar, în plan extins, să constate orientarea limbii române către o serie de limbi europene – îndeosebi occidentale, dezvoltate din punct de vedere cultural și științific, la acea dată, prin demersul conștient al cărturarilor români din epocă de a se înscrie în circuitul culturii și științei moderne.

Capitolul 4, **Interdisciplinaritatea: o caracteristică a terminologiei moderne**, scoate în evidență specificul *terminologiei mediului* prin grila interdisciplinarității și descrie *lexicul științific interdisciplinar* (termeni comuni mai multor terminologii), așa cum apare acesta în inventarele terminologice ale domeniilor cercetate de noi. Se face distincția de rigoare între *interdisciplinarități* reale sau propriu-zise și *interferențe*.

În capitolul 5, **Între lexicul comun și lexicul specializat: dimensiunea sintagmatică a terminologiei**, sunt analizate *relațiile sintagmatice* în cercetarea lexicului specializat și se argumentează ideea că parcursul terminologiei actuale începe de la dicționare și continuă în texte cu un grad diferit de specializare, de la directive, normative, standarde și alte documente elaborate *de și pentru* specialiști, manuale și prelegeri (*variante didactice* a discursului specializat) până la texte din presa de largă circulație, cu un grad minim de specializare. Se evidențiază astfel rolul vecinătăților în care se află termenul (contextul) și se va arăta că între limbajele specializate și limba comună există o mișcare permanentă de „du-te – vino”, care implică modificări în codificarea și decodificarea cu precizie a sensului specializat.

Materialul lexical pe care se întemeiază cercetarea este excerptat din diverse scrieri științifice și de popularizare, originale și traduse sau adaptate/prelucrate, din presa periodică specializată și nespecializată, începând cu momentul „zero” al terminologiei (până la 1780) și până în prezent, din diverse zone geografice în care se vorbește limba română. Printre izvoare sunt incluse și unele lucrări lexicografice (începând cu cele din secolul al XIX-lea), care furnizează informații pertinente privind atestarea, definirea și circulația unor termeni în epocă.

1. TERMINOLOGIA: O DISCIPLINĂ LINGVISTICĂ SAU O ȘTIINȚĂ INTERDISCIPLINARĂ

1.1. Delimitări conceptuale: terminologie, terminografie, terminotică

Numărul tot mai mare de lucrări care abordează diverse probleme din perspectivă terminologică denotă afirmarea *terminologiei* drept o disciplină în proces de constituire și „în expansiune” [238, p. 2]. Cu toate acestea, se susține că statutul *terminologiei* ca disciplină științifică „nu este clar” [33, p. 21] atât în ceea ce privește acceptarea ei ca știință autonomă, cât și în privința locului pe care îl ocupă în cadrul general al științelor.

Conceptul *terminologie* cunoaște mai multe accepții sau interpretări, fapt ce impune o serie de precizări preliminare în vederea determinării exacte a semnificației noțiunii în discuție. În dicționarele de referință ale limbii române, *terminologie* este consemnat cu sensul „totalitatea termenilor de specialitate folosiți într-o disciplină sau într-o ramură de activitate” (DEX 1998); „totalitatea termenilor de specialitate folosiți într-o știință, într-o disciplină, într-o activitate practică etc.” (NDN 1997); „ansamblu al termenilor aparținând unui domeniu specializat (arte, științe)” (DEXI 2007). Astfel, este înregistrat numai sensul de „vocabular, nomenclatură” (*terminologie economică, terminologie medicală* ș.a.). Este curios că într-un dicționar românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Costinescu 1870) *terminologia* apare cu sensul „știință a termenilor, a zicerilor tehnice”. Delimitarea *terminologiei* ca știință apare explicit în studiile actuale în domeniu și în *Dicționarul de științe ale limbii* (DSL 2005, p. 535): „3) *terminologia* (...) este utilizată cu sensul unei științe interdisciplinare preocupate de problemele generale ale terminologiilor (...), care analizează logica cunoștințelor, ierarhia conceptelor, codajul lingvistic și non-lingvistic, precum și problemele creației de cuvinte necesare științelor/tehnicii”.

În dicționarele generale de limba franceză, *terminologie* este înregistrat cu două accepții: „terminologie n.f. 1. Didac. Ensemble des termes techniques propres à une activité particulière à ceux qui l'exercent. *La terminologie des chemins de fer, de l'informatique. La terminologie de Heidegger.* > Vocabulaire propre à un groupe, à un courant de pensée. *La terminologie révolutionnaire.* 2. Étude des terminologies, des vocabulaires techniques” (Hachette 1991); „TERMINOLOGIE n.f. (de *terme* et gr. *logos*, science). 1. Ensemble des termes particuliers à une science, à un art, à un domaine. 2. Étude des dénominations des concepts et des objets utilisés dans tel ou tel domaine du savoir” (Petit Larousse 1995).

Sensul comun tuturor lucrărilor lexicografice este „inventar al termenilor dintr-un domeniu dat”. Sensul suplimentar al **terminologiei**, în dicționarele de limbă franceză, este „știință care se ocupă cu studierea termenilor”. Un dicționar specializat, *Dictionnaire des sciences du langage* (DFN 2009, p. 287), afirmă că **terminologia** este „o știință pretendentă la autonomie”, care se ocupă de problemele comunicării specializate și care impune, în acest scop, *termeni-etichetă* din anumite domenii.

Standardul internațional *ISO 1087: 1990. Terminology – vocabulary* (ediție revăzută: *1087-1: 2000* și *1087-2: 2000*) definește **terminologia** atât ca disciplină, cât și ca ansamblu de termeni (nomenclatură, inventar): „Știința terminologiei este studiul științific al noțiunilor și al termenilor folosiți în limbajele de specialitate”; „Terminologia este ansamblul de termeni care reprezintă un sistem de noțiuni al unui domeniu particular”.

O lucrare bine cunoscută în domeniul în discuție [42] definește **terminologia** în spiritul normei ISO, dar mai extins, drept (1) „un ansamblu (corpus) structurat de termeni care acoperă un domeniu bine delimitat”, constituind obiectul terminologiei ca știință sau disciplină și (2) „disciplina sau știința care studiază termenii din punctul de vedere al formării, al semnificației, al întrebuintării, al evoluției lor”. Altfel spus, terminologia analizează relația dintre termeni și elementele desemnate, principiile care stau la baza formării și evoluției terminologiilor, studiază corelațiile ce se stabilesc între diverse terminologii, intervine în activitatea de standardizare și armonizare terminologică, fixează normele pe baza cărora se desfășoară activitatea terminografică.

Terminologia „se ocupă de comunicarea specializată, realizată fără echivoc într-un anumit domeniu științific, tehnic, profesional” [32, p. 13]. Într-o altă interpretare [243, p. 70], prin **terminologie** se pot înțelege trei concepte diferite:

- a. totalitatea principiilor și a fundamentelor conceptuale care reglementează studiul termenilor;
- b. ansamblul regulilor și directivelor utilizate în activitatea terminografică;
- c. totalitatea termenilor unui anumit domeniu de specialitate.

Prima accepție vizează disciplina, a doua metodologia, iar a treia desemnează ansamblul de termeni ai unei tematici specifice.

Din cele expuse se desprinde ideea conform căreia caracterul autonom ca disciplină al **terminologiei** este controversat, iar definirea disciplinei diferă în funcție de obiectivele urmărite de autori, de destinatarii terminologiilor (ca inventare de termeni) și de alți factori (v. **1.2** și **1.3**).

Pentru unii specialiști, **terminologia** este numai o practică determinată de rezolvarea unor necesități sociale (*practică socială*), de aceea ei neagă statutul autonom al disciplinei. Pentru alții, **terminologia** este o *știință interdisciplinară*, care, deși a împrumutat o serie de fundamente, este autonomă, având principii proprii și o zonă de activitate proprie.

Cu toate că nu există o opinie unanimă privind caracterul autonom al **terminologiei**, se admite că în cadrul disciplinei s-au constituit principii esențiale specifice (teoria terminologică) și că aceasta are o finalitate aplicativă (elaborarea de dicționare, lexicoane, tezaure, bănci de date etc., standardizarea denumirilor).

Precizăm că încă de la apariția sa, obiectul de studiu al **terminologiei** este limbajul tehnic și științific, primii cercetători fiind ingineri (v. 1.2), iar obiectivul lor primordial a fost crearea unor vocabulare de specialitate. Astfel, noua disciplină, de la bun început, era marcată de un statut dual, aflându-se între științele exacte, ca obiect de studiu, și științele socioumane (mai exact, lingvistica) ca metodă și finalitate.

Astăzi, **terminologia** se conturează din ce în ce mai mult într-o *disciplină lingvistică*. Prin conceptele teoretice cu care operează și prin obiectul de studiu, terminologia pare să crească o punte între lingvistică – considerată la modul general – și științele exacte [149].

Din punct de vedere teoretic, terminologia tratează: concepte, sisteme conceptuale, reprezentarea și definirea conceptelor, termenii, formarea termenilor, specificul limbajelor specializate, principiile activității terminologice ș.a. Ca practică socială și ca finalitate aplicativă, activitatea terminologică se concretizează în **terminografie** și **terminotică**. **Terminografia** este „activitatea de inventariere a termenilor, de constituire, gestionare și difuzare a informațiilor terminologice” [293, p. 4] (termen format prin analogie cu **lexicografie**), iar **terminotica** (din **terminologie** + **informatică**) cuprinde ansamblul operațiilor de stocare, gestionare și difuzare a datelor terminologice cu ajutorul informaticii, altfel spus, reprezintă aplicațiile informaticii în produsele terminologice [88].

Lexemul **terminografie** a apărut în anii '80, înlocuind sintagma *lexicografie terminologică*, care treptat iese din uz. În timp ce lexicografia este definită ca știință a întocmirii dicționarelor, terminografia este procesul final al activității terminologice, materializat într-un produs pentru consumatori (dicționar, glosar, lexicon ș.a.). În standardul *ISO 1951:1997* se precizează că „terminografia este activitatea terminologică referitoare la înregistrarea și prezentarea datelor terminologice”, iar definițiile din normele *ISO 1087:1990* (ediție revăzută: *1087-1:2000* și *1087-2:2000*) și *ISO 12618:1994* conțin și termenii „procesarea”, respectiv „tratamentul” datelor. Ezitarea

terminologică denotă că acest nou concept nu are încă un conținut bine precizat nici măcar în standardele ISO [147, p. 110].

În această ordine de idei, menționăm că în studiile de specialitate se afirmă univoc faptul că terminografia este o știință eminentă aplicată [293, p. 4]. Astfel, terminografia este un subdomeniu al terminologiei sau o disciplină conexasă în care se stabilesc principiile și se precizează practica de elaborare a dicționarelor specializate, iar dicționarele reprezintă obiectul activității terminografice și, concomitent, procesul final al terminologiei [147, p. 111]. DSL definește terminografia drept „lexicografie terminologică, preocupată de noțiuni și termeni. Dicționarul de limbă reprezintă gradul zero al terminologiei, iar dicționarul specializat unilingv, cuprinzând termenii unui domeniu, constituie primul nivel. Terminografia se ocupă cu precădere de toate problemele scrisului (variație grafică, relevanța mărcilor non-grafematice, norma uzajului, reprezentarea informatică a enunțurilor și chiar problemele tipăririi)” (DSL 2005, p. 535). Principiile terminografice sunt descrise detaliat de mai mulți specialiști: Daniel Gouadec [293], Georgeta Ciobanu [56], Mariana Pitar [150].

Terminotica sau *terminologia automatizată* („terminologie automatisée”), numită și „interfața indispensabilă pentru conexiunile dintre informatică și terminologie” [280], se referă la munca terminologului, asistată de computer, și la produsele acestei activități (dicționare terminologice electronice, bănci de date etc.). Relațiile dintre lingvistică și terminologie, pe de o parte, și informatică și terminologie, pe de altă parte, au evoluat pas cu pas și au generat diverse tipuri de aplicații [v. 243, cap. 1].

În cercetarea terminologică, aplicarea informaticii asigură exactitate, rapiditate și performanță. Referindu-se la importanța tot mai mare a informaticii în terminologie, Rosa Maria Fréjaville observă plastic că terminotica este „un mariage consenti entre terminologie et informatique”, iar din acest „mariage” s-au „născut” câteva baze de date relaționale pentru stocarea, tratamentul și difuzarea termenilor: EURODICAUTOM (actualmente IATE), NormaTerm (AFNOR), Termium etc. [280]

În știință și tehnică, inventarierea, constituirea, analiza și standardizarea vocabulelor specializate sunt etape-cheie în difuzarea și valorificarea informației. Or, o incursiune în istoria gândirii relevă preocuparea constantă a oamenilor de știință de a sistematiza cunoștințele și de a defini conceptele logic și consecvent, indiferent de limba în care sunt exprimate acestea.

1.2. Incursiune cronologică în domeniul terminologiei

1.2.1. Precursori ai terminologiei. Cercetarea terminologică trebuie să dispună de un cadru teoretic și metodologic bine structurat, actualizat și verificat, fundamentat pe ceea ce e mai valoros și mai pertinent în diverse școli și teorii.

Apariția terminologiei ca știință este tardivă și pe plan internațional, și pe plan național, însă practicarea acesteia precedă cu mult afirmarea ei ca domeniu distinct. Evoluția științelor reclamă „construirea unui limbaj adecvat comunicării rezultatelor sale, limbaj în care *termenul* joacă un rol-cheie” [185, p. 60].

Emile Benveniste susținea că „istoria însăși a unei științe se rezumă la istoria propriilor săi termeni. (...) A desemna, adică a crea un concept, este, concomitent, prima și ultima operație a unei științe” [223, p. 247], de unde rezultă că fenomenul *desemnării* în activitatea de conceptualizare este extrem de semnificativ pentru constituirea terminologiei ca domeniu de cercetare.

Promotorii terminologiei au fost influențați în cea mai mare măsură de **logică** și de **filosofie**. În căutarea unei „limbi perfecte” sau a universalilor limbajului, în secolul al XVII-lea, Leibniz și Descartes pledau pentru o „scriitură universală”, în care gândurile vor fi redată fidel și exact, fără ambiguități, ceea ce va facilita comunicarea între popoare. După mai multe cercetări, Descartes conchide că o limbă a științei ar putea fi construită, însă nu ar putea fi impusă pentru utilizare [v. 185, p. 61-63].

Preocupările filosofilor și lingviștilor de a crea o *lingua universalis*, adică o limbă comună pentru toată umanitatea, sunt prezentate de Umberto Eco în lucrarea sa *În căutarea limbii perfecte* (2002). Deoarece niciuna din încercări nu a reușit, istoria acestor „limbi perfecte” este „istoria unei utopii și a unei serii de eșecuri”, dar „aceasta nu înseamnă că istoria unei serii de eșecuri este un eșec” [94, p. 21]. Semioticianul italian apreciază totuși meritele celor care au încercat să creeze „limba perfectă” și scoate în evidență modalitățile specifice prin care s-a cutedat depășirea „încurcării” limbilor în epoca post-Babel.

În ce mod o limbă poate exprima adevărul? Cum să devină un instrument fidel al gândirii corecte? Celebra afirmație a lui Condillac „Știința este o limbă bine făcută” s-ar putea să fi fost punctul de plecare pentru vasta mișcare de căutare a limbii perfecte care s-a dezvoltat de-a lungul a trei secole, mișcare ce poate fi redusă, după François Rastier [347], la patru direcții principale:

(i) *limbile artificiale* – numărul lor, începând cu secolul al XVI-lea, a ajuns la sute, dintre care esperanto rămâne cea mai cunoscută. În acest segment temporal se reține numele lui Giuseppe Peano, matematician strălucit, cu a sa *latino sine flexione*, menținută până la începutul secolului al XX-lea;

(ii) *ideografia* (ideogramele) – Dalgarno și Wilkins au derivat *characteristica* lui Leibniz și *Begriffsschrift*-ul lui Frege. Codul utilizat în traducerea automată reprezintă o ideografie tehnică ce valorifică acest proiect filosofic;

(iii) *limbajele formale*, promovate atât de raționaliști (Leibniz), cât și de empiriști (Condillac, *La langue des calculs*). Logica lui Russell și Whitehead are legătură explicită cu ideogramele lui Frege și Peano. Teoria contemporană a limbajelor formale este fundamentul teoretic al informaticii și al unor gramatici universale (Chomsky, Shaumjan), ca și al IA (inteligința artificială);

(iv) *limbile precise* din punct de vedere terminologic și *riguroase* în discursivitatea lor – sub două aspecte: fixarea normelor lexicale (de la Academia Franceză la normele ISO) și gramaticale și stabilirea normelor privind raționamentele și argumentarea filosofică (această direcție i-a orientat pe Descartes, apoi pe Russell și Wittgenstein spre filosofia analitică).

Emergența acestor direcții trebuie evidențiată dacă vrem să sesizăm ambiția unui proiect terminologic în toată amploarea sa. După cum subliniază W. Benjamin, „eforturile tehnicienilor în vederea normării (standardizării) vocabularului lor reprezintă cea mai consistentă tentativă de a constitui un limbaj internațional” [222, p. 20, apud 347].

Caracterul exact și non-ambiguu al limbajului științific trebuie fundamentat pe o analiză logică a ideilor, postulat pe care se vor sprijini concepțiile de terminologie dezvoltate ulterior. În plus, limbajul științific trebuie să prezinte coerență și un grad înalt de motivație internă.

Primele lucrări de terminologie au apărut în 1906, odată cu constituirea Comisiei Electrotehnice Internaționale (CEI).

Pentru începuturile terminologiei ca știință, trebuie să ținem seama de influența pozitivismului logic și a Cercului de la Viena. La 1921, apare prima ediție a lucrării *Tractatus logico-philosophicus* de Wittgenstein, scriere care îi influențează pe filosofi și oamenii de știință interesați de logică, a căror reunire determină constituirea Cercului de la Viena.

În opinia membrilor Cercului de la Viena (Rudolph Carnap, Moritz Schlick, Reichenbach ș.a.), logica trebuie să guverneze semiotica discursului științific: fiecare concept este reductibil la un ansamblu finit de trăsături conceptuale ultime. Această perspectivă se regăsește și astăzi, mai ales în științele cognitive – analiza logică suportată de limbaj trebuie să fie rezultatul exact al analizei cunoștințelor desemnate prin limbaj [185, p. 64].

Manifestul Cercului de la Viena (La conception scientifique du monde: le cercle de Vienne) vizează unificarea cunoștințelor științifice prin constituirea unui limbaj riguros, fondat pe logică:

„Cum sensul fiecărui enunț științific se stabilește printr-o reducere la un enunț asupra datelor, tot astfel trebuie să poată fi indicat sensul fiecărui concept, oricare ar fi domeniul științei căreia îi aparține, reducându-l pas cu pas la celelalte concepte, până la conceptele inferioare care se referă la datele înseși” [385, p. 119, apud 185, p. 64]. Aceste idei au determinat, în mare parte, elaborarea concepțiilor terminologiei vieneze.

Astfel, terminologia se bazează pe o conceptologie rațională. Metodologiile terminologice clasice impun și astăzi ca orice studiu al unui vocabular specializat să înceapă prin construirea *arborilor de domeniu* (structurilor conceptuale), structuri ierarhice în care sunt relaționate noțiunile utilizate. Menționăm aici și preocuparea pentru o limbă internațională ca un auxiliar al științei, care motivează cercetările asupra limbilor artificiale, începute în secolul al XIX-lea. La începutul secolului al XX-lea, vor fi inventate peste 150 (între 1900 și 1930), cea mai cunoscută fiind *esperanto* [185, p. 65].

Maria Teresa Cabré constată că „dacă sistematizarea terminologiei și confirmarea statutului său științific nu au un trecut îndelungat, practica terminografică este mult mai veche” [243, p. 21]. Într-adevăr, încă din secolul al XVIII-lea oameni de știință ca Lavoisier în chimie sau Linné în botanică și zoologie manifestă interes pentru denumirea conceptelor. Încercările taxonomice din secolul al XVIII-lea pot fi considerate ca făcând parte din arheologia terminologiei. „În secolul al XIX-lea, notează Maria Teresa Cabré, datorită mai ales internaționalizării cunoștințelor, științele încep să se confrunte cu necesitatea de a dispune de reguli de formare a termenilor pentru fiecare disciplină.” [243, p. 22] Problema este pusă în discuție la colocviile internaționale ale botaniștilor (1867), ale zoologilor (1889) și ale chimiștilor (1892).

1.2.2. Școala de la Viena. În secolul al XX-lea, progresul tehnicii și al tehnologiilor impune nu numai denumirea unor noi concepte, ci și armonizarea lor, astfel că terminologia devine și o preocupare a tehnicienilor.

Ecoul acestor deziderate se regăsește, la începutul anilor '30 ai secolului trecut, în ideile lui Eugen Wüster (1898-1977), cel mai important reprezentant al Școlii de la Viena, considerat întemeietorul terminologiei ca știință. Terminologia wüsteriană a încercat să identifice și să construiască o comunicare științifică și tehnică internațională raționalizată. Abia atunci terminologia începe să se constituie ca disciplină științifică: „Spontană și teoretică încă de la apariție, apariție ce corespunde nașterii științelor și tehnicilor, resimțită ca necesitate începând cu secolul al XVIII-lea, cu dificultăți datorate dezvoltării simultane a cunoașterii, a tehnicilor și a comunicării sociale,

terminologia nu devine un proiect științific decât în secolul al XX-lea, iar o activitate socială recunoscută, doar foarte recent” [355, p. 87].

Pentru geneza terminologiei, se consideră capitală teza de doctorat a profesorului și inginerului Eugen Wüster *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik* (Standardizarea lingvistică internațională în tehnologie, cu privire specială asupra electrotehnicii), apărută la Berlin, în 1931. Lucrarea a fost tradusă în mai multe limbi, servind drept punct de plecare pentru inițierea activităților terminologice în diverse țări, în unele dintre acestea impulsționând formarea unor școli de terminologie (Școala de la Viena, Școala de la Praga, Școala de la Moscova, Școala franceză ș.a.).

O altă lucrare de referință semnată de inginerul vienez apare în 1968 la Londra: *The Machine Tool. An interlingual dictionary of basic concepts*. După Wüster, terminologia este un instrument de eliminare a ambiguităților în comunicarea științifică și tehnică, iar modalitatea cea mai eficientă pentru realizarea acestui obiectiv ar fi **standardizarea terminologică**, prin care se înțelege eliminarea denominațiilor plurivalente, dar și a denominațiilor multiple ale aceluiași concept. Existența sinonimelor, a omonimelor și a cuvintelor polisemantice în limba comună este justificată de nevoia de a ameliora stilul și din considerente de economie a mijloacelor de exprimare, însă în limbajele specializate acestea trebuie respinse.

Postulatele wüsteriene cele mai însemnate, promovate de Școala de la Viena, pot fi rezumate astfel:

1. *Sistemul conceptual* este fundamental în terminologie: sunt ierarhizate în primul rând conceptele, nu denominațiile (termenii).

2. Un sistem conceptual este un *sistem logic*, cu ierarhizare structurală; conceptele sunt delimitate unele de altele în funcție de raporturile stabilite pe două axe: orizontală (înțelegerea) și verticală (extensiunea). Un sistem conceptual se definește numai în cadrul unui domeniu.

3. *Univocitatea* este o caracteristică fundamentală a termenului, ceea ce înseamnă că raportul care se stabilește între concept și denotație este întotdeauna, în principiu, monoreferențial. Acest postulat implică neacceptarea (eliminarea) sinonimiei (cu unele excepții) și imperativul standardizării terminologice.

4. *Definiția* în terminologie este *primordială*: ea permite delimitarea conceptelor învecinate (nu termenul este cel care face obiectul definiției). Lui Eugen Wüster i se datorează mai ales stabilirea unor principii metodologice foarte stricte (chiar rigide), prin care se urmărește obținerea unei calități uniforme a definițiilor în terminologie.

5. *Documentarea* este indispensabilă oricărei activități terminologice. De asemenea, indispensabile sunt știința și tehnica clasificării.

6. Pentru a elabora ansambluri terminologice care să faciliteze efectiv comunicarea specializată, trebuie *standardizate metodele lexicografiei terminologice* (terminografice, în termeni actuali).

Inițial, Eugen Wüster are preocupări metodologice și normative, considerând terminologia un instrument de lucru care va contribui la dezambiguizarea comunicării specializate. Fundamentările teoretice apar mai târziu, prin anii '70. Fiind lexicograf și normalizator, Wüster afirmă că terminologia ține de lingvistica aplicată, însă declară limbajele specializate drept creații artificiale [385, p. 63, apud 185, p. 71].

Wüster considera că terminologia „conduce la o limbă internațională” [385, p. 83, apud 347]. În acest sens, fondatorul terminologiei a fost influențat de obiectivul idealist al filosofiei analitice: crearea unei limbi perfecte pentru o comunicare fără dificultăți. Perfecționarea limbii însemna pentru acești gânditori evitarea interpretărilor determinate de variațiile individuale și istorice, care ar permite reflectarea adevărului în permanența sa. Astfel, menționează François Rastier, o limbă perfectă are cinci caracteristici concordante: (i) este *internațională*, din rațiuni atât mitice (a expia Babelul), cât și practice (a asigura umanității o comunicare comodă); (ii) este *veridică*, întrucât desemnează exact obiectele; (iii) *reflectă corect gândirea*, având o funcție auxiliară (prin rolul său ideografic); (iv) este *inalterabilă* în timp și *invariabilă* în spațiu, nefiind supusă variațiilor dialectale și diacronice; (v) este *artificială*, deoarece numai o voință normativă poate garanta caracterul ei inalterabil și invariabil sau permanența. Aceste trăsături sunt reformulate de Wüster și de succesorii săi în ceea ce privește terminologia [347].

Meritul enorm al lui Wüster constă în eforturile depuse în vederea recunoașterii terminologiei în trei zone: sociopolitică, academică și științifică. Deși apelativul *terminolog* încă nu apăruse în anii '50, Wüster pleda vehement, încă de pe atunci, în favoarea formării profesioniștilor în domeniul terminologiei, care să aibă sarcina de a elabora dicționare specializate. Fondatorul terminologiei considera că terminologii sunt apți pentru sarcina dată în virtutea faptului că ar fi specialiști în anumite domenii și ar poseda cunoștințele necesare pentru a stabili termenii adecvați. Astfel, Wüster favorizează demersul *onomasiologic*, conform căruia „cunoașterea unui domeniu precedă selectarea denominațiilor” [245], demers urmat de Wüster însuși în procesul de elaborare a dicționarului său *The Machine Tool. An interlingual dictionary of basic concepts* (1968). Anume pe această lucrare a fost fundamentată *teoria generală a terminologiei* (TGT).

Recunoașterea socială a terminologiei – definită ca instrument de comunicare între specialiști – a condus la conturarea a două obiective fundamentale. Cel dintâi vizează recunoașterea rolului principal jucat de standardizare în terminologie. Acest obiectiv a fost realizat odată cu înființarea Organizației Internaționale de Standardizare (ISO) și crearea, în 1936, a Comitetului Terminologic 37 (TC 37). TC 37, în care Wüster era secretar, stabilește (până în prezent) principiile activității terminologice și normele de reprezentare a datelor terminologice. Cel mai însemnat standard privind terminologia este ISO 1087, apărut inițial în 1956 și revizuit periodic (ultima ediție: 2000).

Obiectivul al doilea se referă la instituirea unui centru internațional de terminologie, obiectiv realizat sub auspiciile UNESCO, în cadrul unui program de terminologie. Astfel, în 1971, la Viena a fost înființat Centrul de Documentare în Terminologie InfoTerm, al cărui prim director a fost Eugen Wüster. De atunci, Viena reprezintă „un fel de Mekka a terminologiei” [185, p. 75]. Rețeaua Internațională de Terminologie TermNet, creată de InfoTerm, cuprinde peste 80 de parteneri și editează o revistă cu același nume.

În pofida rezistenței mediului academic, Wüster a reușit să introducă noua materie de studiu (curs de terminologie generală) la Universitatea din Viena, curs existent acolo și astăzi. Disciplina figurează și la alte instituții de învățământ, din alte țări, însă, de regulă, în cadrul programului de formare profesională a traducătorilor sau documentariștilor, mai rar la specializările *lingvistică* sau *filologie*. Cauza acestei „ostilități” a lingviștilor din mediul academic este faptul că lingviștii „puri” nu recunosc decât aspectul aplicativ al terminologiei: pentru ei, terminologia se reduce la o serie de reguli care guvernează întocmirea dicționarelor specializate, sarcină care, în opinia lor, nu reclamă prea multe competențe în lingvistică [245].

În ceea ce privește recunoașterea științifică a terminologiei, Wüster a recurs la unica opțiune rezonabilă: dotarea terminologiei cu o teorie care să justifice statutul său de disciplină (teoria generală a terminologiei), teorie pe care a și aplicat-o elaborând dicționarul său *The Machine Tool*.

Analizând teoria generală a terminologiei, Maria Teresa Cabré apreciază complexitatea și coerența acesteia și relevă specificul ei: TGT este construită în afara unei concepții lingvistice; susține separarea conceptului de desemnare și întâietatea conceptului asupra desemnării; pune pe același plan desemnarea unui concept prin termen (denominație lingvistică) și printr-o denominație nonlingvistică (simbol, pictogramă ș.a.); justifică rolul special al terminologiei, care poate interveni în evoluția termenilor în vederea standardizării acestora; neglijează sintagmatica termenilor; ignoră aspectele diacronice ale conceptelor și ale termenilor [245].

Părintele terminologiei este cunoscut ca un adept intransigent al principiului biunivocității între concept și termen, care, alături de alte principii wüsteriene – separarea netă a domeniilor, distingerea clară între concept și termen și între termen și cuvânt – este pus la baza standardizării terminologice riguroase în cadrul normelor ISO. Wüster declară franc, în manualul său apărut în 1981, că „în ceea ce ține de terminologie, evoluția liberă a limbii conduce la o confuzie intolerabilă”, afirmație din care derivă necesitatea de a formula principii punctuale care, urmate cu strictete, ar „genera ordine”. Astfel, terminologul austriac pledează pentru intervenții controlate din partea specialiștilor în domeniul proceselor terminologice. Prin urmare, terminologia wüsteriană este *normativă*, în esență și/sau prin obiective. Wüster credea în existența unei limbi științifice purificate („*épurée*”) sau, în orice caz, purificabile („*épurable*”) de tot ce, în opinia profesorului vienez, reprezenta elemente nocive („*éléments nuisibles*”) ale unei comunicări transparente [370].

Pe de altă parte, Danielle Candel [251, p. 67], analizând metalimbajul manualului lui Wüster, constată că profesorul austriac, în anumite contexte, și-a nuanțat dezideratele inițiale: își pune întrebarea privind limitele standardizării și ale regulii biunivocității; recunoaște diversitatea uzului sau variația lingvistică; admite (cu rezerve) polisemia și sinonimia în limbajele specializate, ceea ce denotă că omul de știință, în timp, și-a revăzut unele afirmații destul de categorice.

Urmărind „terminologia terminologiei”, adică metalimbajul lucrării citate, cercetătoarea franceză stabilește că autorul operează cu anumiți termeni-cheie pe care îi precizează prin sinonime și reformulări, acestea însă fiind motivate prin demersul didactic al scrierii: explicarea noțiunilor relevante. De exemplu: *denominație* (Benennung), *termen* (Terminus); *obiect individual* (individueller Gegenstand), *individ* (Individuum); *sistem conceptual* (Begriffssysteme), *clasificare conceptuală* (Begriffsklassifikationen); *includere* (Einschluß), *relație de includere* (Einschlußbeziehung); *relații de abstractizare* (Abstraktionsbeziehungen), *relații logice* (logische Beziehungen); *dicționar de descriptori* (Deskriptorwörterbücher), *dicționar specializat* (Fachwörterbuch). Candel constată că „sinonimia terminologică pare aici naturală: incontestabil, elaborarea unei teorii terminologice face apel la variație” [251, p. 71].

Prin reformulare și variație terminologică, Wüster aduce la cunoștință punctele forte ale teoriei sale. E un tip de definiție prin sinonime, similară celor din dicționare, și acest fapt este surprinzător. Danielle Candel, aplicând metoda lecturii multiple a operei wüsteriene menționate, selectează 174 de unități terminologice care ar putea constitui lexicul terminologiei wüsteriene. Grila de analiză aplicată acestor termeni ar putea reprezenta un instrument pentru evaluarea tendințelor terminologiei

moderne. Odată ce terminologia lui Wüster este, în pofida rigorii pentru care pledează austriacul, marcată din plin de variante, aceasta rămâne rebarbativă din cauza specificului pe care îl căuta terminologul în cazul unor termeni deja consacrați. Se relevă aici voința de a inova, însoțită de reformulări pentru a se face mai bine auzit. Este limpede că, în loc să respingă sinonimia din realizările sale teoretice, Wüster face uz de ea pentru a pune în valoare reperele primordiale ale teoriei sale. Concluzia este frapantă în măsura în care este vorba despre inițiatorul standardizării industriale. Astfel, conchide cercetătoarea, în *Einführung* [385], Wüster lasă el însuși ușa deschisă unei diversități de orientări terminologice: fără îndoială, mai multor decât recunoaște uneori Școala de terminologie de la Viena, care i-a supraviețuit. În alți termeni, prin utilizarea ostensibilă, pe scară largă, a reformulării și a sinonimiei, Wüster era dispus să practice variația chiar dacă o respingea: o dovadă în favoarea faptului că terminologia nu poate fi decât deschisă variației [251, p. 79-80].

Școala de la Viena are cei mai mulți adepți în toată lumea, sprijinindu-se pe cercetările lui Wüster și pe ale apropiatului său, Felber, și promovând principiile teoriei generale a terminologiei (TGT). Doctrina terminologică se manifestă astăzi sub diverse forme canonice, cum ar fi manualul lui Felber (sub patronajul UNESCO-InfoTerm) sau normele ISO. Putem afirma, alături de alți cercetători [185, p. 73], că această terminologie a devenit *clasică*, deoarece alte curente se raportează permanent la lucrările lui Wüster. TGT s-a generalizat datorită faptului că principiile sale erau comode și satisfăceau nevoia oamenilor de știință de a dispune de un limbaj exact și economic. Însă „acest limbaj perfect nici nu există, nici nu poate fi inventat; nici nu poate fi considerat o metodă plauzibilă de lucru – pentru că nu ia în considerare (...) analiza de discurs, contextul, situația” [185, p. 73]. Cu toate acestea, Școala de la Viena este singura școală care a elaborat un ansamblu sistematic de principii, constituind punctul de plecare pentru oricare terminologie teoretică și practică modernă.

1.2.3. Școala de la Moscova. În aceeași perioadă (anii '30 ai secolului al XX-lea) ia naștere și Școala sovietică de terminologie, ai cărei reprezentanți notorii sunt D.S. Lotte, E.K. Drezen și S.A. Ćaplygin. O caracteristică a primelor publicații terminologice (Э.К. Дрезен, *Интернационализация научно-технической литературы*, 1936; Г.О. Винокур, *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии*, 1939; А.А. Реформатский, *Что такое термин и терминология*, 1959; Д.С. Лотте, *Основы построения научно-технической терминологии*, 1961) este orientarea lor spre aplicații practice, fundamentarea teoretică a noii practici venind mai târziu. În 1931, odată cu publicarea tezei lui Eugen Wüster, apare și primul articol al lui

Lotte la Moscova. Din 1935, lucrarea lui Wüster este disponibilă și în traducere rusă. În 1933, pe lângă Academia de Științe din URSS, a fost înființată Comisia de terminologie, ceea ce denotă un interes în creștere pentru standardizarea terminologică.

Caracterizate prin idealism, practicile terminologice ale anilor '30 și în primul rând teoria lui Wüster au marcat profund concepțiile terminografice ulterioare. Opera lui D.S. Lotte nu a circulat în epocă decât postum (1961), iar traducerea franceză datează din 1981. Totuși, Guy Rondeau îl apreciază drept „primul adevărat profesor de terminologie” [358, p. 6].

D.S. Lotte a difuzat ideile lui Wüster în URSS, dar nu le accepta integral, fiind mai puțin categoric în anumite privințe. De exemplu, era mai rezervat și mai prudent referitor la monosemia termenului: „Pentru o terminologie exactă, este suficient ca monosemia termenului să fie relativă” [apud 185, p. 71] și admitea polisemia și în limbajele specializate, nu numai în limba comună. În această ordine de idei, François Gaudin subliniază: „acolo unde Wüster separă strict lexicul de gramatică pentru a nu se interesa decât de termeni, fondatorul Școlii sovietice recunoaște primatul contextului și al discursului, în interiorul căruia termenul obține valoarea sa” [286, p. 27]. De asemenea, Lotte nu separă atât de rigid limba comună de limbajul specializat, afirmând că unui termen care circulă și în limba comună nu îi este afectată calitatea de termen.

Școala sovietică, prin T.L. Kandelaki, abordează diferit de Școala de la Viena statutul definiției. Școala austriacă pune un semn de egalitate între concept, termen și definiție, iar Școala sovietică respinge ideea conform căreia termenul trebuie să aibă în mod necesar o definiție, favorizând informațiile de tip contextual (termenul poate avea mai multe definiții) [171, p. 3].

Lucrările reprezentanților Școlii de la Moscova promovează următoarele idei, diferite de postulatele cercetătorilor austrieci:

1. Terminologia este o disciplină aplicată, deoarece urmărește rezolvarea problemelor vizând desemnarea conceptelor în domeniile științifice și tehnice, creația neologică și standardizarea terminologiei în limba rusă și în alte limbi din URSS.

2. Cercetarea sovietică se fundamentează pe o optică lingvistică, de aceea metodele de lucru diferă de cele ale Școlii de la Viena. După cum se știe, în terminologia wüsteriană mai întâi se ierarhizează conceptele, apoi se clasifică denominațiile (termenii). Școala de la Moscova pornește de la elementele lingvistice ale unui domeniu (termeni ipotetici) pentru a construi un sistem conceptual, apoi definește conceptele și selectează termenii corespondenți.

3. În ceea ce privește standardizarea terminologică, Școala de la Moscova se pronunță pentru prudență, spre deosebire de abordarea din Franța și din Québec, care face distincție între recomandarea și standardizarea unui termen sau a unui microsistem terminologic.

Postulatele lui Lotte și Čaplygin au fost dezvoltate de alți reprezentanți ai Școlii sovietice: Drezen, Vinokur, Kulebeakin, Ahmanova, Kandelaki, Grinev-Grinevici, Leitchik ș.a.

1.2.4. Școala de la Praga. Școala terminologică s-a desprins, la începutul anilor '30, din Școala lingvistică funcțională de la Praga, avându-l ca reprezentant notoriu pe L. Drozd. Drept urmare, și preocupările Școlii terminologice pragheze sunt în relație cu descrierea structurală și funcțională a limbajelor specializate, fundamentate pe terminologie. Cercetătorii cehoslovaci erau preocupați în special de standardizarea lingvistică (inclusiv standardizarea terminologică) națională și de standardizarea terminologică internațională. Ei tratează problemele terminologice din punct de vedere lingvistic, în spiritul tradiției structuraliste a Școlii lingvistice de la Praga. Astfel, limbajele specializate sunt considerate stiluri profesionale, alături de alte stiluri (publicistic, beletristic ș.a.). Situația plurilingvă a țării (până în 1993) favoriza cercetarea axată pe aspectele de normare a limbilor și de rezolvare a problemelor generate de traducere.

„Aceste trei școli de terminologie, subliniază Maria Teresa Cabré, având în comun studiul lingvistic (consideră terminologia drept mijloc de exprimare și de comunicare), au contribuit la conturarea fundamentelor teoretice ale terminologiei și a principiilor metodologice care guvernează aplicarea sa: ele constituie sursa curentului de amenajare (planificare) lingvistică și terminologică care se dezvoltă ulterior în Québec și în Canada.” [243, p. 38-39]

1.2.5. Etapele de dezvoltare și instituționalizarea terminologiei. Ideile pe care se sprijină terminologia clasică postulează un studiu static al categorizărilor (neglijând caracterul istoric al semnificațiilor). Acest studiu generează dificultăți practice, deoarece tratează conceptele ca fiind fixe și independente de istorie și înlătură semnificația spre profitul desemnării, care trebuie să circumscrie definiția. Demersul este deci *onomasiologic*: de la concepte se merge spre expresia lor lingvistică. Astfel, metodele terminologiei clasice urmăresc stabilirea de sisteme ierarhizate de concepte, sisteme semiotice fondate pe logică sau chiar pe o logică independentă de limbi. În mod ideal, trebuie să putem traduce terminologiile de la o limbă la alta fără probleme și „fără rest”. Aceste postulate wüsteriene sunt încă foarte răspândite, fiind supuse unor critici, completări și revizuirii începând cu anii '80 ai secolului trecut.

Terminologia relativ empirică a anilor '30 s-a transformat astăzi într-o disciplină cu un loc legitim în rândul științelor limbajului. Maria Teresa Cabré [243, p. 27-28] distinge în istoria terminologiei patru etape:

1. *originea* (1930 – 1960) – se conturează metodele de activitate terminologică, fundamentate pe caracterul sistematic al terminologiilor;

2. *structurarea* (1960 – 1975) – epoca marilor bănci de date și a eforturilor de cooperare mondială în domeniul standardizării;

3. *dezvoltarea* (1975 – 1985) – etapă în care predomină planificarea lingvistică și preocupările de politică lingvistică, iar terminologiei i se recunoaște rolul pe care îl joacă în procesul de modernizare a unei limbi și a societății care o utilizează;

4. *largi deschideri* (după 1985) – etapă caracterizată prin dezvoltarea instrumentelor terminologice, a ingineriei lingvistice, prin colaborări internaționale, organizarea activităților terminologice în echipe, formarea de terminologi etc.

Activitatea terminologică se manifestă nu numai prin preocupări teoretice și descriptive, ci și prin înființarea unor instituții care dirijează formarea și utilizarea terminologiilor (*terminologie amenajistă*). În a doua jumătate a secolului al XX-lea, dar mai ales în ultimele trei decenii, au fost create mai multe organizații naționale și internaționale care desfășoară activități terminologice sau au constituit bănci de date de interes general. Cooperarea lor este tot mai strânsă, au loc congrese, colocvii, conferințe la care se pun în discuție diverse probleme ce țin de terminologie, neologie, standardizare, traducere, tratamentul și gestionarea datelor etc., la nivel regional, continental sau mondial. Cele mai importante instituții în acest sens sunt **Uniunea Latină** (prin Direcția de terminologie și inginerie lingvistică și buletinul electronic *Terminometro*), **RINT** (Rețeaua Internațională de Neologie și Terminologie), **AET** (Asociația Europeană de Terminologie), **REALITER** (Rețeaua Panlatină de Terminologie, în care sunt reprezentate 7 limbi, inclusiv româna), **CTN** (Centrul de Terminologie și Neologie din Paris), **RITerm** (Rețeaua Ibero-Americană de Terminologie), **TERMCAT** (Centrul de Terminologie din Barcelona), iar în spațiul de limba română, asociațiile de terminologie TermRom-București și TermRom-Moldova [v. 147, p. 132-134; 182].

Sintetizând, putem afirma că în ultimele trei decenii terminologia a devenit o preocupare națională și de cooperare internațională atât în statele dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, iar activitățile terminologice variază de la elaborarea de dicționare specializate, de lucrări de

standardizare, studii și fondarea de bănci de date la reglementarea legală a activității terminologice, formarea profesioniștilor în domeniu și colaborarea terminologică internațională.

1.3. Direcții de cercetare și tendințe actuale în terminologie

1.3.1. Diversificarea cercetării. Cercetătorii, răspunzând unor noi nevoi sociale și conștientizând cadrul prea rigid al terminologiei prescriptive de sorginte wüsteriană, încearcă să-l extindă, să evadeze din această „cămașă de forță” sau din acest pat al lui Procust, proiectând noi direcții de cercetare.

Maria Teresa Cabré, încă la 1991, se întreba: *Terminologie sau terminologii? Disciplină lingvistică sau domeniu interdisciplinar?* [242, p. 55-63]. Întrebarea este actuală și astăzi. Și alți cercetători [221, p. 6] iau în discuție dezvoltarea unor terminologii de un alt tip, întrucât se remarcă, în ultimele două decenii, mai multe tendințe și subtendințe în cercetarea terminologică.

Terminologia, înainte de a fi un vocabular sau un obiect de studiu, este o *practică socială*. Astfel, de la satisfacerea unor necesități practice imediate, terminologia evoluează până la o știință de sine stătătoare, cu filiații mai mult sau mai puțin puternice față de lingvistică [245] sau sociolingvistică [286, p. 7-8].

Deoarece terminologia studiază *termenul* din mai multe perspective, în funcție de abordare se disting mai multe tipuri de terminologie practicate de diverse școli de cercetare (europene sau americane). În anii '90 apar numeroase lucrări de terminologie importante, semnate de Maria Teresa Cabré [243], François Gaudin [283], Pierre Lerat [322], Gabriel Otman [339], axate pe o diversitate de subiecte și abordări, iar din 2000 interesul pentru terminologie devine tot mai evident, manifestat prin multitudinea de studii publicate, semnate de Henri Béjoint și Philippe Thoiron [221], Loïc Depecker [262], J.J. Briu [238], dar și prin organizarea de reuniuni științifice și desfășurarea de proiecte cu impact în mediul academic și de cercetare. Studiile și colocviile abordează problema relațiilor semantice și a contextului în terminologie, rolul corpusului specializat în cercetările teoretice și în aplicațiile terminologice, importanța aspectului diacronic în constituirea terminologiilor (în sensul nomenclaturilor) etc.

În opinia lui François Gaudin, cercetările terminologice din Franța au rădăcini atât într-o tradiție lingvistică ce ține de analiza discursului, cât și în lucrările influențate de Școala de la Viena [286]. Pe plan teoretic, personalități marcante ale lingvisticii franceze au îmbogățit terminologia cu

experiența lor lexicografică, Alain Rey și Louis Guilbert fiind și terminologi, dar și lexicologi/lexicografi (dirijând redactarea marilor dicționare ale editurilor Robert și Larousse).

Dezvoltarea cercetărilor axate pe tratarea automată a terminologiilor într-o lingvistică a corpusului implică o revizuire a postulatelor teoretice ale disciplinei: „În viziunea wüsteriană, utilizarea termenilor în texte nu poate servi drept bază pentru constituirea terminologiilor. Or, discursul, cu posibilitățile sale creatoare, amenință fundamentele înseși ale terminologiei” [254, p. 42]. Lingvistica bazată pe corpus este o noțiune utilizată în special de „comunitatea” TAL (Traitement automatique des langues), care, oferind instrumente de cercetare moderne și fiind deschisă imperativelor sociale actuale, a conturat noi perspective pentru o lingvistică ce se sprijinea anterior pe metode și obiective clasice. Astfel, grupul de lucru constituit din Anne Condamines, Didier Bourigault și (inițial) Gabriel Otman, realizând proiectul de cercetare „Terminologie et intelligence artificielle”, ajunge la concluzia că *valorile termenului pot fi revelate în mod obiectiv numai în interiorul unui discurs* (și nu sunt fixate o dată pentru totdeauna în dicționare sau în norme terminologice). Așa cum semnalează Alain Rey, există în cuvântul *termen*, ca și în cuvântul *definiție*, ideea unui element circumscris, finit, „asumarea unei limite, a unui sfârșit (*définir*) și a rezultatului său (*termen*)” [353, p. 40]. Această delimitare nu este însă prestabilită, nefiind un dat („donné”), ci este una construită, un *construct* [254, p. 43].

Constituirea unor corpusuri de discursuri specializate vizează obiectivul analizei sintactico-semantice care permite nu numai extracția de terminologii, ci și, în aceeași măsură, analiza „gramaticii discursului specializat”. Corpusul a devenit – pentru lingvistică, terminologie, ingineria documentară – un obiect de analiză fundamental.

Inspirată de titlul lucrării *La lexicologie entre langue et discours* de Marie-Françoise Mortureux [334], Danielle Candel recunoaște că a fost sedusă de simplitatea și claritatea acestei formule în asemenea măsură încât s-o aplice altei discipline, „vecină” cu lexicografia, care este terminologia. Astfel a apărut, în 2005, *La terminologie entre science et discours? Remarques sur la terminologie institutionnelle* [250], în care Danielle Candel reflectează despre doi poli semnificativi, expertiza științifică și uzajul discursiv. Terminologia se situează astfel „între” „știință” și „discurs”, cam în același mod în care lexicologia, după Marie-Françoise Mortureux, se află „între” „limbă” și „discurs”. Autoarea și-a pus întrebarea dacă activitatea terminologică beneficiază de o „doză” de stabilitate care caracterizează cunoașterea specialistului și, pe de altă parte, de variabilitatea ce poate fi observată în realizările discursive. „Fără această relație între limbă și discurs, între lexicul limbii și

vocabularele discursurilor, nu există comunicare; pentru că aceasta se sprijină permanent pe adaptarea la unele cazuri particulare a unui instrument comun pentru toți vorbitorii; acest instrument este limba lor, pe care ei o utilizează în discurs.” [334, p. 5] Astfel, se insistă tot mai mult, în studiile actuale de terminologie, pe o *cercetare dinamică a termenului în discurs*, bazată pe lingvistica textuală.

Cercetările menționate, la care se adaugă și alte opinii similare [280], au constituit repere semnificative pentru fundamentarea *terminologiei textuale*, teorie ce părea de neconceput până acum. Această direcție se numește și *terminologie computațională* [396].

Aplicarea lingvisticii corpusului este un salt metodologic, în special în ceea ce privește extracția automată și semiautomată de termeni și contexte, în vederea unei analize realiste și aprofundate a discursurilor specializate și a terminologiilor din care se constituie acestea. Tehnicile ce țin de corpus, având în centrul atenției textele specializate, reprezintă o miză imensă în semantica textuală îndeosebi în ceea ce privește rolul terminologiilor și modalitățile de uzaj în interiorul discursului specializat [280]. Terminologia textuală revoluționează concepția clasică în esența ei, din perspectiva relației limbă-gândire, postulând că procesul de desemnare sau de „terminologizare” este *simultan* cu procesul de conceptualizare, nu *ulterior* acestuia [234, p. 31] și confirmând astfel ideea unității dintre limbă și gândire.

În această ordine de idei, semnalăm că noua direcție de cercetare a impulsionat apariția unor organisme preocupate de constituirea și studierea unor corpusuri de texte specializate (cu grade diferite de specializare), cum ar fi Centrul Național de Resurse Textuale și Lexicale (CNRTL), fondat în 2005 în Franța de CNRS (Centre national de la recherche scientifique). CNRTL se ocupă de inventarierea, documentarea, normarea, arhivarea, actualizarea și difuzarea resurselor. Un alt centru axat pe cercetarea discursului specializat este CEDISCOR (Centrul de cercetare a discursurilor ordinare și specializate) din cadrul Universității Nouvelle Sorbonne (Paris III), ce editează și o revistă, *Carnet du Cediscor*, în care prezintă rezultatele cercetării.

Astfel, s-ar părea că în terminologia modernă optica tradițională și cea nouă, textuală, intră în contradicție, punând față în față postulate ce se exclud reciproc și aplicând metode distincte de cercetare. Însă o analiză polivalentă a situației enunțate impune o concluzie firească: postulatele și metodele diferă întrucât diferă și *obiectivele* de cercetare, iar, drept urmare, se obțin și *rezultate* diferite. Cercetarea terminologică este condiționată de mai mulți factori:

i. cine realizează cercetarea? (specialist într-un domeniu de cunoaștere; lingvist; lexicograf; terminolog; traducător; documentarist etc.);

ii. cine este beneficiarul cercetării? (specialiștii; nespecialiștii; traducătorii; publicul larg);

iii. care este finalitatea cercetării? (bancă de date; dicționar specializat; dicționar general; lucrare prescriptivă de terminologie; standard de terminologie; studiu descriptiv al unei terminologii; studiu dinamic al unei terminologii etc.).

În funcție de factorii enumerați și de obiectivele urmărite, se impun metodele și perspectivele de cercetare: abordarea onomasiologică sau semasiologică; perspectiva sincronică sau diacronică; apelarea la texte specializate, la inventare de termeni standardizați sau la dicționare generale și la texte din mass-media; tratamentul tradițional sau automat/semiautomat al datelor; demersul prescriptiv sau descriptiv; punctul de vedere cognitiv sau semantic (semantico-pragmatic) ș.a.

De-a lungul ultimelor două decenii, mai mulți cercetători au meditat la aceste probleme; în urma dezbaterilor și polemicilor în studii și la reuniuni științifice, unii autori au venit cu soluții.

François Rastier delimitează terminologia practică *de* și *pentru* specialiștii dintr-un domeniu de cunoaștere (terminologia clasică sau propriu-zisă) de o **terminologie a nespecialiștilor** [347, p. 62], iar Dardo de Vecchi sugerează că numele de produse puse în circulație de întreprinderi se constituie într-o **pragmaterminologie** [383, p. 51].

Pentru Maria Teresa Cabré, terminologia este o știință complexă, interdisciplinară, care preia instrumente din lingvistică, documentare, științele comunicării, informatică și științele cognitive. Cercetătoarea din Barcelona a analizat detaliat postulatele terminologiei wüsteriene [245] și, confruntându-le cu noile tendințe, le-a dezvoltat în mod creator din perspectiva cunoașterii actuale și a nivelului de cercetare modernă, propunând o variantă de „compromis”: **teoria comunicativă a terminologiei** (TCT). Cabré a plecat de la următoarele premise: valoarea socială atribuită informației specializate și-a dublat importanța; tratamentul automat al textelor specializate reclamă un mare număr de termeni disponibili; promovarea multilingvismului și a schimburilor culturale implică o nouă abordare a terminologiei și a neologiei; importanța acordată comunicării specializate contribuie la emergența noilor specialități lingvistice și determină specializările lingvistice clasice să se adapteze la noul mediu de activitate [*ibid.*]. Criticile teoriei clasice a terminologiei (TGT) au venit din trei direcții: dinspre științele cognitive, științele limbajului și științele informației. Astfel, filosofia și psihologia cognitivă demonstrează că este extrem de dificil să se facă o demarcare netă între cunoștințele specializate și cele generale, iar achiziția cunoștințelor specializate se bazează pe cunoștințele generale. Științele limbajului, mai exact lingvistica și sociolingvistica, au pus sub semnul întrebării separarea radicală între limba comună și limbajele specializate, descriind repererele

sociale ale limbajelor specializate și diversificarea lor internă și formulând ipoteze care permit construirea unor modele generale integratoare ale limbii comune și limbajelor specializate. În acest tip de lingvistică, semantica și pragmatica au un rol decisiv. Drept urmare, modelele lingvistice adaptate la terminologie trebuie să țină seama, pe lângă aspectul formal al limbajului, și de aspectele sale cognitive și funcționale. Cât privește științele informației, acestea se axează pe dezvoltarea unor scenarii comunicative diverse și au elaborat modele sub forma unor scheme, situații sau medii (cadre) care se referă și la comunicarea specializată. În aceste modele, comunicarea specializată nu mai este reprezentată ca făcând figură izolată, ci ca o serie de opțiuni specifice în interiorul unor asemenea scheme. De altfel, analiza discursului se preocupă tot mai mult de discursul specializat, ca și de reprezentarea și difuzarea sa socială [*ibid.*].

Referindu-se la teoria generală a terminologiei (TGT), Maria Teresa Cabré menționează că un demers fundamentat pe date vizând un dicționar, cu atât mai mult un dicționar a cărui finalitate este standardizarea, va conduce inevitabil la următoarele concluzii:

- a. terminologia este sistematică și biunivocă;
- b. termenii sunt perfect echivalenți de la o limbă la alta;
- c. în interiorul unui domeniu, conceptele sunt precise și universale, denotațiile lor pot fi descrise formal și pot contribui la definirea unei terminologii internaționale.

Or, observând datele terminologice *în discurs*, mediu în care sunt supuse variației în funcție de registrele diverse de comunicare specializată, se poate constata că acestea vor fi în mod evident mai puțin sistematice, deseori mai puțin univoce sau universale decât cele vizate de Wüster. Cauza caracterului instabil este explicabilă: „în discursul specializat oral și scris, terminologia constituie un mijloc expresiv și comunicativ și, conformându-se acestor doi factori, discursul este marcat de redundanță și de variație conceptuală și sinonimică. În plus, vom putea constata numeroase abateri de la principiul echivalenței perfecte între limbi. Exact aici, în natura datelor observate, se situează punctul nevralgic al disensiunii” [*ibid.*].

În dorința de a construi o teorie a terminologiei care ar satisface noile tendințe și orientări de cercetare, Maria Teresa Cabré a fundamentat, începând cu 1996, o concepție teoretică care încearcă să reconcilieze diferite puncte de vedere asupra termenului: **teoria comunicativă a terminologiei** (TCT), reprezentând o teorie lingvistică a unităților terminologice cu o componentă cognitivă și comunicativă (descrisă inițial în studiul din 2000 [244], apoi în cele din 2003 [393] și 2007 [245]). În general, TCT permite integrarea unor concepții diferite privind unitatea terminologică, care

constituie nucleul teoriei terminologice. În TCT, termenul este definit ca o *entitate poliedrică*; altfel spus, el poate fi abordat prin diverse modalități. Pentru a explica varietatea abordărilor posibile ale obiectului de studiu al terminologiei, cercetătoarea a propus *teoria intrărilor multiple* (*la théorie des portes/the theory of doors*) [393]. Una dintre modalități este cea lingvistică, combinând aspecte semantice și pragmatice pentru a compatibiliza analiza cu teoria cunoașterii și a comunicării.

Dintre principiile fundamentale ale *teoriei comunicative a terminologiei*, evidențiem câteva:

- unitățile terminologice sunt *poliedrice* (având proprietăți *lingvistice, cognitive și sociocomunicative*);
- unitățile terminologice pot fi abordate prin „intrări” diferite: lingvistica, științele cognitive și științele comunicării sociale;
- termenii sunt unități denominative supuse variației (polisemie și sinonimie);
- unitățile terminologice exprimă cunoștințe specializate, rol pe care îl împart cu alte unități lingvistice (morfeme, sintagme etc.);
- unitățile terminologice se caracterizează prin raportul cu alte unități lingvistice în trei moduri: ele coincid cu unitățile lexicale (au aceeași structură morfologică sau sintactică), fac parte din structura conceptuală a unui domeniu și, din punct de vedere semantic, reprezintă unitățile autonome minime ale acestei structuri;
- numai o teorie lingvistică cognitivă și funcțională, care conține, pe lângă componenta gramaticală, o componentă semantică și una pragmatică, poate descrie proprietățile specifice ale unităților terminologice ținând cont de ceea ce au în comun aceste unități cu alte unități lexicale, non-specializate [393].

Astfel, *teoria comunicativă a terminologiei* extinde limitele cercetării terminologice, fundamentând-o pe principii lingvistice. În acest demers integrativ, valorile termenului se stabilesc în funcție de contextul (discursul sau textul) în care funcționează acesta, un rol deosebit revenind semanticii și pragmaticii.

François Gaudin propune o „contextualizare” sociologică și praxematică a terminologiei, depășind perspectiva strict terminologică și înființând astfel *socioterminologia* [283]. Această orientare reprezintă un alt mod de a face terminologie, lăsând în urmă idealismul și voluntarismul teoriei generale a terminologiei. Meritul esențial al socioterminologiei este perspectiva în care termenii sunt studiați nu ca etichete ale conceptelor, ci ca semne lingvistice, aflate în circulație socială. Gaudin reflectează despre terminologie sub trei aspecte. Primul implică „dimensiunea

socială și se concretizează în preocupările de politică lingvistică”, dar și „vulgarizarea” (popularizarea) discursului specializat. Al doilea aspect se referă la descrierea integrării termenilor în text, axată pe dimensiunea semantică și pe conceptele utilizate. Al treilea aspect sugerează că un studiu lingvistic al terminologiei implică și latura istorică, deoarece vocabularele ca entități culturale nu pot fi cercetate fără a se ține seama de faptul că istoria unor nume, a sensurilor lor „este în același timp istoria ideilor noastre și a manierelor noastre de a le exprima” [286, p. 16-17].

Socioterminologia este un curent realist, numit și **terminologie „externă”** [28, p. 18-31]. În acest tip de terminologie de interes larg, care se încadrează în lingvistica aplicată, descrierea termenilor este predominant *lingvistică* [322] și se pune accentul pe *semantică* [262]. Sensul specializat este descris pe baza faptelor de limbă care constituie texte de specializare medie sau mică (adoptându-se o perspectivă *descriptivă* în defavoarea perspectivei *prescriptive, normative* a terminologiei tradiționale) [242, p. 58]. Acest tip de terminologie se detașează de **terminologia specialiștilor**, terminologia propriu-zisă sau **terminologia „internă”** [28, p. 20-23]. Terminologia „externă” vizează preponderent problemele decodării și utilizării sensului specializat la mai multe niveluri ale comunicării [221] și își propune „descrierea termenilor ca fapte naturale” (nu convenționale ca în terminologia „internă”), similar cu cuvintele lexicului comun [32, p. 13]. Este sugestiv în acest context titlul unui studiu semnat de Paul Siblot: *Une linguistique qui n'a plus peur du réel* [368]. Loïc Depecker consideră că integrarea terminologiei în lingvistică este „o dezbatere deschisă”, întrucât este dificil de stabilit „dacă face parte din aceasta sau e o disciplină aparte” [263, p. 6]. Terminologia reprezintă „o nouă modalitate de analiză a limbilor” sau deschiderea de „noi piste pentru lingvistică” [238, p. 8-9].

Sintetizând, putem conchide că astăzi se conturează două direcții de evoluție a terminologiei: **terminologia normativă**, preocupată de menținerea specificului fiecărei culturi în fața invaziei de tehnologie modernă și, implicit, de termeni asociați acesteia, care vine în sprijinul specialiștilor din diferite domenii și este promovată de aceștia, și **terminologia descriptiv-lingvistică**, adresată îndeosebi nespecialiștilor și practică de lingviști, care are drept obiectiv analiza sociolingvistică a unităților terminologice pentru facilitarea unei mai bune cunoașteri și utilizări a acestora. În primul caz, terminologia este un studiu al sistemelor conceptuale care structurează un domeniu, iar cercetarea fixează denumirile adecvate pentru o comunicare profesională eficientă. În acest demers, lingvistica joacă un rol auxiliar. În cazul al doilea, opiniile specialiștilor diferă. Unii promovează postulatul wüsterian al monoreferențialității și univocității semantice (Robert Dubuc, Alain Rey,

Guy Rondeau), alții îl neagă și propun alte criterii, mai complexe (Maria Teresa Cabré, François Gaudin, Louis Guespin) [v. și 185, p. 48-49].

1.3.2. Obiective noi și metode moderne de cercetare terminologică. Terminologia „internă” are ca obiectiv principal adoptarea și impunerea unor concepte științifice, fiind conceptuală, sistematică [322, p. 61] sau *cognitivă* [76]. Caracterul standardizat al *terminologiei „interne”* determină caracterul ei internațional. Pe de altă parte, necesitatea stabilirii echivalențelor terminologice în diverse limbi naționale a generat un subdomeniu numit *terminologie amenajistă*, care urmărește *normarea lingvistică* și creativitatea în interiorul unei limbi [321, p. 28].

Spre deosebire de abordarea normativ-onomasiologică a *terminologiei „interne”, terminologia „externă”* adoptă un demers descriptiv-semasiologic, propriu lingvisticii [347], întrucât se adresează în special vorbitorilor obișnuiți. În acest tip de comunicare contează nu numai *emițătorul*, ci și *destinatarul, canalul comunicării* (cel mai frecvent, mass-media) și condițiile de *uzaj*, în acest mod terminologia fiind corelată cu semantica, lexicologia și pragmatica [243, p. 66-67].

În virtutea obiectivelor urmărite de terminologia normativă, aceasta nu se interesează de sintagmatica termenilor. Astăzi, mai mulți cercetători sunt preocupați de posibilitățile și funcțiile combinatorii ale termenilor. Unele lucrări au în centrul atenției frazeologia de specialitate, altele descriu colocațiile (sintagmatica) termenilor. Deoarece analiza sintagmatică ține seama de *texte* și *contexte* specializate, ea joacă un rol fundamental în terminologia „externă” [32, p. 17]. Contextul lingvistic contribuie la descrierea sensului specializat, relevă relația dintre anumite libertăți și restricții în exprimarea acestuia, denotă preferințele de utilizare (existența unor sintagme fixe) în interiorul unui domeniu și în exteriorul lui etc.

Terminologia clasică are un caracter sincron obligatoriu, fiind preocupată numai de situația la zi, fapt motivat prin obiectivul de standardizare a termenilor în vederea comunicării fără ambiguități între specialiști. Lucrările mai recente, din ultimul deceniu, admit și perspectiva diacronică [372] atunci când se urmăresc originea și modul de formare a termenilor, constituirea unor terminologii și limbaje specializate în decursul timpului, mobilitatea semantică a termenilor etc. În această ordine de idei, se vorbește despre o *terminologie dinamică*, demers în care termenul poate fi analizat din mai multe perspective [221, p. 13-14] și în care se pune accentul pe interdependența dintre limbă, societate, cunoaștere și cultură. Precizăm că pentru direcția descriptiv-lingvistică a cercetării terminologice pe care o adoptăm în prezenta lucrare aspectele diacronice sunt indispensabile.

Dacă **terminologia „internă”** este o teorie a termenului în condiții **ideale**, urmărind scopul de a standardiza, a norma și a facilita comunicarea non-ambiguă între specialiștii din același domeniu, **terminologia „externă”**, descriptivă, este o teorie a termenului în condițiile **reale** ale apariției în texte, de la cele strict specializate la cele cu grad inferior de specializare, depășindu-se limitele unui anumit domeniu [160, p. 16-17].

În prezent, „știința actuală a terminologiei tinde, sprijinindu-se pe Școala terminologică de la Viena, frecvent citată și deseori criticată, să se consolideze (...) într-un *demers integrativ*. Ea tinde de asemenea să-l dezvolte, deoarece poate răspunde exigențelor societății moderne a cunoașterii, a globalizării și a tehnologiilor actuale ale cunoașterii, ale informării și ale comunicării” [240, p. 21]. Prin urmare, tipul de terminologie practicat este determinat de **scopul** cercetării, iar scopul final al cercetării terminologice, indiferent de tipul ei, este o comunicare corectă și eficientă.

1.3.3. Terminologia – o știință deschisă. Întrucât terminologia are în centrul atenției **studiul termenului** sub diverse aspecte: conceptuale, normative și lingvistice, **interdisciplinaritatea** este coerentă cu principiile terminologiei. Interdisciplinaritatea terminologiei cuprinde *științe ale limbii* (de la lexicologie, lexicografie și semantică la stilistica funcțională și analiza discursului), dar și *științe matematice* (statistică și procesarea datelor), *sociologice* și *psihologice*. Terminologia intră în relație cu *logica, ontologia, informatica, teoria comunicării, teoria informației, traductologia* etc., discipline care converg spre conturarea terminologiei ca știință interdisciplinară.

Interdisciplinaritatea presupune intersecția a două sau mai multe domenii științifice. În funcție de modul în care se intersectează domeniile implicate, se distinge interdisciplinaritate *în interiorul unui domeniu* (când mai multe discipline, asociate, generează o nouă disciplină) și interdisciplinaritate *între domenii* (când domeniile împrumută între ele termeni sau metode, păstrându-și fiecare identitatea). Terminologia este un exemplu de **interdisciplinaritate internă** [185, p. 59].

Maria Teresa Cabré [243, p. 61-111] consideră că **interdisciplinaritatea** este o caracteristică specifică terminologiei, referindu-se la științele care o intercondiționează. Interdisciplinaritatea este abordată frecvent în studiile actuale de terminologie, urmărindu-se stabilirea conexiunilor dintre discipline la nivel științific, academic și profesional.

Importanța socioculturală, economică, pedagogică a terminologiilor este în creștere, ceea ce explică abordarea interdisciplinară și interesul mai larg pentru aceste domenii, dincolo de o specialitate științifică anume.

În funcție de tipul terminologiei practicate – clasică („internă”) sau „nouă” („externă”), se selectează și disciplinele implicate. În virtutea obiectivelor vizate – structurarea conceptuală a domeniilor, elaborarea dicționarelor specializate și a băncilor de date terminologice, standardizarea, traducerea etc., terminologia tradițională este inseparabilă de logică, ontologie, teoria informației, informatică. În socioterminologie sau în terminologia descriptivă predomină relația cu științele limbii: semantica, lexicografia, lingvistica textuală, sociolingvistica.

O conexiune deosebită există între *terminologie* și *traducere*. Privită ca activitate conexasă, terminologia este frecvent considerată în același timp o activitate necesară preliminară sau un subprodus al traducerii specializate. O bază terminologică contribuie la calitatea și omogenitatea unei traduceri [84]. Un text specializat este extrem de recurent din punct de vedere terminologic, de aceea profesioniștii recurg la sisteme de traducere asistată, cu „memorie de traducere”. Aceste aplicații asigură productivitatea activității de traducere prin echivalarea automată în limba-țintă a secvențelor „recunoscute”, înregistrate deja în „memorie”.

În același timp, terminologia este un *produs al traducerii*, întrucât în procesul de traducere frecvent sunt creați noi termeni. După cum observă Roger T. Bell [16, p. 21], „astăzi comunicarea internațională depinde în mod dramatic de traducere”, iar întreaga discuție asupra traducerii, în condițiile actuale ale globalizării, trebuie plasată „în contextul mai larg al comunicării umane” [*ibid.*, p. 33].

Cronologia dezvoltării științelor și a influențelor suferite în diferite epoci istorice se reflectă inclusiv în limbajul acestor științe și în terminologia lor. Pentru a descrie terminologiile în dinamica lor, știința complexă a terminologiei apelează la instrumente din lingvistică.

Rolul lingvisticii în terminologie se manifestă în interpretarea termenului ca „semn lingvistic (viu)” [262, p. 21] sau ca unitate lingvistică [238, p. 28]. Studiul real, efectiv al termenilor în uzaj întreprins de terminologia descriptiv-lingvistică obligă la relația dintre lexicul comun (LC) și lexicul specializat (LS), permițând descrierea lor din aceeași perspectivă și cu aceleași metode [242, p. 21], deoarece „*lingvistica* poate contribui la caracterizarea *individuală* sau *comparativă* a unor *terminologii*, pentru a le stabili atât *specificul*, cât și problemele de *interes general*” [32, p. 25].

Cercetările actuale promovează ideea că „terminologia este una dintre multiplele manifestări ale vitalității unei limbi. Activitățile terminologice nu mai urmăresc, ca obiectiv primordial, asigurarea univocității transferului de cunoștințe între specialiști, ci mai curând relevă capacitatea limbii de a răspunde provocărilor modernității fără intermediari” [242, p. 56-57].

Domeniu relativ nou în științele contemporane, terminologia își afirmă și își consolidează statutul prin deschiderea pe care o dovedește față de diverse științe-surse metodologice. Termenul devine un obiect a cărui investigare „aduce beneficii atât domeniilor științifice interesate de apropierea unui limbaj riguros, cât și lingvisticii, prin relevarea unor aspecte inedite ale comunicării umane prin limbă” [185, p. 77-78]. Așadar, terminologia este o **știință interdisciplinară deschisă**, care tinde tot mai mult spre o disciplină lingvistică, dar care se află încă în căutarea identității sale.

1.4. Istoricul preocupărilor terminologice în limba română

1.4.1. Lucrări de referință în domeniul terminologiei românești. Notații sintetice cu privire la conceptul de terminologie regăsim în *Dictionnaire de la linguistique* de George Mounin, în care se afirmă că problema terminologică este „o problemă fundamentală care se pune din nou în fiecare epocă în măsura în care o știință atinge un nivel cu adevărat epistemologic” (p. IX). Astfel, din Antichitate până în zilele noastre, termenul și corpusul terminologic i-au preocupat atât pe lingviști, cât și pe profesioniștii din varii domenii. Necesitatea explicării termenilor tehnici stă la baza apariției lucrărilor de terminologie, a glosarelor și a dicționarilor explicative din diferite domenii.

Studiile lingvistice românești care au ca obiect terminologiile din diverse domenii și terminologia în ansamblul ei se pot încadra în două categorii:

(a) lucrări cu caracter monografic, descriptiv, de inventariere și clasificare a termenilor dintr-un anumit domeniu;

(b) lucrări de teoretizare, de identificare a caracteristicilor care stau la baza diferențierii *termenului de cuvânt* și la structurarea corpusurilor terminologice în raport cu limba comună.

De cele mai multe ori, lucrările lingvistice care analizează termenii dintr-un domeniu sau cele care teoretizează comportamentul lexical, semantic al acestora își intersectează ariile, clasificările privind acest tip de studii fiind mai curând de ordin metodologic, realitatea din procesul cercetării științifice impunând o abordare plurisecvențială și interdisciplinară.

Istoria propriu-zisă a terminologiei românești poate fi plasată în cadrul studiului diacronic al limbii române. Până în epoca modernă, atât neologismul în general, cât și terminologia în special „nu formează propriu-zis o preocupare colectivă”. Fiecare autor sau vorbitor rezolvă „cum îi dictează bunul-simț” [156, p. 368] problema inovațiilor de vocabular pe care le impuneau manualele, traducerile și, în general, scrierile elaborate în limba română.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin cercurile literare ale românilor, care, în fond, prefigurează crearea Academiei Române (ca Societate Literară, la 1866, apoi ca Societate Academică, la 1867), se pun bazele preocupării colective pentru studierea vocabularului românesc și, implicit, pentru îmbogățirea lui. După afirmația lui Sextil Pușcariu [*ibid.*, p. 369], atunci se produce „o bruscă orientare spre Occident” în vocabularul românesc, după ce, timp de secole, acesta își găsisse izvoarele mai ales în greacă, slavonă și turcă, ceea ce nu înseamnă că nu avusese niciun contact cu latina savantă apuseană, după cum se poate vedea în opera lui Dimitrie Cantemir.

În ceea ce privește terminologia românească, ne interesează, din această preocupare colectivă, elaborarea lucrărilor cu caracter enciclopedic. Deși au existat câteva inițiative, „în perioada 1826-1870 lexicografia românească n-a izbutit să realizeze un dicționar enciclopedic general și complet” [167, p. 81]. În 1896, Lazăr Șăineanu publică la Craiova un *Dicționar universal al limbii române*, în care se menționează explicit și cuprinderea terminologiei științifice, artistice și industriale. Lucrarea nu are deci caracter exclusiv enciclopedic.

Primul dicționar enciclopedic român apare în Transilvania, la Sibiu, între anii 1898 și 1904. Inițiativa aparține *Astrei* (Asociațiunea pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român), iar conducerea lucrării a fost asigurată de Corneliu Diaconovici, prim secretar al *Astrei*. Lucrarea are titlul *Enciclopedia română*.

În secolul al XX-lea apar lucrări consacrate exclusiv terminologiei de specialitate. Dintre acestea se evidențiază *Lexiconul tehnic român*, realizat de un colectiv format din circa 400 de specialiști sub conducerea regretatului profesor Remus Răduleț. Științele naturale și cele tehnice ocupă 59% din lucrare (fizică și științele tehnice conexe; chimie și științele tehnice conexe; științe geologice și geografice; științe biologice și agrosilvice; tehnici nespecifice și ramuri economice; matematică), iar cunoștințele de tehnică industrială – 41% (construcții, arhitectură și urbanism; mașini și aparate mecanice, termice, electrice și electronice; industria ușoară, forestieră, a sticlei și a ceramicii; transporturi terestre, maritime și aeriene; exploatarea minelor și prelucrarea minereurilor și a cărbunelui; metalurgie; telecomunicații; tehnici de măsurare). *Lexiconul* are caracterul unei enciclopedii tehnice și a cunoscut două ediții: 1949-1956, în 8 volume, și 1957-1966, în 18 volume (termeni, definiții, figuri, diagrame), cu 68.500 de articole, și un volum (al 19-lea) cuprinzând indexul alfabetic al termenilor românești definiți în lucrare.

Momentele cruciale ale istoriei terminologiei sunt marcate prin câteva lucrări de referință, esențiale pentru domeniul cercetat. Lingviștii români au elaborat lucrări de terminologie mai ales în

cadrul studiilor istorice de vocabular al limbii române literare. Prin intermediul unor asemenea lucrări s-au obținut date cu privire la formarea stilurilor funcționale ale limbii române literare. Ultimele lucrări de referință în acest sens sunt *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* (coordonator Ion Gheție) [117]; *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)* (1992) (coordonator Gheorghe Chivu); *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice* (coordonator Gheorghe Chivu) [54]; *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)* (2000) ș.a. În prezent, studiul terminologiilor ocupă un loc important în *Tratatul istoriei limbii române*, inițiat de Academia Română sub coordonarea profesorului Gheorghe Chivu.

Studii lingvistice românești consacrate terminologiei apar în România mai ales în ultimii 50 de ani. Unele au caracter preponderent teoretic. Astfel, un lingvist clasicist, Dan Slușanschi, aduce în discuție câteva probleme de metodă pentru studiul vocabularelor speciale, formate, fiecare în parte, din „ansamblul de elemente lexicale întrebuințate de către un grup de vorbitori în comunicarea lor normală – scrisă sau orală – în cadrul unui domeniu delimitat și stabil al existenței sociale” [170, p. 589]. Autorul argumentează două idei esențiale: (a) *inventarul vocabularelor speciale* se stabilește *din perspectiva vorbitorului* pe baza criteriului *denotării*; (b) descrierea componentelor trebuie să țină seama de *conotațiile* specifice și de *afinitățile sintagmatice* ale fiecărui termen.

Paul Miclău se ocupă de *Dimensiunea semantică a limbajelor specializate* (1981) din perspectivă semiotică, pornind de la ideea susținută de Louis Guilbert, în 1973, că termenii științifici și tehnici sunt monoreferențiali și monosemici. Autorul sistematizează tipurile de seme care apar în semnificația termenilor din limbajele specializate. Acestea sunt raportate la anumite trăsături ale denotatului, care pot fi: (a) de percepție; (b) de structură; (c) de funcție; (d) de producere; (e) de localizare în timp și spațiu; (f) de clasificare; (g) de cunoaștere [129, p. 73-79].

Din punct de vedere cronologic, între cele două studii citate se situează lucrarea lui Victor Vascenco *Probleme de terminologie lingvistică* (1975) [202], care conține precizări atât de natură teoretică, cât și de natură concretă lexicală cu privire la domeniul general al terminologiei sau la cel particular al termenilor folosiți în lingvistică.

O lucrare de referință pentru *istoria terminologiei românești* este scrierea fundamentală a lui N.A. Ursu *Formarea terminologiei științifice românești* (1962) [198], din care s-au desprins de fapt toate studiile ulterioare, axate pe *cuvântul* devenit *termen*. Perioada cercetată cuprinde sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, etapă în care se produce trecerea de

la stadiul vechi la stadiul modern al limbii române literare. Domeniile examinate sunt geografia, științele naturale, agronomia, medicina, științele fizico-chimice și matematica. Indicele de termeni din aceste domenii cuprinde jumătate din lucrare (p. 139-299) și „oferă o încă inegalată sursă de informații pentru istoria terminologiei românești” [180, p. 67]. Cu ajutorul acestei lucrări se poate preciza mai exact relația cronologică dintre unii termeni de specialitate sinonimi sau *dinamica terminologiei*. Astfel, apariția neologismului *balenă*, care înlocuiește sinonimul său vechi, intrat tot pe cale livrescă, din limbajul biblic, *chit* [156, p. 368], se produce începând cu primul deceniu al secolului al XIX-lea. În dicționarul românesc academic (DLR), *balenă* este atestat numai la C. Negruzzi, dar în indicele dat de N.A. Ursu termenul apare la 1810, într-o lucrare a lui Gheorghe Șincai, *Istoria naturei și a firei*, păstrată în manuscris. *Chit* (cuvânt grecesc/slavon bisericesc) și *balenă* (cuvânt latin savant) pot fi considerați doi termeni emblematici pentru trecerea limbii române, ca limbă de cultură, de la faza ei veche, *orientală*, la faza modernă, *occidentală* [180, p. 67]. Cercetările lui N.A. Ursu își găsesc continuarea în două volume apărute relativ recent (2004 și 2006), la fel de valoroase: *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, realizate de autor împreună cu Despina Ursu [200, 201]. Volumul doi conține exclusiv un repertoriu de cuvinte și forme, o sursă neprețuită pentru alte cercetări.

Parafrazând afirmația lui Dostoievski referitoare la scriitorii ruși care au ieșit din „mantaua lui Gogol”, cercetătoarea Mariana Flaișer notează că, în domeniul terminologiei românești, toți terminologii s-au desprins din „mantaua” profesorului ieșean N.A. Ursu [101, p. 21]. Astfel, preocupări pentru terminologie, sub diverse aspecte, se regăsesc în lucrările *Elemente de terminologie* de Georgeta Ciobanu (1998) [56]; *Terminologia și problemele ei actuale* de Ioana Vintilă-Rădulescu (1999) [204]; *Introducere în terminologie* de Eugeniu Pavel și Costin Rucăreanu (2001) [147]; *Introducere în terminologie* de Ileana Busuioc și Mădălina Cucu (2001) [42]; *Noțiuni de terminologie: despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale* de Aurelia Bălan Mihailovici (2003) [13]; *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte* de Angela Bidu-Vrănceanu (2007) [28]; *Manual de terminologie și terminografie* de Mariana Pitar (2009) [150]; *Terminologie și terminologii* I, II (coordonator Angela Bidu-Vrănceanu) (2010, 2012) [32, 35]; *Terminologie cognitivă. Volum antologic* de Gleb Drăgan (2012) [76] ș.a.

Numeroasele lucrări de terminologie apărute demonstrează că varietatea și complexitatea corpusurilor terminologice românești sunt surse inepuizabile de investigare atât pentru lexicografi și lingviști, cât și pentru cercetători din alte domenii conexe.

1.4.2. Terminologia românească: organisme și activități. În filologia română modernă, terminologia se află în proces de instituționalizare. Există mai multe colective interdisciplinare, care se ocupă de termenii de specialitate, în Academia Română, în universități, în diferite alte instituții preocupate de standarde terminologice. O sinteză a dezvoltării terminologiei în România și în Republica Moldova este prezentată într-un număr special al revistei *Terminometro* (2000) [182], a cărei variantă în limba română a apărut cu sprijinul Agenției Naționale pentru Știință și Tehnologie din România și al Uniunii Latine.

Deși preocupările pentru terminologia românească au existat încă de la începuturile acesteia, crearea unui organism a cărui activitate să fie de natură terminologică este de dată relativ recentă: Asociația Română de Terminologie (*TermRom*) ia ființă în 1991 la București, la inițiativa academicianului Ion Coteanu și cu susținerea Uniunii Latine, ca o organizație științifică nonguvernamentală, nonprofit, având obiectivul de a dezvolta, a standardiza și a valida terminologia tehnică și științifică românească. În 1993 este fondată la Chișinău Asociația de Terminologie *TermRom Moldova*, a cărei activitate este asociată obiectivelor urmărite de Centrul Național de Terminologie (CNT) din Chișinău, înființat în 1989 ca instituție guvernamentală. Cea mai importantă realizare a Centrului de Terminologie este baza de date terminologice multilingvă, care poate fi consultată on-line (<http://cnt.md/romint/index.php>).

În 1997 este constituită, pe lângă Academia Română, Comisia de terminologie pentru științe exacte (CTȘE), care își propune stabilirea unor terminologii riguroase în domeniul științelor exacte; prelucrarea rațională a neologismelor din acest domeniu și adaptarea lor la specificul limbii române; colaborarea cu instituțiile de profil lingvistic, universitar, de cercetare și cu Asociația de Standardizare din România (ASRO), în scopul elaborării unor terminologii unitare; colaborarea cu Uniunea Latină, prin Direcția de terminologie și inginerie lingvistică (DTIL), cu Asociația Europeană de Terminologie (AET), cu Rețeaua Panlatină de Terminologie (Realiter) și cu alte organisme de terminologie naționale și internaționale; elaborarea de vocabulare și glosare pentru diferite domenii ale științelor exacte, în special în vederea armonizării terminologiei românești cu cea folosită în Uniunea Europeană.

Acestor organizații terminologice de bază li se adaugă alte instituții, constituite pentru realizarea unor proiecte terminologice: Comitetul Național Român (CNR, creat în 1927) pentru Comisia Electrotehnică Internațională (CEI, fondată în 1906), a cărei activitate s-a concretizat prin editarea *Dicționarului terminologiei electrotehnice standardizate* – valorificare pe calea tiparului a băncii de

date *Tezaurul terminologiei electrotehnice*; Centrul de Cercetări Avansate în Învățarea Automată, Prelucrarea Limbajului Natural și Modelarea Conceptuală (RACAI) al Academiei Române, având drept scop informatizarea limbii române conform standardelor și recomandărilor internaționale. *Dicționarul terminologiei electrotehnice standardizate* cuprinde circa 26 000 de termeni din domeniul electrotehnicii, electronicii, energeticii și informaticii și se distinge prin caracterul standardizat la nivel internațional al conceptelor prezentate și al terminologiei pe care o cuprinde, o mare bogăție lexicală, semnificații precise ale termenilor, fiind o realizare a terminologiei *normative*.

Activitatea conexă cercetării terminologice de tip normativ este standardizarea. Începuturile standardizării de stat în România datează din anul 1948. Aceasta a fost realizată inițial de Oficiul de Stat pentru Standarde, devenit ulterior Institutul Român de Standardizare (IRS), care a funcționat ca instituție guvernamentală. După 1992, urmându-se modelul francez al AFNOR (Association Française de Normalisation), IRS a fost desființat și s-a creat organizația nonguvernamentală *Asociația de Standardizare din România (ASRO)*. O instituție similară funcționează și în Republica Moldova după 1989: inițial, Departamentul „Moldova-Standard”, în prezent, Serviciul de standardizare din cadrul Institutului Național de Standardizare și Metrologie (INSM). Terminologii din Republica Moldova colaborează cu specialiștii din domeniul standardizării în cadrul Comitetului tehnic 7 *Terminologie*, reușind să pună în circulație, începând cu anii '90, un număr impunător de standarde de terminologie.

Activitățile diverselor organizații și instituții implicate în cercetarea terminologică au trei direcții principale: alcătuirea unor dicționare/tezaure; asigurarea bazei informatice necesare înregistrării și utilizării computerizate a dicționarelor; formarea de specialiști (traducători, terminologi). Interesul pentru formarea terminologilor s-a dezvoltat la Universitatea din București, Academia de Studii Economice din București, Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Colegiul de Comunicare Profesională, Universitatea de Vest și Universitatea „Tibiscus” din Timișoara, Universitatea de Stat din Moldova ș.a. [v. 182, p. 43-50].

1.4.3. Direcții de cercetare în terminologia românească. O consecință a dezvoltării societății actuale este pătrunderea în cultura generală și în conversația cotidiană a unui mare număr de termeni tehnico-științifici. Amploarea fenomenului îl determină pe Ion Coteanu [66] să vorbească despre un adevărat *impact terminologic* și să arate importanța actului didactic și a manualului în corecta însușire a termenilor noi, precum și necesitatea studiului științific al limbajului acestora. În acest context, în spațiul românesc se dezvoltă – în paralel cu alte țări europene – o direcție nouă a terminologiei,

promovată de Școala de la Universitatea din București, condusă de Angela Bidu-Vrănceanu, **terminologia lingvistică funcțional-descriptivă**, care apare ca un complement al terminologiei monografice-cronologice, dezvoltate anterior, și al celei normative, relativ contemporane cu terminologia lingvistică.

Astăzi, terminologia românească dezvoltă cele două direcții principale ale terminologiei europene, **normativă** și **descriptiv-lingvistică**, cărora li se adaugă o **direcție filologico-istorică**, monografică, în buna tradiție a lingvisticii diacronice românești (reprezentată de G. Ivănescu, Valeriu Bologa, Jacques Byck, Despina și N.A. Ursu, Gheorghe Chivu, Ioan Oprea, Eugen Munteanu, Manuela Saramandu ș.a.).

Amintim că premisa de la care pornește direcția normativă este că orice concept preexistă termenului, acesta apărând ca un nume, terminologiile fiind considerate astfel simple nomenclaturi. Din această premisă derivă caracteristica fundamentală a direcției în discuție: *normativitatea*. Accentuarea caracterului normativ al terminologiei diminuează rolul lingvisticii în modelarea termenilor, acesta fiind redus la minimum (v. *supra*, **1.2**, **1.3**). Transpusă în concepție semantică, **terminologia normativă** operează *onomasiologic*, reunind toate numele (etichetele verbale) care exprimă același concept. Este direcția dezvoltată de *TermRom* și de președintele acestei asociații, Florin Teodor Tănăsescu, și de Uniunea Latină, reprezentată la București de Marius Sala și de Ioana Vintilă-Rădulescu. Alți reprezentanți ai **terminologiei normative** sunt Georgeta Ciobanu, Dorina Chiș, Mariana Pitar (Timișoara), Sanda Cherata, Liana Pop (Cluj-Napoca), Corina Cilianu-Lascu, Ileana Busuioc, Dorina Rogobete, Gleb Drăgan, Eugeniu Pavel, Costin Rucăreanu (București).

Direcția **descriptiv-lingvistică**, de orientare semantico-lexicală și lexicografică, deschisă de Angela Bidu-Vrănceanu, contestă unele aspecte ale terminologiei normative, ale cărei postulate le interpretează gradual, apelând în acest scop la argumente lingvistice [28].

Școala Universității din București își definește poziția printr-o cercetare detaliată și echidistantă a celor două direcții esențiale de dezvoltare a terminologiei: **normativă** și **lingvistică**, fără a ignora **socioterminologia**, dar creându-și o teorie și o metodologie proprie sub numele de **terminologie lexicală funcțională** [185, p. 124]. Înrudirile notabile pe plan european ar fi Lerat [322], Cabré [243], Gaudin [283], Depecker [263].

Terminologia este preocupată de toate problemele generale ale terminologiilor, presupunând caracterizarea termenilor în funcție de codificarea lingvistică sau nonlingvistică. Reprezentant principal al direcției lingvistice este nucleul dezvoltat în cadrul Universității din București de

Angela Bidu-Vrănceanu (Alice Toma, Elena Museanu, Roxana Ciolăneanu, Monica-Mihaela Rizea, Alexandru Nicolae). Cercetări apropiate de direcția *descriptiv-lingvistică* au realizat și Elena Toma [183], Mariana Flaișer [100, 101], Adriana Sferle [169], Iulia Cristina Frînculescu [103], Constantin-Ioan Mladin [130] ș.a.

Trăsătura definitorie a direcției promovate de Angela Bidu-Vrănceanu în terminologia românească este *caracterul* ei *descriptiv*. Descrierea terminologiilor se face în raport cu sistemul de cuvinte al unei limbi, stabilindu-se proprietăți generale și particulare ale diverselor terminologii. Dacă în studierea limbii comune se are în vedere totalitatea vocabularului unei limbi (masa vocabularului și fondul lexical principal), în studierea terminologiei eșantioanele sunt reduse la un domeniu sau chiar mai strict, la un anumit text.

Instrumentul principal în și pentru descriere este *dicționarul*, general sau specializat, care deseori îmbină caracterul normativ cu cel descriptiv, prezentând și uzajul termenilor sub forma unor contexte tipizate. Important este modul de explicitare a sensului, definiția. Definiția lexicografică asigură codarea și decodarea sensului, dar furnizează și informații privind uzajul (contextul), înțeles restrâns, drept combinații la stânga și la dreapta termenului, iar, și mai larg, drept text, cu diverse grade de specializare. Semantica modernă (diferențială) consideră că pentru a cunoaște și a utiliza corect un termen, acesta trebuie analizat *prin diferențiere față de alți termeni din același câmp terminologic* (v. 19 – termeni tehnici, de medicină și chimici; 24 – termeni politici; 185 – termeni matematici) (v. și **5.1**, **5.2**).

În timp ce pentru terminologia normativă „limba fasonază lumea” (limba fiind construită pentru a răspunde unui anumit mod de comunicare), pentru terminologia lingvistică limba reflectă o anumită realitate la un moment dat [185, p. 126]. Terminologia nu mai are perspectivă internațională, ci națională, compararea limbilor nefiind însă lipsită de interes. Propunerea de a compara limbile în domeniul terminologiei îi aparține lui François Gaudin [286].

Problemele de terminologie pot fi cercetate din două perspective: *dimensiunea paradigmatică* (relațiile de sens: sinonimia, polisemia și hiponimia în studiul ierarhic al conceptelor) și *dimensiunea sintagmatică* (texte și contexte, studiul uzajului). Situațiile repetabile, contextele specifice au relevanță diferită în funcție de domeniu. Există terminologii în care, pentru depășirea relației cu alte domenii și pentru deschiderea codului (terminologiile sunt considerate coduri închise), sunt necesare *definițiile alternative*. Este, în special, cazul științelor exacte, cum ar fi matematica, fizica, chimia (dar și medicina). Selecția informațiilor pentru crearea definițiilor

alternative poate fi făcută diferit de specialist și de nespecialist, ceea ce poate duce la deplasări de sens [28].

Specificul unui inventar terminologic poate fi analizat fie printr-o descriere statică, sincronică, fie prin una dinamică, care urmărește evoluția în timp a termenilor. Evoluția sensului unui termen apare ca un rezultat firesc al evoluției referentului, a obiectului, în funcție de stadiul științei.

Metodologia propusă de Angela Bidu-Vrănceanu vizează caracterizarea terminologiei unui domeniu cu metode ale lexicologiei generale. De aici rezultă importanța deosebită acordată dicționarului general și specializat, ca instrument principal de cunoaștere a termenilor de către nespecialist, și, implicit, *lecturii definiției lexicografice*. Specificul fiecărei terminologii este obținut prin măsurarea devierilor față de postulatele wüsteriene, altfel spus, prin urmărirea gradului de *deschidere* a codului strict specializat.

Alice Toma (care face parte din echipa de discipoli ai profesoarei Angela Bidu-Vrănceanu), preluând metoda de cercetare în discuție și îmbogățind-o cu date din analiza discursivă (textuală), dezvoltă o nouă subdirecție de cercetare: *terminologia discursivă* [185]. Terminologia discursivă „se vrea, așadar, o solidarizare a terminologiei descriptive lexicale cu terminologia socială (socioterminologia lui François Gaudin) și cu terminologia textuală (tendință remarcată în studiile de terminologie și inteligență artificială), profitând de cadrul generos al analizei de discurs, cadru deschis în egală măsură lexicologiei, semanticii, sintaxei, analizei textuale (cotext) și sociolingvisticii (context)” [185, p. 147-148]. Această tendință a dezvoltării terminologiei este justificată prin interesul sporit pentru studierea limbajelor de specialitate și a discursurilor științifice.

1.5. Termenul și limbajele specializate: abordări diverse

1.5.1. Concept și termen. Dezbaterile asupra obiectului de studiu al terminologiei conturează două poziții. Pentru unii teoreticieni, obiectul de studiu al terminologiei este *conceptul*, reprezentat ca o entitate universală superioară termenului, termenul nefiind decât o etichetă pentru a denumi conceptul. Pentru alții, obiectul central este *termenul*, considerat o unitate dotată în același timp cu formă și conținut. Cercetătorii explică această divergență prin adaptarea la sarcina specifică de realizat și la finalitatea cercetării sau aplicației terminologice. Este cert că, pentru specialiștii puși în situația de a produce cunoștințe noi, conceptul prevalează asupra denominației. Totuși, pentru alți specialiști, cum ar fi traducătorii sau lexicografii, terminologia are în centrul atenției *termenul*.

Terminologia tradițională operează cu noțiunile **concept** și **termen**, pe care le separă net. În norma ISO 704, **conceptul** este definit drept „construcție mentală care servește la clasificarea obiectelor individuale ale lumii exterioare sau interioare cu ajutorul unor abstracții mai mult sau mai puțin arbitrare”. Conceptul este considerat, prin urmare, o unitate sistematică, parte componentă a unui ansamblu structurat de concepte, în interiorul căruia își definește valoarea. Delimitarea conceptelor se face prin definiții. Astfel, conceptele sunt reprezentări mentale ale obiectelor într-un domeniu specializat și pot fi definite prin integrarea lor într-un domeniu de referință. Sistemele conceptuale pot fi reprezentate prin *arbori conceptuali* sau prin *scheme de domeniu*. După cum remarcă Monique Slodzian, „studiul structural prin *arbore* sau *schemă de domeniu* preconizat de Wüster și Lotte postulează că orice cunoștință este prin esența sa o cunoștință relațională” [369, p. 226]. Structurile în discuție sunt totuși utile în elaborarea de dicționare terminologice uni- și plurilingve și de baze de date, întrucât permit o organizare riguroasă a domeniului și o verificare strictă a echivalențelor în diferite limbi, fundamentată pe definiții.

Această poziție este în acord cu definiția canonică pe care Felber (discipol al lui Wüster) o dă terminologiei: „Domeniu de cunoaștere interdisciplinar și transdisciplinar care tratează **noțiunile** [subl. n.] și reprezentările lor (termeni, simboluri etc.)” [279, p. 1]. Din definiția citată se desprinde ideea că noțiunile, ca entități conceptuale, prevalează în terminologie asupra formelor prin care sunt exprimate acestea, lingvistice sau nonlingvistice, considerate drept variabile importante, însă mai puțin esențiale. În această ordine de idei, invocăm opinia divergentă a lui François Rastier: „Conceptul de *termen* nu impune prin el însuși alegerea între semnificat și concept, ceea ce este convenabil dacă vrem să evităm separarea dintre semantic și mental” [347]. Or, terminologia contemporană nu se limitează la reflecții despre semn și conștientizarea limbajului specializat absolut altfel decât o nomenclatură, pe când noțiunea de sistem terminologic implică ideea că termenii sunt conectați între ei prin relații „conceptuale”, în afara discursului. Unii cercetători asimilează structura conceptuală cu ceea ce în inteligența artificială (IA) este *reprezentarea cunoștințelor*, descriind sistemele noționale corespunzător ontologiei domeniilor de specialitate [339].

Definiția standard a termenului furnizată de una dintre normele ISO fundamentale în ceea ce privește terminologia (ISO 704/TC 37) în varianta ei din 1997, *Terminology Work. Principles and Methods*, este: „Un termen este o **desemnare** ce constă în unul sau mai multe cuvinte care reprezintă un **concept** general aparținând unui **limbaj** special”. Norma explicitează că „un termen trebuie să fie acceptat și folosit de specialiști ai domeniului de activitate respectiv” [308].

În același spirit al tradiției wüsteriene este definit termenul și de unii cercetători (francezi, canadieni, români ș.a.): un termen „desemnează o noțiune în mod univoc în interiorul unui domeniu” [335]; o unitate terminologică sau un termen „este un simbol convențional reprezentând o noțiune ce se definește într-un domeniu al cunoașterii” [279, p. 3]; termenul este „o etichetă, un cod de bare pentru a indica o noțiune, independent de o anumită limbă”, „termenii nefiind cuvinte” (sau semne lingvistice), iar terminologia fiind concepută ca „o fabrică de nume pentru obiecte mentale din diferite domenii” [356, p. 902-903]; „termenul este un simbol atribuit unui concept. Conceptul este sensul termenului. Termenul poate fi un cuvânt sau grup de cuvinte, o literă sau un simbol grafic, o abreviere, un acronim. Caracteristicile care disting un termen de un cuvânt care nu este termen sunt: precizia și faptul că aparține unui sistem de termeni” [56, p. 25]; termenul este „denumirea unei noțiuni (obiect sau proces), exprimată printr-o unitate lingvistică, definită într-un limbaj de specialitate. Termenul este un simbol atribuit unui concept. El este considerat o unitate terminologică (denumită simbolic UT)” [147, p. 23].

Dominantă în definițiile citate este ideea că termenul reprezintă un „simbol”, o „etichetă”, o „desemnare” (denumire) sau chiar „un cod de bare”, „independent de o anumită limbă”, pentru a indica un **concept** sau o **noțiune** (remarcăm sinonimia acestor termeni de la un autor la altul).

În această ordine de idei, menționăm că și *Dictionnaire de linguistique* (Dubois 1999) afirmă că terminologia este caracterizată în primul rând prin studiul sistematic al conceptelor: „Se numește de asemenea terminologie studiul sistematic al denominațiilor de noțiuni (sau de concepte) specifice unor domenii specializate ale cunoașterii sau ale tehnicii (...)” [articolul **terminologie**, p. 481]. La același articol însă se constată că această *terminologie reductivă*, care neglijează în special particularitățile lingvistice ale unor grupuri diferite de vorbitori, se opune în mod evident unei noi științe a limbajului, numită **socioterminologie**: „Pentru a se departaja de această școală indiferentă față de aspectele sociolingvistice, terminologii francofoni au avansat, începând cu anii ‘80, noțiunea de *socioterminologie*” [*ibid.*]. Mai mult, în interiorul articolului **socioterminologie** se evocă unele „realități defectuoase” ale terminologiei: „*Socioterminologia* urmărește să ia în considerare aspectele sociolingvistice ale comunicării tehnice și științifice. (...) Socioterminologia refuză să dea prioritate noțiunii în studiul vocabularelor specializate, opunându-se astfel terminologiei majoritare, inspirate de E. Wüster” [articolul **socioterminologie**, p. 436].

În cele din urmă, limitările impuse de teoria terminologică tradițională au fost scoase concludent în evidență în articolul **termen**: „În terminologie, *termenul* sau *unitatea terminologică* este unitatea

semnificativă constituită dintr-un cuvânt (*termen simplu*) sau din mai multe cuvinte (*termen complex*), care desemnează o noțiune în mod univoc în interiorul unui domeniu” [articolul **termen**, p. 480]. Remarcăm că s-a reluat definiția Oficiului Limbii Franceze din Québec (OLF). Însă dicționarul lui Dubois precizează în continuare: „Această definiție, fidelă doctrinei lui E. Wüster, pune accentul pe limitarea termenului la aspectul de semnificant al semnului lingvistic. Cu toate acestea, nu trebuie să confundăm termenul astfel perceput cu *semnificantul* saussurian (...). Departe de reuniunea semnificantului și a semnificatului sub efectul sistemului, este vorba, în această concepție, de noțiuni (rezultate din aspecte legate de referent) care se organizează în sisteme: termenul nu este, prin urmare, așa cum se insistă în definiția dată, exprimarea lingvistică univocă a unei noțiuni care preexistă” [*ibid.*].

Într-adevăr, așa cum remarcă Pierre Lerat, termenii nu servesc numai pentru a desemna: ei sunt și „purători ai adevărului” (*porteurs de vérités*). De exemplu, terminologia religioasă reprezintă vocabularul unor texte în care credința se consideră adevărată, terminologia gramaticală reflectă consensul și divergențele în cel mai exact mod posibil de a descrie faptele de limbă etc. „Termenii nu sunt în mod exclusiv denumiri de cunoștințe: ei sunt de asemenea elemente de discurs specializat, care participă la logica acestui discurs; de exemplu, *copier un fichier* nu este aceeași operație dacă se muncește manual sau cu ajutorul calculatorului, procedurile și consecințele sunt distincte.” [324, p. 2]

În altă contribuție, Pierre Lerat susține că „termenii sunt unitați, din punctul de vedere al formei și conținutului, care aparțin unui sistem al unei limbi determinate, în interiorul căreia coabitează diverse subsisteme specifice. Aceste subsisteme nu sunt, în specificitatea lor, subcoduri complete, ci variante parțiale în raport cu codul comun” [318, p. 13].

Un demers apropiat de cel lingvistic găsim și în alte definiții: termenul este „o unitate lexicală definită în textele de specialitate” [314, p. 180]; într-o versiune minimalistă, „termenul este o varietate funcțională a numelor comune” [364, p. 53].

Inițial, Maria Teresa Cabré a definit termenul sau unitatea terminologică drept „unitate de bază a terminologiei, care denumește conceptele proprii fiecărei discipline specializate” [243, p. 149]. După elaborarea *teoriei comunicative a terminologiei*, cercetătoarea din Barcelona și-a nuanțat opiniile, susținând:

- într-o teorie a limbajului, unitățile terminologice nu sunt considerate unități distincte de cuvinte, care fac parte din lexicul unui vorbitor. Dimpotrivă, UT sunt descrise ca *valori specializate atașate unităților lexicale* [subl. n.];

- o unitate lexicală nu este nici terminologică, nici generală. În mod implicit, ea este generală și achiziționează o valoare specializată ori terminologică atunci când condițiile pragmatice ale discursului se combină pentru activarea semnificației sale specializate;

- orice unitate lexicală poate deveni unitate terminologică, chiar dacă această valoare nu a fost activată niciodată. Faptul dat permite explicarea mecanismelor de terminologizare și determinologizare;

- sensul specializat nu este un ansamblu de informații prestabilit și închis; este vorba mai curând despre rezultatul unei selecții specifice de caracteristici semantice în funcție de fiecare situație de comunicare [245].

Prin urmare, statutul de unitate terminologică conferit unei unități lexicale nu preexistă la utilizarea sa într-o situație de comunicare determinată. „Această optică permite să se țină cont de intersectarea semantică între diferite accepții ale unei unități lexicale în funcție de utilizarea sa în diferite domenii. Totodată, ea permite explicarea circulației unităților lexicale între discursul general și cel terminologic și între un domeniu tematic și altul.” [ibid.]

Din principiile enunțate rezultă cu claritate că unitățile terminologice nu mai pot fi percepute astăzi numai ca unități de reprezentare și transfer al unor cunoștințe precise – „omogene și perfect controlate” – ci mai curând ca „unități dinamice care contribuie la constituirea cunoștințelor prin utilizarea lor în discurs și care nu pot fi separate în totalitate de experiența culturală a vorbitorului care le produce” [ibid.].

Spre deosebire de multe opinii anterioare, concepția referitoare la terminologie a Mariei Teresa Cabré nu exilază termenii în afara lexicului (*en marge du lexique*). Din contra, se insistă pe ideea că **termenii sunt unități lexicale cu o valoare specializată**. Caracterul terminologic este deci o valoare suplimentară, atribuită unităților lexicale, „valoare în mod esențial semantică și fixată printr-o clasificare conceptuală a unui expert, activată în funcție de factorii pragmatici” [ibid.].

Dicționarul de științe ale limbii definește termenul ca „element al unei terminologii sau al unui limbaj specializat, reprezentând denumirea cunoștințelor din acest domeniu”, considerându-l „semn lingvistic compus dintr-un semnificant și un semnificat” și „unitate a cunoașterii cu un conținut stabil”, deci mai independent față de context decât cuvintele obișnuite (DSL 2005, p. 534).

Din multitudinea de definiții citate se profilează obiectul de studiu al terminologiei: **termenul**, înțeles fie ca **unitate a cunoașterii**, concept (cu precădere în terminologia normativă sau „internă”),

pus în relație cu o denumire-etichetă, fie ca *semn lingvistic* asemănător cuvântului, care poate fi cercetat cu mijloacele semanticii lexicale și cu implicarea pragmaticii.

În economia lucrării noastre, ne situăm pe poziția promovată de terminologia descriptiv-lingvistică sau „externă”, conform căreia termenul este *unitate lexicală dinamică cu o valoare specializată, care contribuie la constituirea cunoștințelor prin utilizare în discurs*.

Definiția termenului implică relația dintre acesta și cuvânt-concept-obiect. *Cuvântul* îi interesează mai ales pe lingviști, iar *termenul* este, în primul rând, *o componentă a disciplinei căreia îi aparține* și abia apoi a limbii în general. În altă ordine de idei, majoritatea cercetătorilor admit că sfera de utilizare a unor termeni se poate extinde dincolo de un domeniu strict specializat, deoarece în ultimele decenii se constată o apropiere între *cunoașterea științifică și cunoașterea obișnuită*. Astfel, se vorbește despre *concepte expert* (aparținând strict unui domeniu științific) și *concepte ordinare* (extinse dincolo de specialitatea strictă) [215, p. 67 ș.u.], iar această delimitare permite elaborarea unor *modele alternative ale definiției termenilor științifici* [23].

François Rastier, referindu-se la relația cuvânt – termen, lansează discuția despre contextualizare/decontextualizare și „detextualizare”, afirmând că un cuvânt-ocurență (*mot-occurrence*) nu poate fi definit decât *în și prin* context și este determinat în text. Plasarea sub autoritatea unui tip conduce la decontextualizare și detextualizare. Totuși, relația tip – ocurență se clarifică dacă se consideră că tipurile nu preexistă ocurențelor, ci sunt reconstruite pornind de la ele. Astfel, orice tip rezultă dintr-o decontextualizare, prin uitarea (neglijarea) „accidentelor”. Cuvântul-tip este, prin urmare, un artefact al lingviștilor, așa cum termenul este un artefact al disciplinei care l-a instaurat. Altfel spus, „un cuvânt devine termen atunci când nu mai are trecut și când i se atribuie o semnificație independentă de variațiile induse prin accepții și utilizări în contexte”, astfel termenul „sustrăgându-se” constrângerilor spațiale (în interiorul textelor) și temporale (în diacronie)”. Însă sensul unui cuvânt, se știe, nu este imanent, fiind atribuit în urma unei interpretări. Dacă sensul rezultă dintr-o interpretare, susține Rastier în continuare, „se impune descrierea parcursurilor interpretative și a constrângerilor lingvistice de-a lungul acestora. În diacronie, sensul unui cuvânt se constituie din istoria interpretărilor. A lua drept punct de plecare o singură semnificație va avea drept rezultat obliterarea acestei istorii” [347].

Observațiile pertinente ale lui Rastier sunt orientate împotriva viziunii terminologiei normative referitoare la termeni „definiți o dată și pentru totdeauna”, în afara discursului și exclusiv sub aspect sincron, și constituie o pledoarie în favoarea demersului lingvistic în terminologie, în care se ține

cont de fluctuațiile semantice ale termenului în diacronie și în interiorul unor texte relevante. În această optică, termenul este interpretat ca un cuvânt.

Prin urmare, constatăm că în literatura de specialitate se vorbește fie despre *termeni-etichetă* [221, p. 13] sau *termeni-concept* [185, p. 332-333] (în terminologia normativă, de tip wüsterian), fie despre termeni percepuți ca „*semne lingvistice vii*” [262, p. 21], *termeni din discurs* [221, p. 13], *termeni-lexem* [185, p. 333] (în terminologia descriptivă).

Heribert Picht și Jennifer Draskau iau în discuție problema privind „imperfecțiunea” termenului, având în vedere faptul că acesta poate fi imprecis, ambiguu sau chiar conotativ. Analizând mai multe exemple, autorii ajung la concluzia că unele unități lexicale sunt mai „terminologizabile” decât altele și avansează teza despre „degree of terminologicality” (*grade de terminologizare*), care pune în relație formarea termenilor cu sistemul de termeni [407, p. 87].

1.5.2. Limbaje specializate. Insistența asupra caracterului internațional al terminologiilor este de înțeles cu referire la difuzarea internațională a disciplinelor tehnice și științifice. „Dar de ce se vorbește despre o *singură limbă* de terminologie internațională, dacă se impune cel mult coordonarea normelor terminologice în *fiecare limbă*?”, se întreabă cu nedumerire François Rastier și continuă: „Aceasta ne duce la gândul că, asemenea ideografiei și limbilor artificiale, și terminologia ar avea ca scop expierea Babelului” [347], după care citează un pasaj din *De Vulgari Eloquentia* (I, 7), unde Dante sugerează că numai datorită „limbajelor specializate” umanitatea a supraviețuit confuziei ce ține de Babel: «Il ne resta une même langue (*loquela*) qu' à ceux qui s'étaient groupés pour une seule et même tâche: ainsi par exemple, il resta une langue pour tous les architectes, une autre pour tous les leveurs de pierre, une autre encore pour tous ceux qui les taillaient et ainsi de suite pour chacun des ouvriers». Reținem, așadar, ideea despre *limbajele specializate* (profesionale) ca modalitate de comunicare într-o lume postbabelică.

Termenul nu este izolat de contextul său lingvistic sau extralingvistic (domeniul), fiind unitatea fundamentală a *limbajului specializat* – limba adecvată utilizării într-un domeniu de activitate. Pentru acest concept se folosesc mai mulți termeni: *langue de spécialité*, *langues spécialisées*, *langage spécialisé*, *langue spéciale*, *cod restrâns*, *microlimbă*, *limbă sectorială*, *limbă de specialitate* [v. 51, p. 12-14]. Credem că cea mai potrivită sintagmă este *limbaj specializat*, întrucât indică pertinent modul în care specialiștii utilizează limbajul pentru a descrie realitățile specifice sferei lor de activitate.

Deși au existat voci care negau existența limbajelor specializate, fie reducându-le la vocabulare tehnice [358, p. 26], fie la stiluri funcționale (în anii '70-'80 ai secolului trecut), **teoria limbajelor specializate** s-a impus în lingvistică mai ales datorită lucrării lui Pierre Lerat *Les langues spécialisées*, apărută la Paris în 1995. Lerat constată, în reflecțiile sale, că „limbile specializate” sunt destul de rar abordate din perspectivă lingvistică. Deși s-au făcut studii statistice, didactice și de analiză de discurs, există mai puține cercetări asupra mijloacelor lingvistice ale limbii științifice și tehnice [322, p. 11]. Autorul susține că limbajele în discuție sunt *variante ale limbii, care exprimă cunoștințe*, nu subsisteme sau „sublimbi”, însă acestea nu trebuie identificate cu terminologia: „o limbă specializată nu se reduce la o terminologie: ea utilizează denumirile specializate (termenii), inclusiv simbolurile nonlingvistice, în enunțuri ce antrenează resursele comune ale unei limbi date. Prin urmare, limba specializată poate fi definită ca aplicarea unei limbi naturale pentru a exprima în mod tehnic cunoștințele specializate” [*ibid.*, p. 21]. Din aceste precizări putem deduce ideea că *limbajul specializat* nu este total izolat de *limba comună*, fiind un segment al acesteia, prin care se transmit informații de specialitate.

Maria Teresa Cabré definește limbajele specializate drept „subansambluri ale limbii comune, caracterizate din punct de vedere pragmatic prin trei variabile: subiectul, utilizatorii și situațiile de comunicare” [243, p. 125]. Termenul are o relație specifică atât cu limba comună, cât și cu domeniul în care este încorporat, deoarece „limbajele de specialitate sunt în relație de incluziune prin raportare la limba generală și în relație de intersecție cu limba comună, cu care partajează caracteristicile și cu care mențin o relație de schimb constant de unități și de convenții” [*ibid.*, p. 126]. Cercetătoarea face distincție între vocabularul general, lexicul specializat sau lexicul de joncțiune (*lexique-charnière*) și terminologia propriu-zisă [242, p. 58]. Categoria a doua (*lexique-charnière*) este prezentă în texte specializate de largă difuzare – în discursul mediatic, didactic, în prezentarea unui produs etc. – destinate marelui public sau unui public mai puțin inițiat în domeniu.

Prin urmare, am putea afirma că studiul limbajelor specializate face legătura între lingvistică și celelalte științe. Fiind variante ale limbii în întregul său, și limbajele specializate sunt supuse variațiilor istorice în plan diacronic, iar în plan sincron, variațiilor geografice, variațiilor datorate domeniului specific de cunoaștere și variațiilor de nivel (de la limbajul savant la jargonul de atelier) [v. 51, p. 18-19]. Caracterizate prin *concluzie, precizie, depersonalizare, obiectivitate, frecvența ilustrațiilor, vocabulare specifice* [185, p. 52-54], limbajele specializate reprezintă, pe de o parte, instrumentul cunoașterii specializate, iar, pe de altă parte, subiectul analizei lingvistice: „Limba de

specialitate (*la langue de spécialité*) este astfel, prin textele sale, un tezaur de cunoștințe disponibile și analizabile din punct de vedere lingvistic și, în aceste resurse, un instrument de cunoaștere viitoare” [314, p. 42].

1.5.3. Grade de specializare. Unii cercetători atrag atenția asupra faptului că limbajele specializate nu sunt omogene: regimul terminologic al textelor variază în funcție de gen și de discurs. De exemplu, semantica textelor tehnice și a celor științifice nu este identică. Mai mult, chiar în interiorul aceluiași domeniu tehnic sau științific genurile diferă [347].

Maria Teresa Cabré pune în discuție gradul de specializare al unor texte sau discursuri în funcție de domeniu. Evident, fiind vorba despre biochimie, robotică sau mecanică, textul va fi mai codificat, mai „închis” și gradul de specializare (codificare) va fi cu atât mai mare cu cât interlocutorul va fi din interiorul domeniului, astfel reducându-se și „doza” de lexic comun în favoarea celui specializat. Dacă însă e vorba de domenii cum ar fi sportul, activitățile recreative, produsele de panificație sau moda, deși toate dispun de un vocabular strict specializat, acestea sunt mai deschise, fiind destinate marelui public [242, p. 59].

Unul dintre criteriile care le conferă limbajelor specializate „specificitate” este diferența de frecvență față de limba comună în manifestarea unui fenomen lingvistic, însă criteriul frecvenței nu trebuie considerat un indice unic al specificului limbajelor specializate [v. 185, p. 55-56].

După cum remarcă unii cercetători, contactul limbajelor specializate cu limba comună este gradual, pe niveluri de „științificitate” sau grade de specializare, care pot fi urmărite în ambele sensuri: dinspre limba comună spre limbajul specializat și invers, dinspre limbajul specializat, dinspre domeniu și specialist spre limba comună și nespecialist. Procesul de diseminare a cunoștințelor sau de „accesibilizare a științei” se numește **popularizare** ori, în terminologia francofonă, **vulgarizare** (*vulgarisation*) sau **divulgare** (*divulgation*, termen aparținând lui Jean-Claude Beacco, cercetător la CEDISCOR, v. *supra*, 1.3).

Cercetătorii de la CEDISCOR, în câteva numere de *Carnet du Cediscor* (nr. 3, 1995, *Les enjeux des discours spécialisés*; nr. 6, 2000, *Rencontre discursives entre sciences et politiques dans les médias* ș.a.), au analizat din diverse perspective mai multe discursuri specializate și ordinare (științifice, tehnice, politice, didactice, mediatic), urmărind relațiile dintre tipurile de cunoștințe transmise și procedeele discursive la care s-a apelat în transmiterea cunoștințelor, și au ajuns la distincția **discurs de vulgarizare**, care implică *specialistul*, *vulgarizatorul* și *nespecialistul*, și **discursul ordinar** asupra evenimentelor politice sau științifice, la care participă patru figuri:

mediatorul (gestionar discursiv între universul științei și cel al publicului presupus), *expertul* (opus amatorului), *martorul* (figură centrală și emblematică în mediile generalizante) și *cetățeanul* (ale cărui propuneri sunt susceptibile să devină discursuri-sursă) [219].

Este de reținut și distincția între *discursul științific exterior* și *discursul științific interior comunității științifice*, propusă de Jean-Claude Beacco. Astfel, autorul compară discursul mediatic, considerat secundar, cu discursul științific, primar: „Descrierea formelor de redare a științei adoptate în mass-media se poate încadra într-o analiză a relațiilor discursurilor mediatice cu formele primare ale cunoașterii, așa cum acestea din urmă sunt elaborate în interiorul disciplinelor științifice” [*ibid.*, p. 15].

Discursul din interiorul comunității științifice prezintă mărci discursive specifice în comparație cu *discursul exterior*, iar din punctul de vedere al omogenității genurilor discursive, discursurile de difuzare a cunoștințelor din interior sunt mai omogene, conformându-se exigențelor epistemologice ale diverselor discipline științifice, pe când cele din exterior sunt eterogene, adaptându-se receptorului: „Această omogenitate, relativă, însă perceptibilă, poate fi accentuată prin uniformizarea modelelor «naționale» de scriere, până acum distincte, dar care se pot conforma unui model internațional dominant. (...) Formele de difuzare a acestor cunoștințe spre *exteriorul* comunității științifice (către nespecialiști) sunt mai puțin omogene, în măsura în care o comunitate științifică nu controlează diseminarea cunoașterii” [*ibid.*, p. 18]. Cunoștințele se difuzează în afara comunității științifice sub diverse forme: lucrări enciclopedice, literatură științifică pentru tineri, cărți și articole semnate de notabilități din universul științei, periodice de popularizare (*divulgation*) și presa cotidiană.

În opinia lui Beacco, structura relațiilor discursive ale comunității științifice cu exteriorul este determinată de caracteristicile cunoștințelor difuzate și de gradul de socializare al științei corespunzătoare, factori care influențează variația formei discursurilor de popularizare. Socializarea sau difuzarea externă a unei științe poate fi *puternică* (medicină, sociologie, economie, istorie) dacă aceasta reprezintă o disciplină de învățământ și dacă face obiectul unei diversități de genuri discursive (periodice, enciclopedii, televiziune etc.). Socializarea este *slabă* dacă știința respectivă este difuzată numai când se produce un eveniment important (o descoperire, un eveniment instituțional, un eveniment „comun” pentru explicarea căruia intervine această știință) [*ibid.*, p. 20].

Prin urmare, față de comunitatea științifică, genurile discursive pot fi *interne* (omogene) sau *externe* (eterogene), în funcție de caracteristicile cunoștințelor transmise și de gradul de socializare al științelor. În cercetarea noastră, vom ține seama de această distincție foarte importantă în ceea ce

privește „spațiul topologic” al producerii discursului și impactul discursiv extern (slab ori puternic), întrucât rezultatele în fiecare caz vor fi diferite.

În ce privește raportul terminologie – limbaje specializate, se afirmă, pe bună dreptate, că terminologia este materia *limbajelor* specializate, și nu doar a *textelor* specializate, iar textul specializat este în aceeași măsură și *utilizator*, și *furnizor* de terminologie [325].

În aceste condiții, principala problemă a terminologiei nu este nici tehnicitatea, nici polisemia termenilor; aceasta converge spre *raporturi spațiale și temporale* determinate: proliferarea noilor obiecte, multiplicarea denotațiilor, apariția unor definiții care le perimează pe cele precedente, pluralitatea surselor de autoritate care își revendică prerogativele.

1.5.4. Monosemia și polisemia în terminologie. Monosemia pare să-i preocupe pe terminologi mai mult decât pe lexicologi, în Europa și mai ales în Franța. Este bine cunoscută afirmația lui Louis Guilbert, reiterată în mai multe lucrări, conform căreia termenul este considerat monosemantic și opus cuvântului. De fapt, unele definiții ale monosemiei, cum ar fi cea a lui Pierre Lerat („un signifié unique s’attache à la forme concernée” [317, p. 21], par să confunde monosemia cu monoreferențialitatea [220, p. 406]. După un șir de reflecții probate prin exemple concludente, Henri Béjoint ajunge la concluzia că monosemia unui termen nu-și găsește loc decât într-o abordare semasiologică, iar în terminologia onomasiologică se vorbește despre „monoreferențialitate” pentru a evoca faptul că numele atribuit unei noțiuni este unic „prin definiție”, chiar și atunci când este selectată o formă deja utilizată pentru o altă noțiune. Un demers semasiologic al textelor specializate tinde să suprimă diferențele dintre termeni și cuvinte. Astfel, am putea vorbi în acest caz despre „monosemia” termenului și despre faptul că acesta pune aceleași probleme ca și în lexicografie, și anume constituirea „claselor” de ocurențe. În măsura în care acestea se pot pune în evidență prin studiul sinonimiei contextuale și al preferințelor sintagmatice, vor fi revelate mai multe caracteristici ale termenilor, referitoare la frecvență și la „intensitatea” graduală, care duc de la monosemie la polisemie [*ibid.*, p. 406].

Cauza polisemiei în terminologie este revelată și în observația lui J.F. Sowa: „Fiecare limbă naturală are un sistem lexical și sintactic bine organizat. Fiecare domeniu de cunoaștere are un sistem conceptual bine organizat. Dificultățile apar deoarece fiecare limbă tinde să utilizeze și să reutilizeze aceleași cuvinte și aceleași structuri/modele (*patterns*) în mai multe domenii conceptuale diferite” [410, p. 227].

În terminologie, așadar, **polisemia terminologică** este o realitate controversată. Există două viziuni distincte asupra **polisemiei terminologice**: terminologia tradițională, de sorginte wüsteriană, nu admite polisemia, transformând-o în unele cazuri în **omonimie**; noua terminologie („externă”), cercetând **migrarea termenilor** și luând în discuție efectele majore ale acesteia – **determinologizarea, terminologizarea** și **interdisciplinaritatea**, consideră că aceste fenomene reprezintă cauzele esențiale ale **polisemiei terminologice**.

Problema polisemiei terminologice a atras atenția mai multor cercetători: Danielle Candel, *La polysémie en langue de spécialité* (1984); Josette Rebeyrolle, *Polysémie dans les langues spécialisées: une question de point de vue?* (1995); M.-C. L’Homme, *Les enseignements d’un mot polysémique sur les modèles de la terminologie* (2000) [303]; Maria Teresa Cabré și Andreína Adelstein, *The Specificity of Units with Specialized Meaning: Polysemy as Explanatory Factor* (2002) [392]; Anne Bertels, *Les spécificités en contexte: comment étudier la polysémie dans un corpus technique?* (2005) [224] etc.

În spațiul românesc, reținem contribuțiile Angelei Bidu-Vrănceanu și ale discipolilor dumneaei, în special lucrarea Monicăi-Mihaela Rizea *De la monosemie la polisemie în terminologia științifică actuală* (teză de doctorat, 2009). Autoarea susține că terminologia tradițională, normativă urmărește cucerirea unei **monosemii universale**, postulând o distanță optimă între limba comună și limbajele specializate în scopul asigurării unei comunicări univoce, precise între specialiști, iar terminologia descriptivă „are ca principiu fundamental *punerea sub semnul întrebării a postulatului wüsterian potrivit căruia termenul este monosemantic și monoreferențial*” [160, p. 26]. Mai mult, terminologia clasică consideră limbajele specializate **opuse** limbii comune, de aceea polisemia, specifică limbilor naturale, este respinsă de o comunicare ce trebuie să fie univocă, precisă. Din perspectiva acestei abordări, polisemia este considerată o **anomalie**, o „**disfuncție**”, o „**imperfecțiune**” [220, p. 405], care urmează să fie corectată prin intervenția organismelor de standardizare și rezolvată, pe cât posibil, prin omonimie și printr-o perspectivă sincronică, domeniile fiind concepute ca sisteme închise, statice. Pe de altă parte, tot mai multe voci afirmă că, grație interesului tot mai mare al lingviștilor și al diverselor categorii de vorbitori față de terminologiile tehnico-științifice, se constată o **tendență de deschidere a codurilor închise** în care aceste terminologii se constituie [129]. În această ordine de idei, prin prisma modelului descriptiv, **polisemia** este abordată ca firească [v. 28, p. 114], termenul nefiind perceput ca substanțial distinct de cuvânt.

După ce evocă multiple argumente în favoarea polisemiei terminologice ca fenomen natural din perspectiva terminologiei „externe”, Monica-Mihaela Rizea, în lucrarea menționată, descrie și ilustrează principalele tipuri de polisemie terminologică, evidențiate în lucrările de specialitate, pe care le-a încadrat în trei categorii principale: ***polisemie interdomenială***, ***polisemie intradomenială***, ***polisemie extradomenială***.

Polisemia interdomenială se referă la termenii comuni unor domenii care interrelaționează, cum ar fi termenii cu „caracter pluridomenial” [286, p. 167], de exemplu: *gomme xanthane* (utilizat în industria chimică și în industria alimentară), *edulcorant naturel* (aparținând atât domeniului industriei alimentare, cât și farmaceuticii) etc., sau la termenii folosiți în domenii interdisciplinare. Polisemia apare și ca urmare a ***migrării*** (prin împrumutul) termenilor în alte domenii de specialitate (migrare directă). Un exemplu relevant este termenul *virus* din informatică, preluat din biologie pe baza unei analogii și fiind utilizat în domeniul informaticii ca o metaforă a *virusului* din biologie. Myriam Bouveret [235, p. 11] vorbește în acest caz despre un tip de polisemie corespunzător metaforei.

Polisemia intradomenială este numită în lucrările de specialitate și ***polisemie internă*** [175, p. 119-120] și se manifestă, în general, atunci când un termen dezvoltă mai multe sensuri în același domeniu sau în subdomeniile acestuia.

Polisemia extradomenială, pe care lucrările de specialitate o numesc și ***dinamică/neologie semantică*** sau ***polisemie externă***, se definește ca „tip de polisemie ce se manifestă în afara domeniilor specializate, fie ele domenii de origine sau domenii-receptor, ca urmare a migrării termenilor spre limba comună care îi poate pune în relație, prin intermediul presei de largă circulație, și cu alți termeni despecializați proveniți din alte domenii, admitându-se că libertățile combinatorii pot fi mult mai mari” [160, p. 8]. Din această perspectivă interesează utilizările concrete ale termenilor în *texte cu grad inferior de specializare* sau chiar în *comunicarea obișnuită*.

1.5.5. Sinonimia în terminologie. În limbajul comun, sinonimia este o soluție de a evita monotonia prin repetarea aceluiași cuvânt și/sau de a conferi comunicării expresivitate. În terminologie, lucrurile stau altfel. Teoretic, în terminologie fiecare ***concept*** trebuie exprimat printr-o singură ***denominație*** – pentru asigurarea non-ambiguității. Realitatea însă e alta: în multe cazuri există fie denominații concurente pentru o singură noțiune, fie relațiile de sinonimie se stabilesc pe paliere distincte: în diacronie, în funcție de registru, în interiorul aceluiași domeniu, însă în (con)texte cu un grad diferit de specializare (de la texte cu un grad înalt de specializare până la texte de vulgarizare științifică și ordinare).

Tendința terminologiei de a limita numărul de termeni sinonimici pentru același concept se justifică prin interesul de a garanta univocitatea în comunicarea dintre specialiști. Reducerea sinonimelor, care „jeneză” sau pun în dificultate comunicarea, este prioritatea acordată *funcției referențiale* în discursurile specializate [13, p. 55]. Totodată, observarea utilizării termenilor în discursuri și texte cu grade diferite de specializare determină concluzia conform căreia sinonimia și polisemia sunt aspecte indispensabile ale termenilor [372, p. 138, 150 ș.u.].

Surprinzător, însă sinonimia este prezentă chiar și în cele mai neașteptate domenii de activitate, unde postulatul preciziei este unanim recunoscut, de exemplu, în medicină. Astfel, terminologia medicală franceză întrebuințează 27 de sinonime eterogene pentru a desemna o singură afecțiune a splinei: *splénomégalie myéloïde idiopathique, anémie leuco-érythroblastique, anémie myélophtisique, érythroblastose chronique de l'adulte, hépato-splénomégalie mégacaryocytaire* etc. [314, p. 166].

În acest context, semnalăm că Dragoș Vlad Topală, analizând un eșantion de termeni medicali, a constatat și un tip aparte de sinonimie în terminologia medicală – sinonimia la nivelul elementelor de compunere [190]. S-a observat concurența etimoanelor de origine greacă și latină (după modelul: gr. *aden* și lat. *glandula* „glandă”) și rolul acesteia pentru înțelegerea corectă a sensurilor pe care le au termenii. Cercetătorul constată că sinonimia etimoanelor greco-latine din limbajul medical se extinde și la compusele create pe baza acestora. Comparând mai multe structuri ale compuselor care intră în relații de sinonimie – fie create prin inversarea ordinii elementelor: *psihosomatic* și *somatopsihic* „referitor la psihosomatică, care se referă la influența psihicului asupra organismului” (deși autorul semnalează și raporturi de *falsă sinonimie*, cum ar fi cel dintre termenii *fagocit* și *citofag*, primul cu sensul de „celulă sangvină care poate absorbi bacterii și alte corpuri străine în organism”, iar al doilea cu sensul „care înglobează sau distruge celulele”), fie care realizează o sinonimie parțială prin includerea sensului unui termen între sensurile celui alt termen: *encefalită* „inflamație a encefalului” și *cerebelită* „tip de encefalită localizată la nivelul cerebelului și manifestată prin sindrom cerebelos”, Dragoș Vlad Topală conchide că aspectul particular de sinonimie analizat se înscrie în cel general al sinonimiei din limbajul medical și vizează sensurile cuvintelor compuse care au la origine etimoane greco-latine. Procesul sinonimiei este condiționat de echivalențele de sens și de identitatea referentului și este favorizat de monosemantism și de proveniența etimoanelor greco-latine din care s-au născut compuse și elemente tematice. Astfel, „terminologia medicală se caracterizează printr-o *sinonimie totală, proprie limbajului științific* [subl. n.] (...). Sinonimia în terminologia medicală este influențată de bogăția elementelor de compunere care

permit dubla determinare sau paralelismul greco-latin. Ușurința cu care elementele tematice își schimbă locul permite crearea unor compuse asemănătoare la nivelul expresiei, ceea ce dă specificitate sinonimiei și asigură varietatea formelor în terminologia medicală” [ibid.].

Prezența seriilor sinonimice, în virtutea tradiției, se constată nu numai în limbajul medical, ci și în cel juridic. Așa cum remarcă Adriana Stoichițoiu-Ichim, unele vocabulare specializate, de exemplu cel medical sau cel juridic, întrețin paralelismul termen latinesc – termen autohton (*abolitio criminis* – desființarea crimei, *nomen juris* – numele dispoziției legale, *vis major* – forță majoră), acceptând și coocurența termenilor naționali cu echivalentele lor în alte limbi-sursă (*white-collar criminality* – criminalitatea gulerelor albe, *hold-up* – lovitură, *jaf*) [175, p. 132].

Un tip special de sinonimie este **siglarea**, o metodă foarte importantă folosită în terminologiile actuale, care conferă statut de termen unor sintagme ce funcționează în cadrul terminologiilor. Sigla și sintagma terminologică-sursă sunt **sinonime paronimice** [314, p. 141] și ar putea fi considerate **sinonime de necesitate**. Pentru a răspunde nevoii de economie în exprimare, terminologia ultimelor decenii se îndreaptă spre o formalizare puternică, procedeul garantând totodată univocitatea termenilor. Terminologiile diverselor domenii recurg în mod curent la sigle (*TVA* pentru *taxă pe valoarea adăugată*), abrevieri din fragmente de cuvinte (*art.* pentru articol) și cele compuse din acronime literale și fragmente de cuvinte (*Gcant* pentru *grup cantitativ*), din acronime literale și cuvinte întregi (*D-Structură* pentru *Deep-Structure*) ș.a. [130, p. 582].

Relația de sinonimie apare și în cazul **trunchierii** unor termeni: *taximetru* → *taxi*, *cinematograf* → *cinema*, *logotip* → *logo*, *fotografic* → *foto*, *manipulation* (fr.) → *manip*, *pneumatique* (fr.) → *pneu*, *automobile* (fr.) → *auto*, *laboratoire* (fr.) → *labo*, *parachute* (en.) → *chute*, *taxonomy* (engl.) → *taxon*, *prefabricated house* (engl.) → *prefab* etc. Majoritatea termenilor trunchiați apar în registrul familiar al comunicării (specializate), îndeosebi în jargonul de atelier.

Relația de sinonimie apare și în cazul opoziției **termen favorit/preferat** (de specialiști) – **termen vulgarizat** (în presa nespecializată și în vorbire): *rebranding* – *rebrânduire* sau **termen standard** – **termen favorit**: *cotă de piață publicitară* – *cotă de „voce”* (în marketing).

În situația variantelor unor limbi vorbite în diferite state, cum ar fi franceza din Franța și cea din Canada sau engleza britanică și cea americană, se constată și **sinonime geografice** [276, p. 59], cf. *antenna* în engleza americană – *aerial* în engleza britanică. Pentru terminologia română, această opoziție nu este relevantă, cu foarte puține excepții, cum ar fi *marketer* în româna din România și

marketolog în româna din Republica Moldova („specialist în marketing”) sau *prorector* în ambele state și *vicerector* în româna din Republica Moldova.

În interiorul unui domeniu, se poate vorbi și despre ***sinonime diacronice***, care circulă într-o sferă de activitate în epoci diferite: *dare* – *impozit*, *fire* – *natură*, *zălog* – *gaj*, *gloabă* – *amendă*, *olăcar* – *curier*, *gază* – *vistierie* – *trezorerie*, *oficină* – *atelier* etc. Termenii noi îi înlocuiesc pe cei vechi în procesul general de modernizare a limbii grație unor noi influențe (în special pe calea împrumutului) și în funcție de gradul de acumulare a noilor cunoștințe.

Constantin Mladin, într-un studiu consacrat problemei în discuție [131], menționează și alte cauze ale sinonimiei în terminologie, între care dicționarele bilingve sau poliglote, în sensul că numeroși termeni intră în sistemul terminologic al unei limbi prin traduceri „de dicționar” [147, p. 77]; diversitatea căilor de pătrundere a aceluși noțiuni/termeni – mai ales în cazul dubletelor etimologice; utilizarea unor procedee diferite de formare a cuvintelor; alternativele create *ad-hoc* [56, p. 57]; standardizarea defectuoasă [*ibid.*]; influența diverselor întreprinderi, firme, instituții etc. în lansarea unor produse comerciale/termeni (cum ar fi termenii tehnici creați *ad-hoc* discutați de Sylvie Brunet: *vitamin* (engl.), *sthétoscope* (fr.), *Pokemon*) [v. 239, p. 45, 64, 79 ș.u.]; intersectarea unor variante stilistico-funcționale ale comunicării.

Sinonimele puse în circulație de producătorii care doresc să se distingă printr-o terminologie originală sunt numite ***sinonime de concurență*** [314, p. 165], iar Constantin Mladin propune și denumirea ***sinonime de lux*** [131].

Existența sinonimelor în cadrul terminologiilor este o realitate sau „un rău necesar”. Caracterul univoc al termenilor, monoreferențialitatea, absența sinonimiei nu reprezintă decât o caracteristică ideală a oricărei terminologii. Dezambiguizarea este realizată prin activitățile sistematice de standardizare a sistemelor terminologice, desfășurate de terminologi și de specialiști. Astfel, terminologia normativă sau prescriptivă, în cazul unor serii sinonimice, impune ***termeni recomandați (privilegiați)*** și încearcă să elimine sinonimele atribuindu-le marca ***termen nerecomandat (respins)***. Organismul autorizat poate să accepte și ***termeni tolerați***. Evaluarea ***statutului social*** al termenului („***acceptabilitatea terminologică***”) este realizabilă prin standarde de terminologie, obligatorii pentru producători, însă sfera lor de influență nu se extinde și asupra uzului: în comunicarea nespecializată și în mass-media nu rareori se impun alți termeni decât cei standardizați (***recomandați***), iar fenomenul semnalat se constată de multe ori până și în limbajul specialiștilor.

Numărul mare de sinonime caracterizează îndeosebi terminologiile noi, în formare, unde lucrurile încă nu sunt așezate, iar termenii concurează pentru afirmare. Este cazul informaticii, al marketingului politic [32, p. 229-238], al polemologiei [32, p. 203-227], al brandingului [273] etc., și lista este deschisă. În aceste terminologii, ca și în multe altele, majoritatea termenilor sunt de origine străină, de aceea în interiorul lor, mai ales în faza de formare, se declanșează o „confruntare” între împrumuturi, calcuri și echivalentele „indigene”. Astfel, Jacques Boissy [230, 231] indică pentru unii termeni noi trei, patru, chiar și cinci sinonime: *visière stéréoscopique* = *casque de visualisation tridimensionnelle* = *dispositif de vision stéréoscopique* = *station de travail en environnement virtuel* = *visiocasque*. Cu toate acestea, bogăția sinonimică nu exclude distincția între funcționarea sinonimiei în limba generală și în limbajele de specialitate, deoarece „este normal să existe sinonimie acolo unde există creație” [228, p. 77].

1.6. Neologie, neonomie, neosemie. Neologia traductivă. Impactul traducerii asupra terminologiei

1.6.1. Neologia. Conform unei afirmații a lui Bernard Quemada, „o limbă care nu cunoaște nicio formă de neologie este deja o limbă moartă și, incontestabil, istoria tuturor limbilor nu este, în fond, decât istoria neologiei lor” [345, p. 138].

Terminologia ca disciplină și practică socială este inseparabilă de *neologie*. Termenul *neologie* nu este încă unanim recunoscut cu aceeași semnificație. În *Dicționarul de științe ale limbii*, *neologia* este definită ca „suma procedurilor interne și externe de îmbogățire a vocabularului cu cuvinte (...) și sensuri noi” (DSL 2005, p. 343), fiind circumscrisă astfel lexicului. Aceeași sursă precizează că termenul este frecvent în lingvistica franceză și prea puțin cunoscut și folosit în lingvistica românească, preferându-se termenul *creativitate* (un titlu sugestiv: *Creativitate lexicală în româna actuală* de Adriana Stoichițoiu-Ichim).

În lingvistica franceză, lexicologi clasici precum Guilbert [299] sau Rondeau [358] considerau neologia o disciplină care se ocupă de aspectele relative la noile fenomene ce apar în cadrul limbilor, aspecte care se pot referi la fonetică, morfologie, sintaxă sau lexic. Începuturile neologiei ca știință se asociază cu apariția monografiei de referință *La créativité lexicale* de Louis Guilbert (Larousse, 1975), una dintre cele mai valoroase lucrări referitoare la neologismele limbii franceze. Autorul analizează cauzele mobilității lexicului și relația *uz – creativitate – normă*, ajungând la concluzia că în crearea neologismelor rolul cel mai însemnat revine sistemului lingvistic. Guilbert definește

neologia drept „posibilitate de realizare a unităților lexicale noi conform normelor de formare a cuvintelor din cadrul sistemului lexical al limbii” [299, p. 31].

Lucrarea discutată este urmată de alte contribuții semnificative, cum ar fi *La néologie française aujourd’hui: observations et réflexions* de André Goosse [292], *Néologie et lexicologie* de Rosine Adda et alia [208], *Le management par les mots. Étude sociolinguistique de la néologie* de Fabienne Cusin-Berche [258], *La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes* de Jean-François Sablayrolles [361], *Les néologismes* de Jean Pruvost și Jean-François Sablayrolles [343] și de multiple studii semnate de Alain Rey, Louis Déroy, Jacques Boissy, Danielle Candel, Bernard Quemada, Jean-Claude Boulanger, Adrien Hermans, Marie-Françoise Mortureux. Cu timpul, aria de investigație a neologiei se restrânge la inovațiile lexicale, activitatea de neologie fiind definită ca „studiu științific al noilor cuvinte și utilizarea motivată a acestora” [346, p. 5].

Confruntând diverse definiții și abordări ale neologiei, constatăm că aceasta cuprinde mai multe activități: procesele practice de creare a noilor unități lexicale și mecanismele uzuale de creativitate lexicală ale unei limbi; studiul teoretic și aplicativ al creativității lexicale, procedeele de formare a cuvintelor, criteriile de identificare, acceptabilitate și difuzare a neologismelor, aspectele lor sociale și culturale; activitatea instituțională organizată sistematic, concentrată pe recunoașterea, înregistrarea, răspândirea, implantarea neologismelor într-un context concret al unei politici lingvistice; identificarea sectoarelor specializate în care se constată lacune în materie terminologică ce impun intervenții; analiza sub aspectul noutății a dicționarelor cu privire la utilizarea acestora ca filtre pentru recunoașterea neologismelor și compararea neologică a dicționarelor [232].

Specialiștii fac distincție între *neologia generală* și *neologia terminologică* sau *neonimie* [314]. În prezent, neologia este o componentă importantă a formării traducătorilor și interpreților. Însușirea *neologiei de specialitate*, asociată cu terminologia bilingvă sau plurilingvă, se impune alături de asimilarea *neologiei literare*. Terminologii și traducătorii specializați în domeniile de vârf sunt agenții principali ai inovațiilor teoretice și metodologice. Neologia generală – și aplicarea sa la creațiile literare sau ludice – se inspiră din demersul „neologiei neonimice” și confirmă, în diversitatea manifestărilor sale, caracterul unic al neologiei [346, p. 6].

Problema neologiei, ca parte componentă importantă a terminologiei, este abordată cu mare atenție în majoritatea țărilor avansate. Lansarea, circulația și „comportamentul” noilor termeni reprezintă obiectul a numeroase studii, proiecte, reviste, colocvii, seminare, cursuri de inițiere și de

perfecționare. Astfel, se evidențiază revistele franceze *La néologie*, publicație a Universității Paris-7 „Denis Diderot”, îngrijită de Robert Merle, și *Neologica*, creată și condusă de John Humbley și Jean-François Sablayrolles, care apare la Garnier din 2007. Unul dintre obiectivele declarate ale revistei *Neologica* este contribuția la recunoașterea neologiei ca disciplină lexicologică cu drepturi depline. Revista abordează atât *neologia teoretică*, explicând procesele de formare a noilor cuvinte, modalitățile de împrumut și principiile de implantare a neologismelor, cât și *neologia aplicată*, care cuprinde inventare descriptive ale noilor cuvinte, și *neologia planificată*, obiect al creațiilor motivate determinate de amenajarea lingvistică, fără a uita de detectoarele de neologisme și de băncile de cuvinte recente, instrumente informatizate necesare noilor tehnologii ș.a. [v. 346, p. 6].

Printre manifestările științifice internaționale relevante se impun în primul rând cele două congrese de neologie, **Cineo2008** (Primul Congres de Neologie în Limbile Romanice, Barcelona, 2008) și **Cineo2011** (al Doilea Congres de Neologie în Limbile Romanice, São Paulo, 2011). **Cineo2008** a fost organizat de Universitatea „Pompeu Fabra”, Institutul de Studii Catalane și Institutul Universitar de Lingvistică Aplicată din Barcelona, care în 1989 au pus începuturile proiectului *Observatori de Neologia*. În 2003, *Observatori de Neologia* inițiază un proiect internațional de neologie în limbile romanice, **NeoRom** (neologie romanică), având ca obiectiv crearea unei baze de date multilingve în care sunt înregistrate cuvintele nou apărute în presa scrisă, în paralel pentru următoarele limbi romanice: catalană, franceză (din Franța, Belgia și Québec), galiciană, italiană, portugheză (din Portugalia și Brazilia), română și spaniolă. Inventarierea cuvintelor a început în 2004 și continuă în fiecare an. Proiectul se desfășoară sub egida *REALITER* și a *Uniunii Latine*, fiind condus de Maria Teresa Cabré, profesor la Institutul de Lingvistică Aplicată din cadrul Universității „Pompeu Fabra”, Spania, și este concretizat printr-o platformă de căutare a cuvintelor inventariate în bazele de date corespunzătoare limbilor implicate (<http://obneo.iula.upf.edu/bneorom/index.php>).

1.6.2. Neologia traductivă. Impactul traducerii asupra terminologiei. O altă distincție semnalată de specialiști este cea dintre *neologia primară* și *neologia traductivă* [301, p. 37]: se consideră *neologie primară* situația în care un nou termen este creat odată cu apariția unui nou concept și *neologie traductivă* situația în care termenul și conceptul există deja într-o limbă și este transpus/echivalat sau i se găsește un corespondent într-o altă limbă sub forma unui termen care nu exista până atunci în limba-țintă. Cel mai frecvent, putem vorbi despre neologia primară în cazul unor descoperiri științifice, al unor laboratoare de cercetare, al fabricării de noi produse etc.

(*smartphone, iPad, eReader*). Utilizarea noilor produse în alte zone (țări) decât țara de origine implică, pe lângă transferul tehnologic, și **localizarea** produselor sub aspect terminologic. Pentru a cuceri piețele externe, producătorul trebuie să își adapteze produsele la cerințele locale. Ca și în cazul oricărui proiect de traducere, nu este suficientă transpunerea textului în limba-țintă. Există nenumărate exemple de campanii de marketing globale care nu au avut succes din cauza unor probleme culturale neprevăzute, de aceea fiecare aspect al comunicării trebuie analizat din punctul de vedere al nuanțelor culturale. Pentru a crea o impresie favorabilă, precizia este o condiție obligatorie, însă în cazul localizării unei afaceri, atenția acordată nuanțelor culturale este cheia succesului. Accesul la lexicoanele specifice sectoarelor de activitate, precum și cunoașterea terminologiei locale, sunt vitale pentru o localizare eficientă și de calitate [v. 272].

Terminologia comunitară sau **eurolectul** este, de asemenea, un caz bine structurat de neologie primară, deoarece înființarea Uniunii Europene a determinat crearea unui aparat conceptual nou, pentru care a fost nevoie să se inventeze și „etichete lingvistice”: *Ombudsman, acquis comunitar, guvernanta* etc. Or, în interiorul statelor Uniunii Europene și în vecinătatea acestora, neologia primară comunitară (realizată în engleză și/sau în franceză) generează diverse forme de neologie traductivă în limbile statelor implicate în organismul în discuție. De fapt, mediul cel mai obișnuit și cel mai natural al neologiei traductive, ceea ce înseamnă formarea și punerea în uz a noilor termeni, care au deja un precedent lingvistic, este *traducerea*. Traducătorii sunt cei dintâi care se confruntă cu noii termeni în limba-sursă și cu noile concepte, pentru care, în virtutea meseriei, sunt constrânși să propună echivalente în limba-țintă. În procesul de transpunere/echivalare, traducătorii au nevoie de neologisme pentru a imprima textului tradus aceeași funcționalitate ca și a textului din limba-sursă. O perifrază ar putea afecta funcționalitatea neologismelor, de aceea perifrazele, pe cât posibil, ar trebui evitate [*ibid.*, p. 38]. De altfel, un dezavantaj al neologiei traductive este punerea în circulație a unor denotații multiple pentru același concept sau a unor termeni prost ori incorect formați. Un exemplu de denotație multiplă pentru aceeași noțiune, în limba română, ar fi existența a trei sintagme-sinonime, provenite din traducerea unor directive europene: *colectare selectivă, colectare diferențiată, colectare separată* (a deșeurilor). Prin urmare, în traducerea specializată **demersul terminologic** are o pondere deosebită [84], iar **impactul traducerii** asupra terminologiei românești este bivalent, caracterizându-se prin polaritate: pe de o parte, traduceri specializate din limbi de circulație internațională generează noi termeni în română (împrumuturi sau termeni creați după modele străine), iar, pe de altă parte, din cauza traducerilor masive fie se impun

denominații multiple ale aceluiași obiect (fenomen), fie se neglijează posibilitățile de creare a termenilor din resursele proprii ale sistemului lingvistic românesc.

Adrien Hermans și Andrée Vansteelandt numesc traducerea „zonă strategică” pentru neologie, întrucât neologismele create de traducători apar imediat într-un context real de comunicare, și anume într-un mediu care favorizează difuzarea naturală a noilor termeni. Neologismele propuse de traducători circulă în limba scrisă (documente, legi, manuale, dispoziții, instrucțiuni ș.a.), care este, pentru termenii tehnici și științifici, calea principală de difuzare a neologismelor, cu cel mai mare potențial de acceptabilitate într-o comunitate lingvistică, asigurând dintr-odată noilor termeni legitimitate, valorizare și consacrare. Însă, deseori fiind presați de timp, traducătorii nu au energia necesară pentru căutarea unui echivalent adecvat. De asemenea, mai frecvent decât și-ar dori, ei recurg la împrumuturi ori la perifraze.

Autorii citați evidențiază trei principii ale neologiei traductive:

1. Cea dintâi obligație a unui traducător este echivalența mesajului, nu a termenilor.

2. Principiul al doilea vizează respectarea tradiției care guvernează crearea termenilor în specialitatea corespunzătoare. Fiecare disciplină dispune de modele preferențiale de construcție a termenilor. Un termen nou nu este izolat, ci reprezintă un element al unui sistem, mai mult ori mai puțin structurat, de aceea traducătorul trebuie să selecteze cel mai potrivit echivalent, încadrabil în acest sistem.

3. Al treilea principiu se referă la respectarea coerenței limbii-țintă. În formarea de termeni, traducătorul trebuie să fie „conservator” și să se conformeze tendințelor și spiritului limbii în care traduce [*ibid.*, p. 39].

Distincția dintre neologia primară și neologia traductivă este foarte importantă în cazul limbii române, în care majoritatea unităților terminologice provin din traducerea/echivalarea termenilor din alte limbi (culturi), fenomen în care sunt antrenate toate resursele de creativitate lingvistică pentru a obține termeni cât mai transparenți și mai adecvați, întrucât „neologia presupune inovație, creativitate lexicală cu respectarea regulilor de producere a unităților lexicale incluse în sistemul lexical al limbii în care are loc procesul de creație, ceea ce implicit arată de ce nu sunt de dorit împrumuturile; ea trebuie considerată dintr-o perspectivă mai dinamică, în care sunt disponibile capacitățile de înnoire ale fiecărei limbi” [45, p. 2]. De altfel, în raport cu limba engleză, toate limbile din lume se află în situația unor traduceri cvasisistematice [301, p. 42], cărora trebuie să le facă

față. Pe de altă parte, specialiștii recunosc că „în comunicarea internațională, oamenii de știință (inclusiv tehnicienii) interrelaționează în engleză, o veritabilă *lingua franca* a științelor moderne” [286, p. 198].

Formarea de cuvinte noi, intuitivă sau motivată (rațională), fie realizată într-o manieră fantezistă, fie rezultată din cercetări sofisticate, indică vitalitatea unei limbi și a unei culturi. Specialiștii pledează pentru o supraveghere a creației neologice prin stăpânirea corpusului neologic, prin studiul multilingvismului, al multiplelor surse de împrumut, și prin analiza pertinentă a tuturor modalităților de formare și adaptare a formelor neologice *internaționale* [14, p. 23-24], ceea ce conferă neologiei *caracter internațional*, definit de Alessio Petrali ca o adevărată provocare a competențelor lingvistice performante, necesare în secolul al XXI-lea: „Neologia internațională și noua mass-media care o promovează reprezintă în realitate un nou capitol în studiile care se fac asupra celor două aspecte ale vieții accelerate: elanul inovației lingvistice și extralingvistice, intensificarea contactelor între popoare și limbi diferite” [342, p. 65].

1.6.2.1. Neologismul. Calificativul „nou”, din sintagma „cuvânt nou” – *neologism* – este interpretabil. Discuția asupra neologiei și a neologismului rămâne încă deschisă în lingvistica europeană, ca și în cea românească. Există opinii diferite privind atât semnificația, cât și termenul propriu-zis de neologism.

Din punct de vedere etimologic, termenul *neologism* (< fr. *néologisme*, cf. gr. *neos* și *logos*) desemnează un cuvânt nou introdus într-o limbă. În urma comparării definițiilor existente în lucrări lexicografice românești și europene, observăm diferențe la nivelul analizei semantice a noțiunii. Dicționare precum *Le Trésor de la Langue Française informatisé*, *Larousse*, *Il Vocabolario Treccani* (1997), *Webster* etc. prezintă **neologismul** ca noțiune polisemantică (având, de obicei, trei sensuri: 1. un cuvânt nou, împrumutat dintr-o altă limbă; 2. cuvânt deja existent într-o limbă dată, folosit cu un sens nou; 3. *spec.* cuvânt inventat și înțeles numai de către vorbitor, apărut, de obicei, ca simptom în schizofrenie). În dicționarele românești conceptul în discuție este tratat printr-o definiție unică: „*neologism* s.n. Cuvânt nou, împrumutat sau format de curând într-o limbă prin mijloace proprii” (DLR). *Dicționarul de neologisme*, după model francez, detaliază definiția, completând-o cu un subsens: „*neologism* s.n. Cuvânt nou, împrumutat dintr-o limbă străină sau creat prin mijloace proprii în limba respectivă; (*p. restr.*) împrumut lexical recent. • Accepție nouă a unui cuvânt”. Conform dicționarului *Robert*, termenul *neologism* a fost utilizat prima dată în secolul al XVIII-lea cu următoarele accepții: „1. Emploi d’un mot ou d’une expression dont la forme est soit créée de toutes pièces, soit obtenue par déformation, dérivation, composition, emprunt etc. – *Par*

ext. Emploi d'un mot ou d'une expression dont on conserve la forme, mais qu'on détourne de son sens habituel pour lui donner un sens nouveau. 2. Le mot nouveau, l'expression nouvelle qu'on forme ou qu'on détourne ainsi de son sens”.

În secolul al XIX-lea, termenul a fost acceptat în terminologia internațională (fr. *néologisme*, engl. *neologism*, germ. *Neologismus*) ca indicând o unitate lexicală care a pătruns recent într-o limbă dată (DSL 2005, p. 343). Însă ambiguitatea caracteristicii de „termen recent” din definiția neologismului a generat dezbateri filologice fervente. Unul dintre specialiștii care au subliniat dificultatea de delimitare a unităților lexicale nou apărute într-o limbă a fost Gheorghe Adamescu, afirmând că „însușirea de noutate a neologismelor este relativă” [1, p. 50], împrumuturile fiind considerate nou intrate în limbă doar pentru o anumită perioadă de timp. Utilizarea lor frecventă și trecerea din registrul cult sau științific al limbii în cel uzual îi determină pe vorbitori să le asimileze în vocabularul curent. De asemenea, Gh. Adamescu susține că motivațiile care favorizează introducerea de termeni noi în limba română au fost diferite de-a lungul timpului: pe lângă preocuparea de îmbogățire și modernizare a limbii și cea de cultivare a limbii literare, s-a manifestat și dorința de a elimina din limbă anumite cuvinte considerate „nevrednice” și de a le înlocui cu neologisme romanice, în contextul orientării culturii române, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spre lumea neolatină [*ibid.*, p. 52].

Iorgu Iordan consideră că neologismele sunt „elemente lingvistice împrumutate, începând cu primii ani ai veacului XIX, câteodată poate și ceva mai înainte, din limbile de circulație occidentală” [114, p. 3]. Această delimitare este motivată de faptul că lingvistul se referă la o anumită etapă a evoluției limbii române, caracterizată de numărul mare de împrumuturi din acea perioadă istorică, deoarece limba română intrase într-un amplu proces de cultivare și de transformare, ca limbă literară modernă. Într-o lucrare ulterioară, lingvistul atrage atenția asupra relativității caracteristicii de „termen nou”, precizând că neologismele sunt „cuvintele împrumutate în perioada de timp acoperită de conceptul limba română contemporană și despre care vorbitorii au conștiința că sunt cuvinte noi. Un cuvânt este neologism atâta timp cât este simțit ca o noutate. Cu cât un cuvânt se învechește și are circulație largă, cu atât se pierde aspectul său de inovație” [115, p. 310].

Ideea despre caracterul relativ al „noutății” neologismelor a fost exprimată și în lingvistica franceză, în special de Jean-François Sablayrolles [361] și Jean Pruvost [343], care vorbesc și despre un „sentiment al neologiei”, propriu vorbitorilor, tot mai fluctuant pe zi ce trece (ceea ce înseamnă că durată de difuzare și de asimilare a neologismelor se reduce tot mai mult, iar neologismele

„îmbătrânesc” tot mai rapid). Analizând un corpus substanțial de exemple, Sablayrolles face distincție între neologismele de tip *hapax*, limitate la discurs, și formele difuzate pe larg în societate, reluate și acceptate de vorbitori și/sau de dicționare. De menționat că, așa cum literatura de specialitate vorbește de lexicologie și lexicografie, de terminologie și de terminografie, în prezent în domeniul neologiei se dezvoltă **neografia**: activitatea de identificare, inventariere, descriere și difuzare a neologismelor. Astfel, specialiștii se întrebă: de ce și când anume se impune în discuție un cuvânt nou? Cât durează caracterul neologic (*néologicité*) al unui lexem creat sau împrumutat într-o limbă? Un cuvânt este considerat nou atunci când este abia creat sau în momentul înregistrării sale în dicționare? Noțiunea de „neologicitate” este încă vagă și insuficient definită, impunându-se unui studiu detaliat de către specialiștii interesați: terminologi, lexicologi, lexicografi, sociolingviști etc.

Permanența sentimentului neologic este tributară proceselor de lexicalizare și de consemnare în dicționare (*dictionnarisation*). Conform unor opinii, un cuvânt este nou din momentul creării sale până la admiterea într-un dicționar general. Astfel, Marie-Françoise Mortureux consideră că neologismul este „un cuvânt recunoscut ca nou și susceptibil de a se lexicaliza” [334, p. 105]. Și Maria Teresa Cabré susține că un termen își pierde caracterul neologic atunci când este introdus într-un dicționar, întrucât parcurge câteva etape de adaptare în limba-țintă: mai întâi apare ca un act individual, apoi, prin acte repetate, se instalează în limbă și, în final, este lexicalizat, devenind cuvânt cu statut deplin în limba receptoare [392, p. 18]. Menționăm că dacă în unele școli lingvistice neologia este considerată un concept sincron (calitatea de neologism încetează prin integrarea lexemului corespunzător în dicționarele generale de limbă), în lingvistica românească, așa cum remarcă Ioana Vintilă-Rădulescu, „eticheta de neologism este definitiv lipită de cuvintele respective” [205, p. 443].

De fapt, lexicalizarea nu este suficientă în calitate de test de „neologicitate”. Dicționarul, prin inserarea acestor noi unități lexicale, atestă, în mod cert, noutatea lor, însă durata caracterului neologic nu poate fi cunoscută de fiecare dată, și nici limitată. De obicei, cuvântul nu este fixat într-un dicționar în același an în care a fost atestat și mai ales creat. La rândul său, datarea, marcă obiectivă pe care se bazează noutatea și consemnarea, nu este întotdeauna exactă. Aceasta nu poate fi fiabilă decât pentru neologismele „voluntare”, în cazul terminologiilor. Cu excepția creațiilor terminologice (neonime), nu se poate stabili cu precizie data creării ori a apariției exacte a unei noi unități lexicale sau a unui nou sens [301, p. 38]. În această ordine de idei, menționăm că Boubakeur Bouzidi, într-un excelent studiu (*Néologicité et temporalité dans le processus néologique*, 2010),

meditează asupra condițiilor și factorilor care determină caracterul neologic al noilor lexeme. Astfel, autorul se întreabă: consemnarea în dicționare ar fi debutul sau finalul perioadei de „neologicitate”? Or, dicționarele nu creează cuvinte noi și nici nu inventează sensuri inuzitate. Ele „scot neologismul din anonim, îl pun în circulație și îl legitimează” [236, p. 32]. Unele neologisme se generalizează în limbă într-un timp foarte scurt (cf. *clip*, *webcam*, *laptop* etc.) și ajung să-și piardă „sentimentul neologiei” care însoțește deseori neologismele. Alte creații lexicale pot rămâne mult timp inactive, după care ajung la marele public (după mai mulți ani de la apariție): este cazul unor termeni care migrează dincolo de domeniile lor de aplicație și „găsesc” calea spre limba generală, numiți uneori neologisme repetate, sau al unor creații stilistice aparținând scriitorilor, cum ar fi *Novlangue* (înregistrat în *Petit Larousse* în 2000), cuvânt apărut în romanul *1984* de George Orwell, publicat în 1949. „Succesul” unui neologism (difuzare, fixare în dicționare) depinde de mai mulți factori, cum ar fi „deficitul” sau vidul lexical, absența formelor concurente, gradul de adaptare la sistemul lingvistic ș.a. După cum afirmă J.C. Boulanger [233, p. 202], „unele neologisme, mai rezistente sau mai indispensabile decât altele, se strecoară, mai mult ori mai puțin rapid, în dicționare, în timp ce altele sunt sortite unui soi de anticameră lexicografică, în așteptarea panteonizării în marile dicționare”.

Totuși, atestarea unui nou lexem, la o anumită dată, nu este decât o ocurență, insuficientă pentru consemnarea apariției unui neologism. Nu orice cuvânt nou apărut devine neologism. Un neologism urmează să se impună: societatea trebuie să-l accepte și limba (dicționarul) să-l admită și să-l fixeze. Prin urmare, în afară de *datare*, un criteriu important în stabilirea caracterului neologic al unui lexem este *frecvența*. Pe de altă parte, frecvența de uzaj poate fi atât un element de consolidare, cât și unul de eroziune a caracterului neologic al unei unități lexicale [236, p. 33]. În concluzie, Boubakeur Bouzidi afirmă că durata caracterului neologic rămâne fluidă, iar sentimentul neologiei este relativ. Cu toate acestea, caracterul neologic este o realitate, constituind caracteristica definitorie a neologismelor [*ibid.*, p. 34-35] și stând la baza neografiei.

O activitate paralelă cu neografia este ***socializarea neologismelor***, prin care se urmărește, în ultimă instanță, cum se asimilează noii termeni în comunitățile lingvistice cercetate. O dovadă a dispersării cuvintelor noi este înregistrarea acestora în dicționare.

Deoarece durata caracterului neologic este nedeterminată, iar sentimentul neologiei este un criteriu relativ, se impune în mod firesc întrebarea: cât de justificată este denumirea „neologism” în cazul unor termeni lexicalizați, asimilați de vorbitori în limbajul curent (intrați în limbă acum 200 de ani, de exemplu), și cum pot fi deosebite aceste „neologisme îmbătrânite” de termenii recenți, de

ultimă oră? În fața acestei dileme, unii specialiști propun pentru noile împrumuturi și creații pe teren propriu denumirea de *cuvânt recent*, limitând perioada de „achiziție” la 10-20 de ani (v. *Dicționar de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu). Intervalul de 10 ani ar fi unul optim, întrucât „lexicul se transformă în chip sensibil în aproximativ 10 ani” (DCR², p. 15). Alți specialiști numesc noile creații *termeni actuali* (v. D.N. Uritescu, *De la chioșcari la vesternizare. Mic dicționar de termeni actuali*, București, 1993). Din perspectiva distincției lexic moștenit – lexic savant (sintagma a doua referindu-se la împrumuturile străine realizate pe cale livrescă), Vasile Bahnaru propune ca termenul *neologism* să fie utilizat numai pentru cuvintele împrumutate recent din alte limbi sau formate în interiorul limbii române, iar cuvintele care au intrat în limbă de câteva sute de ani sau de câteva zeci de ani să fie numite *cuvinte savante* [7, p. 126].

În situația în care discuția referitoare la apelativul *neologism* rămâne deschisă, insistăm asupra utilizării termenului atât pentru împrumuturile și creațiile recente, cât și pentru cele „cu vechime” în limba română. Un prim argument în favoarea acestei poziții ar fi caracterul internațional al termenului *neologism* (prezent în franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă, rusă). Invocăm și opinia lui Theodor Hristea, care consideră că unitățile lingvistice intrate mai bine de 200 de ani în limba română sunt neologisme din următoarele rațiuni: a) originea latino-romană (directă sau indirectă, prin intermediul limbilor neogreacă și rusă); b) calitatea de termeni de cultură și de civilizație; c) apartenența la fondul lingvistic internațional; d) persistența lor până în limba contemporană: „Devenind cuvinte internaționale și fiind termeni de cultură și de civilizație, aceste împrumuturi continuă să rămână neologisme din punctul de vedere al lingvisticii românești, deși unele dintre ele au în limba noastră o vechime de cel puțin două secole” [111, p. 28-29].

În acest context, este deosebit de semnificativă și precizarea din *Dicționarul de științe ale limbii* referitoare la statutul neologismului: „neologismul este identificabil numai într-o tăietură sincronică anumită și este operant, în special, în raport cu limba standard sau cu anumite limbaje speciale (tehnice), văzute în aceeași perspectivă sincronică” (DSL 2005, p. 343), ceea ce justifică o dată în plus, în cercetarea noastră, adoptarea termenului *neologism*, care va fi analizat în „anumite tăieturi sincronice”.

Întrucât fiecare cuvânt are o istorie proprie, cuprinzând transformări specifice sau modificări în urma unor procese cu caracter general, și neologismele se supun aceluiași tendințe: în primul rând, celor ce țin de circulația în timp și spațiu, inegală, de cele mai multe ori, apoi aceluia legate de adaptarea la normele limbii, precum și de modificările de formă sau de sens [v. 60].

Sintetizând, susținem că pentru stabilirea caracterului neologic al unui lexem se consideră următoarele criterii: *diacronia*; *lexicografia* (existența/inexistența unor unități lexicale în dicționarele unei epoci); *instabilitatea* (morfologică, grafică, fonetică sau semantică); *psihosociologia*: percepția noutății cuvântului de către vorbitori și acceptarea acestuia [45, p. 2-3].

Terminologia, raporturile dintre limbi, traducerea, stilistica, tratamentul automatizat al limbilor, lingvistica corpusului, lexicografia etc. se confruntă de asemenea cu neologismele. Iată deci puncte de vedere, perspective din care neologia și neologismele pot fi și trebuie studiate [346, p. 9].

1.6.3. Neonimia și neonimele. Neologia și necesitatea de a denumi lucruri, fenomene, procese etc. nu se suprapun în mod exact. Pe de o parte, presiunea contextului sintactic, jocul de cuvinte, intenția de persuadare sau căutarea expresivității pot genera neologisme fără apariția concomitentă a unor noi realități care trebuie desemnate. Pe de altă parte, o denotație nu este neapărat un neologism, un cuvânt nou: deseori se constată extensiunea și specializarea semantică a unor termeni existenți în contexte noi, care denotă viabilitatea semnelor lingvistice pentru noile realități [362, p. 12]. Prin urmare, apariția unui neologism-desemnare este determinată de mai mulți factori. „Gradul de urgență” este un factor fundamental în acest sens, fiind în relație cu faptul dacă vorbitorul dispune de timp pentru a căuta o desemnare sau este presat să încheie un enunț deja pe jumătate emis. Obiectivul său de a (se) convinge de existența unei „noutăți” sau de a-și exprima exact opinia cu privire la un anumit subiect constituie al doilea factor. În fine, există diverse cazuri de *redenumire* și de *denotații multiple* pentru același concept [*ibid.*].

În literatura de specialitate se face distincția între *neologia generală* și *neologia terminologică* sau *neonimie* și, respectiv, între *neologismele de limbă comună* și *neologismele limbajelor specializate* sau *terminologice*, numite *neonime* (denotații noi) [314] și *neoseme* (sensuri noi) [13, p. 102]. Neonimele apar ca o necesitate denominativă și au o mai mare stabilitate în timp decât neologismele limbii comune [147, p. 53], prezentând net caracteristica unei manifestări intenționale. Neonimia funcționează, așadar, în cazul vidului terminologic [45, p. 2].

Numeroase lucrări arată că, din punct de vedere strict formal, neologismele și neonimele împart o serie de caracteristici. În pofida diversității de tipologii existente, se admite mai mult ori mai puțin că neologismele și neonimele fac apel la aceleași procedee de formare, de care dispune orice limbă, încadrabile în general în trei mari categorii: *neologie de formă*, *neologie semantică* și *neologie de împrumut* [266]. Cu toate acestea, unele voci observă, cu subtilitate, că „neologia se manifestă într-o manieră specială, având caracteristici proprii, în vocabularele tehnice” [292]. Ideea este

reluată de Bruno de Bessé, care semnaleză unele diferențe în formarea unităților lexice (cuvinte), în limba franceză generală, unde se recurge în mod obișnuit la creație morfologică – derivare (prefixare și sufixare), iar în formarea termenilor prevalează creațiile lexice sintagmatice. Bessé atrage atenția asupra faptului că neologismul lexical din limba generală se naște în mod spontan, nu repudiază sinonimele și deseori este rezervat unui anumit grup social, unui nivel al limbii. Un termen nou apare într-un limbaj de specialitate într-un moment în care, în urma unei descoperiri, apare un concept nou. Acesta este desemnat în mod conștient de autorul său, în limba sa. Noul concept circulă inițial în mediile științifice, apoi se impune desemnarea sa și în alte limbi. Din acest motiv, creatorii de termeni, de cele mai multe ori specialiști în domeniu, tind spre transparența unității terminologice. Astfel, se poate constata că formarea de termeni este un proces conștient. Termenul este deseori creat plecând de la caracteristicile interne și externe ale conceptului, exprimate prin mijloacele fiecărei limbi [228, p. 60-64, apud 315].

În aceeași ordine de idei, Adrien Hermans și Andrée Vansteelandt susțin că termenii urmează a fi creați în conformitate cu *matricele lexice* sau *terminologice* ale limbii în care apar și cu matricele specifice domeniului de aplicație. Noțiunea de matrice lexicală/terminologică (sau *terminogenică*) este explicabilă prin faptul că fiecare limbă și fiecare domeniu pot selecta anumite procedee și instrumente de formare a noilor unități lexice/terminologice [301, p. 39]. În unele limbi, cum ar fi engleza și germana, se constată preferințe pentru derivare sau compunere (majoritatea termenilor sunt compuși, sudați, cu o ordine fixă, deosebită de cea a limbilor române: determinant-determinat), pentru sufixare mai curând decât pentru prefixare; în cazul domeniilor de aplicație, în neologismele din anumite discipline predomină formații savanți de origine greacă și latină (medicina), în altele formații moderni cum ar fi *eco-* (terminologia mediului) sau *euro-* (terminologia comunitară) [v. 82].

În multitudinea de scheme terminogenice preferențiale în funcție de domeniile sau de câmpurile terminologice ori de diferitele limbi/familii de limbi, sarcina neologului sau a terminologului constă în identificarea și aplicarea corectă a acestora. Schemele în discuție se bazează pe procedeele de îmbogățire a fondului lexical care fac obiectul de studiu al lexicologiei, cu particularitatea că, spre deosebire de unitățile lexice, unitățile terminologice sunt motivate, iar rolul terminologului-neolog este de a stăpâni morfologia lexicală și de a o orienta spre realizarea unor neologime „fericite“.

Matricele terminologice pot fi puse în relație cu noțiunea de *arhicconcept*, discutată de Philippe Thoiron *et alia* [374]. Plecând de la relația termen/concept și de la postulatul că un concept este

rezultatul unui decupaj conceptual specific, ceea ce face posibilă analiza lui în unități mai mici, și anume trăsăturile conceptuale, și că un termen, la rândul lui, este constituit din elemente denominative, autorii arată că, în mod ideal, fiecărei trăsături conceptuale ar trebui să-i corespundă un element denominativ; în realitate, în urma operațiunii denominative se recurge numai la un subansamblu de trăsături conceptuale, multe altele rămânând nerealizate în plan denominativ. Evident, de la o limbă la alta, trăsăturile conceptuale alese pentru actualizarea în elemente denominative sunt diferite.

Autorii preiau exemplul lui Pottier din *Sémantique générale* (1992) și arată că, spre exemplu, conceptul POMPIER are următoarele trăsături conceptuale: 1. persoană; 2. a lupta împotriva/a stinge; 3. foc; 4. (cu) pompa, furtunul. În limbile germană și engleză sunt reținute trăsăturile 3-2-1 – *Feuerwehrmann, firefighter* (sau numai 3-1: *fireman*), iar în franceză, spaniolă și română – 4-1 – *pompier, bombero, pompier*. Astfel, fiecare limbă recuperează, în funcție de matricele denominative, trăsături specifice pentru a denumi conceptul: germana și engleza recuperează „cel care se confruntă cu focul”, iar limbile romanice, franceza, spaniola și româna, recuperează „instrument cu care... (se combate focul)”. Funcționalitatea acestei matrice este vizibilă și în conceptul OMBUDSMAN, care în franceză devine *médiateur*, iar în română, *Avocatul Poporului* sau în AUTOPLATFOMĂ „autocamion care are o suprafață plată, deschisă pentru transport”, care în limba rusă este *эвакуатор* (recuperând trăsătura „a îndepărta, a transporta”).

Neonimele se formează prin diverse mijloace, cum ar fi: procedee de natură morfologică (derivare, compunere), sintagmatică, brahigrafică (abreviere, elipsă, trunchiere, contaminare sau recompunere, siglare), semantică (metaforă sau metonimie), împrumut (direct și indirect – calc) [v. 45, p. 5].

Greaca și latina, numite „limbi moarte”, sunt prezente și astăzi în terminologie și marchează în mod vizibil vocabularul european fie prin termeni preluați în întregime, fie prin faptul că fixează modalitățile de formare a neonomelor. Conform unei statistici, cele două limbi furnizează terminologiilor moderne peste 10.000 de formați (cu un grad diferit de productivitate) [13, p. 89]. Astfel, crearea termenilor cu ajutorul formațiilor greco-latini se poate considera unul dintre procedeele de internaționalizare a terminologiilor.

Termenii, destinați în primul rând uzajului specialiștilor, în cea mai mare parte sunt elaborați cu multă grijă și rigoare. Există mai mulți termeni despre care se poate afirma cu exactitate fie cine este autorul lor, fie când au fost creați. Un exemplu celebru este neonomul *ordinateur*, creat în 1955 la solicitarea companiei IBM de un latinist de renume, profesorul Jacques Perret. Termenul *ecosistem* a

fost propus în 1935 de botanistul și ecologul englez Arthur Tansley. Se cunoaște și cazul lui Louis Pasteur care, ajungând să descopere, în urma experiențelor de laborator, vietăți microscopice care puteau declanșa infecții, cere ajutorul prietenului său, academicianul Sédillot – apropiat al marelui lexicograf francez E. Littré –, pentru a găsi o denumire mai potrivită decât cele existente în vocabularul științific francez al vremii: *microzoaires*, *aérobies*, *spores de l'achorium* etc. [223, p. 165]. Propunerea lui Sédillot a fost o formă neobișnuită: (fr.) *microbe*, rezultată din combinarea unor elemente grecești, pe care unii lingviști ai timpului au criticat-o, dar care a fost acceptată fără ezitare de colegii de breaslă ai lui Pasteur, contribuind chiar la consolidarea poziției unui procedeu de formare a termenilor științifici ce s-a dovedit ulterior deosebit de productiv [71, p. 3-4].

Exemplele semnalate sunt cazuri fericite. Mai frecvent, nu se cunoaște autorul termenilor, dar se poate determina, cu o aproximație mai mare sau mai mică, momentul apariției unui termen într-o limbă, confruntând diverse surse: texte specializate, manuale, lucrări traduse, articole de vulgarizare (popularizare), articole de presă mai puțin specializate, dicționare, ceea ce vom încerca să realizăm în capitolul trei al lucrării noastre, pentru unele terminologii românești.

În literatura de specialitate, inclusiv în normele ISO de referință [308], au fost elaborate criteriile pentru acceptarea unui neologism: *concizia*; *conformitatea cu regulile propriului sistem lingvistic*; *transparența*; *consistența*; *derivabilitatea*; *adaptabilitatea* la sistemul fonetic și grafic al limbii; *necesitatea*; *absența conotațiilor negative și a asociațiilor neconvenabile*; *eufonicitatea*; *conformitatea cu principiile de bază ale politicii lingvistice stabilite* [147, p. 58-59].

De exemplu, aplicând principiul transparenței, între termenii *zgomot termic* și *zgomot Johnson* se va da preferință termenului *zgomot termic*, care este decodabil și fără definiție, deci mai transparent. Din cauza conotațiilor negative, unitatea terminologică *manipulare genetică* a fost înlocuită prin *inginerie genetică*.

Un tip aparte de neologisme reprezintă numele de produse. În perioade foarte scurte de timp, în mod subtil, firmele își impun în forță termenii (nume de produse și termenii asociați acestora), prin puterea lor economică și cu contribuția influenței majore a mass-mediei, ceea ce este încă un (dez)avantaj al societății moderne de consum [v. 13, p. 67]. Importanța terminologiilor de „firmă” în prezent este tot mai mare, cf. termenii noi aduși de Windows, începând cu celebra *fereastră*, dar și: *casetă de dialog*, *fișier*, *registru de lucru*, *macrocomandă* etc.

Unele neologisme sunt generate de mentalitatea „politically correct“, care favorizează serii lexicale paralele cu tendința de a înlocui termenii utilizați anterior, impregnați de conotații depreciative: *nevăzător, persoană cu nevoi speciale, uniune consensuală, agent de salubritate* [45, p. 4].

Deși între neologia generală și neologia specializată (neonimie) există anumite deosebiri (la care ne-am referit *supra*), există opinii potrivit cărora astăzi, în „era terminologiei informaționale” (Depecker), se impune reconsiderarea teoriei și a metodologiei de cercetare în neologia de specialitate. Astfel, Isabel Desmet subliniază că internetul și noile instrumente telematice au bulversat circulația cunoștințelor, și nu doar în interiorul limbilor, ci mai ales între limbi. Transformările sociale și tehnologice din ultimii ani determină modificări profunde în circulația neologismelor specializate, ceea ce zguduie unele idei din epocile precedente. Cercetătoarea susține că clivajul dintre neonimie și neologie, dintre specializare și vulgarizare (până la banalizare), ca și parcursul descendent al specializării spre vulgarizare trebuie relativizate [266], deoarece astăzi se constată o mișcare de „du-te-vino” a termenilor între texte cu grade diferite de specializare și limba generală, *în ambele direcții* [32, p. 17-19].

1.6.4. Neosemia. Un neologism nu este în mod necesar un cuvânt sau o expresie necunoscută până la un moment dat. Neologism poate fi un cuvânt existent, căruia i se atribuie un sens nou, și atunci e vorba despre un neologism semantic sau un *neosem*: *virus, pirat* sau *iconiță* („pictogramă”) în informatică, *personalizare* în industria automobilelor, *nișă* în economie etc.

O limbă vie este un sistem dinamic. Orice unitate lexicală este susceptibilă să evolueze din punct de vedere semantic. Un termen poate depăși un domeniu de aplicație prin utilizări mai generale, în contexte mai puțin specializate. Uneori noile utilizări pot fi provocate de anumite evenimente. Astfel, înainte de catastrofa din decembrie 2004 din Asia de Sud-Est, uzajul termenului *tsunami* era rar și se limita aproape exclusiv la geologie pentru a califica un fenomen sau o catastrofă naturală. După catastrofă, *tsunami* este folosit masiv pentru a desemna modificări majore. De exemplu, în spațiul francofon, Coralie Reutenaer reperează sintagma *tsunami bleu*, referitoare la victoria electorală a UMP (*Union pour un mouvement populaire*) la parlamentarele din 2007, dar și *tsunami financiar*, o denumire metaforică a crizei financiare [350]. Utilizarea termenului *tsunami* în domeniul economic este remarcată și în limba română: *tsunami financiar, tsunami valutar, tsunami al creditelor* (cf. și *tsunami politic; tsunami d'independencia* este expresia care ținea titlurile ziarelor în septembrie 2012 în Catalonia, generată de mișcarea pentru separarea de Spania).

Sensul lui *tsunami* în contextele menționate nu mai este cel de „fenomen natural”, ci de „criză (financiară)” sau de „forță (devastatoare)”. Noua semnificație desemnează finanțele ca pe o sursă de bulversare – de amploare – a sistemului economic. Așadar, inovația semantică există dacă *se distinge* de o semnificație cunoscută, tradițională.

Neologia semantică sau **neosemia** se caracterizează prin apariția unui nou semnificat pentru un semnificant preexistent. În lingvistică, neologia semantică este considerată un *proces*, dependent de timp. În funcție de perspectivele și de obiectivele cercetării, neosemia poate fi delimitată într-o manieră mai mult ori mai puțin amplă, ținând seama de faptul că etapa de difuzare care îi este asociată variază: de la *hapax*, unde elementul de inovație este bine marcat, însă difuzarea este prea puțin semnificativă, până la un mare număr de utilizări, unde noul sens devine evident, însă caracterul inovației se estompează. Neologia semantică este asociată de asemenea cu un sentiment de ruptură, fiind percepută ca un decalaj între un sens existent și noile semnificații din discurs [*ibid.*].

Decalajul dintre sensul cunoscut și noul sens poate fi stabilit pe baza unui corpus lingvistic constituit pentru o perioadă anumită, care, pe de o parte, va furniza date privind semnificația înainte de evoluția semantică, iar, pe de altă parte, va permite surprinderea sensului asociat unei noi utilizări. Prin urmare, noutatea se va caracteriza prin distanța dintre un sens codificat într-o sursă de referință, de obicei un dicționar de limbă generală, și utilizările din resursele discursive stocate în corpul textual. Prezența repetată în decursul unei perioade de timp și un mare număr de utilizări pot confirma implantarea unui nou sens și pot conduce la integrarea modificării semantice în semnificația unui termen.

Astfel, este justificată definirea **neosemiei** de către Rastier și Valette [2009, apud 350] ca „inovație semantică evidențiată prin uzaj”. Subliniem și ideea că neosemia este observabilă în special prin prisma indicilor discursivi. Indicii utilizați pentru a detecta un nou sens sunt **coocurențele**, care furnizează informații despre „vecinătățile” selectate de neosem, adică despre preferințele contextuale ce contribuie la conturarea noului sens [350].

În terminologie, procedeele cele mai frecvente de realizare a neosemelor sunt **specializarea** sau **terminologizarea**, **transferul semantic**, **transferul interdisciplinar**. Termenul, ca unitate de comunicare, nu se poate sustrage alunecărilor de sens și, prin urmare, univocității semantice [185, p. 168].

Terminologizarea este procedeul prin care unui cuvânt sau unei expresii din limba generală i se atribuie un sens specializat, prin analogie (raport de contiguitate) sau prin metaforizare: *mouse* (fr. *souris*), *fereastră* (fr. *fenêtre*, engl. *window*), *bombă logică* (fr. *bombe logique*, engl. *logic bomb*),

poartă (fr. *passerelle*, engl. *gateway*), *punte* (fr. *pont*, engl. *bridge*) în informatică; *cămașă de cilindru* (fr. *chemise de cylindre*, engl. *cylinder liner*), *piston cu fustă despicate* (fr. *piston a jupe fendue*, engl. *split-skirt piston*), *coajă de portocală* (fr. *peau d'orange*, engl. *orange peel*) „aspect al suprafeței care se aseamănă cu o coajă de portocală”, *dans al conductoarelor* (fr. *galop des conducteurs*, engl. *conductor galloping*) în terminologia tehnică etc. [83]. Procedul de terminologizare este o sursă generoasă de formare a terminologiilor [404].

Transferul semantic este procesul prin care un termen deja existent este folosit pentru a desemna un alt concept printr-o **extensiune logică**. De exemplu, un termen ce desemnează un concept care corespunde unui obiect concret poate fi extins la un obiect abstract, denumirea unei părți se poate extinde, metonimic, la denumirea întregului, denumirea unui recipient la denumirea conținutului etc. Astfel, în informatică, engl. *screen*, cu semnificația concretă de „componentă a monitorului pe care este procesată informația”, obține prin metonimie și semnificația abstractă de „informație prezentată pe ecranul calculatorului”. În domeniul sportului, metonimia stă la baza unor sensuri apărute în limbajul crainicilor sportivi: *unsprezece* „echipă de fotbal”, *tricolori* „componenti ai echipei naționale”, *cap* „lovirea balonului cu capul” etc.

Împrumutul interdisciplinar este situația în care un termen dintr-un domeniu de activitate este atribuit unui nou concept într-un alt domeniu, cele două concepte fiind asociate prin analogie, cf. *memorie* (psihologie) „capacitate a creierului uman” și *memorie* (informatică) „capacitate provizorie de stocare a calculatorului”; *virus* (medicină) „agent patogen care provoacă boli infecțioase” și *virus* (informatică) „program care se autocopiază pe un calculator, fără știrea utilizatorului, infectând părți din sistemul de operare sau alte programe executabile”; *fereastră* (construcții) „deschidere în zidul unei clădiri asigurând vizibilitate” și *fereastră* (informatică) „parte predefinită vizibilă a unei suprafețe virtuale”; *algoritm* (matematică, logică) „ansamblu de reguli și operatori pentru efectuarea unui sistem de operații într-o ordine dată în vederea rezolvării unor probleme de un anumit tip” și *algoritm* (politică) „sistem de împărțire a funcțiilor de conducere în cadrul unei coaliții, proporțional cu ponderea fiecărui partid participant”; *segment* (geometrie) „parte, porțiune a unei figuri; porțiune dintr-o dreaptă mărginită de două puncte” și *segment* (economie) „sector; zonă; volum” (*segmente ale industriei naționale, segment al vânzărilor, segment al pieței*) etc.

S-a remarcat că circulația în limba comună a unor termeni conduce la o „mobilitate contextuală care poate afecta uzajul lor” [32, p. 16]. Spre deosebire de terminologia „internă”, care este *noncontextuală* [347, p. 38-40], deoarece precizia semantică permite decontextualizarea [262, p. 56-58], în terminologia

„externă” studiul uzajului diversificat al termenilor prezintă un interes deosebit [221, p. 10]. Chiar dacă libertățile de construire a termenilor în relație cu limba comună sunt mai mari, se impun limite combinatorii rezultate din condiționările sensului specializat. *Normarea semantică* a termenilor în terminologia „externă” prin raportare la „nucleul dur” al sensului specializat devine astfel un aspect foarte important al studiului [242, p. 56-61], cu consecințe asupra eficienței comunicării lingvistice, mai mult sau mai puțin specializate [32, p. 16-18].

În cercetarea pe care o întreprindem, vizăm descrierea din perspectivă diacronică a unor terminologii românești „tradiționale”, cu vechime, și a unei terminologii noi, apărute în ultimele decenii, urmând direcția descriptiv-lingvistică a terminologiei. Descrierea va fi urmată de conturarea profilului terminologiilor investigate prin identificarea *matricelor terminogenice* ale fiecărui domeniu analizat. Se va releva impactul traducerii asupra terminologiilor românești ca factor care determină și stimulează constituirea și cristalizarea limbajelor specializate din limba română.

Pentru atingerea scopului propus, ne-am propus mai multe obiective: descrierea situației actuale în domeniul de cercetare; realizarea unei incursiuni istorice (diacronice) în domeniul terminologiei ca știință; prezentarea direcției pe care se va fundamenta cercetarea; definirea, caracterizarea și evaluarea critică a interpretărilor vizând noțiunile-cheie cu care vom opera în lucrare: *terminologie, termen, limbaj specializat, neologie, neonomie, neosemie, interdisciplinaritate, analiză paradigmatică, analiză sintagmatică, terminologizare, determinologizare*; confruntarea descrierii sensului specializat în dicționare și în texte cu un grad diferit de specializare; relevarea sensurilor noi apărute ca efect al migrării termenilor în alte domenii decât cele originare sau în limba comună; prezentarea și caracterizarea fenomenului *interdisciplinarității terminologice* și realizarea unui minicorpus de termeni interdisciplinari (*lexic științific interdisciplinar*); punerea în evidență a impactului traducerii asupra terminologiilor românești.

1.7. Concluzii la capitolul 1

În primele decenii de la înființare, terminologia era în mod curent prezentată în opoziție cu lexicologia, fiind considerată departe de realizările discursive. Termenii erau caracterizați printr-o relație non-ambiguă cu domeniul precis căruia îi aparțin și, mai ales, prin relația de biunivocitate cu conceptul, căutându-se frecvent elemente care i-ar diferenția de cuvânt (unitate lexicală). În ultimele două decenii, aceste principii sunt puse sub semnul întrebării de mai mulți cercetători și se

realizează trecerea de la normativ (Wüster) la lingvistic (Lerat, Cabré, Bidu-Vrănceanu), sociolingvistic (Gaudin) sau discursiv (Slodzian, Condamines, Toma).

În urma unor studii și polemici bine argumentate, astăzi sunt admise ca obiective ale terminologiei atât elaborarea de teorii conceptuale structurând obiectele domeniului, cât și activitatea terminografică de realizare a unor corpusuri, dicționare etc., la care se adaugă descrierea dinamică a terminologiilor din perspectivă lingvistică, urmărindu-se constituirea termenilor din diverse domenii de cunoaștere sub aspect diacronic, comportamentul semantic și pragmatic al unităților terminologice, integrarea și funcționarea acestora în texte cu grade diferite de specializare și în mass-media. Terminologia devine astfel o știință interdisciplinară complexă, cu mai multe direcții de cercetare, care tinde tot mai mult spre o disciplină lingvistică (prin direcția descriptiv-lingvistică și prin cea textuală sau discursivă).

Terminologia teoretică poate fi aplicată în cadrul cercetării și al învățământului sub diverse aspecte: însușirea limbajelor de specialitate; traducerea generală și specializată; „noua” lexicografie specializată (electronică) bilingvă și plurilingvă, în serviciul învățământului și al traducerii generale și specializate; aplicarea principiilor terminografice și neografice corecte în constituirea unor terminologii și în supravegherea proceselor neologice din interiorul unei limbi; standardizarea terminologică; identificarea și soluționarea situațiilor de „vid terminologic” în cazul neologiei traductive; realizarea unor corpusuri de texte specializate în vederea cercetării acestora și a termenilor din care sunt constituite; descrierea și caracterizarea individuală sau comparativă a unor terminologii în scopul stabilirii specificului și a problemelor generale ale acestora etc.

Impactul traducerii asupra terminologiei românești are un caracter polar: traducerile specializate din limbi de circulație internațională determină apariția unor noi termeni în română (efect pozitiv); traducerile masive pun în uz denotații multiple ale aceluiași obiect (fenomen), generate de modelul limbii din care se traduce, și implică adoptarea unui număr excesiv de împrumuturi în detrimentul creativității interne a limbii române (efect negativ).

2. TERMINOLOGIA ROMÂNEASCĂ: ISTORIC ȘI ABORDĂRI

2.1. Parcursul istoric al terminologiilor românești: faza de constituire (pe baza primelor traduceri specializate în limba română)

2.1.1. Epoca veche. Preocupările terminologice au existat încă de la începuturile limbii române. Dezvoltarea interesului pentru terminologie în limba română cunoaște câteva etape semnificative, la care ne vom referi în continuare.

Odată cu formarea primelor variante diatopice și diastratice ale limbii române literare, între anii 1532 și 1640, preocuparea pentru terminologie se manifestă în alcătuirea glosarelor bilingve slavo-române care urmăreau înțelegerea textului religios slavon [167, p. 7].

În istoria limbii române, una dintre primele referințe explicite la nevoia de neologisme, impusă de progresul culturii, aparține contemporanului lui Varlaam, Simion Ștefan, mitropolit de Bălgrad, care a arătat, în prefața la *Noul Testament* (1648), importanța clarității textelor în condițiile existenței dialectelor, dar a subliniat și necesitatea folosirii unor cuvinte așa „cum au fost în izvodul grecesc, văzând că alte limbi încă le țin așa”, deoarece „cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni cari îmblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sunt bune carele le înțeleg toți” [143, p. 74-75]. Afirmarea reprezintă o pledoarie în favoarea unor împrumuturi necesare cu caracter internațional [81].

Receptivi la influențele pozitive ale culturii occidentale, cronicarii introduc în operele lor numeroase cuvinte de origine străină, printre care și termeni; se găsesc la Varlaam, Dosoftei, Grigore Ureche, Miron Costin [117].

În faza următoare, între 1640 și 1780, care încheie perioada veche a românei literare, începuturile lexicografiei românești de tip terminologic se asociază cu numele a două personalități notabile ale culturii și politicii românești: Constantin Cantacuzino și Dimitrie Cantemir. Cantacuzino a inclus în primul său lexicon italiano-român, redactat pe la 1700, un dicționar de terminologie geografică, primul în istoria lexicografiei românești, iar Cantemir a anexat operei sale fundamentale, *Istoria ieroglifică* (1704), un glosar (*Scară a cuvintelor tâlcuitoare*) constituit din 286 de termeni savanți, preponderent de origine greacă și latină. Glosarul este considerat o primă încercare lexicografică dedicată neologismelor [156, p. 372], oferind material clasificat și definit pentru studierea formării terminologiei filosofice românești (*conștiință, experiență, intervenție, pretenție, dialectică, idee, materie, sferă, entimemă, epichermă, silogism etc.*). *Istoria ieroglifică* consemnează termeni din mai multe domenii (politică, matematică, artă militară, diplomatie, arhitectură, logică, psihologie, finanțe, geografie, fizică, astronomie, farmaceutică, zoologie), cum ar

fi monarhie, dimocrație, aŧocrator „autocrat”, tiran, senator, armistiție, planetă, orizon „orizont”, comitis „cometă”, zodiac, astrolav „astrolab”, eclipsis „eclipsă”, cataractă „cascadă”, polos arctic „polul nord”, polos andarctic „polul sud”, prognostic, fizică, fizic „fizician”, metafizică, atom, teorie, metalon, a(i)er, rețetă „rețetă”, dietă, anatomic „anatomist; chirurg”, agonă „agonie”, antidot „medicament”, apotecar „farmacist”, laringa, (boală) hronică, pilulă, sfigmos „puls”, temperament, embriona, anomalie, energhie, gheometru „geometru; matematician”, ritorică, alfavita „alfabet”, dialect, articol, capitul etc. [9].

Dimitrie Cantemir a urmărit să ridice limba noastră literară la nivelul celorlalte limbi existente atunci în Europa, capabile să exprime noțiunile cele mai abstracte, filosofice și științifice [148, p. 120], orientându-se după modelul limbilor de veche tradiție și mergând, de multe ori, pe o cale rodnică: „Faptul că numeroase neologisme (nu însă majoritatea) dintre cele împrumutate de Cantemir din greacă, latină sau din unele limbi romanice s-au păstrat până astăzi (adesea cu structura fonetică și morfologică modificată) e o dovadă că D. Cantemir a intuit, într-o oarecare măsură, linia de dezvoltare a vocabularului științific al limbii române literare” [162, p. 316]. Astfel, este justificată aprecierea strălucitului enciclopedist și cărturar drept „pionier al internaționalizării terminologiei românești” [9, p. 69].

Sporadic, unii termeni științifici și tehnici de origine greacă și latino-romană apar, începând cu secolul al XVII-lea, și în calendare; mai târziu, numărul lor crește enorm în legătură cu traducerea și adaptarea cărților de popularizare a științei [198].

Început în jurul anului 1750, procesul de dezvoltare fără precedent a diverselor domenii ale științei românești a dus nu numai la traducerea sau copierea unor texte din domeniile lingvisticii, matematicii, medicinei, geografiei, istoriei și filosofiei, ci și la apariția unor prime lucrări științifice originale în limba română. Traducerile și adaptările se fac acum din ce în ce mai mult după lucrări ce nu mai aparțin domeniului cultural slav (rămas specific doar pentru scrierile tehnice religioase și pentru unele scrieri de morală creștină). Dovadă a unui orizont cultural în continuă extindere, în atenția traducătorilor români intră scrieri redactate în limbile latină și neogreacă, dar și în limbile romanice occidentale (franceza și italiana), în engleză sau în germană [117, p. 472].

Materia este organizată, în aceste prime lucrări tehnice sau științifice, în *cărți* (CH, 109; CD, 105^r; Doft.¹, 30^r), *părți* (CH, 197; EG, 12), *capitole* (numite *capete* sau *capuri*) (GA, 177; BB, 740; DMA, 38) sau *table* (GR, 366^r) și *paragrafe* (Doft.¹, 20^r; DMA, 22), având titluri și indicatori grafici specifici. Modalităților de organizare a conținutului li se alătură câteva semne grafice specifice,

făcând dovada unui început de formalizare și de esențializare a comunicării științifice și tehnice în limba română (semnul de paragraf (§), asteriscul pentru note (*), semne prozodice, simboluri pentru unele metale sau planete) [117, p. 476-477].

În perioada 1640-1780, scrierile din diverse domenii de activitate, intelectuală sau practică, laică sau religioasă, se caracterizează prin autentice terminologii de specialitate. Există astfel o terminologie geografică deosebit de bogată, cuprinzând cuvinte specifice pentru cele „trei feluri de despărțire” a geografiei: „fisicească”, „politicească” și „matematicască” (ÎÎ, 70^r), adică pentru geografia fizică, geografia economică și geografia matematică (acesteia din urmă fiindu-i subordonate astronomia, cartografia și topografia): *corn* „peninsulă” (Geogr., 55^v), *golf* (Cosm.¹, 18^r), *mare* (Geogr., 49^v; DIP, 7^v), *ochian* (GN, 44^v), *văzduh* „climă” (GN, 33^r), *descălecătură* „colonie” (Cosm.², 94^r), *oraș* (GA, 176; GR, 366^r), *ținut* (GA, 176), *crivăț* „nord” (GN, 38^v), *diastimă* „distanță” (GN, 11^r), *magnet* (DIP, 1^r), *stare* „poziție” (GN, 35^v), *tropic* (DIP, 2^v) etc. [117, p. 478].

Spre deosebire de vocabularul specific textelor geografice, format din termeni populari și culți, cu pondere diferită pentru cele două categorii lexicale în diversele ramuri ale geografiei epocii, terminologia lingvistică se constituie numai din cuvinte împrumutate sau obținute prin calchiera ori traducerea neologismelor reținute din lucrările folosite ca model sau izvor. Termenii specifici se referă de regulă la ortografie, fonetică, morfologie, sintaxă sau poetică, considerate părți constitutive ale gramaticii, și numai în mod excepțional la lexicologie și semantică [125], motivul fiind scopul și nivelul lucrărilor: *dreaptă-scrisoare* (*scriere*) „ortografie” (EG, 12; MGram., 125^v), *slove* (EG, 12), *diftonghi* (EG, 13), (*slove*) *glasnice* „vocale” (EG, 13; MGram., 3^r), (*slove*) *împreună-glasnice* (*glăsuitoare*) „consoane” (EG, 13; MGram., 3^r), *lovire* „accent” (EG, 18; ÎÎ, 29^v), *cădere* „caz” (MG, 389^v; EG, 32; SG, 224^r), *etimologhie* „morfologie” (EG, 85^r; SG, 220^r), *înjugare* „conjugare” (EG, 47; MGram., 18^r), *neam* „gen” (MG, 389^v), *cuvânt* „propoziție” (EG, 11; MGram., 3^v) etc. [117].

Terminologia medicală se constituie din cuvinte populare și termeni de proveniență neologică: *artirie* (Doft.¹, 24^r), *bășică* (Doft.¹, 21^r), *cărnuri* „mușchi” (Doft.², 5^v), *inimă* „stomac” (Doft.¹, 20^v), *apoplexie* (Doft.¹, 24^v), *melanholie* (AI, 5^r; Doft.¹, 20^r), *umădătură* „secreție” (Doft.², 14^r), *vătămătură* (Doft.¹, 22^r), *balsam* (Doft.², 231^v), *dieta* (AI, 1^v; Doft.¹, 61^r), *himicești mistuite* „mixturi chimice” (Doft.², 43^v), *pilulă* (Doft.¹, 58^v), *ungvento* (Doft.², 123^r) etc. [117, p. 478-479].

Cele două componente, populară și savantă, constatate în cadrul terminologiilor geografică și medicală, există și în cadrul terminologiei matematice: *aritmetică* (DMA, foaia de titlu), *număr* (*numer*) (DMA, 18; ÎÎ, 60^v), *țifără* (DMA, 24; ÎÎ, 60^v), *adunare* (DMA, 40), *cercare* (DMA, 12),

împărțire (DMA, 66; ÎÎ, 66^r), *înmulțire* (DMA, 54; ÎÎ, 65^r), *rezolvire* (DMA, 10), *scoatere* (DMA, 46; ÎÎ, 62^v), *divide* (DMA, 8), *multiplica* (DMA, 6), *divizor* (DMA, 66), *factor* (DMA, 6), *product* (DMA, 56), *sumă* (DMA, 40; ÎÎ, 63^r) etc. În această știință, există două modalități de creare a vocabularului specific: utilizarea unor cuvinte din limba curentă și împrumutarea sau calchiera unor termeni străini. Primul procedeu era mai răspândit în epocă, în vreme ce terminologia savantă, creată după modelul limbii germane, rămâne o experiență izolată [117, p. 479].

Terminologia filosofică a vremii cuprinde un număr mic de neologisme și mai mulți termeni obținuți prin calc: *arhetip* (CD, 119^v), *bunătate* „virtute” (CD, 101^v), *ceiță* „esență” (CD, 107^v), *dialexis* (PZ, 145^v), *dogmă* (ACL, 1^r; PZ, 170^r), *fință* „esență” (CD, 104^v), *filosofie* (BB, 740; ACL, 2^v), *gând* „rațiune” (BB, 740), *materie* (BB, 741; ACL, 95^v), *pricină* (BB, 741), *răsunare* „armonie” (CD, 108^r), *siloghismuș* (ACL, 75^v), *substare* „esență” (CD, 103^v), *știința cea privitoare* „filosofia teoretică” (CD, 104^v) ș.a. [142].

Dintre terminologiile tehnice, cel mai bine reprezentată este terminologia religioasă. Mai bogată în termeni specifici decât în epoca anterioară anului 1640, grație creșterii numărului de texte tehnice bisericesti în limba română, aceasta se caracterizează prin constanță de formă, sens și proveniența cuvintelor componente: *amvon* (Mol. 1681, 1^r), *canon* (Mist., 34^v), *cădi* (Lit. 1679, 66), *deistvuială* (Mist., 9^v), *glas* (Mol. 1681, 1^r), *hram* (Lit. 1679, 215), *ispovedi* (Mist., 10^r), *jărtăvnic* (Lit. 1679, 63), *liturghie* (Mol. 1681, 32^r), *molitvă* (Lit. 1679, 183; Mol. 1681, 14^v), *oglașenic* (Mist., 35^r), *pocrov* (Târn., 6^r), *vecernie* (Târn., 6^r) etc.

O relativă unitate, în pofida faptului că textele provin din medii culturale diferite, are și terminologia astrologică. Numelor de zodii li se adaugă, în *Foletul Novel*, termeni denumind specialiștii domeniului: *astrolog* (22), *astronom* (16) și lucrările specifice acestuia: *almanac* (89), *calendar* (69), *prognostic* (16, 68), iar în *Calendarul brașovean* din 1733, numele unor planete și corpuri cerești: *Saturnus* (5), *Iupiter* (11), *Mars* (19), *Soare* (26), *Venus* (34), *Mercurius* (40), *Luna* (47) [117, p. 480].

În unele capitole ale manualului intitulat *Ducere de mână cătră cinste și direptate* (Viena, 1777) apar numeroase cuvinte din terminologia meseriilor, de regulă populare, lucrarea urmărind scopul de a le face cunoscute elevilor: *argintariu* (192), *berariu* (190), *călderariu* (192), *cănarui* (192), *cărămidariu* (190), *cioplitor* (186), *cojocariu* (190), *covaciu* (192), *erhariu* (190), *făcătoriu de drot* (192), *găitangiu* (190), *maistoriu de lemn* (192), *murari* (188), *olariu* (192), *pecari* (188), *plugari* (188), *rachigiu* (190), *socaciu* (190), *șelariu* (192), *șuster* „cizmar” (190), *teslariu* (192) [117, p. 481].

Unii termeni populari din categoria discutată circulă astăzi în calitate de nume de familie, de exemplu: *Cojocar/Cojocariu, Covaci/Covaciu, Olaru/Olariu, Socaci/Socaciu, Teslariu* etc.

Prin urmare, sfârșitul perioadei studiate se caracterizează prin constituirea unor limbaje specializate și utilizarea unor autentice terminologii de specialitate, chiar dacă aflate în faza incipientă de dezvoltare.

2.1.2. Epoca modernă. Epoca modernă (1780-1860) se caracterizează prin diversificarea tipăriturilor și a domeniilor de cunoaștere. Apar tot mai multe manuale și cărți de popularizare a științei, traduse sau adaptate după modele străine, în special în domeniul agriculturii, economiei, medicinei, geografiei, chimiei, științelor naturii, matematicii, pedagogiei, gastronomiei. În această perioadă se realizează trecerea de la stadiul vechi la stadiul modern al limbii române prin intensificarea preocupărilor de emancipare națională și prin dezvoltarea culturii românești sub influența iluminismului european: modernizarea gândirii și a vieții social-politice a românilor, întemeierea învățământului elementar, gimnazial și colegial în limba națională, dezvoltarea literaturii, înființarea presei, a teatrului, a primelor societăți științifice și literare.

Pe lângă importanța lor în istoria științelor, manuscrisele și tipăriturile cu caracter științific din perioada la care ne referim reprezintă și documente de limbă, în care se reflectă eforturile intelectualilor vremii de a crea în limba română terminologia necesară comunicării unor noi concepte științifice. La îmbogățirea limbii române cu termeni tehnici și științifici a contribuit decisiv și dezvoltarea învățământului și a presei în limba română.

Deși promotorii științelor – profesori, medici, ingineri – nu s-au distins prin lucrări originale, meritul lor în trecutul nostru științific este deosebit, deoarece ei au inițiat în cultura românească diferite domenii ale științei, au format spiritul științific la români și ***au pus bazele terminologiei științifice românești*** [198, p. 11].

Un document lingvistic important de la sfârșitul secolului al XVIII-lea este manuscrisul *Gramatica fizicii*, o introducere în științele naturii, tradusă din italiană prin 1790 (probabil, de Amfilohie Hotiniul, după cum susțin unii cercetători, printre care și Nicolae Iorga). Câteva capitole ale scrierii tratează probleme de ***geografie*** și de cosmografie. În prefață, traducătorul mărturisește că a fost nevoit să apeleze la unele cuvinte străine, care se vor înțelege mai greu („multi cuvinti grecești și lătinești... ca să nu stricăm sântirea”). Într-adevăr, în terminologia de specialitate din acest text se constată influența neogreacă, multe neologisme însă provin din limba italiană, păstrând uneori aspectul formal sau accentul italian: *aerologhie, arcipeleag, artic (artico), atmosferă, climă, cometă,*

ecliză „eclipsă”, *eliografie*, *gheologie*, *glob*, *golf*, *hartă*, *meridian*, *meteorografie*, *mineral*, *orizont* (*orizonte*), *ovest* „vest”, *pol*, *satelite*, *sferă*, (zona) *tórida*, *tropic*, *vulcan*, *zănet* „zenit”, *zonă*. Se constată și numeroase calcuri lingvistice, create fie după termeni neogrecești, fie după termeni latini sau italieni: *așăzământ* „sistem”, *clătire* „mișcare”, *cumpănire* „echilibru”, *curgere* „curent”, *desime* „densitate”, *lărgime* „spațiu”, *lățime* „latitudine”, *osie* „axă”, *pământ cuprinzători* „continent”, (stele) *statornice* „fixe” ș.a.

În preajma lui 1800, apare primul manual de geografie tipărit în limba română: *De obște gheografie* (Iași, 1795) de Amfilohie Hotiniul, prelucrare după ediția italiană a manualului de geografie al lui P.C. Buffier (Roma, 1775), care a avut o largă circulație nu numai în Moldova, ci și în școlile din Muntenia și din Transilvania. Terminologia geografică folosită de Amfilohie în acest manual este similară celei din *Gramatica fizicii* (amestec de elemente grecești și italiene). Unii termeni sunt perfect adaptați la sistemul limbii române (*atlas*, *grad*, *eclipsă*), alții sunt accentuați ca în limba rusă sau latină (*astronomie*, *gheografie*, *topografie*) sau păstrează forma italiană (*apéndolo*, *ecfatóre*, *emisfero*). Cât privește expresiile *glonțul pământului* „glob” și *jumătate de ostrov* „peninsulă”, prezente și în alte scrieri, cercetătorul N.A. Ursu consideră că acestea reprezintă traducerea îmbinărilor rusești *земной шар* și *полуостров*, create, la rândul lor, după germ. *Erdkugel* și *Halbinsel*. (Traducătorul cunoștea și limba rusă.) [*ibid.*, p. 23]

Un mare număr de termeni geografici (cu pronunțat aspect neogrecesc) conține scrierea *Învățăături de multe științe* (Sibiu, 1811), tradusă din greacă de arhimandritul muntean Nicodim Greceanu: *acrotírion* „promontoriu”, *asterismi* „constelație”, *chiclu* „cerc”, *colp* „golf”, *hersónisos* „peninsulă”, *eclipsis*, *epárhie* „provincie”, *dorifor* „satelit”, *mesimvrinos* „meridian”, *púsulă* „busolă”, *tropicus*. Cartea conține și calcuri: *aburire* „evaporare”, *umflare* (a mării) „flux”, *scădere* (a mării) „reflux”, *sân* „golf” și „pol”.

Faptul că la 1811, după aproape trei decenii de când circulau mai multe manuscrise și o tipăritură cu conținut geografic în limba română, traducătorul rămâne tributar terminologiei din originalul grecesc denotă că terminologia geografică românească nu se constituise încă. Fiecare traducător era influențat de textul după care lucra. Unitatea se va realiza mai târziu, după 1830 [*ibid.*, p. 23], odată cu produsele activității creatorilor terminologiei geografice românești: Vasile Fabian și Dimitrie Gusti în Moldova, Florian Aaron și Iosif Genilie în Muntenia și Ioan Rus în Transilvania. Izvoarele după care se întocmesc sau se traduc acum manualele de geografie nu mai sunt cele grecești sau rusești, ci franceze, italiene ori germane, ceea ce imprimă termenilor un aspect

modern. Pe baza formelor franceze și latine, majoritatea termenilor geografici puși în circulație în epocă se adaptează la sistemul limbii române.

În 1834 apare la Iași manualul lui Vasile Fabian *Elementele gheografiei, partea I*, iar la București vede lumina tiparului manualul lui Florian Aaron *Elementuri de gheografie pentru trebuința tinerilor începători*. Deși elementare, lucrările menționate pun în uz o terminologie bogată, aproape integral sub forma actuală: *austral, boreal, punct cardinal, continent, constelație, ecuator, emisferă, fază* (a lunii), *fluviu, flux, insulă, istm, orcan* „uragan”, *peninsulă, promontoriu, sistem solar, solstițiu, zenit* etc. La 1835 apare, la București, lucrarea lui Iosif Genilie *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă*, destinată elevilor Colegiului Sf. Sava, probabil, o prelucrare după manuale în limba franceză [*ibid.*, p. 23], care conține un mare număr de termeni geografici, majoritatea cu forma cunoscută și astăzi: *aerolit, apogeu, auroră, banc* (de nisip), *busolă, caniculă, cascadă, crepusculă, erupție vulcanică, glacial, mină, muson, nebuloz, ocean, orbită, stepă, submarin, subteran, temperat, torent, revoluție, rotație* etc.

În anii următori, văd lumina tiparului și alte manuale sau apar noi ediții ale manualelor menționate, iar cea mai importantă contribuție îi aparține profesorului Ioan Rus: *Icoana pământului sau carte de geografie* (Blaș, 1842, 3 vol.). Autorul este un latinist moderat, de aceea scrierea sa reflectă eforturile unui intelectual ardelean de la 1840 de a crea o terminologie geografică în limba română cât mai explicită și conformă spiritului limbii. Ioan Rus indică, pentru îmbogățirea limbajului științific românesc, două căi posibile: derivarea, compunerea și punerea în circulație a unor cuvinte arhaice; împrumutul din limbi străine, în primul rând din latină sau din limbile romanice: „După părerea mea ar fi două izvoare pentru înnavușirea limbii: *însă limba rumânească și limbile străine*. Din *însă limba* se poate înnavuși limba în două moduri: a) răinvind unele cuvinte, ce se află părăsite și uitate în cărțile vechi; (...) b) se poate *însă înnavuși limba* făcând cuvinte noă din rădăcini rumânești: din primitive derivate, din substantive aieptive, din sâmples compuse ș.a., și iară din contră. A arăta căile, care ar fi de urmat în aceasta, e lucru Gramaticii; noi dară vom aduce numai câteva esemple: (...) din *nou, noutate*” (Rus 1842, XVI-XIX). Autorul, fiind preocupat de înțelegerea lucrării sale de către „publicul-țintă”, precizează: „Poate fi încă, că unora dintre cetitori să vor vede multe, care le cuprinde această carte, cam întunecate. Acestora le aduc aminte, că înțelegerea unei științe poștește ceva pregătiri, o anumită treaptă de cultură științască, cunoașterea termenilor ș.a. Mi-au fost înainte ochilor plasa cetitorilor de mijloc, sau aceia, carii au trecut prin școalele de Gimnasiu, și acestia nădăjduesc că mă vor înțelegere, sau ar trebui să mă înțelegă” (*ibid.*, XX-XXI).

În textele vremii, definiția geografiei este mai complexă decât în dicționarele din aceeași perioadă; diferența se datorează încercării de a încadra domeniul în sfera mai largă a cunoașterii Universului, de a-i delimita supradomeniul și de a-i prezenta subdomeniile: geografia matematică sau astronomică, geografia fizică și geografia politică: „Știința, carea mai în toate limbile europenești se numește cu numire împrumutată din limba grecească *Geografie* sau *Gheografie*, rumânește s-ar putea zice *Descrierea pământului*; că ea ne învață a cunoaște pământul sau ca trup ceresc, sau ca trup firesc, sau ca un loc, în care viețuiește neamul omenesc. Geografia macar e știință de sine, se poate totuși socoti ca o parte a *Cosmografiei*, sau a *Descrierii lumii*; ca și pământul e numai o parte a acestuia. Geografia în privința măsurării se împarte în *matematică* sau *astronomică*, *fizică* sau *firească*, și *politică*” (*ibid.*). Ioan Rus afirmă că geografia *matematică* sau *astronomică* „vorbește despre tot pământul ca despre o stea întră stele; ca despre un mădulariu a sistemii soarelui; ca despre un trup ceresc rotund, la capete cam apăsător, și la mijloc durducat puțin, care se învârtește necurmat precum pe după osia sa, așa în giurul soarelui” (*ibid.*). Se observă că metalimbajul geografiei în prima parte a secolului al XIX-lea este rudimentar; se remarcă numărul mic de împrumuturi, recurgerea la cuvinte vechi sau la cuvinte formate în limba română și „specializate” sau apelul la calc și la traducere [187]. Termenii geografici folosiți de Ioan Rus sunt cei care circulau deja în epocă, însă forma unora dintre acestea este modificată în sensul normelor puriste sau analogiste ale latinistilor, cf. *cataraptă* (și *cătărăptă*), *produpt*, cu grupul consonantic *ct* > *pt*, ca în elementele latine moștenite, *rotăciune* „rotație”, *răședință* „reședință”, *torinte* „torent”. La Rus (dar și la Florian Aaron) termenul *continent* are forma *conținut* (tradus din lat. *continens*).

Din perioada 1850 și 1860, merită reținute manualele de geografie semnate de G. Fontanin din Muntenia – *Cursul elementar de geografie fizică și matematică* (1855) și de A.T. Laurian din Moldova – *Manual de geografie pentru clasa III* (1855). Din punct de vedere terminologic, scrierile citate, fiind tributare și mai mult decât lucrările lui Ioan Rus teoriilor latiniste, produceau confuzie și derută, înlocuind unii termeni deja cunoscuți din manualele mai vechi ale lui Iosif Genilie, Vasile Fabian, Dimitrie Gusti sau Florian Aaron cu forme ca *atlante* „atlas”, *configurăciune*, *constellăciune*, *gravităciune*, *merizian* (Fontanin); Laurian propunea până și latinizarea unor toponime: *Rapida* pentru *Bistrița*, *Râul Bahului* pentru *Bahlui*, fapt criticat de Ion Ionescu de la Brad în *România literară* din 1855. În pofida acestor scăderi și regrese, se poate constata că în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea limba română dispunea de o terminologie geografică elementară [198, p. 28].

În mod similar, prin intermediul unor manuscrise, manuale școlare și scrieri de popularizare a

științei, se pun bazele terminologiei științelor naturale, agronomice, economice, fizico-chimice, matematice, medicale ș.a. Vom descrie cele mai semnificative repere de constituire a terminologiei altor două domenii, pentru a compara gradul de dezvoltare și realizările din interiorul acestora și pentru a stabili problemele, caracteristicile comune și diferențele terminologiilor descrise.

Primii **termeni fizico-chimici** în limba română apar în scrierile lui Dimitrie Cantemir (v. *supra*), iar numărul lor crește spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu traducerea mai multor lucrări cu conținut geografic sau medical. Manuscrisul *Meșteșugul doftoricesc*, o traducere din limba greacă (apr. 1760-1770), pe lângă termeni medicali, conține și termeni fizico-chimici: *antimoniu*, *himicesc*, *elixir*, *metal*, *metalicesc*, *spirit* „spirt”, *vitriol*.

Textul cel mai important de la sfârșitul secolului al XVIII-lea pentru domeniul descris este manuscrisul *Gramatica fizicii*, menționat anterior, în care apar, pentru prima dată în limba română, câteva noțiuni elementare din domeniul fizicii. În prima parte a scrierii se vorbește despre „feliurile alesi a trupurilor firești cu legile de la fire (= natură) arătate de cavalerul Nefton”, „clătirea materiei”, „firea clătirii și odihna”, „întinsoarea” și „măsurile trupurilor”, „văpselile luminii”, „previdere”, „umbrire au întunecare”, „învârtoșere și moliciune și asprime și frăgezime și... plecarea au îndoierea trupurilor”, „așăzământ și neașăzământ”, „umedire și... uscăciune” ș.a. [198, p. 78-79]. După cum se poate observa, terminologia de specialitate în acest manuscris reprezintă aproape integral calcuri lingvistice. Neologismele sunt puține, având aspect italian sau neogrecesc: *animoscopeo*, *areometreo*, *barómetru*, *chendru* „centru”, *cilindru*, *diametro*, *electricită*, *măchină pneumatică*, *magnet*, *microscopeon*, *recipient*, *telescópion* (și *telescopio*), *termometrio*, *timpan*, *tub*. Dintre numeroasele calcuri, cităm câteva: *apropiere* „proprietate”, *arătare* „demonstrație”, *atocmare* „comparație”, *batirea luminii* „reflecție”, *cămară întunecoasă* „camera obscură”, *cercare* „experiență”, *feliuri alesi* „proprietăți”, *fânar magic* „lanterna magică”, *frângere au îndoire (plecare)* „refracție”, *îngreuna* „gravita”, *întunecare* „opacitate”, *lucrare* „acțiune”, *odihnă* „repauș”, *oglinde adâncate*, *întoarse*, *netede și râtunde împregiur* „oglinzi concave, convexe, plane și sferice”, *părțicele* „molecule”, *putință* „forță”, *steclă în chipul lintii* „lentilă”, *suptstare* „substanță”, *trup* „corp”. Este evident că, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, traducătorii sau autorii scrierilor cu caracter științific evitau neologismele fie de teamă că nu vor fi înțeleși, fie din rațiuni puriste. Însă numeroasele sensuri noi ale cuvintelor din fondul vechi al limbii, după cum observă Sextil Pușcariu, duceau la lipsa de precizie a termenilor și la sărăcie lexicală [156, p. 376].

A doua scriere românească care conține termeni din domeniul fizicii este manuscrisul intitulat

Învățătură firească spre surparea superstiției norodului, traducere din germană după I.H. Hellmuth, realizată de Gh. Șincai în jurul anului 1810. Terminologia folosită de Șincai este mai bogată decât cea din traducerea lui Amfilohie Hotiniul. Aproape toate împrumuturile sunt de origine latină: *caniculă*, *centru* (de greutate), *elastic*, *elasticitate*, *electric*, *electricitate*, *experienție*, *metall*, *microscopiu*, *opac*, *proprietate*, *spațiu*, *telescopiu*, *termómetru* ș.a. Totuși, și în această lucrare sunt prezente multe calcuri, unele dintre care identice cu cele din *Gramatica fizicii: arătare* „fenomen”, *cercare* „experiență”, *curgător* „fluid”, *curgere* „curent”, *cuprindere* „volum”, *cuvântare* „raționament”, *despărțicios* „divizibil”, *ființă* „substanță”, *frângerea razelor* „refracție”, *iuțime* „viteză”, *lâmpadă de vrăjit* „lanternă magică”, *părți* (și *părțicele*) „molecule”, *trăgău* „pompa” etc.

Terminologia fizico-chimică românească se dezvoltă în mod sensibil după 1830, odată cu neologizarea masivă a limbii române. Programele școlare cuprind tot mai multe probleme din aceste domenii, deși manuale de fizică și de chimie se tipăresc mai târziu în comparație cu alte materii (matematica, geografia).

Un manuscris de prin 1835-1840, *Fizica sau știința firii*, se datorează lui Meletie Drăghici, cleric și profesor bănățean. Se pare că textul a fost tradus sau prelucrat după un manual german. Lucrarea conține numeroase calcuri, dintre care multe sunt unice în istoria terminologiei științifice românești [198, p. 83-84]: *apătie* „hidrostatică”, *atârnaire* „coeziune”, (corp) *curgători* „lichid”, *fățială* „orizontală”, (putere) *întingătoare* „elastică”, *mișcăciune* „mobilitate”, *pace* „repaus”, *pârângă* „pârghie”, *razămă* „bază”, *spânzură* „pendul”, *trândăvire* „inerție”, (stele) *șapene* „fixe”, (putere) *șentrufugace* „centrifugă”, *unocuprinzime* „univers”, *văluitură* „volum”.

Primul manual școlar de fizică tipărit în limba română apare la Iași în 1849: *Fizică elementară*, fiind o prelucrare a lui Teodor Stamati, profesor de fizico-chimice la Academia Mihăileană, după germanul F. Kries. Stamati a fost primul care a pus în circulație, prin tipar, terminologia fizică existentă în epocă, îmbogățind-o substanțial cu neologisme, dar și cu traduceri sau calcuri. Majoritatea neologismelor atestate în lucrare au forma actuală: *aplicație*, *atom*, *balanță*, *putere centripetală*, *mișcare centrifugă*, *coerență*, *caleidoscop*, *lentilă colectivă*, *diferență*, *dimensie*, *ermetic*, *elasticitate*, *fluid*, *gazos*, *baterie galvanică*, *galvanometru*, *idrostatic*, *inerție*, *lupă*, *lanternă magică*, *multipliator*, *oscilație*, *opac*, *mașină pneumatică*, *porozitate*, *prizmă*, *polarizare*, *spectru*, *ventil*. Dintre calcuri, menționăm *abătător de fulger* „paratrăsnet”, *apaduc* „apeduct”, *cuținare* „coeziune”, *făptui* „acționa”, *contrafăptui* „reacționa”, *linte* „lentilă”, *linte bulbucată* „lentilă convexă”, *linte găvănată* „lentilă concavă”, *pătrunzibil* „permeabil”, *părut* „aparent”, *râdicător* „pârghie”.

În Muntenia, cel mai cunoscut popularizator al cunoștințelor fizico-chimice este profesorul Alexie Marin de la Colegiul Sf. Sava, considerat, alături de Teodor Stamati, unul dintre întemeietorii terminologiei fizico-chimice în limba română. Cele mai semnificative lucrări semnate de Alexie Marin sunt *Prescurtare de himie* (București, vol. I: 1852; vol. II: 1854), traducere din franceză după un manual de J. Pelouze și Ed. Frémy, și *Noțiuni generale de fizică* (București, 1857), de asemenea traducere din franceză după Cl. Pouillet. În general, terminologia utilizată de Alexie Marin este adaptată sistemului limbii române, deși unii termeni sunt tributari aspectului formal original: *acidu*, *azotat*, *absorbție*, *aspirator*, *aliaj*, *afinitate*, *condensație*, *caustic*, *carbonizație*, *comprima*, *conductibilitate*, *chlorat*, *carbonat*, *compus* (chimic), *combustie*, *dizolva*, *dens*, *densitate*, *difuz*, *dilatație*, *eprobetă*, *extracție*, *flacon*, *fluiditate*, *generator*, *laminor*, *manganat*, *maleabilitate*, *moleculă*, *oxidație*, *oxidu*, *piston*, *refracta*, *radiație*, *resid*, *reactiv*, *suspensie*, *solubilitate*, *sulfat*, *salubritate*, *solubil*, *saturație*, *transparentă*, *volatilitate*, *vibrație* [186, p. 39-46].

În dicționarele din secolul al XIX-lea, cu o singură excepție (Negulici 1848), fizica are mărci diastratice: *phys.* – *physique* – *fisică*, *hydr.* – *hydraulique* – *hidraulică* (Poenar 1841); *Fisic.* – *fisică* (Protopopescu, Popescu 1862); *phys.* – *phisică* (Antonescu 1862); *Fis.* – *Fisica*, *Optc.* – *Optică*, *Idrau.* – *Idraulică* (Costinescu 1870). În ce privește chimia, în aceeași perioadă, cu excepția unui singur dicționar din cele consultate (Costinescu 1870), în toate celelalte apare marca diastratică *chim.* – *chimie* – *himie* (Poenar 1841); *him.* – *himie* (Negulici 1848); *him.* – *himie* (Protopopescu, Popescu 1862); *chem.* – *chemiă* (Antonescu 1862). Spre sfârșitul secolului, *h* inițial este înlocuit cu *ch*. Prezența mărcilor în dicționarele vremii este un argument în favoarea dezvoltării și răspândirii domeniilor științifice în discuție în epocă.

Deși se dezvoltă inegal și mai târziu decât alte domenii, datorită includerii în programa școlară și mai ales grație contribuției profesorilor Teodor Stamati și Alexie Marin, fizica și chimia dispun, pe la 1860, de o terminologie esențială pentru comunicarea cunoștințelor vremii.

Primii **termeni științifici medicali** în limba română sunt atestați în unele documente, pravile, cronici, în scrierile lui Dimitrie Cantemir. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, unii termeni apar în colecțiile de rețete scrise în limba română. Cel dintâi text medical mai important, dintre cele cunoscute până acum, este manuscrisul *Alegerile lui Ippocrat*, traducere din grecește a *Aforismelor* celebrului medic, făcută în Muntenia pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Scrierea conține puține neologisme (de origine greacă): *carchin* „cancer”, *dietă*, *epilipsie*, *flegmă*, *idropică*, *melanholie* și numeroase calcuri după termeni grecești sau latinești, prin care traducătorul urmărea obiectivul

accesibilității lucrării pentru cititori: *arsură* (și *fierbințeală*) „temperatură”, *boală* (și *patimă*) *iute* „acută” sau *lungă* (ori *veche*) „cronică”, *curgere de sânge* „hemoragie”, *frântură* „fractură”, *împietrire de pânțec* „indurație”, *natură umedă* „temperament flegmatic”, *semnele boalelor* „simptome” etc. [101].

Al doilea text medical semnificativ pentru terminologia românească este manuscrisul intitulat *Meșteșugul doftorii*, traducere din grecește din jurul anului 1770, realizată în Muntenia de un traducător necunoscut, a lucrării medicului maghiar Francisc Páriz Pápai *Pax corporis*, iar la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost traduse și ultimele patru cărți ale scrierii, dar de un alt muntean, de asemenea necunoscut, text care circula sub denumirea de *Meșteșugul doftoricesc*. Manuscrisele conțin un mare număr de termeni de origine neogreacă: *alifie*, *antídoton*, *apoplexie*, *artirie*, *astmă*, *catár*, *catáplasmă*, *diavit* „diabet”, *discrasie*, *diurítica*, *flevotomie*, *gángrenă*, *ipatitís* „hepatită”, *ipohondrie*, *litharghie*, *manie*, *miopie*, *nefritis* „nefrită”, *revmatismós*, *simptómata* „simptome”, *spasm* (și *spasmos*), *stenosis* „stenoză” ș.a., dar și de calcuri fie după neogreacă, fie după latină, italiană sau franceză: *fiiñță* „substanță”, *fire* „temperament”, *greutatea răsufării* „dispnee”, *jumătate durere de cap* „migrenă”, *oprirea firii* „amenoree”, *punere deasupra* „cataplastă”, *răsuflarea cea afară* (glosat în text prin lat. *transpiratio*), *semnele mai înainte cunosătoare* (ale boalei) „simptome”, *umădături* (și *zemuri*) „umori”.

În preajma lui 1800, scrierile românești cu caracter medical se multiplică. În Muntenia și în Moldova circulau, în copii manuscrise, colecții de rețete, iar în Transilvania se tipăresc ordonanțe sanitare, traduse din germană sau din maghiară, cuprinzând instrucțiuni antiepidemice sau antiepizootice. Aceste ordonanțe sunt primele tipărituri medicale românești. Limba documentelor menționate este populară, cu terminologia medicală curentă în vorbirea românilor relativ instruiți.

Prima broșură medicală tipărită în limba română apare la Sibiu și la Cluj în 1803: *Învățătură adevărată pre scurt a vindeca boala sfranțului, după experiența și ispitirile cele mai noauă*, traducere din limba maghiară, semnată probabil de Ioan Molnar-Piuariu, primul medic român, după scrierea medicilor András Szöts și János Eckstein, profesori la Școala Medico-Chirurgicală din Cluj. Broșura pune în circulație unele neologisme: *apotécă* „farmacie”, *experienție*, *extract*, *felceri*, *laxativă*, *licvor*, *purgație*, dar și calcuri și perifraze: *carnea cea din mijloc* (glosat prin lat. *perineum*), *infecție de obște* „generală” și *în loc* „locală”, *înfocare* „inflamație”, *modrul traiului* „dietă”, *urmările și semnele prin care se arată* (o boală) „simptome” [101].

O altă traducere importantă este lucrarea *Învățătură pentru ferirea și doftoria boalelor celor ce*

se încing prin țeară și acelor ce se leagă și a unor boale sporadice, adecă pe ici pe colo îmblătoare, ale vitelor celor cu coarne, precum și a cailor, a oilor și a porcilor (Buda, 1816). Traducătorul tipăriturii este Petru Maior, după un text în limba maghiară. Este prima scriere medicală românească ce conține o terminologie de specialitate mai bogată, cu un pronunțat caracter neologic: *amputație, apetită, aversație „aversiune”, castrație, cauterisație, căuție sau ferire, celeritate, cicatrice, circulație (a sângelui), congestie, contagios, contágiu, contaminat, corp, crustă, curativ, decoct, deliriu, dietetic, dosă, duoden, epidemic, epidimie, epizootic, gangrenă, boală hronică, idrofobie, infus „infuzie”, înflămație, înoculație, limfă, membrană, morb, nerv, nociv, oculație „vaccin”, ospital, peripneumonie, prescripție, prurit, puls, remediu, respirație, simptom, transpirație, veterinar* ș.a. Neologismele sunt explicate frecvent: *amputația adecă tăierea, apetita adecă voia de a mânca* etc. [198, p. 65-66].

Un reper semnificativ în dezvoltarea scrisului medical românesc este apariția cărții lui Vasilie Popp *Apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea acelorăși în deschilinite patimi* (Sibiu, 1821), cea dintâi lucrare științifică medicală românească, caracterizată prin precizie și claritate a stilului științific. Popp pune în uz atât neologisme, aproape toate de origine latină: *arterie, congestie, cură, doctor, excreție, mixtură, pulmâni, reproducție, secreție, temperament, temperatură*, cât și calcuri, realizate cu ajutorul termenilor medicali românești populari (notând în paranteze și cuvântul latinesc calchiat): *asămănare (assimilatio), astupătură (infarctus), greutatea răsufării (asthma), întăriturile ficatului (indurationes hepatis)* ș.a. Micul tratat balneologic al doctorului Vasilie Popp a exercitat o anumită influență asupra contemporanilor, iar autorul este considerat unul dintre creatorii terminologiei științifice medicale românești.

Spre mijlocul secolului al XIX-lea, apar tot mai multe scrieri medicale în limba română. Între 1830 și 1860, se reorganizează spitalele vechi și se înființează altele noi, se întemeiază primele școli de felceri și moașe, se organizează acțiuni pentru combaterea epidemiilor și epizootilor, se urmărește popularizarea cunoștințelor medicale. În acest scop, se traduc sau se alcătuiesc zeci de broșuri sau tratate cu conținut medical, care vădesc eforturile traducătorilor sau autorilor de a îmbogăți și a perfecționa terminologia de specialitate. Cele mai valoroase contribuții sunt semnate de doctorii Ștefan Vasile Episcopescu, Nicolae Krețulescu și Gh. Polizu din Muntenia, Gh. Cuciuran, Costache Vârnav și Anastasie Fătu din Moldova, Pavel Vasici-Ungurean din Transilvania.

Ștefan Vasile Episcopescu rămâne în istoria scrierilor medicale în limba română prin *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești* (București, 1829), *Apele metalice ale Rumâniilor... cu o dietetică și*

o macroviotică (București, 1837), *Oglinda înțelepciunii* (București, 1843) și mai ales prin *Practica doctorului de casă c-o prescurtare de hirurgie, de materie medicală și de veterinerie, pentru doctor și norod* (București, 1846) [40, p. 305]. „Cu mare greutate și nevoie s-a scris și se scriu asemenea cărți, într-o limbă săracă de cuvinte nealese, nestatornicite pe un înțeles și nerostite de științe...”, mărturisește autorul în prefața la *Oglinda înțelepciunii* (p. XI). Pentru îmbogățirea limbajului medical cu termeni științifici, Episcopescu recomandă împrumuturile din latină și greacă, afirmând că „este cea mai de frunte și mai întâi îngrijire spre a i se împlini [unui neam] cuvintele ce-i lipsesc cu terminile lor din cea latină și elină, că oriunde și când s-a deșteptat un neam din cruzimea lui, cel mai întâi prințip a fost cultura limbei lui...” (*Practica doctorului de casă...*, p. LI). Vom cita doar câțiva termeni extrași din scrierile lui Episcopescu: *andispazmatic* (și *antispazmatic*), *asfixie*, *astenie*, *tusă convulsivă*, *crisis* „criză”, *dentiție*, *gripă*, *inștinct*, *iritabilitate*, *nevră* „nerv”, *oftalmie*, *otitis*, *paroxism*, *patologie*, *prețipitat*, *retină*, *scarlatin*, *sincrasie*, *boală sporadică*, *terapie*, *tetanus*, *tinctură*, *transfusie*, *vacțină*, *varice* etc. Se observă, la unii termeni, influența neogreacă sau a pronunțării germane. Ca și alți autori sau traducători de scrieri științifice din această perioadă, și Episcopescu recurge la calcuri: *duf* „gaz” (*duful azotic*, *duful carbonic*), *felustare* „temperament”, *începenii* „elemente, stihii”, *facultăți înțelegătoare* „intelectuale”, *sângeros* „sângvin” ș.a.

Pavel Vasici-Ungurean, „unul dintre protagoniștii mișcării medicale românești și cel mai de seamă medic erudit român ardelean, precursor al lui Victor Babeș” [40, p. 205], tipărește cinci lucrări reprezentative pentru știința medicală a vremii, dintre care cele mai semnificative sunt *Antropologia sau scurta cunoștință despre om și despre însușirile sale* (Buda, 1830) și *Macroviotica sau măiestria de a lungi viața*, traducere după medicul german, celebru pe atunci, Ch.W. Hufeland (2 vol., Brașov, 1844-1845). Pavel Vasici este un latinist moderat, alături de Vasilie Popp, Gh. Bariț, Ioan Rus; limba scrierilor sale este lipsită de exagerările latiniste ale majorității intelectualilor ardeleni de atunci. În primele lucrări semnate de Vasici calcurile predomină asupra neologismelor, cf. *brânca de nainte* (*antibrachium*), *cercuire a sângelui*, *cheiuță* „claviculă”, *colț* „embrion”, *curcubău* „iris”, *folcuțale inimii* (*ventriculi*), *funea buricului* „cordonul ombilical”, *gâlcă* „glandă”, *gâlcile săoase* „glandele sebacee”, *muma smerită* (*pia mater*), *pănușă* „peritoneu”, *urechile inimii* „auriculele”, *zerul sângelui* „serul” (*Antropologia...*)

În *Macroviotica...*, Pavel Vasici-Ungurean recurge frecvent la neologisme, pe care le explică în paranteze prin termeni populari sinonimi sau (cvasi)sinonimi: *abstinență* (*ajunare*), *afecte* (*patimi*), *antidot* (*venin-leac asupra*), *apatie* (*neplăcere*), *astral* (*stelos*), *cadavru* (*hoit*), *convulzii* (*stropșiri*),

esanteme (bube), gastric, indigestie (nemistuire), profilactic, pubertate, recidivă (recădere în boală), regenera, transfusie (străvărsare).

Contribuția prețioasă a lui Vasici la dezvoltarea limbajului științific medical este apreciată pertinent de cercetătorul Valeriu Bologa: „*Macroviotica* are o deosebită importanță în istoria literaturii noastre medicale. Ea nu este o simplă traducere, ci o prelucrare în care se simte (...) personalitatea medicală și experiența lui Vasici. *Dar înainte de toate găsim în ea un început de stabilizare a terminologiei medicale românești* [subl. aut.]. (...) Cu un dezvoltat simț pentru limbă, Vasici caută să ajungă – și reușește în privința aceasta – la o mai bună armonizare a terminologiei populare și a neologismelor științifice. (...) Astfel, ardeleanul *Vasici*, munteanul *Krețulescu* și moldoveanul *Vârnav* pot fi considerați drept aceia care ne-au dat o terminologie medicală științifică definitivă” [39, p. 128].

În Moldova, se disting ca autori sau traducători de literatură medicală doctorii Gh. Cuciuran, Costache Vârnav și Anastasie Fătu, care în doar zece ani (1842-1853) publică mai multe broșuri, manuale școlare și două periodice medicale: *Povățuitorul sănătății și a economiei* (Iași, 1844-1845) și *Foaia societății de medici și naturaliști* (Iași, 1852-1853).

Cea mai consistentă contribuție la dezvoltarea domeniului și la constituirea terminologiei medicale îi aparține munteanului N. Krețulescu, care înființează la București, în 1842, Școala de mică chirurgie și care publică *Manualul pentru îngrijitorii și îngrijitoarele de bolnavi* (1842, traducere din franceză după François Fodéré), *Manualul de anatomie descriptivă* (1843, prelucrare după medicii francezi J. Cruveilhier și F.A. Lauth) ș.a. Aproape toată terminologia medicală folosită de Krețulescu este de proveniență franceză: *compresă, infirmier, infuzie, pansament, pastilă, sincopă, unguent, ventuză* ș.a. (*Manualul pentru îngrijitori...*). Majoritatea termenilor sunt glosați fie în text, fie la sfârșitul lucrării.

Cu *Manualul de anatomie descriptivă*, Krețulescu se afirmă în calitate de creator al terminologiei anatomice românești, cu un vădit aspect franțuzesc, fapt recunoscut de autor în prefață: „În cursul acestei scrieri termenii m-au încurcat destul; cu toate acestea însă, am lăsat pe cei franțuzești, care și ei sunt împrumutați cei mai mulți din latinește sau din elinește”. Vom cita câțiva termeni dintre cei curenți și astăzi, pe care Krețulescu îi pune în circulație pentru prima dată în limba română: *abdomen, antebraț, apofiză, nerv auditiv, calcaneu, vase capilare, claviculă, cord, craniu* (și *cran*), *dermă, duoden, epiderm, facial, falangă, femur, frontal, ganglion, glandă, intestin, ligament, maxilar, pulmon, pulmonar, rotulă, saliver* „salivar”, *vertebral* etc. Și în acest manual,

alături de numeroase neologisme, se întâlnesc unele calcuri, cum ar fi *dinții cei câinești* „canini”, *dinții cei tăioși* „incisivi”, *trâmbița lui Eustaș* „trompa lui Eustache” etc.

Autorii sau traducătorii de manuale medicale de mai târziu preiau terminologia introdusă de Krețulescu și contribuie la stabilizarea ei definitivă în limba română.

După 1850, apar lucrări importante, mai ales în ceea ce privește difuzarea și cristalizarea terminologiei medicale, semnate de Ioan Brezoianu (*Manualul sănătății sau medicina și farmacia domestice*), Gh. Polizu (*Prescurtare de anatomie descriptivă*), Iuliu Barasch, Eduard Anino (*Elemente de anatomie descriptivă*), N. Turnescu, unii dintre care erau și profesori la Școala Națională de Medicină și Farmacie (care începe să funcționeze în 1857) [v. mai mult în 198, p. 54-77].

Astfel, în urma unei vaste activități publicistice și didactice, limba română se îmbogățește cu terminologia științifică medicală, fapt remarcat în primul număr al celui dintâi periodic medical, *Medicul român*: „Deja școala de medicină națională începe a scoate ajutori de medici, și limba medicală la noi a luat niște proporțiuni în adevăr colosale; va fi mișcat orice român cu sentimente care va asculta predându-se cursurile de medicină tot cu aceeași precizie, tot cu aceeași eleganță, ca și în limba franceză” (I, 1859, p. 1).

În contextul celor discutate, este relevantă afirmația lui Sextil Pușcariu potrivit căreia „Alături de scriitori, preocupați în toate timpurile să găsească forma cea mai potrivită și limba cea mai armonioasă și mai clară pentru exteriorizarea gândurilor lor, era mulțimea învățaților și a tehnicienilor, lipsiți în general de preocupări de ordin estetic, în limba cărora **termenul tehnic** se impunea cu brutalitate. Doctorul Molnar-Piuariu, în scrierile sale de popularizare, putea să scrie *cumpăt*, iar doctorul Piscupescu *post limpede*, în loc de «regim» sau «dietă strictă», profesorii de la nou createle facultăți de medicină aveau însă nevoie să introducă termeni neechivoci; la «picior» trebuia făcută distincția între «gambă» și «piciorul» propriu-zis (adică «laba» piciorului)” [156, p. 381]. Pușcariu remarcă în terminologia medicală românească „mulțimea supărător de mare a neologismelor” și explică fenomenul: „Știința fiind internațională, există de mult la oamenii de știință tendința, îndreptățită din punct de vedere teoretic, de a întrebuința o terminologie convențională, care în cea mai mare parte e latino-greacă. Numele latinești sunt ca jetoanele ce le vedem la mesele de cărți: jucătorii le întrebuințează mai ușor decât banii de metal și de hârtie” [*ibid.*].

În terminologia medicală, mai mult decât în alte terminologii (geografie, fizică, chimie), se remarcă un paralelism evident între terminologia populară și terminologia științifică. Unii termeni științifici sunt preluați din limba comună, alții sunt împrumutați din diferite limbi, majoritatea celor

din urmă având o circulație „universală”. Referindu-se la cauzele neologizării terminologiei medicale și luând în considerare factorii subiectivi, Sextil Pușcariu afirmă că prin folosirea unui limbaj neologic medicii puteau comunica „la patul bolnavului fără să fie înțeleși de el”, apoi „o boală cu un nume străin i se pare bolnavului mai «interesantă» decât cea cu un nume obișnuit (cf. *migrenă* față de *dureri de cap*, *calcul* sau *litează* față de *piatră* etc.)”, în sfârșit, „termenul tehnic – cel puțin la început, până nu e înțeles de toată lumea – nu este supărător: cuvintele *hernie* sau *intestine* se pot întrebuița în societate, pe când *vătămătură* sau *mațe* trec de vulgare” [*ibid.*, p. 382]. La acești factori de natură subiectivă am putea adăuga, pentru terminologia medicală, și factorii de natură obiectivă: preluarea neologismelor se face din cauza unui flux informațional rapid, termenii – adesea internaționali – fiind indispensabili, deoarece prin utilizarea lor se facilitează înțelegerea între specialiștii vorbitori de limbi diferite.

În terminologia medicală este deosebit de evidentă prezența **metaforei științifice**. Este vorba în primul rând despre **metafora antropomorfică**, termen pus în circulație de Stephen Ullmann, o formă străveche și universală de metaforă (în limba comună și în știință) [378], manifestată în dublă direcție: (a) nume de organe umane, pentru obiecte ([animat] → [inanimat]): *ochi* (de apă, de geam, de lanț etc.), *braț* (al unui scaun, fluviu, mecanism etc.); (b) nume de obiecte, de plante sau de animale, pentru organe umane ([non-uman] → [uman]): *coșul pieptului*, *fluierul piciorului* ș.a. (procedeu ce pare specific medicinei). Metafora antropomorfică s-ar putea numi și **metaforă transpozitivă**, întrucât au loc transformări metaforice, univoce sau biunivoce, de la [concret] ↔ [abstract], de la [uman] ↔ [non-uman]. Acest tip de metaforă este, de fapt, rezultatul unei transpoziții semantice între diverse domenii terminologice, între diverse limbaje a căror sursă este limba comună [183, p. 119].

Metafora antropomorfică sau transpozitivă reprezintă numai un aspect al **metaforei terminologice**, procedeu lexical de formare a unei terminologii funcționale, caracterizat prin expresivitate, o „imagine” funcțională, denominativă, distinctă de imaginea poetică propriu-zisă. Astfel, ne raliem opiniei exprimate de cercetătoarea Elena Toma potrivit căreia, la începutul formării limbajului științific românesc, între alte procedee, și metafora a avut o funcție formativă a acestuia. Recurgerea la metaforă denotă capacitatea limbii române de a-și crea o terminologie funcțională cu resurse lexicale proprii [*ibid.*, p. 120], cf. *suspin* „astmă” (Vasici, N., 1846, p. 28), *cămașa* (*sacul inimii* „pericard” (Vasici, A., 1830, p. 79), *casa* (*cămașa*) *copilului* „placentă” („placentă, ceea ce se cheamă în limba obștii *casa copilului*”, Krețulescu, M., 1842, p. 171), *corzi* „tendoane” (Stamati,

M., 1841, p. 61), *pază* „dietetică” (Cornea, E.I., 1849, titlu), *cămară* „ventricul” („inima are două *cămări* și două urechi”, Șincai, I.N., 1810, p. 98), *punga* (*sacul plămânilor* „pleură” (Vasici, A., 1830, p. 99), *țăvia mâncării* „esofag” (Vasici, A., 1830, p. 52), *țăvii pentru răsuflare* „trahee” (Cihac, I.N., 1837, p. 204), *trâmbiță* „trompă” („*trâmbița lui Eustaș*”, Krețulescu, A., 1843, p. 105).

În majoritatea metaforelor, analogia se realizează prin evocarea formei (*cămașă*, *sac*, *pungă*, *cămară*, *țeavă*). Alteori, metafora rezultă din transpoziții senzoriale [378, p. 277-284], de exemplu, din domeniul percepțiilor auditive (*suspin* „astmă”) sau pornește de la funcție ca termen de comparație (*pază* „dietetică”). Metafora *corzi* „tendoane” sugerează forma și acțiunea de „a se încorda” (vasele, mușchii, nervii). Se poate constata că cele mai multe metafore sunt concrete, ceea ce este explicabil în contextul epocii: în constituirea treptată, complexă și sinuoasă a științelor românești moderne și a terminologiilor adecvate, o îndelungată perioadă (începând cu 1780 și până pe la 1860) au predominat gândirea științifică și expresia lingvistică concrete, mai puțin abstracte.

Se impune și observația că metaforele discutate nu se află pe același plan din punctul de vedere al procedeelelor de formare, de aceea se pot distinge *metafore populare* propriu-zise, ale căror surse metaforice nu sunt legate direct de un anumit termen din altă limbă, și *metafore-traduceri*, cu model în altă limbă (alte limbi). Metaforele din prima categorie sunt, în general, produsul unor practici medicale și al unor cunoștințe științifice străvechi, ale căror începuturi adeseori nu se mai cunosc în română (cf. *casa* (copilului), *cămașa* (copilului, inimii), *sacul* (inimii, plămânilor), *suspin* etc.). Metaforele din categoria a doua apar în urma unor operații livrești de traducere și calchiere, din greacă și latină, în primul rând, sau din limbi europene moderne, cf.: *rac* „cancer” (o traducere, probabil timpurie, a lat. *cancer* „rac”, „cancer”, după cum este posibil să se fi tradus mai târziu și germ. *Krebs*, it. *cancro*, rus. *рак*, cu ambele sensuri), *corzi* „tendoane” (calc după lat. *tendo*, *-inis* „întindere”), *trâmbiță* „trompă” (calc după lat. *tuba* „trompetă”) etc. Asemenea exemple și numeroase altele din limba română, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, relevă o zonă în care metafora terminologică se suprapune calcului sau simplei traduceri. Metafora terminologică face să se simtă încă sensul curent, concret, al termenului popular, tot astfel cum prin ea coexistă sensul vechi, comun, și sensul nou, cult, științific, în cadrul aceluiași termen [183, p. 126].

Fiind create într-un anumit moment al istoriei limbii române, unele dintre metaforele livrești (metaforele-traduceri) dispar ulterior, în evoluția acesteia. Metaforele populare propriu-zise însă își dovedesc stabilitatea și în româna contemporană, menținându-se în registrul stilistic popular-familiar și în graiuri.

În raport cu celelalte domenii cercetate (geografia, fizica, chimia), medicina se dovedește mai omogenă, mai unitară, mai reprezentativă pentru funcționalitatea terminologiei sale, fiind într-o măsură mai mare o știință aplicată și cu domenii tematice mai bogate, ceea ce ne duce spre concluzia că în secolul al XIX-lea *fiecare domeniu se dezvoltă în ritmul său*, independent de alte domenii, iar gradul de dezvoltare al unei terminologii este în relație cu gradul de prezență în societate, cu *socializarea științei* corespunzătoare. În acest sens, medicina era (și este) mult mai prezentă în societate decât geografia și mai ales decât fizica și chimia.

Compararea terminologiilor analizate (în limita epocii moderne) permite formularea unor observații privind anumite caracteristici și probleme comune ale acestora. Întrucât discursul științific din multe domenii este marcat de interdisciplinaritate, este firesc ca între varietățile terminologice aferente unor diferite ramuri științifice să existe, pe lângă diferențe lexicale tranșante, și unele elemente lexicale comune. Prezența unor trăsături comune se explică prin utilizarea acelorași procedee de constituire și de cristalizare a vocabulelor limbajelor specializate. Astfel, pe de o parte, se poate vorbi despre *sursa internă*, unde în perioada cercetată remarcăm un număr însemnat de elemente lexicale populare, creații lexicale derivate, calcuri.

Frecvența deosebit de mare a calcurilor lingvistice și a perifrazelor, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și chiar în primele decenii ale secolului al XIX-lea, este determinată de nevoia unui vocabular necesar denumirii noțiunilor noi care pătrundeau atunci în cultura românească. Procedeele este vechi în limba română literară, încă din secolul al XVI-lea, și constituia în oarecare măsură o necesitate. Dacă în locul calcurilor și perifrazelor autorii sau traducătorii scrierilor cu conținut literar, juridico-administrativ sau științific ar fi folosit neologismele corespunzătoare, procesul de asimilare a noțiunilor respective ar fi fost mult îngreuiat. Recurgerea la calcuri se întemeia pe modelul slavonei și al latinei, care la rândul lor imitaseră limba greacă, precum și pe exemplul unor limbi moderne care își exercitau influența asupra limbii române: germana și maghiara în Transilvania, Banat și Bucovina, neogreaca și rusa în Țara Românească și în Moldova. Spre deosebire de română, aceste limbi au, după cum se știe, mari posibilități de îmbogățire a vocabularului prin compunere și prin procedeul calculului lingvistic. Unii intelectuali români de atunci au încercat să folosească procedeele respective, fără să știe sau să țină seama de faptul că româna nu oferă aceleași posibilități de formare a cuvintelor. Or, multe dintre calcurile lingvistice create de ei, prin caracterul lor greoi, nefiresc, ambiguu și uneori amuzant, făceau ca textele în care erau folosite să nu aibă claritatea și precizia necesare. Dintre numeroasele calcuri lexicale (semantice și de

structură, integrale sau parțiale) apărute în limba română literară la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, unele au avut o existență efemeră, nefiind folosite decât de autorii sau traducătorii care le-au creat. Multe însă au circulat intens, fiind în unele cazuri singurii termeni de care dispunea atunci româna literară pentru denumirea anumitor noțiuni noi din domeniul științei, culturii și al vieții sociale [200, p. 146-147].

Pe lângă calcuri și perifraze, constatăm că în terminologiile vremii sunt frecvent utilizați termenii populari, uneori și cei regionali. Procesul de **terminologizare** se produce prin *sinonimizare*, *glosare* (ca formă specială de echivalare semantică) și *metaforizare*.

Pe de altă parte, la baza terminologiei științifice se află *sursa externă* (neologismul). Consecința firească a acumulării de neologisme de proveniență diferită este accentuarea imaginii de *neolimbaj*, care începe să se prefigureze în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Atât orientările către modelele lexicale externe, cât și valorificarea resurselor proprii ale limbii naționale cunosc raporturi diferite în funcție de etapa istorică din evoluția limbii literare comune.

Analizând secvențial terminologiile unor domenii diferite, se observă că ponderea cea mai mare îi revine clasei neologismelor latino-romanice, adaptate sau neadaptate. Concomitent, se remarcă în această perioadă o tendință clară de înlocuire a termenilor străini prin cuvinte românești (calcure, perifraze, termeni derivați etc.) sau de un relativ control al neologismelor (tendință care se diminuează în perioadele ulterioare). Însă cumulul de sensuri noi la termenii tradiționali (deja polisemantici, în mare parte) duce la o sărăcie lexicală a limbii, la supralicitarea semantico-stilistică a cuvintelor interne (o „inflație terminologică”, după expresia lui Dubois [274, p. 107]), la lipsa lor de precizie, incompatibilă cu caracterul univoc al termenilor științifici. Împrumuturile lexicale rezolvă asemenea inconveniente, de aceea româna recurge masiv la ele, îndeosebi după 1830-1840 și în deceniile următoare.

Prin urmare, principala cauză externă care favorizează intrarea împrumuturilor într-o limbă ține de dinamica civilizației. „În terminologia tehnică și științifică a ocoli cuvântul nou ar însemna același lucru ca și cum în producție s-ar înlocui procedeele industriale prin practici meșteșugărești”, conchide, în acest context, Stelian Dumistrăcel [93, p. 47].

Cele câteva domenii trecute în revistă în prezentul capitol (doar în faza de constituire) probează faptul că în spațiul românesc, în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, se poate vorbi deja despre **nuclee de termeni** [101, p. 13] (chiar dacă sunt prezenți mulți termeni populari și regionali), reprezentând *in nuce* anumite limbaje specializate.

2.1.3. Limbajul științific românesc: opinii și mijloace de constituire. Pătrunderea unor ramuri și discipline noi, mai ales prin traduceri, care impuneau o anumită structură a frazei și o terminologie adecvată, determină, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, conturarea unui stil științific în limba română. Drept urmare, limba română ajunge să fie în mod evident, potrivit afirmației lui Humboldt, o forță în acțiune: „Trebuie să considerăm limbile nu ca pe un produs mort, ci mai degrabă ca pe o producție... Limba, în realitatea ei, este ceva care în mod continuu, în orice moment, se arată a fi trecător. Limba nu e operă, *ergon*, ci activitate, *energia*... Este munca etern reluată a spiritului spre a face ca tonul articulat să fie capabil să exprime gândire” [apud 69, p. 338].

Prin activitatea scriitorilor și a savanților din perioada cercetată se încerca o iluminare a poporului prin cultură. Diversele căi de culturalizare – manualele, broșurile, almanahurile, presa periodică, învățământul – generează schimbări semnificative în limba română literară, fapt observat și de unii contemporani, cum ar fi Paul Iorgovici, care afirma: „Că multe domenii, multe meșteșuguri s-au descoperit la care și alte multe cuvinte se cer. Starea limbii și a nației în același pas umblu” (Iorgovici 1799, p. 21). Așadar, stilul științific al limbii române s-a format prin eforturile reunite ale tuturor spiritelor luminate din toate provinciile românești.

Discuțiile teoretice asupra limbajului științific românesc nu au constituit o preocupare constantă în lingvistica românească. Ele au pornit, în majoritate, din necesitatea, teoretică și practică, de definire a diverselor variante stilistice, reprezentând încercări sporadice de teoretizare a limbajului științific, încă dintr-o perioadă mai veche a limbii române. Piatra de temelie a limbajului științific românesc a fost pusă, în efortul de a crea și de a impune terminologia necesară comunicării noțiunilor din domeniile noi ale vieții materiale și spirituale, de cărturarii care au activat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Petru Maior pledează în favoarea însușirii neologismelor pentru „a îmbogăți dialecta patriei... precum toate neamurile Evropei astăzi se nevoesc nu numai a-și curăți limba sa, a o netezi și a o polii, ci și la acea culme de deplinire a o înălța, cât să o facă de ajuns avută spre împărtășirea tuturor științelor iubitorilor de învățătură oamenilor săi” (Maior, Î., 1816, p. 130, *Postfață*), iar profesorul Alexie Marin, în *Prima carte de lectură. Noțiuni simple asupra științelor, culese pentru uzul clasilor inferioare ale școalelor primare* (București, 1864, XII), precizează că „aceasta este limba ce se cuvine științelor, unde fiecare termen se explică, și unde fiecare vorbă trebuie să fie precisă”. Pentru împrumutul de cuvinte se declară și Samuil Micu, în traducerea *Loghicii* (Buda, 1799, p. 58): „iară unde lipsește limba

noastră cea românească și nu avem cuvinte cu care să putem spune unele cuvinte, mai ales întru învățături și în științe, atunci cu socoteală și numai cât este lipsa putem să ne întindem să luom cuvinte, ori din cea grecească, ca din cea mai învățată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică” [apud 200, p. 35].

Primul învățat care a propus și a ilustrat cu numeroase exemple îmbogățirea prin mijloace interne a limbii române literare cu vocabularul neologic necesar modernizării ei este Paul Iorgovici. Procedul analogist recomandat de savant este explicat în *Observații de limba românească* (Buda, 1799), primul studiu de lexicologie în lingvistica românească [200, p. 34]. După ce, în prefața către cititor, motivează astfel sărăcia de atunci a limbii române literare: „Precum cuvintele care vorbim și numele care purtăm ne mărturisesc pre noi a fi următorii nașii romanești, așa și starea noastră, a rumânilor de acuma, ne arată chiar că așa departe am căzut din floarea științelor și a limbii, cât acuma cuvintele de științe care s-au întrebuițat în rădăcina limbii care noi o vorbim se par nouă în starea aceasta a fi streine. Iar tu, cititoriule binevoitori, dacă vei deschide ochii minții tale și vei străbate la rădăcina cuvintelor a limbii noastre, adecă de vei judeca de limba noastră nu după părere, ci după ființa limbii, te vei încredința că cuvintele cele de lipsă în limba noastră pentru științe se cuprind învăluite în rădăcina cuvintelor a limbii noastre, și pentru aceea s-au zăuitat din limba noastră, pentru că științele, ca pricină a cuvintelor acelora, s-au veștezeit în limba noastră, una cu starea nașii” (p. XII-XIII), Iorgovici își prezintă temerara inițiativă: „Deci dacă te atinge câtva lauda numelui românesc, stă cu dedinsul de cultura limbii românești, scutură a tot cuvântul rădăcina și de acolo trage atâtea cuvinte pre cât se poate întinge puterea vorbei de rădăcină” (p. XIII). În comentariile finale la „exemplurile” citate, Iorgovici recomandă, ca și Samuil Micu, Ioan Molnar și alții, împrumuturile din latină: „A me pornire este a aduce limba noastră la aceea stare a cuvintelor în care să se înceapă odată a scria pentru oamenii cei învățați, ca printr-înșii să se nască dorul științelor celor înalte. La aceasta se cer cuvinte învățate, care acuma în limba noastră, în care nici o învățătură nu florește, nu se cuprind și, după județul meu, mai bine este a împrumuta așa cuvinte din limba noastră cea de rădăcină decât de aiurea” (p. 76, ediția din 1979). Cităm câteva cuvinte rezultate din aplicarea de către autor a procedurii analogist, extrase din traducerea din limba franceză a nuvelei *Cei doi excesuri a amerii*, apărută în *Calendari la anul de la Hristos 1794*, publicat de Iorgovici la Viena (p. 26-38): *tândreață* (26, 28, 34), *tristeăță* (32), *importemânt* (30), *judecământ* (32, 33), *movemânt* (38), *acciune* (33), *afecciune* (36), *atânciune* (30), *comunicăciune* (35), *condiciune* (31, 38), *învățăciune* (29), *revoluciune* (31), *culpalnic* (30), *mortelnic* (28),

naturelnic (31), *socotelnic* (34), *aghițaționă* (29), *decizionă* (32), *succesionă* (35), *unionă* (31), *compleți* „complici” (35), *convârți* „converti” (38), *frupt* (34), *proface* „(a) profita” (38), *progriji* „(a) procura”, *suprașeza* „(a) suspenda” (34), *suptrage* „(a) sustrage” (31). Prin urmare, așa cum remarcă, pe bună dreptate, N.A. Ursu, în istoria lingvisticii românești inițiatorul analogismului, în teorie și practică, este Paul Iorgovici, nu Aron Pumnul sau alt analogist din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cum au fost Petru Maior, Gheorghe Săulescu, Petru Câmpeanu, A.T. Laurian, Ioan Rus, Teodor Stamatî, Simion Bărnuțiu [200, p. 37].

Împărtășind ideile lui Paul Iorgovici cu privire la posibilitatea îmbogățirii limbii române literare prin mijloace interne, C. Diaconovici-Loga observă, în *Gramatica românească* (Buda, 1822), că „limba românească, deși multor întâmplări nenorocite și ale varvariei fu supusă, totuși au păstrat unde și unde părțile acele ce pot îmbogăți limba ca să o facem harnică de a pute cu ea orice învățături și științe înalte a le cuprinde” (p. 134).

Părerile cele mai judicioase privind împrumutul de neologisme și adaptarea lor fonetică și morfologică în limba română au fost emise atunci de Ion Heliade-Rădulescu, în prefața la *Gramatică românească* (Sibiu, 1828): „Fieștecare limbă când a început să se cultiveze, a avut trebuință de numiri nouă, pe care sau și le-a făcut de la sine, sau s-a împrumutat măcar de unde, și mai vârtos de acolo de unde au văzut că este izvorul științelor și al meșteșugurilor; grecii s-au împrumutat de la fenicieni, egiptieni, arapi, asirieni ș.c.l., de acolo de unde și învăța științele și meșteșugurile; romanii de la greci; cestelalte nații ale Europei de la romani, și de la greci acelea care s-au împrumutat și romanii; noi asemenea o să urmăm, și mai vârtos când avem de unde. Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moștenire, și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine. (...) Trebuie să ne împrumutăm, dar trebuie foarte să băgăm de seamă să nu pătimim ca neguțătorii aceia carii nu își iau bine măsurile și rămân bancruți (mofluzi). Trebuie să luăm numai ce ne trebuie și de acolo de unde trebuie, și cum trebuie” (p. XXVI-XXVII).

Este semnificativ faptul că, în special prin prefețele lor, dar și prin alte comentarii pe care le includ (privitoare la ortografie, gramatică, neologism, la unitatea și varietatea românei literare, la limbajul științific), prin glosările în text, în subsolul sau la sfârșitul lui, cărturarii vremii, prin multiple și diverse traduceri, sprijină activitatea teoretică de cultivare a limbii, întreprinsă în epocă pe diferite alte căi, în special prin inițiativele filologice ale presei. Putând oferi, așadar, modele concrete de vorbire corectă și frumoasă, prin comentariile lingvistice (stilistice) ale traducătorilor, cărțile transpuse în română contribuie și la orientarea teoretică a vorbitorilor în problematica limbii literare [74, p. 138].

Situând discuția într-un cadru mai amplu, invocăm definiția culturii – a lui Eugeniu Coșeriu – ca „obiectivare istorică a spiritului în forme care durează”; ilustrul lingvist observă că această „activitate creatoare” este ordonată, în libertatea ei, de norme interne „care implică o anumită morală, o anumită etică”. Între acestea, respectul tradiției culturale a comunității istorice, dar și universalitatea, respectul altor tradiții culturale. Specificul național „e cu totul inevitabil”, dar el nu se opune universalității: „Toate lucrurile omenirii, și toți gânditorii omenirii, și toți poeții omenirii, și toți oamenii de știință ai omenirii sunt și ai noștri (...); cu ei ne lărgim orizontul istoric, ieșind dintr-o mărginire, dintr-un orizont cultural închis; nu ne confundăm, ci ne unim cu toată omenirea” [63, p. 173].

De înțelegerea relației național-universal în cultură se apropie și generația de intelectuali români a anilor 1830-1860, în a cărei conștiință modernizarea vieții sociale, a culturii, a limbii presupune integrarea mai amplă în universalitate, în sfere de influență culturală reciprocă și în sisteme de comunicare mai complexe și mai largi decât cele tradiționale: „Omul literat”, cum îl numește Gheorghe Asachi (*Albina românească*, Iași, X, 1839, nr. 12, p. 45), trebuie „să cerceteze sufletul și cugetarea oamenilor celor mari din toate veacuri și țări”, spre binele românilor și „spre câștigarea în parte a celor întârziate” (sincronizarea cu evoluția Occidentului); „în zilele de acum orice îmbunătățire și aflare a vreunei nații trece în posesia tuturor, spre folosul oamenilor...”. Pentru învățatul cu orizont cultural enciclopedic, bun cunoscător de limbi străine, *traducerea este calea principală de integrare în circuitul universal al culturii*. Asachi traduce, prelucrează, imită texte literare, artistice și științifice, scrie despre traducere și dificultățile ei și încurajează activitatea contemporanilor moldoveni în această direcție. Cât despre Heliade-Rădulescu, activitatea sa în domeniul traducerii are, mai întâi, o latură practică: Heliade este cel mai important traducător al anilor 1830-1860, judecând chiar după numărul titlurilor (31), după numele celebre care i-au reținut atenția, după varietatea genurilor textuale traduse (artistice, științifice, religioase) și chiar după calitatea traducerilor [74, p. 149].

Discuțiile privind căile de îmbogățire a limbii române literare și crearea limbajului științific românesc vor continua și în perioadele următoare.

2.1.4. Fixarea și difuzarea termenilor. O importanță deosebită pentru studiul limbii române literare din această perioadă au unele scrieri originale ale reprezentanților Școlii Ardelene și ale altor cărturari, dintre care cele tipărite au avut un larg ecou în conștiința contemporanilor, de exemplu, Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbei română întră nepot și unchi*, publicat ca adaos la *Orthografia romana sive latino-valachica* (Buda, 1819) și reeditat la începutul *Lexiconului de la*

Buda (1825). Bogat în vocabular neologic este *Dicționarul rumânesc, latinesc, unguresc* (două volume, Cluj, 1822-1823), elaborat de Ioan Bob și de alți cărturari de la Blaj.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, dar mai ales după 1830, sporesc traduceri literare, care se fac acum în special din limba franceză. Și prin intermediul traducerilor literare au fost introduse și larg difuzate în limba română numeroase neologisme, între care mulți termeni științifici, juridici, administrativi, didactici etc. Necesitatea traducerilor pentru modernizarea limbii române literare a fost subliniată de Ion Heliade-Rădulescu încă din 1828, în cunoscuta prefață a gramaticii sale: „Lucreze care cum poate și înlesnească-se traducțiile. Traducțiile cele bune înfrumusețază și nobilește limba, prin ele intră în limbă toate fraturile și mijloacele de vorbire cele mai frumoase a deosebiților autori vestiți, și îmbrățoșându-le le face ale sale” (p. XXXIV).

În ceea ce privește domeniile științifice în general, acestea sunt invadate de traduceri. Arta traducerii textelor (opere literare sau lucrări științifice) s-a exersat și s-a perfecționat de-a lungul secolului al XIX-lea, astfel încât, într-un moment de saturație a „importului de idei”, Mihail Kogălniceanu, prin programul *Daciei literare*, cere stăvilirea traducerilor, a căror „manie primejdioasă omoară în noi duhul național” [apud 116, p. 415]. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că traduceri din diverse domenii au contribuit pregnant la conturarea și cristalizarea terminologiei științifice românești. Prin exercițiile de descoperire, de inovare de termeni, limbajul științific s-a îmbogățit grație unor termeni tehnici de diferite origini, dar și prin creații lexicale noi pe terenul limbii române.

Multe traduceri au anexat la sfârșit glosare. Primul număr al *Bibliotecii românești* a lui Zaharia Carcalechi (Buda, 1821) conține și un mic *Lexicon pentru vorbele românești neobicinuite între unii români, ce s-au pus în cartea aceasta*. Un glosar mult mai cuprinzător se află la sfârșitul traducerii operei lui Bernardin de Saint Pierre, *Bordeiul indienesc* (Iași, 1821), făcută de Leon Asachi. În acest glosar, intitulat *Vocabulariu cuvintelor trase din alte limbi și întrebuințate spre mai lămurita înțelegerea ideilor în Bordeiul Indiei dejghiocate și din carea unele sunt române, iar altele de multe neamuri priimate* (p. 81-106), sunt explicați mai mulți termeni de proveniență franceză, italiană, latină și neogreacă, între care *comisie, contribuție, depoza, depozit, disțipol, haractir, industrios, instrucție, rațiune, sentiment, uragan* ș.a.

Cuprinzător și bogat în neologisme de proveniență latino-romană este și glosarul intitulat *Zicerile cele streine*, aflat la sfârșitul volumului de poezii al lui Barbu Paris Mumuleanu, *Caracteruri* (București, 1825, p. 163-172), în care sunt explicate mai multe cuvinte, printre care și

termenii *academie, anatomie, atestat, clas, dispută, examen, exemplu, glob, predică, profesor, senat, sperienție, viție* etc.

Numeroase neologisme sunt înregistrate și în dicționarele limbii române alcătuite în această perioadă: *Lexiconul românesc-nemțesc* și *Lexiconul pentru cărturari* ale lui Ion Budai-Deleanu, rămase în manuscris, voluminoasa *Condică a limbii rumânești* a lui Iordache Golescu, de asemenea rămasă în manuscris, *Dicționariul românesc, latinesc și unguresc* (Cluj, 1822-1823), *Lexicon românesc, latinesc, unguresc, nemțesc* (Buda, 1825).

Astfel, în evoluția limbii române, orientarea spre neologismul latino-romanice este mult mai veche de secolul al XIX-lea [93, p. 25], secol în care afluența termenilor neologici de origine franceză, italiană și latină savantă atinge apogeul (în special după 1830), când intelectualii care făcuseră studiile în Franța, purtători ai ideilor revoluționare ce au contribuit la schimbările politice din Principate, au pus în circulație, prin intermediul administrației, legislației, presei, școlii, științei și culturii, un mare număr de cuvinte franceze, fapt explicabil cu atât mai mult cu cât Franța a constituit modelul pentru organizarea statului burghez român.

În perioada în discuție se multiplică glosarele de „cuvinte tehnice”, „cuvinte streine” sau „ziceri radicale”, adică de neologisme. Între intelectualii preocupați de alcătuirea glosarelor de neologisme, la sfârșitul unor tipărituri cu caracter științific, juridico-administrativ sau literar, se disting Gh. Asachi și G. Baronzi [199, p. 250-265]. Gh. Asachi alcătuiește glosare de neologisme la sfârșitul unor manuale, cum ar fi *Istoria imperiului rus* (Iași, 1833, cu titlul *Vocabulari de oarecare cuvinte întrebuințate în această carte*, p. IV-XIII); *Elemente de matematică. Partea II. Algebra* (Iași, 1837, cu titlul *Vocabular a cuvintelor tehnice întrebuințate în această carte*, p. I-III); *Elemente de matematică. Partea III. Geometria elementară* (Iași, 1838, intitulat *Cuvinte tehnice întrebuințate în această carte*, p. 308-312).

Glosare similare au și alte cărți publicate în Moldova, cum sunt cele aflate la *Codică țivilă sau politicească a prințatului Moldovii*, cu titlul *Tâlcuirea alfaviticească a cuvintelor tehnice, atât împrumutate de la limba latinească, mama limbii naționale, după pilda națiilor luminate a Evropii, cât și a celor ce să află bune, tipărite în cărți vechi românești, date însă uitării, precum și a altor noui neapărate cuvinte formăluite după firea limbii naționale* (anexă, p. 1-13); la manualul lui Vasile Fabian-Bob, *Elementele gheografiei* (Iași, 1834, intitulat *Tâlcuirea numirilor tehnice*, p. 100-104); la *Macroviotica* tradusă de Ioan Albineț (Iași, 1838, intitulat *Vocabular sau tâlcuirea unor cuvinte tehnice întrebuințate în această carte*, p. 219-230). N.A. Krețulescu anexează la *Manualul pentru*

îngrijitorii și îngrijitoarele de bolnavi, pentru moașe și pentru mume de familie îndeobște (București, 1842) un *Vocabular de vorbele tehnice de care se vorbește în acest manual* (p. 165-174).

O preocupare susținută de a alcătui glosare de neologisme la sfârșitul unor traduceri a avut la mijlocul secolului al XIX-lea și G. Baronzi, care publică astfel de glosare la cărțile *Castelul brâncovenesc, Carnavalul Veneției și Visul vieții omenești* (București, 1852, intitulat *Neologismi*, p. 93); *Isaac Lakedem*, patru volume (București, 1855-1856, intitulat *Vocabular de vorbele radicale câte au fost de neapărată trebuință a se pune într-acest volume*); *Istoria civilizațiunii în Europa*, vol. II (București, 1856, cu titlul *Vocabular de vorbele radicale coprinse în astă traducere*, p. 185-245). În cărțile cărora Baronzi nu le anexează glosare neologismele sunt de obicei explicate la subsolul paginilor [200, p. 258].

Aceeași necesitate de a explica numeroasele noțiuni noi introduse în cultura românească și termenii care le denumeau determină și inițiativa unor intelectuali ai vremii de a elabora dicționare enciclopedice și de neologisme. Prima încercare de a alcătui un dicționar enciclopedic românesc aparține unei „societăți literare” a profesorilor de la Academia Mihăileană din Iași, sub direcția lui Gh. Asachi. Enciclopedia inițiată de această societate, intitulată *Lexicon de conversație* (având la bază un lexicon similar german), își propunea să înregistreze „atât cuvintele vechi cât și neologismul introdus în limba noastră, încă și spețiale cunoștințe despre cele ce interesează pe întreaga românie”. Prima fasciculă, până la cuvântul *Alexandru*, a apărut la Iași în 1842, însă lucrarea nu a fost continuată.

O altă încercare de a alcătui un dicționar enciclopedic îi aparține lui Alexandru Gavra, profesor la „Preparandia” din Arad, care tipărește la Buda, în 1847, prima fasciculă dintr-un *Lexicon de conversație istoricesc religionariu*. Și această lucrare a fost abandonată.

Seria dicționarelor românești de neologisme începe cu lucrarea *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimite până acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai priimi d-acum înainte, și mai ales în științe*, publicat la București, în 1848, de I.D. Negulici, care cuprinde circa 6 000 de cuvinte. Al doilea dicționar românesc de neologisme este semnat de Teodor Stamati și a apărut la Iași în 1851, cu titlul *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*. Cuprinde aproximativ 4 000 de cuvinte și a fost reeditat în 1856. În 1860, E. Protopopescu și V. Popescu publică la București un *Dicționar român de ziceri străbune uzitate în limba română*, care, mult completat, a fost reeditat în 1862 cu titlul *Nou dicționar portativ de toate zicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, coprinzând și termeni științifici și literari*. O nouă ediție, refăcută, cu circa 8 000 de cuvinte, apare în 1870, numai sub numele lui E. Protopopescu, cu

titlul *Nou dicționar portativ de toate zicerile noi (radicale) reintroduse și introduse în limba română și de termeni tehnici ai științelor, literilor și arților, cu o explicație mai întinsă a termenilor de drept și economie politică*.

Alte dicționare de neologisme au publicat în această perioadă, la București, G.M. Antonescu, cu titlul *Dicționar român. Mic repertor de cunoștințe generali, coprinzând vorbe streine cu etimologia, termeni tehnici, numini proprie, noțiuni historice ș.c.l.* (1862), iar la Craiova, prin 1868, I. Bauman, cu titlul *Dicționar român portativ. Culegere de cele mai necesarie cuvinte radicale*. Un loc aparte între aceste realizări lexicografice ocupă micul *Vocabulariu de jurisprudență* redactat de Iancu M. Codrescu (Iași, 1865), constituind primul dicționar de neologisme specializat.

Operele lexicografice trecute în revistă, deși inegale ca realizare, reprezintă un document al vremii și furnizează și astăzi informații prețioase privind atestarea, circulația, semnificația și forma unor termeni din diverse domenii, ceea ce justifică consultarea acestora, pe parcursul cercetării noastre, pentru a elucida anumite probleme și a găsi răspunsuri la unele întrebări.

Studiile de specialitate (lingvistice, istorice, de istorie literară sau de istorie a culturii) consideră perioada 1780-1860 drept începutul procesului de modernizare a limbii și culturii românești și amploarea acestui proces se va desăvârși în perioada următoare, continuând până în prezent [198]. Terminologia științifică românească parcurge un proces evolutiv, în epoca 1780-1860, de la faza unor structuri învechite, rudimentare, greoaie, fluctuante, la faza unor structuri moderne, stabile, esențial latino-romanice [200].

2.2. Presa – vehicul al terminologiei științifice și tehnice

2.2.1. Apariția și diversificarea publicațiilor periodice românești. În perioada a doua a epocii moderne (1830-1860), în care se plasează faza de constituire a principalelor norme ale limbii literare unice de astăzi, pe lângă cărțile de popularizare a științei și manualele traduse, adaptate sau întocmite după modele străine, un rol enorm a jucat presa vremii „nu atât în formarea terminologiei științifice, pentru că existau în această privință manuale mai vechi, cât în difuzarea și explicarea acestor termeni pe înțelesul cititorului din epocă” [2, p. 10].

Dacă în primele decenii ale secolului al XIX-lea promotorii limbii române literare erau îndeosebi școala românească și traducerile, după 1829 acest rol îl au mai ales gazetele și revistele.

Primele publicații periodice au fost „o adevărată școală pentru acei care, în condițiile de atunci, n-au putut urma cursurile uneia obișnuite” [*ibid.*]. În acest sens, cele mai importante gazete ale

vremii au fost „veteranele presei românești” (după expresia lui Gheorghe Asachi): *Curierul românesc*, care apare din 8 aprilie 1829 (redactor Ion Heliade-Rădulescu), și *Albina românească*, al cărei prim număr vede lumina zilei la 1 iunie 1829 (redactor Gheorghe Asachi). Scopul publicațiilor era să difuzeze „îmbunătățirile și înaintirile minții omenești” în toate domeniile.

În epocă circulau și calendare românești (un fel de almanahuri sau magazine): după *Calendarul* de la Brașov, scos de Petcu Șoanul în 1733, apare *Calendariul* de la Iași, 1785, îngrijit de Paul Iorgovici, urmat de un calendar tipărit la București, în 1795, apoi văd lumina tiparului *Calendarele românești* (1806-1830) ale lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior și *Calendarul Basarabiei* (Chișinău). Este de reținut și culegerea periodică *Chrestomaticul românesc* (1820), editată de Teodor Racocce, iar *Biblioteca românească* (1821), îngrijită de negustorul Zaharia Carcalechi, se consideră prima revistă lunară în limba română. *Calendarele* au fost, de-a lungul timpului, o sursă de lectură informativă, pentru orice vârstă, abordând diverse teme expuse de cărturarii vremii (ziariști, scriitori, astronomi, medici, preoți, istorici). Cu timpul, s-a renunțat la titulatura comună și calendarele s-au specializat, apărând *Calendarul astronomicesc*, *Calendarul antic*, *Calendarul babelor*, *Calendarul basmelor*, *Calendarul nostru* (în multe variante), *Calendarul Partidului Național-Liberal* (și ale altor partide), *Calendar pentru toți românii*, *Calendarul plugarului* etc. Victor Vișinescu observa că „aceste lecturi de presă erau dintre cele mai căutate în secolul trecut” [al XIX-lea, n.n.], iar „sub textele atât de diverse apăreau nume de ziariști-editori, scriitori-editori, cărturari-editori de prestigiu, de la I.H. Rădulescu la C. Negruzzi, de la aceștia la I.L. Caragiale, B.P. Hasdeu, Al. Macedonski, M. Eminescu...” [206, p. 24]. *Albumele și almanahurile* au constituit o altă structură a presei, individualizată de cărturari, având titlu generic sau fiind definite tematic. În *Dicționarul presei românești* figurează peste 1000 de calendare și almanahuri [*ibid.*, p. 25 ș.u.].

În calendare, almanahuri și în presa periodică se introduc și se explică termeni noi, cărora li se caută, cu riscul atâtor eșecuri, încadrarea fonetică și gramaticală. „Presa, afirmă Al. Andriescu, lucrează ca un uriaș filtru, care reține toate reziduurile rezultate în timpul anevoiosului proces de îmbogățire și limpezire a limbii literare, care numără și atâtea inevitabile experiențe ratate. Limba astfel frământată va intra într-un proces de cizelare mai fin care se realizează în alte domenii. Oamenii de știință îi vor da precizia necesară și un vocabular specializat, iar scriitorii eleganță și suplețe.” [2, p. 11]

Apariția *Albinei românești* a fost vestită, la 17 aprilie 1829, de o *Înștiințare despre gazeta românească din Eși* (difuzată sub forma unei circulare litografiate), în care se prefigurau conținutul și obiectivele publicației preconizate: „Luătoriu aminte, cetitoriul gazetei ca într-o oglindă în ea vede înfățișate toate interesantele întâmplări de carile el însul atârnă, martor se face cruntelor bătălii, vede faptele, aude vorbile străluciților bărbați, se minunează de fenomenele firei, și ca un călătoriu de pre rătunzimea pământului culege folositoare pilde și învățături” [112, p. 19]. Asachi va manifesta interes pentru popularizarea științei, pledând repetat, în paginile *Albinei românești*, pentru instruirea cititorilor și urmărind, așadar, scopuri didactice și culturale: „Ea [gazeta] va cuprinde: politicești și interesante novitale din toate țările lumii, buletine de la teatrul războiului, culegeri istorice, literale, morale, filologice, acele despre folositoare aflări [descoperiri – n.n.], și mai ales adese se vor împărtăși din vrednici scriitori povățuiri despre economia câmpului...” [*ibid.*, p. 20).

Și *Curierul românesc* are un scop similar, având la 1838 subtitlul „gazetă politică, comercială și literară”. Pe paginile publicațiilor în discuție, între alte probleme, și-au găsit loc numeroase și fervente discuții despre dezvoltarea limbii române. Limba era considerată de cei mai mulți dintre cărturarii români ai epocii, indiferent că se declarau, în cultivarea ei, partizanii unui sistem sau ai altuia, conservatori sau reformatori, un principal instrument de emancipare națională [2, p. 53]. Heliade pleda pentru dezvoltarea limbii române și prin traduceri, fiind convins că „limba se îmbogățește prin traduceri și se întinde în toate laturile orizontului științei și, făcându-se capabilă a exprima orice cugetare, va deveni limba viitorului României și se va înfățișa splendidă și radioasă literaturii naționale” (apud Hangiu 1987, p. 101-102).

Este bine cunoscută disocierea lui Ion Heliade-Rădulescu între „limba științelor sau a duhului” și „limba inimii sau a simțimentului” (prima scrisoare către Negruzzi), distincție dezvoltată în articolul *Pentru limba românească*: „Limba este mijlocul prin care ne arătăm cunoștințele și cugetările noastre, și prin urmare cu cât unui om i se întind și i se înmulțesc cunoștințele cu atâta i se înmulțesc și zicerile prin care își numește ideile sale. (...) Noi până astăzi atâtea ziceri sau numiri avem în limba noastră după câte meșteșuguri sau științe ne era cunoscute, și cu cât se vor înmulți cunoștințele noastre cu atâta și limba se va îmbogăți” (*Curierul românesc*, IV, 1832, p. 72).

Heliade afirma că pentru realizarea unei „limbi generale” (în condițiile diversificării diatopice a vremii) trebuie urmat modelul limbii vechilor cărți religioase: „Limba noastră teologhicească este formată pretutindenea în acelaș tipar. Dacă această limbă sfințită și primită de toți va fi de model primită fieștecăruia român, negreșit că nimenea nu se va putea rătăci nici după dialectul țării sale de

naștere, nici după limbele străine ce au învățat, și prin urmare am avea deobște o aceeași limbă literară” (*Literatura*, darea de seamă asupra sărbătoririi Colegiului Național, *Curierul românesc*, 7 decembrie 1833). Această supunere față de modelul cărților bisericești va înceta când este vorba de limbajul științific sau de alte varietăți stilistice care presupun o neîncetată îmbogățire a vocabularului, cu condiția, asupra căreia insista Heliade, de a nu produce abateri de la sistemul moștenit al limbii române: „Ci fieștecare îndeletnicindu-se în cutare știință sau meșteșug și făcându-și limba științei și meșteșugului său, îmbogățind limba cu termenii cei noi sau împrumutați de unde se cuvine sau împreună croiți după geniul limbei, să nu se abată din idioma ei și din formele ei sau tipurile cele neșmutate” (*ibid.*), idee reluată și în *Albina românească* (X, nr. 12, 9 februarie 1839, p. 45): „Fondosul limbei noastre, ce pe aiure să caută, să află în sfânta scriptură, ce este de toți românii înțăleasă...”.

Atunci când se referă la „limba științelor sau a duhului”, *Albina românească* pledează pentru „întrebuințarea cuvintelor tehnice dupre pilda tuturor națiilor civilizate” (XIX, nr. 3, 1 ianuarie 1847, p. 11). Paginile publicației găzduiesc ample dezbateri privind originea și unitatea limbii române, modelele de urmat, dar și necesitatea cultivării și îmbogățirii limbii cu noi cuvinte (inclusiv termeni). Este relevant în acest sens articolul *Neologie* (*Albina românească*, XX, nr. 15, 19 februarie 1848, p. 59), în care se afirmă că „niciuna din științe și meserii n-au agiuns încă la deplinătate. Toată sfera cunoștinței omenești țintește din zi în zi a se perfecționa și limba, ca organul ei, urmează acestei disvolvări repede”. Publicația recunoaște că limba științei și a tehnicii reclamă numeroase împrumuturi din limbi străine, iar acolo unde e posibilă crearea cuvintelor noi în interiorul limbii române, fenomenul nu trebuie forțat, deoarece prea marea încredere în „urzire a cuvintelor nouă numai din limba română” a generat exemple ridicole: *apăduc, feritun, caldo-măsur, trilunie* (*ibid.*, p. 60). Evoluția ulterioară a limbii române literare a repudiat definitiv unele curiozități lingvistice rezultate din concepțiile conservatoare și puriste ale publicațiilor epocii, reținând ceea ce era realmente valoros dintr-o activitate mai îndelungată.

Față de alte publicații periodice cu același profil, *Albina românească* și *Curierul românesc* își fac un merit mare și din preocuparea de a răspândi cunoștințe științifice elementare în diverse domenii: invenții tehnice, progrese în știință și tehnică, descoperiri, călătorii. Popularizarea progreselor în știință și tehnică se face cu mijloace specifice presei, în informări cvasireportericești asupra unor probleme de geografie (economică, fizică), demografie, statistică etc. În toate domeniile rămâne vizibilă întotdeauna grija de a împăca curiozitatea cititorilor cu nevoia de a-i instrui, fie că este vorba numai de

un fenomen care zguduia pentru moment opinia publică (eclipse, cutremure, inundații etc.), fie că este vorba de fenomene sau descoperiri care depășeau, prin caracterul lor excepțional, evenimentul la ordinea zilei sau rubricile de curiozități științifice. Toate aceste articole devin mijloace excelente de difuzare a terminologiei științifice și tehnice în domenii din cele mai variate. Primele noastre gazete, care „nu s-au sfiit niciodată să se substituie școlii”, după cum declară atât Heliade, cât și Asachi, au reușit să înlesnească accesul cititorilor la cartea științifică [*ibid.*, p. 72-73].

Astfel, *Albina românească* din 26 iunie 1832, la rubrica *Varietăți*, găzduiește o descriere a unui fenomen bizar, care s-ar fi produs în Franța: „Un fenomen extraordinar s-au însemnat la Valencin în Franța de miazăzi: în două albătorii [fabrici de nălbit] departe una de alta de 300 stânjani, pânzile s-au făcut roșă ca cum s-ar fi moët în sânge. Toate observațiile [cercările] făcute asupra apei au dat încredere că nici un acțid [acrime ce ar fi putut roși] nu era în ea. S-au însemnat înse că această de sine văpsire cu încetarea holerei nu s-au mai în[n]oit” (AR, 1832, nr. 50, p. 200). În același număr al gazetei se descrie o invenție tehnică, o *mașină de frământat aluatul*: „În nici o țară mașinile nu pot fi așa de folositoare ca la noi, unde este lipsa de lucrători, pentru care multe bune întreprinderi sunt înapoete. Acel carile au avut prilej a privi în piterie ostenitoarea frământare a aluatului de pâne, făcută de mâna oaminilor, fără îndoială mare îndatorire va simți urzătorului acestei mașine, prin care lucrul, vătămător sănătăței pitarilor, acum cu agiutoriul puterilor mehanice, mult mai nemerit și mai curat se poate împlini. (...) Pentru prubuirea mașinei s-au fost luat 189 funturi de făină, așezându-se în mașină dospeala, și turnându-se făina și cuviincioasa apă, au început a se roti chilindrul [vălătucul] mașinei, și în 12 minute operația frământatului au fost gata” (AR, 1832, nr. 50, p. 200).

Publicația informa și despre anumite fenomene naturale: „În 19 dechem. trecut s-au văzut în Svițera un fenomen [arătarea fizică] îndestul de rar a omătului lucitori ca fosfor, prin care să părea că satele de pin pregiur ardea. Plutașii, care ducea pe lac o luntre încărcată cu pae, nu puțin s-au fost spăriet, văzând mai întâi pălăria unuia dintr-înșii, apoi straila și în urmă paele, acoperindu-să ca de o materie arzătoare, și când aștepta a lor peire, piste 5 minute s-au văzut mântuiți de cumplita lor spaimă” (AR, 1837, nr. 6, p. 30); „Mercuri în 22 Iuni s-au observat de la Eși un fenomen numit *tromba pămintească*. La 4 ceasuri după amiazi, fiind cerul în[n]ourat, s-au văzut la apusul politiei cam deasupra lui Târgu-Frumos, un turbilon [vârtej] înformându-să ca un sul negru și coborându-să cătră pământ cu un vârf amenințitor. Aninat de nouri, ce să îndesa, acest turbilon să mișca în curs de câteva minute ca un conu (forma căpăținei de zahar) răsturnat, de înălțimea a tot orizonul. A sa bazis, ce să agiungea cu nouri, era tunecată, iar vârful de gios era preveziu. În urmă tromba au

detunat cu vuet și s-au perdut în o fortună ploioasă. (...) Fortuni urmate două zile dea rând și loviturile de tunet și fulger au statornicit de nou electricitatea în ecvilibriu și au curețit aerul” (AR, 1838, nr. 52, p. 224).

În progresul culturii, presa joacă un rol substanțial. Rând pe rând, pe lângă *Albina* și *Curierul*, apar o serie de publicații periodice oficiale, semioficiale și neoficiale, cu un caracter foarte variat: administrativ, politic, comercial, literar etc. În afara *Buletinului*, *gazetă administrativă* (București, 1832), menționăm, pentru Țara Românească, publicațiile lui Heliade: *Gazeta Teatrului Național* (1835-1836), *Muzeul național, gazetă literară și industrială* (1836-1838), *Curier de ambe sexe, jurnal literar* (1836-1847), *Curiosul, gazetă de literatură, industrie, agricultură și noutăți* (1836-1837, redactor Cezar Bolliac), *România* lui F. Aaron și G. Hill (1838), primul cotidian românesc, *Vestitorul românesc* (1843-1857), „gazetă semiofițială” (redactor Zaharia Carcalechi), *Mozaicul* (Craiova, 1838-1839), redactat de Constantin Leca, și publicațiile lui 1848: *Pruncul român*, *Poporul suveran*, *Constituționalul și România*.

În Moldova, pe lângă *Buletin, foaie oficială* (1833-1859), apar o serie de publicații dirijate de cercul lui Asachi sau Kogălniceanu: *Alăuta românească* (1837), suplimentul literar al *Albinei*, *Icoana lumii, foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor* (1840), *Dacia literară* (1840), *Spicuitorul moldo-român, foaie științifică, literară și industrială* (1841), *Propășirea, foaie științifică și literară* (1844). Observăm că în Moldova, spre deosebire de Muntenia, preocupările literare și pentru popularizarea științei și culturii sunt mai susținute în paginile acestor periodice, ceea ce este evident chiar în subtitlurile menționate („foaie științifică”).

Peste munți, apare în 1837 la Brașov *Foaia Duminicii spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe*, iar cele mai importante publicații din prima jumătate a secolului al XIX-lea sunt *Gazeta de Transilvania*, care apare din 1838, și periodicul cu preocupări mai variate, științifice și literare, *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (1838-1865), ambele editate și îngrijite de George Bariț tot la Brașov.

Publicațiile periodice se specializează tot mai mult și se profilează gazete politice și de informare, reviste literare, publicații cu caracter științific sau specializat, cum ar fi *Universu(l)*, editat de Iosif Genilie la București (1845-1848); *Isis sau Natura, jurnal pentru răspândirea științelor naturale și esacte în toate clasele* (București, 1856-1859, prima serie), sub redacția lui Iuliu Barasch; *Foaie comercială, industrială și iconomică* (București, 1839), editată de Zaharia Carcalechi; *Foaie pentru agricultură, industrie și negoț* (Iași, 1840), editată de Mihail Kogălniceanu; *Învățătorul satului* (București, 1843-1852; din 1849, *Foaia satului*), editat de

Petrache Poenaru, apoi de Nicolae Bălcescu și ulterior iar de Poenaru; *Povățuitorul sănătății și a economiei* (Iași, 1844-1845), editat de medicii C. Vârnav, Gh. Cuciureanu și Anastasie Fătu; *Învățătorul poporului* (Blaj, 1848), editat de Timotei Cipariu; *Instrucțiunea publică* (București, 1859-1861), editată de A.T. Laurian; *Agronomia, diurnal de agricultură și economie rurală* (București, 1859-1861); *Medicul român* (București, 1859-1861); *Amicul școlii* (Sibiu, 1860-1861).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cele mai semnificative publicații periodice sunt *Românul* lui C.A. Rosetti (1857-1885), *Timpul*, oficiosul Partidului Conservator, devenit celebru datorită exclusiv colaborării unor scriitori de seamă (Eminescu – 1877-1883, Caragiale, Slavici), *Voința națională* (1884), *Epoca* (1885), *Adevărul* (1888, fondat de Alex. V. Beldiman), *Contemporanul* (Iași, 1881-1891).

2.2.2. Difuzarea și explicarea termenilor în presă. Cele peste șaptezeci de periodice apărute în primele trei decenii de activitate publicistică românească reprezintă calea principală prin care au pătruns în limba română mii de neologisme, multe dintre care sunt termeni tehnici și științifici, presa fiind și mijlocul de asimilare și adaptare a acestora. Putem constata că două probleme importante concentrează energiile cărturarilor români din secolul al XIX-lea în ceea ce privește limba literară: (a) îmbogățirea vocabularului cu termeni impuși de dezvoltarea științelor, tehnicii și culturii și (b) stabilirea unor norme fonetice și gramaticale unice. Contribuția presei, în ambele direcții, este substanțială, cu toate că se întâlnesc încă numeroase oscilații fonetice și gramaticale.

Presa românească, cu un profil foarte variat, mai ales în primele decenii de existență, a fost un factor semnificativ în modernizarea lexicului limbii literare. Coloanele gazetelor românești din perioada cercetată sunt împânzite de numeroase neologisme, din diverse sectoare, glosate în cuprinsul articolelor sau în subsolul paginilor. Glosarea era determinată de grija redactorilor de cititori, care întâmpinau dificultăți în înțelegerea unor articole. *Albina românească* menționa în acest sens: „Nu este la noi persoană carea să nu laude așăzământul gazetei carile este aducătoare unui șir necurmat de novitale și de istorisiri curioaze, dar totodată să aud unii zicând că nu înțeleg bine gazeta, aflând în ea oarecare cuvinte străine” (1833, nr. 5, p. 21). Semnalând că a existat poate „o râvnă prea timpurie pentru neologhizm”, în aceeași însemnare se arată că „de mult redacția, întru alcătuirea foei să povățuiește de cea mai mare cumpenire, întrebuițând numai la nevoie cuvinte împrumutate, pe carile le și tâlcuiește”. Fiind conștientă de faptul că „zicerile cele tehnice (a meșteșugului) și noima acestori științe sunt acele care, pricinuind cetitorului nedumerire, îl lipsesc de dorita mulțămire”, redacția *Albinei* se va strădui să publice cât mai multe articole de popularizare

a științei, în cele mai diverse domenii. *Curierul românesc* și *Gazeta de Transilvania* manifestă același interes pentru difuzarea terminologiei științifice, chiar dacă numărul articolelor de popularizare a cuceririlor științei și tehnicii moderne este mai mic [2, p. 85].

Astfel, găsim în gazetele vremii termeni cum sunt *aeronautică* (CR, 1840, nr. 9, p. 34), *aeroplutitorul* (AR, 1837, nr. 63, p. 269), *anatomic* (AR, 1829, nr. 48, p. 191), *atmosfera* (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *botanic* (AR, 1829, nr. 5, p. 19), *emisfere* (AR, 1829, nr. 5, p. 19), *fizică* (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *mașină* (CR, 1829, nr. 60, p. 257), *mnemotehnic* (AR, 1842, nr. 32, p. 125), *paralelă* (AR, 1829, nr. 5, p. 18), *piroscaf* (AR, 1834, nr. 16, p. 69), *telescop* (AR, 1844, nr. 91, p. 370) etc.

De cele mai multe ori termenii noi sunt explicați în paranteze: *barometru* (greomesor) (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *gazul* (sau aerul apei) (AR, 1829, nr. 7, p. 28), *insecte* (mici vietăți) (AR, 1829, nr. 48, p. 193), *insulă* (ostrov) (CR, 1832, nr. 76, p. 294), *locomotiv* (mișcător din loc) (AR, 1839, nr. 41, p. 164), *termometru* (caldomesor) (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *vulcani* (munți focovărsători) (AR, 1837, nr. 71, p. 300), *ratifica* (întări) (AR, 1832, nr. 66, p. 263), *contribuție* (dare, dajde, bir) (GT, 1838, nr. 3, p. 10), *apoplexie* (damla) (AR, 1832, nr. 50, p. 200), *bilanț* (cumpănă) (GT, 1838, nr. 4, p. 16) etc.

Notarea în paranteze a unui echivalent mai vechi sau a unui calc ori alăturarea termenilor noi de sinonime cunoscute este însoțită în unele cazuri de citarea unor definiții și explicații detaliate: „*dramă* să zice povestire poeticească care să joacă pe teatru” (GT, 1838, nr. 6, p. 22); *telegraf* „un instrument prin carele cu minunată iuțală se împărtășesc din loc în loc veștile și poruncile” (AR, 1829, nr. 11, p. 43); „*ipotecă* să zice o avere stătătoare, care o leagă cineva la creditor” (GT, 1838, nr. 3, p. 9), „*sistema de monopol* să zice, când cineva numai singur vre să aibă privilegii (slobozenie) de neguțătorie” (GT, 1838, nr. 4, p. 16).

Presa a contribuit și la înlocuirea calcurilor lingvistice prin împrumuturi directe în limba română literară. Astfel, dacă până la 1840 se mai întâlnesc, alături de împrumuturi directe, unele calcuri: *brâul pământului* „ecuator” (AR, 1829, nr. 5, p. 19), *Casa păstrătoare – Sparkasse* „casă de economii” (GT, 1838, nr. 3, p. 9), *mergere înainte* „progres” (GT, 1839, nr. 7, p. 25), *naufrângere* „naufragiu” (AR, 1841, nr. 58, p. 138) etc., după această dată termenul de largă circulație în limbajul presei este numai împrumutul direct, iar formațiile perifrastice care îl imitau apar izolat, ca simple curiozități lingvistice [2, p. 87-88].

Primele publicații periodice, în special *Curierul românesc* și *Albina românească*, manifestau grijă pentru difuzarea și „deslușirea” termenilor administrativi noi, care veneau să substituie sau să întregască fondul vechi, explicându-i frecvent în paranteze sau în subsolul paginii: *administrație*

(ocârmuire) (AR, 1829, nr. 10, p. 39; CR, 1829, nr. 65, p. 275), *amplouiat* (CR, 1834, nr. 29, p. 59), *audiință* (CR, 1839, nr. 138, p. 487), *autoritățile locale* (AR, 1848, nr. 98, p. 391), *comisar* (GT, 1846, nr. 20, p. 357), *comisia urbarială* (GT, 1846, nr. 90, p. 357), *decret* (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *dispoziție* (AR, 1834, nr. 88, p. 343), *edict* (GT, 1838, nr. 10, p. 40), *firmanul de investitură* (CR, 1842, nr. 85, p. 338), *fisc* (GT, 1838, nr. 12, p. 48), *caimacan* (AR, 1829, nr. 6, p. 22), *cinovnic* (CR, 1834, nr. 29, p. 61), *delă* (CR, 1839, nr. 52, p. 207), *gubernie* (AR, 1829, nr. 3, p. 19), *instituțiile (așăzământurile)* (CR, 1829, nr. 65, p. 275), *investitura (caftanul)* (AR, 1829, nr. 10, p. 39), *interimară (țititoare de loc)* (CR, 1844, nr. 42, p. 165), *mădularii sfatului administrativ* (AR, 1834, nr. 63, p. 250), *mehmedariul* (AR, 1834, nr. 23, p. 93), *miliția* (AR, 1834, nr. 36, p. 140), *Ministeria Interesurilor Străine* (AR, 1837, nr. 51, p. 221), *municipalitate* (CR, 1839, nr. 51, p. 201), *otnoșenie* (CR, 1839, nr. 52, p. 207), *prefecți (ocârmuitori)* (CR, 1831, nr. 49, p. 189), *raia* (R, 1838, nr. 159, p. 633), *raport* (AR, 1829, nr. 5, p. 18), *vel vornic* (CR, 1834, nr. 47, p. 103), *logofăt de pricinile streine* (AR, 1829, nr. 56, p. 219), *berat* (CR, 1843, nr. 76, p. 265) ș.a.

Se observă în seria termenilor citați un strat foarte vechi (*logofăt, vel vornic*), la care se adaugă termenii pătrunși odată cu administrația otomană (*berat „diplomă”, caimacam, firman, raia, mehmedar „funcționar atașat pe lângă un înalt demnitar străin”*), termenii de origine rusească (*cinovnic, delă „pricină, proces”, gubernie „provincie”, otnoșenie „raport”, sprafcă „anchetă”*) sau de origine romanică, însă pătrunși prin filieră rusească (*miliție*) și, în sfârșit, împrumuturile directe de termeni administrativi din limbile romanice, în special din franceză: *autoritate, decret, municipalitate, prefect, raport* etc. Astfel, presa reprezintă un factor important de difuzare și de tălmăcire a împrumuturilor recente și de izolare a elementelor vechi din limbajul administrativ.

Unele elemente lexicale de origine rusă au fost impuse de *Regulamentul organic*, însă au fost depășite rapid de împrumuturile mai noi. *Curierul românesc* semnalează că unii termeni administrativi sunt circumscriși să circule doar în sfera cancelariei: „Zicerea de *sprafcă* să urmeze de obște numai prin canțalarii” (CR, 1839, nr. 52, p. 206). Sub presiunea unor elemente mai noi și mai adecvate spiritului limbii române, popularizate de presă, în curând astfel de termeni au fost eliminați și din cancelarie, împreună cu lexemele mai vechi.

Pe lângă terminologia științifică, tehnică și administrativă (fixată mai ales prin intermediul manualelor, dar și al periodicelor), publicațiile epocii au pus în circulație și terminologia politică, din care cităm câteva exemple: *balotaj* (GT, 1839, nr. 20, p. 7), *clasă* (CR, 1839, nr. 51, p. 204), *congres* (CR, 1829, nr. 61, p. 260), *emigrant* (GT, 1843, nr. 88, p. 351), *democrație* (CR, 1848, nr.

23, p. 92), *dictatură* (GT, 1838, nr. 21, p. 51), *esil* (GT, 1845, nr. 70, p. 279), *libertate* (CR, 1843, nr. 24, p. 96), *libertatea teascului* (slobozenia de a tipări) (GT, 1839, nr. 41, p. 167), *insurecție* (răscoală) (AR, 1829, nr. 10, p. 39), *meeting* (CR, 1843, nr. 60, p. 183), *nonconformiști* (niște partizani politicești) (GT, 1838, nr. 10, p. 38), *oponent* (GT, 1846, nr. 81, p. 321), *parlament* (adunarea țării) (GT, 1838, nr. 2, p. 7), *partid* (CR, 1832, nr. 41, p. 162) și *partidă* (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *proletari* (GT, 1848, nr. 91, p. 374), *revoluție* (AR, 1829, nr. 2, p. 7), *sistemă reprezentativă* (CR, 1843, nr. 93, p. 344), *supremitate* „supremație” (GT, 1834, nr. 61, p. 241), *terorism* (CR, 1844, nr. 27, p. 107), *vot* (glas) (AR, 1834, nr. 26, p. 108), *votație* (CR, 1844, nr. 47, p. 185).

Și în domeniul terminologiei politice publicațiile au grijă de a explica cititorilor noile lexeme: „*radicalii* sunt o facție aplecată spre republică” (GT, 1838, nr. 2, p. 7); *proletari* „purtători de cele mai mari greutate” (GT, 1843, nr. 96, p. 384), „*Manifest* să zice declarația, adică vestirea unui guvern, făcută în scris, prin care să desvinovățește arătând pricinile vreunei trebi grele ce are să o isprăvească” (GT, 1839, nr. 27, p. 107) etc.

Grija pentru indicarea sensului neologismelor se manifestă în special în primii ani de funcționare a presei și descrește cu timpul, ceea ce a provocat unele nemulțumiri ale cititorilor, la care *Gazeta de Transilvania* dă o replică: „A esplica zicerile până acum necunoscute: care, domnilor? Altele sunt necunoscute ardelenilor și ungurenilor, altele muntenilor și iarăș altele moldovenilor. Adaogă la acestea mulțimea lătinismelor ce se grămădesc în stilurile noastre de câțiva ani încoace. De vei sta a face tot stelițe, parenteze și perifraze, jurnalul ți se preface în frazeologie și lecsicon, prin care vom ajunge la batjocura străinilor. (...) Cu toate acestea noi totuș ne facem datoria oriunde simțim neapărată trebuință” (GT, 1843, nr. 60, p. 240). Astfel, începând cu deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea, glosarea termenilor noi nu mai este masivă, ci sporadică.

Primele publicații românești au jucat un rol deosebit de important nu numai în difuzarea terminologiei științifice, administrative sau politice, ci și în adaptarea corectă a împrumuturilor. În acest sens, *Curierul românesc* depășește atât *Albina*, care renunță mai greu la unele forme învechite, cât și *Gazeta Transilvaniei*, în paginile căreia pot fi observate influențe germane sau maghiare [2, p. 94].

2.3. Concluzii la capitolul 2

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, începe un proces de dezvoltare intensă a diverselor domenii ale științei românești, care determină *traducerea* unor texte din diferite domenii și apariția unor prime lucrări științifice originale în limba română. Primele terminologii erau

constituite din două componente: *populară* și *savantă* sau numai din cuvinte împrumutate ori obținute prin calchierea/traducerea neologismelor reținute din lucrările folosite ca model sau izvor.

Intensificarea traducerilor de texte tehnice (științifice) în limba română în secolul al XIX-lea implică o avalanșă de termeni noi, inițial glosați (prin sinonime populare, calcuri și perifraze), activitate urmată de elaborarea primelor dicționare de neologisme (și, implicit, de termeni).

Jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se caracterizează prin constituirea unor limbaje specializate și utilizarea unor autentice terminologii de specialitate, aflate în faza incipientă de dezvoltare. Influențele străine se perindă de-a lungul câtorva decenii: rusă, sârbă, neogreacă, apoi germană, maghiară, latină, italiană, iar în primele decenii ale secolului al XIX-lea se traduce masiv din limba franceză, se reduce numărul de calcuri și crește numărul de neologisme (împrumuturi directe).

Terminologia domeniilor analizate (în faza de constituire) reprezintă o dovadă că în spațiul românesc, la începutul secolului al XIX-lea, se poate vorbi deja despre *nuclee de termeni*. Comparând evoluția unor terminologii românești aflate la începuturi, am constatat că *fiecare domeniu se dezvoltă în ritmul său*, independent de alte domenii, iar gradul de dezvoltare al unei terminologii este în relație cu *socializarea științei* corespunzătoare. În perioadele de formare a unor domenii de cunoaștere, terminologiile acestora se impun preponderent *prin texte*. Astfel, *traducerea specializată reprezintă un factor care a stimulat crearea terminologiilor românești*.

3. TERMINOLOGII ROMÂNEȘTI: PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ. DIMENSIUNEA PARADIGMATICĂ

Argumente și repere. În cercetarea limbajelor specializate se observă pregnant că toate schimbările de profunzime dintr-un domeniu științific se reflectă în primul rând în inovațiile terminologice. Un studiu asupra terminologiei științifice este incomplet dacă, în analiza corpusului de termeni, nu se pleacă de la datele istorice ale unei epoci, de la condițiile sociale, economice și culturale, pentru a putea fi găsite motivațiile cele mai plauzibile privind apariția unor lexeme, structurarea complexă a limbajului specializat, dinamica termenilor (modernizarea formelor sau mobilitatea denotativă) etc.

În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm parcursul terminologic al unor domenii de cunoaștere – constituire, dezvoltare, stabilizare, difuzare, dinamică – ținând seama de reperele istorice relevante și bazându-ne pe textele și dicționarele cele mai reprezentative din epocile cercetate. Domeniile au fost selectate în funcție de *socializarea* științelor analizate, adică de ponderea și prezența în societate a acestora. Am luat în calcul și evitarea dublării unor cercetări. Așa cum există studii consistente privind terminologia religioasă [181], filosofică [142], matematică [185], medicală [101], juridică [175] și [169], informatică [191], militară [189], de management [49], de marketing [59], am căutat să alegem domenii mai puțin cercetate sau abordate din alte perspective decât cea a terminologiei „*externe*” [v. 37].

Astfel, am optat pentru *economie* și *educație* ca domenii cu tradiție, bine socializate, cu un impact substanțial asupra activității cotidiene a fiecărui om, cu o evoluție – în limba română – de peste două secole.

3.1. Relația lingvistic – extralingvistic și dezvoltarea conceptuală a terminologiei economice

3.1.1. Premise ale dezvoltării domeniului. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea ies în evidență câteva scrieri (relativ) originale și traduceri încadrabile în categoria *literatură agrară* sub formă de manuale, cărți de popularizare, „povățuiri” sau „învățăături”, adresate țăranilor în scopul stimulării interesului lor pentru ameliorarea sistemelor agricole și obținerea producției cerealiere cerute de piață, de sporirea populației urbane ș.a. Astfel, au fost tălmăcite și/sau adaptate pe înțelesul poporului lucrări scrise în diferite limbi (neogreacă, germană, italiană, sârbă), o anumită răspândire având așa-numitele *economii de câmp*, „învățătura

care arată cum trebuie lucrat pământul ca să sporească cât ne sunt spre hrană, spre îmbrăcăminte și spre alte folosuri” [Gheorghe Șincai, apud 105, p. 8-9].

Ca și în alte domenii, cărturarii români iluminiști, legați de viața rurală prin origine și loc de activitate, s-au implicat viu în procesul de înnoiri. În 1785, doctorul Ioan Piuriu-Molnar pune „cu râvnă” înaintea „întregului popor român” lucrarea *Economia stupilor*, tipărită la Viena și considerată primul tratat românesc de economie [152, p. 110-114]. Scrisă „ca să se deprinză și alții după temeiurile cele încuviințate ale aceștii desfătătoare economie și folositoare fieștecăruia casnic”, cartea își propune să combată unele practici depășite sau păguboase pentru stupari, printre care și obiceiul de a ucide albinele din știubeie pentru a le lua mierea și fagurii. Terminologia apicolă folosită de Molnar este cea populară în Transilvania. Totuși, „pentru lipsa și scăderea cuvintelor în limba rumânească”, autorul a împrumutat și câteva cuvinte din limbi străine, printre care *economie*, *materie* „substanță, material”, *practic* (și *practicesc*), *teorie*, *teoretic* (și *teoreticesc*), împrumuturi din latină, germană sau franceză [198, p. 39]. În 1796, Dimitrie Tipograful Râmniceanul, „îndemnat... ca un iubitor al neamului” său, publica la București (sau la Râmnic) [198, p. 40]. *Oarecari secreturi ale lucrării pământului și ale meșteșugului sădării, tălmăcite dintru o carte a unui dascal vestit și iscusit în meșteșugul lucrării de pământ, adecă al plugului*. Nu se cunoaște nici autorul, nici traducătorul scrierii.

Lucrările de economie rurală menționate au creat premisele pentru literatura economică a secolului al XIX-lea, deschisă cu *Povățuire către economia de câmp, pentru folosul școalelor românești celor din Țeara Ungurească și din părțile ei împreunate* (Buda, 1806), o prelucrare a lui Gheorghe Șincai după un manual elementar german, „veritabil tratat de agronomie și economie românească” [95, p. XXII]. Peste un an apare, de asemenea la Buda, *Carte de mână pentru bine-orânduia economie, lucrarea câmpului și pentru plămădirea și pândirea a vitelor și păsărilor celor casnice, spre marea treabă a plugarilor celor românești*, o traducere din sârbă realizată de Grigore Obradovici. În Moldova este publicată lucrarea lui Manolache Drăghici *Iconomia rurală și dumesnică seau învățătură pentru lucrarea pământului și îmbunătățirea gospodăriei de câmp și de casă culese din cărți în limbi străine* (Iași, 1834), apoi *Dascaul agronomiei sau mânăducătorul practic în toate ramurile economiei* de Leon Filipescu (Iași, 1844, traducere din germană după Schlipf). La București apare un *Manual de economie casnică* (1846) de Ioan Penescu. Dintre contribuțiile lui Ion Ionescu de la Brad, prezintă interes în contextul lucrării noastre scrierea *Ferma-modelă și Institutul de agricultură în Moldavia* (Iași, 1847), în care apar

termenii *administrație*, *administrator* (de fermă), *bilan* „bilanț”, (fermă) *experimentală*, *exploatație* (a unui teren) [198, p. 50]. O scriere consistentă apare în 1850 la București: *Curs elementar de agricultură și de economie rurală*, traducere din franceză după F.V. Raspail de Ioan Brezoianu.

3.1.2. Delimitarea și definirea domeniului. Tendințele de specializare. Domeniul este, în sens larg, o disciplină sau o știință din câmpul cunoașterii umane. În sens restrâns, domeniul este vocabularul asociat unei anumite discipline sau unei sfere de activitate, unei practici sociale determinate. François Rastier [347] consideră **domeniul** un tip de clasă lexicală situată într-o ordine crescătoare ca întindere. S-a afirmat că „nu există nicio demarcație absolută între limba generală și specială” și că „limitele dintre domenii nu sunt stricte” [188, p. 76]. Considerăm un indicator de domeniu **mărcile diastratice** utilizate în dicționarele generale ale unei limbi [21]. **Domeniile** se plasează în tipologia mărcilor diastratice sub factorul stil funcțional al limbii și în cadrul acestuia sub marca („științific”) [21, p. 29]. Problema **subdomeniilor** este complexă, iar relația **domeniu – subdomeniu** poate apărea uneori arbitrară, în condițiile evoluției științifice permanente, când se nasc domenii noi, desprinse din alte domenii sau ca rezultat al interdisciplinarității. Drept urmare, domeniile și subdomeniile pot fi ierarhizate după diverse criterii. De exemplu, aplicând drept criterii esențiale disciplinele de învățământ, manualele școlare și traducerile [52], se pot obține informații utile privind textele economice.

Titlurile scrierilor trecute în revistă, dar și analiza unor texte sugerează că în primele decenii ale secolului al XIX-lea domeniul **economiei** încă nu este bine delimitat în spațiul românesc, termenul *economie* (cu varianta *iconomie*) fiind utilizat în sintagme fie ca un subdomeniu al **agriculturii** (*economia stupilor*, *economie rurală*, *economie de câmp*), fie ca un domeniu corelat cu aceasta (*agricultură și* [subl. n.] *economie rurală*) sau ca un domeniu interdisciplinar.

Epoca la care ne referim este marcată de faptul că, după Pacea de la Adrianopole (1829), este înlăturat monopolul turcesc asupra comerțului extern al Țării Românești și al Moldovei, ceea ce sporește volumul exportului de mărfuri românești, între care cerealele ocupă un loc important. Apare o preocupare a moșierilor și a arendașilor de a produce cât mai multe cereale-marfă prin extinderea terenurilor cultivate, dar și prin aplicarea unor noi metode de lucru și mijloace tehnice mai avansate. Interesul pentru intensificarea producției agricole se constată și în Transilvania, unde este stimulat de politica de dezvoltare economică și culturală a imperiului austriac. Astfel, în societatea feudală apar primele elemente ale *economiei de piață* și primii termeni asociați acesteia. În noul context socioeconomic, este explicabilă interdependența economie-agricultură, ca factor extralingvistic de

luat în seamă în delimitarea domeniului economic și în constituirea nucleului terminologiei economice în secolul al XIX-lea, într-o țară predominant agrară, însă nu mai puțin semnificativ este și factorul lingvistic, observabil în textele și dicționarele epocii.

Termenul *economie* (lat. *oeconomia*, fr. *économie*, ngr. *oikonomia*) este atestat pentru prima dată în limba română scrisă, conform unor surse (Chivu *et alia* 1992), în 1734. În afara lucrărilor sus-menționate, *economie* apare în *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, manuscris de pe la 1810 de Gh. Șincai (p. 151), *Albina românească* (1829, p. 166), *Dietetica* de P. Vasici-Ungurean (1831, p. 50), *Calendar pentru poporul românesc* (1847, p. 40) ș.a. Varianta *iconomie* este atestată în *Această cărticică ce acum întâiași dată s-au tipărit și s-au tâlmăcit după limba leșască pre limba rumânească, care cuprinde întru sine multe lucruri spre folosul a toată obștea* (1806, traducere de G. Vinețchi, p. 46), *Învățături de multe științe* de Polizoii Contu (1811, traducere din greacă, p. 97), *Albina românească* (1829, p. 10), *Istoria naturală* de J.Ch. Cihac (1837, p. 46), *Manual de istoria naturală* de Th. Stamati (1841, p. 82), *Calendar pentru poporul românesc* (1856, p. 12).

Consultând dicționarele vremii, observăm că *economie* este consemnat deja în *Lexiconul de la Buda* (1825, realizare a Școlii Ardelene). În *Vocabular francezo-românesc* (Poenar 1840), termenul *economie* are drept sinonime „orânduială, regulă”; autorul explică și sintagmele *economia câmpului* „administrația moșiilor” și *economie politică* „știința în care se vorbește despre chipul prin care se îmbogățește o națiune sau un stat și arată ce fel să se împartă și să se cheltuiască bogățiile sale”. Dicționarul înregistrează și lexemul *economică*, influențat de forma franceză *economique*: „o parte din filosofia morală, care privește la cârmuirea unei familii, a statului șcl.”. Din aceeași familie lexicală, sursa atestă adjectivul *economic* „ceea ce privește la economia sau la ținerea unei case; ceea ce împuținează cheltuielile” și substantivul *economist* „scriitor care scrie mai cu seamă despre economia politică”. Protopopescu 1870 consemnează termenul *economie* cu semnificația „regula, îngrijirea unei case; ceea ce se pune la uă parte” și două sintagme: *economia politică* „știința care arată cum se produce, se distribuie și se consumă avuția”; *economia rurale* „îngrijirea câmpului, știința agriculturii”.

În dicționarul lui Costinescu (1870), sensul de bază al termenului *economie* este „ordina, regula que se ține în cheltuellele unei case”, iar sensul figurat, „armonie în diferitele părți ale unui tot”, ilustrat prin exemple: „*economia universului, economia corpului omenesc, unui discurs* etc.”. Articolul lexicografic inserează în continuare alte sensuri: „*Economia domestică: căpuierea quellor*”

necesarie casei. – *Economia rurală*: arta de a administra veniturile unei moși. – *Economia rustică*: arta de a cunoaște toate obiectele folosite la lucrarea pământului, de a și le procura, de a le păstra și întrebuința cu folos. – *Economia politică, Economia socială, Economia publică* sau *generală*: știința care are de obiect să considere legile organizației societăților omenești și de a căuta mijloacele care pot face aceste societăți fericite și puternice”. La sintagmele definite, lexicograful adaugă „*Economia animală*” (explicată ca „adunarea părților care constituie animalele, pe om etc.”) și „*Economia vegetală*” („organizația vegetalelor”), încheind articolul cu „*Economie*: funcțiunea, sarcina economului”.

Prin urmare, se poate observa că termenul *economie* este polisemantic și chiar interdisciplinar (cf. *economie rustică*), iar unul dintre sensurile semnalate anunță nașterea unei științe noi, desemnate prin patru termeni sintagmatici concurenți: *economie politică, economie socială, economie publică, economie generală*, al cărui obiect de studiu este definit vag și idealist. Și în acest dicționar găsim termenul *economist*, cu o definiție mai desfășurată decât în Poenar 1840: „scriitorul care se ocupă specialmente de economia politică, de orându-i în administrație și de alte mijloace în ușurarea popului”.

Dictionariul limbii române al lui Laurian și Massimu (1871-1876) explică termenul *economie* prin „administrarea casei” și „pastrare accurată a averii”, după care consemnează că „economia e un’ă d’între științele cele mai necesare”, fără a preciza obiectul ei de studiu, iar „economia rurală se numește mai bine agronomie”. Urmează câteva sintagme (fără a fi explicate): *economia divină, economia politică, economia națională, economia unui discurs, economia unei cărți*, apoi sensul concret de „economii”. *Economist* este „unul care se ocupă cu economia ca știință, mai ales care se ocupă și înveția economia politică sau națională”, sinonim cu *economu politicu*.

Adjectivul *economic* (lat. *oeconomicus*, ngr. *oeconomicus*) apare în sintagmele *soțietate economică* (*economic* + suf. *-icesc*) în *Învățătură despre sămănarea inului* (1804, p. 3) și *soțietate economică* în *Icoana pământului sau carte de geografie* de Ioan Rus (1842, vol. I, p. 172), iar variantele *iconomicesc* și *iconomic*, în *Învățătură pentru prăsirea pomilor* de Fr. Haintl (1812, traducere din germană de Petru Maior, p. 1) și, respectiv, în *Mult de lipsă și folositoare învățături și științe despre mai multe lucruri* (traducere din greacă din 1832, p. 184). Forma *economic* este atestată mai târziu în *Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei* de Nicolae Șuțu (1838) și în alte lucrări.

Așadar, sursele lexicografice consultate indică apariția **economiei** ca știință pe la mijlocul secolului al XIX-lea și chiar consemnează o specializare pe subdomenii: *economia națională*, *economia politică (socială, publică, generală)*, la care se adaugă *economia industrială* (materie predată la unele instituții de învățământ). Celelalte tipuri de economie – *rustică* și *rurală* – sunt definite ca „arte” (preocupări practice), nu ca științe.

Cât privește prezența mărcilor diastratice referitoare la științele economice în lucrările lexicografice ale vremii, acestea apar numai în câteva surse: *comm.* – comerț, negoț, *fin.* – finanțe, veniturile statului (Poenar 1840); *econ.* – economie, *com.* – comerț, *banc.* – bancă, *finan.* – finanță (Costinescu 1870); *banc.* – bancă, *com.* – comerț, *econ.* – economie, *finan.* – finanțe (Protopopescu 1870). În *Dictionariul limbii române* de Laurian și Massimu domeniul este sugerat prin definiții sau, pentru termenii polisemantici ori interdisciplinari, se fac precizări explicite, cum ar fi, în cazul lui *actione* (acțiune), mențiunile: „in științele psysice”, „in spher'a juridica”, „ca terminu de retorica”, „in arta militare”, „in commerciu”.

Faptul afirmării economiei ca știință în spațiul românesc este dovedit de apariția unor traduceri și studii mai mult ori mai puțin originale cu caracter economic, de înființarea unor instituții și asociații în relație cu economia (cum ar fi Oficiul Central de Statistică, Curtea de Conturi, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Societatea de Economie Politică) și de predarea unor discipline economice. Astfel, la Școala Națională de la Iași, din 1828, pe lângă logică, matematică, istorie, arheologie și istorie naturală, se predă și „economia pământescă și politică”, adică *economia rurală* și *economia politică* [195, p. 119]. La școlile „umanoare” (un fel de gimnazii) după 1832 s-a introdus un curs de ținere a registrelor, adică de *evidență contabilă*. La instituțiile de învățământ agricol una dintre materiile de studiu era *economia industrială și practică* [122, p. 17], iar la Academia Mihăileană din Iași din 1842 se predă *economia politică* și, după 1859, *statistica* [*ibid.*, p. 20]. Primele evidențe statistice în țările române se referă la proprietatea funciară. Vechile „catastihe”, apoi „catagrafiile” din Moldova și Muntenia, ca și „urbariile” din Transilvania, reprezentau un gen de registre de proprietate funciară. „Conscripțiile” de mai târziu cuprind nu numai agricultura, ci și meseriile, comerțul și alte activități economice [*ibid.*, p. 21].

Noile condiții economice și politice de după 1859, dar și nevoile practice determină diferențierea disciplinelor economice și introducerea lor în învățământ pe măsura dezvoltării preocupărilor și a gândirii economice. Astfel, pe lângă extinderea școlilor de agricultură, de arte și meserii, se înființează școli comerciale, în care se predau noțiuni de *economie politică*, *contabilitate*,

finanțe, statistică, drept comercial. Cursuri de economie politică se țineau și în învățământul superior, în cadrul facultăților de drept de la Iași și București [*ibid.*, p. 35].

Spre mijlocul secolului al XIX-lea, au început să apară lucrări de economie generală și politică, cum ar fi *Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei* de Nicolae Șuțu (1838), *Condica de comerț cu anexele ei* de S. Marcovici (1840), *Proiect pentru o casă de păstrat și împrumutare* de C. Bălcescu (1845), *Deslușire asupra negoțului și legilor lui* de M. Cugino (1848), *Studii sistematice în economia politică* de D.P. Marțian (1858), *Esplicarea condicei comerciale române* de V. Boerescu (București, 1859), *Convorbiri economice* de Ion Ghica (1865-1875), *Catehismul economiei politice* (1869) și *Elemente de economie politică* (1889) de P.S. Aurelian etc. Unii dintre autorii acestor lucrări și-au făcut studiile în Occident, difuzând apoi în țara de baștină noile cunoștințe și idei, ca și termenii asociați acestora. Iată cum argumentează P.S. Aurelian, în prefața la *Elemente de economie politică*, necesitatea noii științe/discipline: „Trăim într-un timp și în niște împrejurări care ne impun cunoștința, cel puțin, a elementelor *științei care se ocupă cu regulile generale cărora sunt supuse producțiunea, repartițiunea, circulațiunea și consumațiunea bunurilor* [subl. n.]. Lipsa unor asemenea cunoștințe nu numai că este vătămătoare pentru interesele fiecăruia cetățean, dar înlesnește, cât nu s-ar crede, propagarea erorilor asupra cestiunilor cele mai vitale pentru societate” (Aurelian 1967, p. V-VI).

Semnalăm și câteva traduceri ale unor manuale străine: *Manual de economie politică* de J.B. Say (1847), *Tratat de economie politică* de A. Blanqui (1855), *Manual de finanțe* de J. Garnier (1860). În jumătatea a doua a secolului al XIX-lea apar și primele periodice cu caracter economic: *Analele economice* (București, 1860-1864), *Analele statistice* (București, 1860-1865), *Economia rurală* (1881), *Economia națională* (1885, cu subtitlul „Revistă economică și financiară”), *Revista economică* (1899), *România economică* (1899).

Textele și dicționarele cercetate ne permit să deducem că în decursul secolului al XIX-lea **economia** a început să se constituie ca știință și disciplină de studiu, conturându-se și tendințe de specializare pe subdomenii: *economia rurală, economia politică, economia națională, economia industrială, comerțul, evidența contabilă, statistica, dreptul comercial, finanțele, băncile*. Subdomeniile enumerate, la care se vor adăuga și altele în secolul al XX-lea, alimentează domeniul complex al **științelor economice** încă în formare în perioada analizată. Este curios că mult timp **economia** ca disciplină de studiu nu-și găsea un loc bine demarcat în planurile de învățământ: „în ceea ce privește învățământul economic, este aproape surprinzător că până și la începuturile sale se

pot desprinde unele aspecte caracteristice și anume legarea disciplinelor economice nu numai de filosofie, etică sau diferite ramuri ale dreptului, ca în Occident, dar și de științele naturii: de geologie, de pedologie, de agronomie etc.” [122, p. 19]. În secolul al XIX-lea, *economia politică* era predată fie în cadrul facultăților de drept, fie în cadrul facultăților de filosofie, fie la cele de geologie sau agronomie.

Unii cercetători fac distincție între *metatermeni* (numele de domenii și de subdomenii) și *termenii propriu-ziși* (denumiri ale obiectelor cercetate de domeniu) [187]. Considerăm rațională această distincție, la care vom apela pe parcursul cercetării noastre.

În secolul al XX-lea, odată cu dezvoltarea societății și a cunoașterii, apar noi teorii și concepte economice, iar **științele economice** evoluează, se diversifică și se specializează pe numeroase subdomenii, multe dintre care devin domenii distincte: *economie generală, economie energetică, economie industrială, economie politică, economie socială, economie agroalimentară, econometrie, economie ecologică, economie logică (econologică), economie digitală, geografie economică, administrarea afacerilor, bănci și finanțe, contabilitate, audit, management, comerț, merceologie, marketing, relații economice internaționale, informatică economică, statistică, previziune economică* ș.a. În ultimele decenii, se impune și *economia cunoașterii*, concept popularizat de Peter Drucker în cărțile sale *The Effective Executive* (1966) și *The Age of Discontinuity* (1969). În accepția cea mai frecventă, conceptul se referă la economia bazată pe cunoaștere (engl. *knowledge-based economy*), adică o organizare economică ce folosește într-o măsură semnificativă tehnologii referitoare la utilizarea cunoașterii pentru a obține rezultate economice substanțiale. Practic, **cunoașterea** este considerată o adevărată unealtă de bază și i se recunoaște rolul esențial, în loc să fie subînțeleasă și, în consecință, ignorată în analizele economice. Cunoașterea este considerată, simultan, și un produs al proceselor economice (engl. *economy of knowledge*) (<http://www.cunoastere.org/economia-cunoasterii/>).

În ce privește definirea domeniului, dicționarele generale de limba română din secolul al XX-lea precizează definiția **economiei** ca știință în direcția specializării, cf. „**economie politică**, știința care tratează despre principiile privitoare la formațiunea, distribuirea și consumațiunea bogățiilor unei țări” (CA 1926); „*economia politică*, știința care studiază producerea, distribuirea și consumațiunea bogățiilor unei țări; *economia socială*, știința care se ocupă de legile care conduc societatea” (Scriban 1939); „ansamblul activităților umane desfășurate în sfera producției, distribuției și consumului bunurilor materiale și serviciilor. ♦ *Economie politică* = știință a administrării unor

resurse și mijloace limitate, care studiază, analizează și explică comportamentele umane legate de organizarea și utilizarea acestor resurse” (DEX 1998). Dicționarele specializate și enciclopedice definesc domeniul economiei în mod similar: „știința alocării și repartizării resurselor” (DCEP); „Ansamblul activităților umane desfășurate în sfera producției, distribuției și consumului bunurilor materiale și serviciilor. ♦ Activitate fundamentală a societății desfășurată în scopul satisfacerii necesităților umane de bunuri și servicii” (DE). Aceeași sursă (*Dicționarul enciclopedic*) definește *economia politică* drept „știința administrării unor resurse și mijloace limitate pentru satisfacerea unor necesități numeroase și nelimitate”, formulă celebră, preluată de la reputatul economist francez Raymond Barre, ex-premier al Franței (1976-1981) (v. Didier 1994, p. 9).

Astfel, se remarcă *pluridisciplinaritatea* și *interdisciplinaritatea* științelor economice moderne, în continuă dezvoltare și cu numeroase ramificări ale (sub)domeniilor enumerate.

3.1.3. Tradiție și inovație în formele de exprimare ale terminologiei economice (secolul al XIX-lea). Inventarul de termeni economici conține un nucleu de *termeni vechi*, prezenți și în limba comună (ce țin de comerț, relațiile de muncă, impozite („dări”), unitățile monetare ș.a.), și *împrumuturi* care desemnează realități și concepte noi.

Termenii vechi reprezintă *tradiția* în domeniu, fiind frecvenți și astăzi, uneori cu modificări semantice: *arendă, chirie, avere, bani, daună, cumpărare, vânzare, cheltuieli, venituri, împrumut, dobândă, câștig, creștere, scădere, marfă, monedă, plată, preț, schimb, târg, piață, muncă, vamă, datorie, amanet* etc.

O serie de termeni vechi denumind dări, taxe, amenzi sau „cadouri”, altfel spus, „obligații fiscale”, au ieșit sau ies din uz de-a lungul secolului al XIX-lea, rămânând în istoria limbii române ca arhaisme sau regionalisme: *cantariatica, (h)avaet, bir, bărbântă (berbință), brudină, butărit, camână (camină), ciohodărit, cislă, cotărit, curuncă, dabilă, dajdie, danie, desetină, dijmă, filotimon, folărit, gărdurărit, gloabă, iliș, ispașă, marhă, mâzdă, mortasapie, oboroc (obroc), ruptă, ruptoare, salinagiu, săpunărit, solărit (solărie), vinărici (vinărit)* etc. [46]. Referitor la termenul *peșcheș* „dar anual oferit Porții de domnii țărilor române”, Lazăr Șăineanu menționează, în *Influența orientală asupra limbei și culturai române* [177], că în Țara Românească acest „omagiu” data de la Mircea, din 1391, iar în Moldova de la 1511. Din *peșcheș*, deveni cu timpul *haraci* (tribut). Prin urmare, în secolul al XIX-lea termenul *haraci* încă făcea parte din terminologia economică a epocii, după care cade în desuetudine. Nici *peșcheș* nu a rămas în terminologia domeniului, migrând, ca și

plocon (*poclon*), în limbajul popular, cuvinte cunoscute mai ales în expresiile idiomatice *a da* (sau *a duce*) *pe cineva peșcheș* (cuiva) și *a duce* (sau *a aduce*, *a trimite* etc. *pe cineva*) *plocon* (cuiva).

Unii termeni vechi, atestați în culegerile de legi *Pravilniceasca condică* (1780), *Sobornicescul hrisov* (1785, reeditat în 1835 și 1839), *Legiuirea Caragea* (1818), *Codul Calimachi* (1833) de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea, au ieșit din uz sau au rămas în limbajul popular, cf. *vadea* „scadență”: „Împrumutătorul trebuie să-și plătească datoria după tocmeală la zioa *vadelii*” (SH, 98); *mofluzlâc* „faliment”: „Rânduiala concursului creditorilor este aceea de legi hotărâtă regulă, după care are a se urma în pricini de *falimenturi* sau *bancruturi* (*mofluzlâcuri*)” (CC, 659); *mezat* „licitație”: „Cine va vrea să vândă lucru nimășcător la mezat să ceară voe de la stăpânire...” (LC, 38); *arvună*: „Acea ce se dă la începutul unei tocmeli, (...) aceasta se numește *arvonă*” (CC, 451); *magazin* (CC), *anarghirie* „împrumut sau parte de împrumut neîncasat de debitor”: „și să rămâie fără de tărie pravilile *anarghirii*” (PC, 120); *perusia* „avere”: „se cuvine să ia toți din *perusiia* ce i să va afla” (PC, 66); *așezământ* „înțelegere, acord”: „În *așezământuri*, verice se va tocmi în scris sau nescris, de nu va fi împotriva pravililor” (LC, 24); „trebuie să se judece după firea și scoposul a acest feliu de *așezământ*” (CC, 585); *cu vurta* „angro”: „Cei ce vând lucruri mișcătoare *cu vurta* iscăli zapisul vânzării” (LC, 26); *făgăduință* „ofertă”, *făgăduitor* „ofertant”: „și de primirea răspunsului despre primirea sau neprimirea *făgăduinței* și de a se face apoi cunoscută *făgăduitorului*, căci într-alt chip *făgăduința* rămâne stinsă” (CC, 431). Tot în *Codul Calimachi* găsim însă termenul *factură*: „aceasta nu s-au înscris lămurit în *factura* dată la mâna lor” (CC, 435).

O *învoire* sau o *tocmeală* („contract”) implica părți contractante, numite fie *părți*, fie *contractii*, *contractieri* sau *contractuitori*: „*Tocmelile* îndatoresc ori pe o *parte* numai din *contractuitori* și se numesc unilaterale sau bilaterale, adică când se mută driturile de la o *parte* la alta și se primesc rețiproce” (CC, 431).

Dintre termenii citați, *vadea*, *mofluzlâc*, *anarghirie*, *perusia*, *cu vurta* au ieșit din uz, *magazin*, *mezat*, *arvună*, *învoire*, *tocmeală* se întrebuințează în limba comună sau în limbajul popular, *așezământ* și *făgăduință* se utilizează cu alte sensuri, non-economice. Din seria *contractii*, *contractier*, *contractuitor* nu s-a impus nicio formă: termenul consacrat este *contractant*, afirmat ulterior grație influenței limbii franceze.

Unele serii sinonimice, constituite din termeni de origini diferite și circulând în diverse regiuni, se destramă de-a lungul vremii, afirmându-se un singur termen. Este cazul seriei *adămană* (< magh.),

aslam (< tăt.), *sprințară-avuție* (atestat în *Psaltirea Scheiană*, p. 397), *asupră* (< lat.), *uzură* (< lat., fr.), *camătă* (< sl., ngr.), din care s-a impus numai *camătă*, care circulă și astăzi (în limba comună) și are și o familie lexicală (*cămătar*, *cămătăreasă*, *cămătărie*, *cămătăresc*, *cămătărește*). Alți termeni vechi, cum ar fi *învoială* sau *tocmeală*, au început să fie concuși în secolul al XIX-lea de neologismele *acord* și *contract*, fiind „expulzați”, în veacul următor, în limbajul popular. Statutul de termeni economici este confirmat de sintagmele *tocmeală agricolă* și *învoială agricolă*, care desemnau în România, între anii 1866 și 1945, contractul încheiat între moșieri (sau mari arendași) și țărani la luarea în arendă de către aceștia din urmă a unor parcele de pământ (DEX 1998). Fără determinativ, termenii circulau și mai devreme: „Dacă s-au făcut *tocmeli* între contractuitori (...), actul *tocmelii* (...) s-au iscălit de către amândouă părțile” (CC, 439). De asemenea, termenii *negușitor* și *negustor* sunt treptat înlocuiți, în secolul al XIX-lea, de *comerciant(ă)* (v. Costinescu 1870: „quare negoșitoresce unde se face comerțu mare, negoșitoru mare”), consemnat și de Laurian și Massimu sub forma *commerciant*, iar termenul care desemnează „negoșitoria” sau „negoșu” este *comerțu* (*comerțiu*, Laurian, Massimu 1871-1876), însoțit de precizările „în mare” sau „în mâruntă” (Costinescu 1870), adică viitorii termeni *angro* și *en detail* sau *cu ridicata* și *cu amănuntul*, ce se vor impune în secolul al XX-lea. Totodată, aflăm din nota publicată în ziarul *Românul* din 15 septembrie 1858 că pe atunci circula încă și termenul *marchitan* „negustor”: „Eri s-a făcut la Vornicia Orașului [București] alegerea Starosti Corporațiunei de *Marchitani* al cărui rezultat a fost următorul: patentari înscriși cu drept de vot 42. S-au aflat față și au votat 25. C.A. Rosetti, Libraru, a obținut 21 voturi”. Este curios că „starostele” C.A. Rosetti, reputatul om politic și publicist, li se adresa colegilor din corporație cu „onorabilii mei confrăți *comercianți*”. În calitatea sa de staroste, apoi de prim staroste al comercianților din București, C.A. Rosetti a adresat mai multe demersuri către guvern în încercarea de a-și ajuta confrății, din care cităm un fragment interesant pentru cercetarea noastră: „În mai multe rânduri *comercianții* capitalei s-au plâns în contra *nedreptei concurențe* ce suferă de la *vânzătorii ambulanti*, străini și pământeni, cari, fără a da nici o *chezășie*, fără control sau priveghere din partea dregătoriiilor respective și fără nici o îndatorire către *fisc*, vând în toată libertatea pe strade și *piețe publice*, pe la *obor* și *bâlciuri*, *mărfuri* de tot felul, cauzând o *ilegală concurență*, la care nici un *prăvăliaș patentar* nu poate rezista” (apud Angelescu 1932, p. 13). Textul, cu parfum de epocă, conține un șir de termeni economici și comerciali, dintre care unii se utilizează și astăzi: *comerciant*, *vânzător ambulant*, *fisc*, *piață publică*, *marfă*, iar alții au fost (parțial) substituiți de-a lungul timpului: *nedreaptă concurență* și *ilegală concurență* prin

concurență neloială, chezășie prin garanție. Termenul *patentar*, deși marcat ca *învechit* în dicționarele generale (v. DEX 1998), apare și astăzi în unele publicații periodice din Republica Moldova („*Patentarii anunță noi proteste*”, *Timpul*, 29 iunie 2009; „*Patentarii se pregătesc să iasă în stradă*”, *Jurnal de Chișinău*, 18 aprilie 2011), fiind înlocuit de *deținător de patentă*. În aceeași scrisoare, găsim termenii *contract de tovărășie* (astăzi: *contract de asociere*), *comerț cu toptanul și cu amănuntul* (astăzi: *comerț cu ridicata* sau *comerț angro*), *polițe netăgăduite* (astăzi: *polițe necontestate*), *daraveră „afacere”*: „streini (...) [care] se vor angaja ca pentru *daraverile* cu pământeni se vor supune legilor țării” (*ibid.*, p. 21-23).

Pe lângă manuale, scrieri de popularizare a științei, calendare, publicații periodice etc., și unele documente cu caracter economic din epocă reprezintă o sursă prețioasă de unități terminologice. Într-un document din 1831, semnat de Gheorghe Filipescu, „marele dvornic din lăuntru” (un proiect apărut în 200 de exemplare sub formă de „filadă” (broșură), cu propuneri privind îmbunătățirea lucrării pământului, a calității cerealelor și a „soiurilor” de vite) [v. 61, p. 155-166], pe lângă unele calcuri (*luptă de târg* „legea cererii și ofertei”, *râuri plutoase* „navigabile”, *plutire* (pe râuri) „navigație (fluvială)”, *prisosul grâului* „excesul de cereale”, *chiria transporturii* „tariful de transport”), găsim și încercări de a se introduce termeni împrumutați, indispensabili economiei textului redactat: *exportație* „export”, *product* „produs” („Așadar, din netrebnică alegere a seminței și din metoda cel prost al plugarilor se pricinuieste necurătenia grâului și prin urmare nefolosința *exportației* acestui *product*...”), *transportuire* „transport” („Din județul Ialomița și până la Brăila chiria *transporturii* unei chile de grâu pe uscat este taleri 18, și prin urmare, dupe analoghie, cu adaos din locuri mai depărtate...”), *naturaliza* („Stăpânirea locală poate cumpăra din Odesa sămânță de rișcă [hrișcă?] spre a o *naturaliza* și în Valahia.”), *articol* („spre a nu se lăsa întru nebagare de seamă un asemenea *articol de negoț*, care ar putea aduce intrare în țară de o numeroasă sumă de bani peste an, trebuința ar fi ca această sare, printr-o lucrare himicească, să se găsească mijlocul a se curăța de acea materie străină...”).

O culegere de documente economice din secolul al XIX-lea (anii 1813-1852) (v. Catalog 1967) din Transilvania ne furnizează informații prețioase privind prezența în înscrisuri a unor termeni curenți în epocă, unii dintre care au fost consemnați ulterior în dicționare generale și specializate de limba română și s-au afirmat în limbajul economic, iar alții au dispărut. Astfel, din prima categorie fac parte unitățile terminologice *casă comercială*, *chirie*, *comerț*, *companie*, *contabil*, *contract*, *expeditor*, *faliment*, *garanție*, *licitație*, *obligație*, *patent*, *poliță* (și *cambie*, *trată*), *provizion*

„comision”, *taxă* ș.a. Categoria a doua cuprinde: *bancoobligații* (doc. 1732, p. 355), *bancoțidule* (doc. 211, p. 54), *prob-țidulă* (doc. 900, p. 180), toate calcuri după germană, și împrumuturi germane: *Anschlag* „evaluare, taxare” (doc. 1825, p. 368), *Ausbeute* „beneficiu” (doc. 1668, p. 342 ș.a.), *Bankkassier* (doc. 2428, p. 462), *Buchhalter* „contabil” (doc. 1667, p. 341), *cuxe* (și *cuxii*) „acțiuni de mine” (doc. 1666, p. 341 ș.a.), *Erlag* „depunere de bani, plată” (doc. 1668, p. 343), *Gewerk(e)* „corporație” (doc. 1899, p. 382), *Hauptkasse* „casieria principală” (doc. 1918, p. 389), *Protektionaltaxe* (doc. 2428, p. 462), *Punzierung* (și *Passierung*) „bilet de liberă trecere a mărfurilor” (doc. 577, p. 120 ș.a.; este frecventă și forma trunchiată *pasus*: doc. 31, p. 19 ș.a.), *vexel* (doc. 594, p. 123), *Vorschuss* „avans” (doc. 1668, p. 343). Pe lângă acești termeni, în documentele consultate (corespondență a unor companii) se întâlnesc și elemente vechi, preponderent de origine turcească sau maghiară, păstrate în limba română ca arhaisme, regionalisme sau elemente populare: *alișveriș* „negoț, afaceri (reușite)” (doc. 142, p. 203: „nu este *alișveriș*”, „lipsă de *alișveriș*”), *bâlci*, *chirigiu* „cărăuș; cărauș” (*pass.*), *geremea* „amendă, penalizare” (doc. 58, p. 25), *iumbrucciu* „vameș” (doc. 58, p. 25), *reghie* „permis, autorizație de vânzare” (doc. 620, p. 128 ș.a.), *veresii* „credite” (doc. 597, p. 123), *zaraf* „cămătar” (doc. 131, p. 39 ș.a.), *zaraflâc* „cămătărie” (doc. 1284, p. 259), dar și sintagme în latină și italiană (internaționale): *per consumo* (doc. 378, p. 84 ș.a.), *per tranzit* (doc. 737, p. 149 ș.a.), *fede sanitatis* „act eliberat de vamă pentru mărfurile și oamenii care se deplasau din regiuni necontaminate, precum și pentru terminarea carantinei” (doc. 1176-1180, p. 238).

Un document prețios – în care poate fi urmărită împletirea vechiului cu noul – este *Codicele de comerțiu*, tradus din limba franceză și apărut la București (ediția I: 1840, ediția a doua: 1865). Pe paginile acestui cod de reguli se perindă termeni vechi, calcuri și termeni noi, preluați din limba originalului: *lucruri mișcătore și nemișcătore* „bunuri mobile și imobile” (p. 3), *tovărășie în nume cuprindătoră*, *tovărășie în comandită*, *tovărășie anonimă* (p. 5), *acții* („Capitalulă tovrășiei anonime se împarte în *acții*...”, p. 6), *comisionari de obște* (p. 13), *cătățimea mărfurilor* „cantitatea” (p. 14), *chirie de cărată* „tarif de transport” (p. 16), *trăgător* (p. 18), *girant* (p. 18), *sorocul plăței* (p. 18), *unū alu treilea obrazū* „terță persoană” (p. 19), *bilet la ordin* (p. 27), *faliment*, *falit*, *bancrută* (p. 28), *darea pe față a falimentului* „declararea falimentului” (p. 29), *sindic* (p. 32), *bancrută simplă* (p. 57), *bancrută vicleană* „bancrută frauduloasă” (p. 58), *părți tocmitore* „părți contractante” (p. 78) ș.a.

Unii termeni sunt glosați sau explicați în text: *tovrășii cei împreună răspundători (solidari)* (p. 7), „*Bursa de comerțiu* este adunarea de neguțători, de căpitani de corăbii, de mijlocitori de schimb și

de samsari, ce se urm \acute{e} z \acute{a} sub cea de apr \acute{o} p \acute{e} privighere a Domnului” (p. 11), *mijlocitorii de schimb \acute{u} și samsarii* „nisece fețe înlesnit \acute{o} re a faptelor de negoț \acute{u} ” (p. 11), „*Cartea de c \acute{a} rat \acute{u} închipuiește un \acute{u} contract \acute{u} între espeditor \acute{u} și c \acute{a} r \acute{a} uș \acute{u} , s \acute{e} u între espeditor \acute{u} , comisionar \acute{u} și c \acute{a} r \acute{a} uș \acute{u} ” (p. 15), *poliț \acute{a}* „f \acute{a} g \acute{a} dueli de plat \acute{a} ” (p. 17), *sorocul poliței (scadinț \acute{a})* (p. 19), *procur \acute{a}* (vechilet) (p. 20), *averi ipotecate s \acute{e} u z \acute{a} logite* (p. 30), *concordat* „învoirea între falit \acute{u} și creditorii s \acute{e} i” (p. 41).*

C \acute{a} l \acute{a} uza agentului fiscal (București, Editura Libr \acute{a} riei Socecu & Comp., 1885) este o culegere de legi, regulamente și instrucțiuni financiare. „Tabla materiilor” de la începutul lucrării este o sursă prețioasă de termeni: *Lege asupra comerțului ambulant* (1884), *Lege asupra comptabilității generale a statului* (1864), *Lege pentru constatarea și perceperea contribuțiilor* (1882), *Instrucțiuni pentru operațiunile perceptorilor*, *Regulament pentru serviciul casei de depuneri și consemnațiuni* (1876), *Legea impositului funciar* (1885), *Lege pentru instituirea inspectorilor financiari* (1873), *Lege pentru modificarea taxei patentelor* (1877), *Lege pentru înființarea dreptului de licenț \acute{a}* , *asupra comercianților b \acute{e} uturilor spirt \acute{o} se* (1873), *Lege pentru fixarea unei taxe de 5% asupra retribuțiilor tuturor funcționarilor* (1877), *Lege pentru ad \acute{o} garea unor taxe de timbru* (1884) etc. Evoluția economică a societății se reflectă chiar în denumirea actorului pentru care s-a întocmit „c \acute{a} l \acute{a} uza”: *birar*, *colgiu*, *d \acute{a} bilar*, *d \acute{a} jd \acute{i} ar*, *str \acute{a} ng \acute{a} tor* p \acute{a} n \acute{a} prin secolul al XVIII-lea, *perceptor* și *agent de percepție* în secolul al XIX-lea, apoi *agent fiscal*... p \acute{a} n \acute{a} în prezent.

În dicționarele epocii și în multe texte traduse sau „prelucrate” în perioada cercetată apar o serie de termeni economici, mulți încă în forme ezitante, neadaptați sau pe cale de a se adapta în limba română: *accept* (Stamati 1851; PBV, 11), *accepta* (Stamati 1851), *acceptant* (Stamati 1851) și *ațeptant* (NPC, 74), *acciz* (GC I, 43r; PBV, 11; P&P 1862), *arendat \acute{o} r* „arendaș” (RPT, 17), *angagea* și *angaja* „a amaneta” (P&P 1862), *antrepo* (BFO 1843, 109) și *antrepozit* (SCC I, 184), *antreprenor* (BFO 1843, 114; SSC, 95, 121; P&P 1862), *întraprenor* (AR 1837, 116) și *întreprenor* (BCI, 193), *ar \acute{e} ndator* (RPT, 28) și *ar \acute{a} ndaș* (RI, 14, 28), *arend \acute{a}* (UB, 12; RI, 5, 6) și *ar \acute{a} nd \acute{a}* (RPT, 17; RI, 5, 6), *articuluș* (RDN, 4), *articul* (SIU, 29r; IL 1840, 95; Stamati 1851) și *articol* (CR 1830, 41; MN 1836, 17), *bang* „bancă” (DIP, 6v), *banc* (BD I, 97; Stamati 1851) și *banc \acute{a}* (CR 1829, 209; GC VII, 167r), *banchier* (GC VII, 167r; MN 1836, 66) și *bancher* (DC III, 229v; CR 1830, 174), *bancrot \acute{a}* (BD I, 97), *bancrut \acute{a}* (mofluzie) (AR 1830, 19), *bancrupt \acute{a}* (AR 1830, 467), *banc \acute{a} rupt \acute{a}* (AR 1831, 192) și *bancruție* (PD, 118), *comerție* (ISI, 47; NPC, X; AR 1837, 54), *comerțiu* (PCP, 21; CR 1830, 211) și *comerțiu* (AR 1832, 44), *companie* (DC IV, 10r), *contract* (UB, 13, 18; RI, 21; ESI, 1, 2; IO, 45) și *contractuș* (LSM, 25), *contribuabil* (Negulici 1848), *credet* (OC II, 34v, 35r) și

credit (CV, 31), *creditor* (ESI, 15; CV, 35; LSM, 22, 34; BEM, 327), *exportarisi* (GIC, 228; GC I, 157v; AR 1837, 117), *exportui* (GC V, 121r; BGO 1844, 46), *esporta* (GC I, 155v; FMIL 1844, 54) și *exporta* (IO, 62; GC I, 143r; MN 1836, 62), *fabricăului* (IIE, 7) și *fabrica* (MIU, 43), *fabrican* (DC III, 181r), *favrican* (DC IV, 183r) și *fabricant* (IIS, 6; RI, 24, 29), *făbriță* (OC II, 44v), *fabriță* (DC I, 149v; IIE, 7) și *favriță* (DC IV, 8v), *fisc* (MTT, 120v), *fișcuș* (IIE, 10, 11; RI, 22, 25; LSM, 78), *fiscus* (IIS, 9; PV, 32) și *fiscuș* (MTM II, 97), *importarisi* (GIC, 228; BFO 1833, 130), *iosag* „proprietate, avere” (IIE, 2), *împorție* (PCP, 21; GC V, 121r), *magazin* (UB, 20) și *măgăzinum* (IF, 2), *marketan* (IPC, 7), *piaț* (OF, 73) și *pieță* (DC II, 96r), *poliță* (OC II, 35r), *porție* „impozit” (UB, 4, 6; MTM II, 203), *pôrție* (EDE, 83) și *porție* (BEM, 400), *proprietate* (PV, 23, 77; BLM, 37), *recepise* (ESI, 18), *revizie* (RNV, 3, 6 IEP, 1; IO, 41), *transport* (IPC, 9, 12; IO, 63), *transporta* (IO, 63), *transportarisi* (GIC, 157) și *transportui* (GC V, 119v; BGO 1844, 167) [v. 200, 201].

Un număr semnificativ de termeni se difuzează prin intermediul presei periodice: *aghent* (CR 1829, 170; AR 1830, 368), *agent* (AR 1829, 120), *agente* (TR 1854, 8) și *aginte* (TR 1854, 133), *aghenție* (AR, 1834, nr. 41, 180), *amortizație* (CR 1830, 6; AR 1830, 77) (*amortizăciune* în Stamati 1851), *antrepriză* (BFO 1843, 150; CA 1856, 70) și *întrepriză* (FMIL 1847, 59; D 1858, 3), *buget* (AR 1829, 143), *esportațiune* (TR 1854, 6), *penalitate* (Z 1856, nr. 19, 2), *tarifă* (AR 1830, 40; CR 1830, 140) și *tarif* (AR 1834, 213), *capitalist* (AR, 1839, nr. 1, 1), *finanțială* (GT, 1838, nr. 12, 48), *projet* (CR, 1846, nr. 31, 121), *reform* (GT, 1838, nr. 12, 48) etc.

Termenul *taxă* este atestat încă la 1782 în Țara Românească, conform unui document citat de V.A. Urechia în *Istoria românilor* [195, p. 265] (instrucțiuni domnești către ispravnici referitoare la protopopi și biserici): „protopopi ce datori mai întâi a griji și a cerceta de podoaba sfințelor biserici, de sfințele taine, cum să le ție, de botezul pruncului, de orânduiala slujbelor bisericesti, cu ce *taxă* să se săvârșească și cu ce chip să petreacă obștia preoției”) și la 1784 în Transilvania (v. Sterie D. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. II, Brașov, 1901-1903, p. 4): „*tecșile*, adecă prețurile acestea nici a le mai ridica, nici după voia sa a lua sau care n-au fost în obicei a le aduce înlăuntru, să nu fie slobozi, tare se poruncește”. Apare și în *Urbariul* [pentru Banat], publicat la Viena în 1781. Înregistrat în *Lexiconul de la Buda* (1825) sub forma *tacsă*.

Unii termeni sunt glosați: „*bilanțul*, adecă cumpănul cel asemenea” (MIU, 254), „*burză* (locul unde să adun neguțitorii)” (AR 1829, 18), „*călcușul* sau socoteala” (AIC, 94), „să poate *calculăului*, adecă a să socoti” (AIC, 94), *tocmeală* (contract) (LSM, 52), *contracturi* (tomnele) (LSM, 117), „*contract* sau tomneală” (MTM II, 70, 96), „crezători sau *creditori*” (MTM II, 70; BEM, 327),

„creditori, adecă împrumutători” (MIU, 256), *failit* (mofluz) (CA 1855, 27), *vistierie* (erarium) (IIS, 11), „*fiscul*, adecă visteria cea domnească” (MTT, 120v), despăgubire (*indemnizație*) (PV, 62), „*finanțurile*, adică veniturile” (MIU, 152), *garanție* (chizășie) (AR 1829, 40), *indemnizație* (dispăgubire) (AR, 1832, nr. 66, 263), „*industria* sau strădania” (MIU, 49), *întreprinzător* (urzător) (AR 1834, 32), *magazinuri* (jitniță de obște) (PV, 91), „*pensiile* (adecă plățile carele cineva le capătă din milă)” (RJ, 297), (alsăuire) *proprietate* (PV, 77), „întâmplări ale *prevaricațiunii*, adecă ale înșelăciunii vămilor” (RNV, 1), „*recepise* sau cvietanție” (RJ, 367), *recepise* (adeverință de primire) (ESI, 18), *obligație* (zapis de datorie) (CL III, 29), *asociație* (tovărășie) (AR 1834, 134), *importație* (aducere în țară) (AR 1834, 43), *tarifă* (nart) (CR 1829, 286) [v. 200, 201].

Constatăm că seria de termeni citați se caracterizează prin diversitate și eterogenitate sub aspectul provenienței lexemelor. Unele forme prezintă influența pronunțării germane (*asociație*, *lițitație*, *soșietate*) sau maghiare (*călcuș*, *contractuș*, *fișcuș*) ori terminații grecești la verbe (*exportarisi*, *importarisi*, *transportarisi*). Variantele sunt o dovadă a instabilității noilor termeni și vor dispărea cu timpul, după cristalizarea limbajului economic [v. 400].

Din inventarul de mai sus se detașează un segment de termeni care au avut o circulație limitată la anumite perioade temporale, care nu au „supraviețuit” trecerii vremii, fiind eliminați din limbajul economic de dubletele lor neologice sau de termeni de alte origini. Unii termeni au rămas în limba română comună (*mezat*, *prevaricațiune*), alții au astăzi statut de regionalisme sau arhaisme (*alsăuire*, *iosag*, *marketan*, *porție*, *nart*).

Lipsa unor termeni pentru noile concepte – ca în orice perioadă de transformări politice, sociale și economice – este compensată temporar prin perifraxe sau calcuri: *împrumutător* „creditor” (MTT, 117v; MML, 30r), *încrezător* (RJ, 75, 77, 339) și *crezător* „creditor” (ITI, 20), *apucare* „întreprindere” (RIC, 257v), *apucător* „întreprinzător” (CCB, 119), *însășie* „proprietate” (NMSF, 35), *soș* „asociat” (CL II, 355, 358), *împărechet* (TPE, 32v, 33r), *împărechere* „asociație” (TPE, 11r, 33r), *împreunare* „companie (comercială)” (SIU, 51v), *casă de păstrat și împrumutare* „casă de economii”, *comerciū de schimbū* „troc, barter” (Costinescu 1870), „*a îndūoi capetele*: a adăoga pe atâta banii împrumutați orî bâgați în comerciū” („a dubla capitalul”) (Costinescu 1870).

Termenul *capital* este precedat de varianta populară *capete* (inițial la 1793, într-un manual tradus din grecește) [v. 198, p. 163], apoi și în alte traduceri, din italiană și mai ales din germană și în câteva prelucrări [*ibid.*]. Circulă cu formele *capitale*, *capitaliu*, *capitariu* (Laurian, Massimu 1871-1876) și *capitalū*, cf.: „**Capete**. Capitalū, sumă, banî împrumutați, orî dați cu

dobândă. *A plătită dobânda, dar capetele datorésă încâ: Il a payé les intérêts mais il doit encore le capital*” (Costinescu 1870). *Dictionariulu limbei romane* consemnează și câțiva termeni sintagmatici: *capitaliu productivu, capitaliu improductivu sau capitaliu mortu, capitaliu circulante, capitaliu prensu sau închisu* (Laurian, Massimu 1871-1876).

Parcurgând texte din epocă (manuale, studii și articole de presă, compendii de documente economice), constatăm că limbajul acestora este unul amalgamat, de tranziție, în care *tradiția* se combină cu *inovația*. Modernizarea terminologiei economice este relevantă în special în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când tipăriturile cu caracter economic și noile cursuri de la instituțiile de învățământ pun în uz termeni preluați din limbi străine, preponderent din franceză. Astfel, se vorbește despre doctrine și politici economice: *mercantilism, fiziocratism, protecționism, liber-schimbism*; despre instituțiile nou formate: *case de economii și prevedere, case rurale, Curtea de Conturi*; despre necesitatea dezvoltării *cooperației*: *cooperație de aprovizionare, cooperație de desfacere, cooperație meșteșugărească, cooperație de credit*; despre activitățile esențiale ale economiei (politice): *producțiunea avuțiilor, împărțirea sau distribuțiunea avuțiilor, consumațiunea avuțiilor, dezvoltarea industrială, percepțiunea dărilor, aplicarea de impozite, comerțul intern, comerțul exterior, balanță comercială* etc. (P.S. Aurelian, *Elemente de economie politică*, 1889). În lucrarea *Tera nostra* (1875), același autor vorbește despre *producțiune agricolă și industrială, relațiuni comerciale, valoarea obiectelor esportate*, „*accisul ce plătesc unele produse la introducerea lor în orașe*”, *cheltuieli pentru serviciile publice, impozite directe și indirecte, deficit, beneficiuri, alocațiune, dezvoltare economică, buget ordinar, buget estraordinar, datorie publică, amortisment la împrumut, anuitate* ș.a. Reprezentativ pentru metalimbajul scrierilor lui P.S. Aurelian este enunțul (similar multor altora): „*Staturile cu care avem daraveri mai importante sunt, după însemnătatea afacerilor: Austria, Turcia, Francia, Anglia, Rusia, Italia și Germania...*” (p. 178), în care un termen vechi (*daraveră*) coabitează cu unul nou (*afacere*) într-o relație firească de sinonimie.

Scrierile profesorului P.S. Aurelian, academician și om politic, unul dintre animatorii *Societății de Economie Politică* (unde conduce ședințe și organizează dezbateri), reflectă preocupările autorului pentru răspândirea în mase a cunoștințelor economice. În acest sens, poate că niciun alt economist român din secolul al XIX-lea, cu excepția lui Ion Ghica, nu a desfășurat o activitate atât de susținută.

Unul dintre proiectele strălucitului om politic, economist și scriitor Ion Ghica, în existența sa zbuciumată și fascinantă, s-a materializat în *Convorbiri economice* (1865-1875), scriere de

popularizare a noilor concepte economice într-o formă accesibilă publicului și într-un limbaj sugestiv. Departe de gândul de a realiza un tratat sec și plictisitor, autorul își expune ideile dialogând cu diverse personaje, reușind să mențină viu interesul cititorului pe durata lecturii.

Am selectat din *Convorbiri economice* o serie de termeni care ilustrează dezvoltarea domeniului și a limbajului asociat acestuia: *avans, avantaje* (și *avantagiuri*), *cauțiune, cecuri, concesie, concesionar, contribuitor* (și *contribuabil*), *corporațiune, corupțiune, dividend, excedent, fonduri, garant, industriaș, ipotecă, liber-schimb, monopol, (a) negocia, operațiuni, plasament, prohibițiune, rentă, scadență, scont, speculațiuni, speculă, transfer*. Mulți termeni sunt sintagmatici, complecși, frazeologia limbajului specializat fiind încă o dovadă a evoluției domeniului în limba română: *bancă rurală, bancă de schimb, bancă de scont, bilete de bancă, bonuri ipotecare, casă de depozite, cereri și oferte, circulațiunea banilor, (a) contracta datoriei, contractiunile emisiunilor, conversiunea rentei, crasă comercială, datorie consolidată, datorie flotantă, detentor de rentă, echilibrarea bugetelor, efecte de comerț, proprietate ipotecată, stagnațiunea comerțului, valoare nominală, variațiuni de prețuri* etc.

Ion Ghica, adresându-se nu numai specialiștilor, ci și unui public larg, explică simplu, inteligibil, noțiunile cu care operează, fie prin sinonimizare, fie prin precizări ample: „*agio, un baș*” (p. 93); „suma ce se plătește pe tot anul să numesce *anuitate*; ea să compune din două părți, uă parte este *dobânda* și cealaltă să numesce *amorțire* sau *amortisațiune*” (p. 114); „Prăvăliile în care am intrat, dragă Maneo, sunt prăvălii de bani. Marfa ce se află într-însele sunt banii. Acolo se vinde și se cumpără bani. Magazia să numesce *bancă* și negustorul dintr-înșea *bancher*. Zicem zăraf, întocmai precum zicem bogasier, marchitan, lipsan...” (p. 91); *theoria creditului* – „*creditul* fiind dreptul la uă plată în viitor, uă datorie cu soroc, trage după dânsul îndatorirea de a produce, de a înființa bogăție, de a munci” (p. 96); „excedentele le dau cu împrumutare la samsari băncilor, la *curtieri* sau la *bank brokers*, care sunt mijlocitori între bănci și celelalte stabilimente” (p. 116); „Creditul care circulă mai mult aici este ceea ce se numesce în Franția *bilete de compleșță* și în Engliera *accomodation bill*, un credit rău văzut pe aiurea, fiindcă nu este acoperit, nu este întemeiat pe nici uă transacțiune comercială adevărată, reală...” (p. 103); „Acest credit de care voesc să-ți vorbesc pörtă numele de *System Scoțian*. Englesii îl numesc *Cash credit* (credit pe bani bătuți), dar în realitate nu este decât un *accomodation bill*” (p. 104); „Englesii au instituit la Londra uă *casă de refuire, de lichidare* sau mai bine zicând *de limpezire* numite *Clearing house*” (p. 112); „Alternarea aceasta a lucrului cu învățătura a luat nume de *half-time*...” (p. 401).

Uneori, autorul recurge și la sinonimia termen – cuvânt din limba comună: *beneficiu* și *folos*, *echilibra* și *cumpăni*: „banii îi întrebuințesă în specule sau în industrie, realisésă câștiguri și cu acele *beneficiuri* plătesc polița” (p. 103); „zarafi la trebuință dau o monedă în schimb pentru alta, rezervându-și un *folos* de la acéstă operațiune” (p. 107); „sciința economică ne arată și ne dovedesce că există o correlațiune între valorile muncii și între capitaluri, valori care *să cumpănescă* singure, *să echilibresă*, cum să zice” (p. 216); „Când un guvern nu scie să *cumpănescă* cheltuelile după venituri, este obligat sau să vînză din averea statului, domeniiuri, sau trebuie să alerge la împrumuturi” (p. 133) (cf. și *agio – baș*, *scadență – soroc*, *samsari – curtieri* și *bank brokers*).

Neologismele din *Convorbiri economice* sunt de origine latino-romanică (franceză, italiană, latină), dar și de origine engleză. Termenii noi se amestecă într-un mod oarecum bizar (pentru cititorul zilelor noastre) cu lexemele vremii: *toptangiu* „angrosist”, *mușteriu* „cumpărător, client”, „bani *platnici* în termen de...” „plătibili”. Și în scrierile lui Ion Ghica am înregistrat sinonimia *daraveră – afacere*, ca și la P.S. Aurelian: „bogăția nu stă în aur nici în argint, ci în industrie, în comerciū, în înlesnirile de a produce mult și de a asigura *daraverile*” (p. 116); „Țările cu care România este în *daraveri* de comerciū se claséză în privința esportului în modul următor...” (p. 495); „centrul *afacerilor* celor mari” (p. 449); „*afacerea* a fost condusă cu un talent și cu uă inteligență cari le fac cel mai mare onor” (p. 450) (*Convorbiri economice*, 1879). Unii termeni vechi, care mai târziu au ieșit din uz, circulă astăzi ca nume de familie: *Bogasieru*, *Marchitan*, *Zarafu*.

Dintre manualele de economie apărute pe la sfârșitul secolului al XIX-lea prezintă interes pentru cercetarea noastră lucrarea *Elemente de economie politică. Carte de școală întocmită după publicațiuni străine* de D. Aug. Laurian (București, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1897). Deși nu este sută la sută originală, ci „mai mult o traducere după cărțile din școala franceză ale economiștilor P. Leroy Beaulieu și E. Levasseur” (p. VI), după cum mărturisește autorul însuși, scrierea constituie o contribuție substanțială la dezvoltarea domeniului și la definirea și explicarea conceptelor economice cunoscute în epocă în spațiul românesc, fiind utilă și sub aspectul terminologiei vehiculate.

Fiind inspirată din surse de limba franceză, lucrarea pune în circulație termeni preponderent de origine franceză, dar și de proveniență latină, italiană sau germană (ori termeni cu etimologie multiplă) care se referă la finanțe, credite, muncă, comerț, avuții etc.: *debușeu*, *detailiști*, *grevă*, *incas* (definit ca „rezerva metalică în monedă și drugi de aur și argint ce se găsește în lăzile băncii”), *numerar*, *portofoliu* (explicat ca „suma efectelor de comerț scomptate de bancă”), *productivitate*,

profit, rentă, syndicate, utilități, warrant ș.a. Majoritatea termenilor sunt sintagmatici, baza sintagmelor fiind atât termeni tradiționali, cât și termeni neologici: *agent al producției, factor al producției, balanță comercială, compt curent, curs de schimb, etalon monetar, libertatea muncii, unelte de muncă, incidența impozitelor, scutire de impozit, mărfuri de tranzit, superioritate economică, munte de pietate* „casă de împrumut prin amanet”, *regim vamal, rentă funciară, suspendare de plată, risic (sic!) comercial* etc. Unele serii de termeni se constituie în paradigme: *patron, salariat, uvrier, impiegat, servitor, funcționar; muncă musculară (sau manuală), muncă intelectuală; remunerare, salariu cu ziua, salariu cu bucata, salariu progresiv, gratificație (remunerare apare aici ca hiperonim); comerț cu ridicata, comerț cu mărunțișul (sau cu mărunțul); asociație în participare, societate în nume colectiv, societate în comandită, societate cu capital variabil, societate anonimă (astăzi: societate pe acțiuni).*

Progresul cunoașterii determină evoluția unor expresii fixe (sintagme) în direcția specializării: *capital circulant, capital fix, capital necorporal* („învățătura, educațiunea, talentul”); *proprietate individuală, proprietate privată, proprietate colectivă, proprietate funciară; productivitate socială, productivitatea capitalului; credit personal, credit real, credit comercial; impozit proporțional, impozit progresiv, impozit unic, impozit multiplu, impozit direct, impozit indirect, foncieră (și funcieră)* „impozit care se plătește pentru proprietățile agricole”; *taxă vamală, taxă de export, taxă de import; crize economice*, autorul semnalând „trei feluri de crize”: *crizele comerciale și monetare, crizele industriale, crizele de bursă sau Krachurile.*

În manual regăsim și termenul *meteiaj* (după fr. *metayage*), care denumește conceptul lansat și experimentat, timp de trei decenii, de Ion Ionescu de la Brad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cu semnificația „contract prin care proprietarul dă pământul și materialul de exploatare și are dreptul la o parte determinată din produse” (p. 122), o varietate de *arendare* a pământului (v. Bădescu *et alia* 2005, p. 306).

Dimitrie August Laurian alătură termeni tradiționali de versiunile lor moderne, datorate originalului: *negustori cu ridicata (en gros), negustori cu mărunțișul (en detail), dobândă sau interes, credit sau încredere* ori explică unii termeni prin perifraze: *formarea capitalului sau capitalizare*. Uneori autorul recurge la calcuri: *venit schimbăcios* „variabil” (sintagmă în relație de antonimie cu *venit fix*), *operațiuni câștigătoare* „rentabile, profitabile”, *târg liber* „piață liberă”. Am înregistrat și variante: *faliment* („Dacă întreprinzătorul cade în *faliment*, asociații săi pierd capitalul pus în întreprindere...”, p. 162) și *falită* („Cererea de capital e violentă, disperată; banii se caută cu

orice preț, pentru a putea îndeplini obligațiunile și a scăpa de *falită*”, p. 286); *industrial* („Banca (...) poate face *industrialilor* și comercianților condițiuni avantajoase de împrumuturi”, p. 240; „Speculatorii, *industrialii*, negustorii nu operează numai cu capitalurile lor disponibile, ci și cu bani împrumutați...”, p. 284) și *industriaș* („cestiune care nu se pune față cu agricultorii și *industriașii* propriu-ziși”, p. 41; „Necesitatea de a întreține în mișcare marele capital închis în mașine face pe *industriași* să lupte mai cu energie în contra crizei...”, p. 86). Menționăm că *Dicționarul limbii românești* de August Scriban (1939) înregistrează varianta *industrial* ca formă de bază: „Persoană care se ocupă de industrie, fabricant: *un mare industrial*” și precizează: „(Fals: **industriaș**)”.

În subcapitolul despre regimul vamal, Laurian utilizează două forme de plural pentru substantivul *vamă*: *vămi* și *vămuri*, încercând să dezambiguizeze un termen polisemic (este vorba despre **polisemie internă**, în interiorul domeniului) prin mijloace gramaticale. Astfel, *vămile* desemnează „taxele vamale” („*Vămile*, în înțeles fiscal, sunt taxele ce se percep asupra mărfurilor care intră sau ies din țară, calculate fie după valoare, fie după greutate, măsură orî număr”, p. 352), iar *vămurile*, „administrația care percepe taxele” („Pentru a percepe taxe asupra mărfurilor care intră sau ies dintr-o țară, pentru a împedica eșirea unora și intrarea altora și pentru a constata mișcarea comerțului cu străinătatea guvernele au stabilit la granițele statului *vămuri*”, p. 275-276). În domeniul fiscal actual, în vederea dezambiguizării circulă doi termeni: *vamă* „instituție care percepe taxe legale pentru intrarea și ieșirea unor bunuri din țară; loc, punct în care funcționează această unitate” și *taxă vamală* (DCEP; v. și *infra*, **3.1.4**), iar forma de plural acceptată de normă este numai *vămi*.

Incursiunea în terminologia economică a secolului al XIX-lea demonstrează că aceasta îmbină *tradiția* și *inovația*, dezvoltându-se cu precădere în a doua jumătate a perioadei cercetate și fiind stimulată de noile condiții social-economice, de obținerea independenței naționale, de înființarea învățământului economic secundar și superior, de apariția unor lucrări semnificative cu caracter economic originale și traduse sau adaptate după modele străine. Din inventarul terminologic trecut în revistă, se evidențiază componenta neologică a limbajului economic, reprezentând *inovația*.

3.1.4. Modernizarea și specializarea terminologiei economice (secolul al XX-lea). Dinamica unui domeniu determină și dinamica terminologiei aferente acestuia. Dezvoltarea domeniului, prin realizarea sarcinilor de investigație propuse și prin fixarea de noi obiective de cercetare, aduce cu sine și o dezvoltare a terminologiei, prin utilizarea de concepte noi, create sau împrumutate, prin reinterpretarea conceptelor vechi, cărora li se atribuie semnificații noi, sau prin abandonarea termenilor vechi, utili într-un anumit moment al evoluției domeniului, dar perimați ulterior.

În secolul al XX-lea se remarcă o dezvoltare amplă a metalimbajului economic în texte și în dicționare, crește sub aspect cantitativ numărul de termeni, iar sub aspect calitativ, se diversifică formele de exprimare ale terminologiei economice. Astfel, grație apariției unor realități economice noi și evoluției gândirii economice, continuă substituirea unor forme de termeni, acest „cumul de termeni reflectând cumulul de concepte” [188, p. 73].

Modernizarea terminologiei din domeniu este determinată și de sincronizarea cu terminologia internațională. **Împrumutul** reprezintă și în secolul al XX-lea un mijloc semnificativ de îmbogățire a inventarului terminologic economic, cf. *audit, bonificație, cartel, deflație, embargo, franciză, inflație, infrastructură, investiție, lichiditate, monopson, oligopson, privatizare, randament, recesiune, redevență, reflație, rulaj, stagflație, stoc, subvenție, șomaj, tranziție, virament* ș.a. (DCEP). De împrumuturile latino-romanice se detașează un grup numeros de termeni de origine engleză: *banking, barter, bearish, bond, boom, bullish, business, call money, chart, clearing/cliring, covering, drawback, dumping, duty-free, factoring, fixing, futures, goodwill, hedging, holding, input, jobber, know-how, leasing, lock-out, merchandising, open-market, output, outsider, panel, pay-back, pool, rating, renting, roll-over, sponsor, spot market, spot payment, stand-by, swap, swing, switch, trend* etc. (DCEP; Hoanță, *Economie*). Unele anglicisme sunt dublate de termeni traduși: *insiders – inițiați, placing – plasare (ibid.)*, mai ales în manuale: „tranzacții simultane sau *spot* (la vedere)”, „tranzacții *barter* (troc)”, „eșec al pieței libere (*market failure*)”, „rezultatele (*outputurile*) activității”, „căutare de rente (*rent-seeking*)”, „impozitul pe cetățean (*poll tax* sau impozitul pe cel care votează)” (Hoanță, *Economie*) sau dau naștere unor lexeme adaptate prin calchiere: *budgeting – bugetare, externalities – externalități (ibid.)*. Bine cunoscutul termen *coș de consum* de asemenea constituie un calc după engl. *consumer basket*.

Termenii economici de origine engleză au o mare frecvență mai ales în unele articole din presa economică, dar și în documente oficiale (legi, regulamente, directive europene etc.). Mulți dintre acești termeni sunt strict necesari, fiind condiționați de realități sau concepte economice noi și neavând echivalente românești, de exemplu: *spin-off* „firme recent înființate sau care urmează să se înființeze pe baza unui rezultat obținut dintr-un proiect de cercetare al unei organizații publice de cercetare sau al unei universități”, *start-up* „în contextul prezentei scheme, desemnează întreprinderile înființate de maximum 3 ani, care implementează un rezultat obținut dintr-un proiect de cercetare sau o idee brevetată” (*Schema de ajutor de minimis*, 11.02.2008, pentru sprijinirea start-up-urilor și spin-off-urilor inovative, MO nr. 151, 28.02.2008). Adaptarea lor fonetică și

morfologică este relativă. În ciuda acestui fapt, care determină o asimilare formală parțială la lexicul românesc, unii termeni, prin frecvența mare, dezvoltă largiri de sensuri și chiar polisemie, dar majoritatea respectă condiția terminologică de *monosemantism* și *monoreferențialitate*, ceea ce constituie un avantaj pentru această categorie. Prin asimilarea limitată, viitorul termenilor economici de origine engleză va fi variabil și inegal, atât la nivelul limbajului specializat, cât și în ce privește asimilarea în limba comună [137, p. 144].

O serie de termeni, deși par derivați sau compuși pe teren propriu, sunt adaptați fie după franceză, fie după engleză (sau au etimologie dublă): *mondoeconomie*, *macroeconomie*, *microeconomie*, *dereglementare*, *subproducție*, *supraproducție*, *superdividend*, *supraprofit*.

O formă inovativă de exprimare a terminologiei economice în secolul al XX-lea (absentă în secolul precedent) este reprezentată de numeroase *abrevieri*. În general, datorită internaționalizării, ponderea abrevierilor este în continuă creștere în lexicul actual, inclusiv în lexicul limbii române [v. 174, p. 37-52]. În limbajul economic, dintre cele trei tipuri de abrevieri cunoscute, predomină *siglele*, mai puțin *acronimele*, iar trunchierea, după cum se știe, este specifică exprimării orale sau gazetărești (cf. *nivel macro[economic]*).

Astfel, *siglarea* reprezintă o modalitate de abreviere prin juxtapunerea literelor inițiale ale cuvintelor ce formează un grup sintactic stabil, prin care iau naștere noi unități lexicale, numite *sigle*. Deși apariția abrevierilor este legată de Antichitatea greco-latină (v. *I.N.R.I. – Jesus Nazareus Rex Judeorum*; *S.P.Q.R. – Senatus Populusque Romanus*) [299, p. 277], istoria modernă a siglei, ca procedeu cult de îmbogățire a vocabularului, specific limbii scrise, începe din secolul al XX-lea. Siglarea s-a dovedit foarte productivă în engleză (mai ales în varianta sa americană), în rusă și în franceză (sub influența englezei). În limba română, între primele sigle atestate, se află: *CFR = Căile Ferate Române* (1856), *DGP = Direcția Generală a Telegrafelor și Poștelor* (1864), *CEC = Casa de Economii și Consemnațiuni* (1864), *SAR = Societatea Academică Română* (1867), *PNL = Partidul Național Liberal* (1875) [151, p. 333]. În perioada interbelică, numărul siglelor continuă să crească, iar după 1989 inventarul siglelor utilizate în presă și în terminologiei a înregistrat o creștere spectaculoasă [*ibid.*, p. 342].

În terminologia economică românească se disting două categorii de sigle: (a) formate pe teren românesc sau adaptate după modele străine și (b) preluate din limba engleză (sigle de circulație internațională). Din prima categorie cităm *PIB = Produsul Intern Brut*, *PNB = Produsul Național Brut*, *TVA = taxa pe valoarea adăugată*, *SRL = societate cu răspundere limitată*, *AGA = adunare*

generală a acționarilor, SIF = societate de investiții financiare, IMM = întreprinderi mici și mijlocii, CAS = contribuții de asigurări sociale, FMI = Fondul Monetar Internațional, SME = Sistemul Monetar European, BNR = Banca Națională a României, BNM = Banca Națională a Moldovei, BERD = Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare ș.a. Unele sigle sunt mai puțin transparente pentru nespecialiști, cum ar fi DEA = dobândă efectivă anuală, BAM = barometru, analogie, model „metodă de prognoză folosită în afaceri, în special în tranzacțiile de bursă”, PFG = presiune fiscală globală, ACB = analiza cost – beneficiu „tehnică de alocare rațională a resurselor publice”, RFT = resursele financiare totale, RFB = resursele financiare bugetare, RFP = resursele financiare private etc. (DCEP; Hoanță, *Economie*).

Din categoria a doua menționăm MDL, RON, USD, OECD = *Organisation for Economic Co-operation and Development*, ATM = *Automated Teller Machine* „bancomat”, GATT = *General Agreement on Tariffs and Trade*, MBO = *Management by Objectives*, ZBB = *Zero-Based Budgeting* (bugetare cu bază zero), LIBOR = *London Inter Bank Offered Rate* „dobândă pe care o folosesc consorțiile bancare la acordarea creditelor în eurovalute”, WTO = *World Trade Organisation* (Organizația Mondială a Comerțului), PIP = *percentage in points* etc.

Cele mai frecvente și mai semnificative sigle internaționale cu caracter economic fac parte din INCOTERMS, un set de reguli internaționale referitoare la comerțul exterior, publicate în 1936 de Camera Internațională de Comerț de la Paris și modificate periodic (1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010): CIP = *Carriage and Insurance Paid To* „preț fără taxe”, DDP = *Delivered Duty Paid* „preț cu toate taxele incluse (TVA, accize, taxe vamale)”, CIF = *Cost, Insurance and Freight* „siglă utilizată în comerțul exterior care indică faptul că toate cheltuielile de transport și de asigurare sunt cuprinse în prețul mărfii livrate în portul de destinație” (DCEP), FOB = *Free On Board* (franco la bord) „baza unui contract de export în care vânzătorul plătește pentru expedierea bunurilor din portul de îmbarcare și încărcarea lor pe vapor sau în avion” (DCEP), FOR = *Free On Rail* (franco gară), FOT = *Free On Truck* (franco vagon) etc. Astfel, rezultă o raportare a terminologiei economice moderne la **norme internaționale**, caracteristică a științelor actuale în general.

Un șir de sigle internaționale se regăsesc în cadrul unor sintagme hibride: *sistemul SWIFT* (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication), *metoda PIMS* (Profit Impact of Market Strategy), *sistemul sau metoda ZBB*, *paradigma OLI* (ownership, localization, internalization) ș.a.

Siglele își justifică existența prin **funcția** lor **denominativă** și prin **economia lingvistică** pe care o realizează [299, p. 275]. Datorită acestor caracteristici, siglele sunt frecvente și în alte limbaje specializate (medicină, biologie, informatică, administrație, politică), contribuind la aspectul codificat al acestora.

Menționăm și câteva **acronime** din domeniu: *ECOSOC* = **Economic and Social Council** (Consiliul Economic și Social al ONU), *COMECON* = **Council for Mutual Economic Assistance**, *FINRA* = **Financial Industry Regulatory Authority** (organizație nonprofit), *FOREX* = **Foreign Exchange Currency**, *VaR* = **Value at Risk** (valoarea riscată) etc.

O varietate nouă de termeni economici constituie sintagmele internaționale care conțin nume proprii: *coeficientul lui Bruno*, *curba lui Philips*, *curba Laffer*, *efectul Baumol*, *efectul Averch-Johnson*, *eficiență Wicksell-Lindahl*, *indicele Lafay*, *indicele Dow-Jones*, *legea lui Engel*, *metoda Porter*, *multiplicatorul investițional al lui Keynes*, *sistemul informațional Bloomberg* etc. (DCEP; Didier 1994; Hoanță, *Economie*).

Analizând mai multe texte și dicționare specializate relevante, am constatat că ponderea cea mai ridicată în inventarul de termeni economici din secolul al XX-lea revine **unităților sintagmatiche**. Este vorba despre *sintagme fixe*, *relativ fixe* și *libere*, create pornind de la termeni vechi, reprezentând tradiția în domeniu, sau de la împrumuturi (majoritatea intrate în limba română în secolul al XIX-lea).

a. Sintagme cu termeni-pivot tradiționali: CHELTUIELI – *cheltuieli directe*, *cheltuieli indirecte*, *cheltuieli reale*, *cheltuieli economice*, *cheltuieli de capital*, *cheltuieli de exploatare*, *cheltuieli de personal*, *cheltuieli deductibile*, *cheltuieli nedeductibile*, *cheltuieli publice*, *cheltuieli reproductive*; VENIT – *venit brut*, *venit net*, *venit național*, *venit impozabil*, *venit din investiții*, *venit marginal*; PREȚ – *preț de cost*, *preț de echilibru*, *preț de emisiune*, *preț de monopol*, *preț de pornire*, *preț de producție*, *preț de răscumpărare*, *preț ferm*, *preț de piață*, *preț de consum*; VÂNZARE – *vânzare asociată*, *vânzare personală*, *vânzare silită*, *vânzare fără acoperire*, *vânzare la licitație*, *vânzare de soldare*; BANI – *bani de calcul*, *bani de credit*, *bani electronici*; ÎMPRUMUT – *împrumut pe termen lung*, *împrumut pe termen scurt*, *împrumut de conversiune*, *împrumut extern*, *împrumut intern*, *împrumut indexat*, *împrumut în loturi*, *împrumut cu opțiune*, *împrumut cu rată variabilă*, *împrumut în suferință*, *împrumut ipotecar*, *împrumut pentru nevoi personale* ș.a. (DCEP; Hoanță, *Economie*).

b. Sintagme cu termeni-pivot neologici: ACȚIUNE – *acțiuni autorizate, acțiuni de administrator, acțiuni gemene, acțiuni nominative, acțiuni la purtător, acțiuni ordinare, acțiuni preferențiale, acțiuni cotate*; CAPITAL – *capital angajat, capital autorizat, capital bancar, capital constant, capital fictiv, capital investit, capital nominal, capital de rezervă, capital de risc, capital social*; CREDIT – *credit de consum, credit funciar, credit ipotecar, credit furnizor, credit de refinanțare, credit revolving, credit rotativ, credit de scont, credit sezonier, credit stand-by*; ECONOMIE – *economie dirijată sau economie de comandă, economie de piață, economie descentralizată, economie mixtă, economie competitivă*; RATĂ – *rata amortizării totale, rata rentabilității totale, rata dobânzii, rata de impozitare, rata consumului, rata de schimb, rata profitului, rata rentabilității capitalului, rata scontului, rata marjei brute, rata marjei nete*; TAXĂ – *taxă pe valoarea adăugată, taxă compensatorie, taxă de consumație, taxă de contribuție, taxa scontului, taxă de timbru etc.* (DCEP; Hoanță, *Economie*). Astfel, remarcăm că în limbajul economic contemporan termenii sintagmatici sunt preferați termenilor simpli, iar unii termeni economici sunt deosebit de productivi *sintagmatic* (v. *preț, acțiune, rată, credit*).

Noile teorii economice și dezvoltarea relațiilor de schimb internaționale pun în circulație noi concepte: *competitivitate, lansare/relansare economică, integrare economică, securitate economică, poziție de monopol, risc de țară, globalizarea (internaționalizarea) economiei, regionalizarea economiei, război valutar, avantaj competitiv, incubator de afaceri, analiză economică, previziune economică, preferință comunitară* „avantajul produselor europene în fața celor din import”, *zonă vamală liberă, zonă off-shore, concurență perfectă/imperfectă* ș.a. Pe de altă parte, și unele concepte tradiționale, cum ar fi *fiscalitatea*, generează cu timpul concepte adiacente, desemnate prin termeni noi. Pe lângă termenii cunoscuți – *contribuabil, venituri sau încasări fiscale, evaziune fiscală*, sectorul în discuție a dezvoltat o serie de concepte noi, aferente impozitării: *presiune fiscală* (și sinonimele eufemistice *tensiune fiscală, coeficient fiscal*), *bază de impozitare, rată de impozitare, materie impozabilă, nivelul fiscalității, suveranitate fiscală, prelevări obligatorii, randament fiscal, optimizare fiscală, plafon fiscal, pragul fiscalității suportabile, referendum fiscal, revoltă fiscală, actorii sistemului fiscal, iluzie fiscală, civism fiscal* „mod de comportare a contribuabilului pus în fața obligației de a plăti statului impozite” (Hoanță, *Economie*).

Discursul economic este, de regulă, inclus în categoria discursului științific, motiv pentru care este adesea perceput ca fiind unul foarte obiectiv. Stilul său este de obicei caracterizat ca unul sobru, concis, lipsit de metafore sau de orice alte forme de exprimare mai mult sau mai puțin creative. În

ultimele decenii, au apărut mai multe lucrări importante care demonstrează cu pertinență că această percepție este departe de realitate. De fapt, discursul științific face adesea apel la expresii cu caracter figurat [404], care nu se limitează doar la a prezenta sau a explica anumite concepte [164]. Discursul economic nu este o excepție. În ciuda pretențiilor de rigoare și obiectivitate științifică, acesta se dovedește deseori subiectiv, manipulativ și creativ, îndeosebi în variantele sale vulgarizatoare (texte didactice, pliante bancare, mass-media) sau în subdomeniile orientate spre consumator (marketing, branding). Or, chiar și realizările textuale cu un grad înalt de specializare sunt marcate de prezența unor *termeni metaforici*, desemnând concepte economice semnificative.

Acum trei decenii, George Lakoff și Mark Johnson [404] propun pentru prima dată teoria *metaforei conceptuale*, care a înlocuit abordările anterioare cu o viziune nouă, revoluționară, atribuind metafora domeniului gândirii. În anii '90, apar și alte studii cu o optică asemănătoare, dintre care menționăm lucrările semnate de Isabelle Oliveira, în care autoarea analizează metafore din domeniul medical [336, 337, 338]. În alte cercetări, s-a demonstrat că și discursul economic face apel frecvent la metaforă [388; 161; 154]. Recent, la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca a fost elaborată o teză de doctorat cu titlul *Metafora și funcțiile acesteia în discursul băncilor românești: o abordare sociocognitivă* de Bianca Tomoni (2012). Pentru identificarea expresiilor metaforice, autoarea a făcut apel la tehnica propusă de grupul de cercetători Pragglejaz (Pragglejaz este un proiect de cercetare vizând crearea unei proceduri de identificare a expresiilor metaforice în discurs prin intermediul unor aplicații informatice; numele este format din inițialele prenumelor celor zece cercetători implicați) [408], ajungând la concluzia că metaforele sunt folosite în scopuri din cele mai diverse: pentru a facilita înțelegerea noțiunilor financiare, pentru compensarea unor lipsuri terminologice, pentru organizarea textuală și mai ales pentru persuadarea clienților. Astfel, în știință metafora este un principiu explicativ și a devenit un „topos” central în abordarea cunoașterii. Conform aprecierilor avansate de Daniela Roventă-Frumușani [164], *metafora* în știință *informează* (didactic), *explică* și *convinge* (explicitând codul printr-o imagine mai familiară). În discursul științific economic, metaforele au un caracter convențional, subordonat caracterului denotativ al limbii naturale. Metafora în științele economice este determinată de nevoia de a da un nume unei realități nou apărute, având o funcție metalingvistică, de fixare a unui concept pentru care nu există un echivalent satisfăcător într-o formă de expresie verbală [154, p. 227].

Una dintre primele metafore conceptuale din limbajul economic românesc – *capital vagabond* – a fost introdusă la începutul secolului al XX-lea de Constantin Stere, în faimoasa dispută pe care a

purtat-o cu varianta clasică a marxismului, reprezentată în România de C.D. Gherea și de partidul social-democrat de atunci: „Încă de acum șapte ani (...) am arătat în Cameră că în țările civilizate ale Apusului s-a format un imens capital comercial și capital de bancă, pe care l-am numit *capital vagabond* întrucât acest capital cutreieră lumea în căutarea unei plasări avantajoase și întrucât câmpul lui de operațiune îl constituie mai ales țările înapoiate economiceste. (...) Am arătat atunci că acest capital produce în țările în care operează toate efectele întunecate ale capitalismului, fără compensația binefacerilor datorate lui în Apus, întrucât în țările înapoiate el are de efect numai capitalizarea veniturilor, nicidecum a felului de producțiune (pe care e neputincios să-l organizeze acolo). Mulțumită acestui fapt, acolo se nasc toate fenomenele acumulării primitive (...), dar fără să se nască, din cauza aceasta, o avuție națională – care a fost o justificare istorică a acestei faze în Apus – ci *capitalul vagabond* servește ca o imensă pompă care aspiră avuția astfel acumulată peste graniță” (Stere 1996, p. 116-117). Conceptul este sinonim cu *capital cămătăresc*, iar reputatul economist român Gheorghe Zane îl numește și *capital „vampir”* (apud Bădescu *et alia* 2005, p. 77). În *Dicționarul de sociologie rurală (ibid.)* găsim și sintagmele *capital comprador*, *capital prădalnic*, care desemnează, de asemenea metaforic, același concept, numit astăzi *capital de speculație*.

Un concept esențial al economiei de piață, introdus de Adam Smith în lucrarea sa *Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei* (1776), este exprimat sugestiv prin celebra sa metaforă *mâna invizibilă a pieței (invisible hand of the market)*. Desemnând concurența pe o piață liberă, mecanismul pieței libere, metafora ilustrează cum, prin urmarea propriului interes, indivizii stimulează indirect economia. *Mâna invizibilă a pieței* se opune termenului *mâna vizibilă a statului (mâna statului)*: „criticii intervenției guvernului (statului) avertizează că *mâna statului* poate fi mai rea decât *mâna invizibilă a pieței*, că, în loc să producă bunuri publice, poate produce «rele publice»” (Hoanță, *Economie*, p. 69). Astfel, *mâna vizibilă a statului* denotă, de fapt, intervenția guvernului în mecanismul de piață.

Metafora stă și la baza termenilor *paradis fiscal*; *șarpe monetar* (concept apărut în 1972, cu semnificația „limite, socotite normale, ale fluctuației cursului pentru un ansamblu de monede”, DCR² 1997, având și două varietăți: *șarpele în tunel* și *șarpele fără tunel*); *foarfeca prețurilor* „raportul dintre dinamica prețurilor produselor de bază și prețul produselor manufacturate, primele înregistrând dinamici care rămân în urma prețurilor produselor manufacturate sau dinamica prețurilor de export ale mărfurilor produse de țările în curs de dezvoltare și ale celor produse de țările cu economie dezvoltată” (DCEP); *economie subterană (economie-fantomă)* „economie

ilegală”; *eșec de piață* „lipsa eficacității mecanismelor de piață în prezența unei situații de monopol, oligopol etc.” [154, p. 227]; *curbă a indiferenței* „relație între două «coșuri»” [*ibid.*, p. 228], *anestezie fiscală* „ascunderea presiunii fiscale prin apelarea la unele impozite în prețul bunurilor (...), fragmentarea presiunii fiscale totale prin perceperea unui număr mare de impozite de nivel mic în locul unui număr mic de impozite cu nivel mare, precum și prin obținerea de venituri fiscale prin mijloace indirecte (impozite pe inflație)” (Hoanță, *Economie*, p. 160), *firmă-căpușă* („*Firma-căpușă* este o firmă care sugerează fonduri fără a presta servicii sau acestea sunt plătite peste prețul pieței”, *România liberă*, 26.X.2005) ș.a.

Unele cercetări evidențiază un grup de metafore în care banii sunt conceptualizați ca substanțe lichide (*liquid metaphor*) [409]: *activ lichid, lichiditate, cont curent, cash flow/flux de numerar, flux valutar, acțiune diluată, scurgere de capital, scurgere de bani, scurgere a fluxului de numerar, scurgeri de venituri, capital flotant, infuzie de capital, injecție de capital, transfuzie de capital, cont înghețat, înghețare a plăților, înghețare a salariilor, înghețare a pieței creditelor* etc.

Remarcăm că aproape toate metaforele semnalate au fost conceptualizate în alte limbi, nu în română, reprezentând calcuri sau traduceri, adică fiind **metafore-traduceri** și având caracter internațional (cf. fr. *serpent monétaire, paradis fiscal, économie souterraine*; engl. *invisible hand of the market, price scissors, market failure, dummy company, capital drain, currency flows, frozen account, liquidity, pay freeze, price freeze, wage freeze, money infusion* etc.). Astfel, metaforele-traduceri se încadrează în **neologia traductivă**.

Inovația în domeniul terminologiei economice din secolul al XX-lea se manifestă nu numai prin formele de expresie, ci și prin **mobilitatea denotativă** sau **conceptual-semantică** [v. 32, p. 39-43]. În limbajul economic, cea mai spectaculoasă evoluție conceptual-semantică se constată în cazul termenului *pieță*. Definit în secolul al XIX-lea drept „locu largu între case; foru, strata larga, curte larga” (Laurian, Massimu 1871-1876, sub forma *platia*) și figurând în câteva expresii (*a comperă d'in platia, e multa merce in platia, platia de commerciu*) sau ca „loc de târg; locul unde se strâng negustorii, bancherii, spre a încheia afaceri; totalitatea negustorilor și bancherilor dintr-un oraș” (CA 1926) la începutul secolului al XX-lea, spre sfârșitul aceluiași secol termenul *pieță* și-a extins substanțial semnificația. Pe lângă sensul tradițional de „loc special amenajat unde se face comerț cu mărfuri, mai ales cu produse agroalimentare” (DEX 1998), *pieță* înseamnă acum și „sferă a circulației mărfurilor; cererea și oferta de mărfuri” (*ibid.*); „mediul în care se tranzacționează diferite bunuri sau servicii, între cumpărători și vânzători, prin mecanismul pieței” (DE); „locul teoretic de

întâlnire și de confruntare a ofertei și cererii, care duce la fixarea prețurilor mărfurilor și a volumului schimburilor” (DCEP). Termenul *pieță* a ajuns să desemneze multiple realități noi, fapt probat și prin dezvoltarea unei serii largi de sintagme precizând mobilitatea denotativă a lexemului: *pieță de capital* „piață în care se tranzacționează valori mobiliare (acțiuni, obligațiuni etc.) între emitenții și posesorii lor, în calitate de vânzători, și deținătorii de capital (investitori), în calitate de cumpărători” (DE); *pieță monetară* „piață în care se efectuează operațiuni de atragere și de plasare a banilor (și instrumentelor de credit pe termen scurt), la nivelurile ratelor dobânzilor determinate liber de intermediarii financiari, în scopul reglării pe termen scurt a deficitelor de lichidități” (DE); *pieță valutară* „piață în care se efectuează vânzări și cumpărări de valute la vedere (spot) și la termen (forward), la cursuri de schimb determinate liber de intermediarii autorizați să participe pe această piață” (DE); *pieță captivă* „situația care apare atunci când un grup de cumpărători este obligat să cumpere un anumit produs, ca rezultat al unei circumstanțe speciale, cum ar fi absența unui furnizor alternativ pentru acel produs” (DCEP); *pieța muncii* „spațiul economic în care se întâlnesc, se confruntă și se negociază în mod liber cererea de forță de muncă exprimată de către deținătorii de capital (în calitate de cumpărători) și oferta, reprezentată prin posesorii forței de muncă” (DCEP); *pieță ipotecară* „tip de piață unde se negociază numai creanțe care au garanții ipotecare, în scopul de a se permite refinanțarea împrumuturilor acordate cu asemenea garanții” (DCEP); *pieță unică europeană* „circulația liberă a populației, bunurilor, serviciilor și a capitalului în țările membre ca și când ar circula într-o singură țară” (<http://www.dce.gov.ro/>).

Unii termeni economici sunt calcuri, cum ar fi *lumea a treia*, *a spăla bani* sau reprezintă neologisme semantice (neoseme): *suport* (financiar) „sprijin” (engl. *support*), *nișă*, în sintagmele *nișă de piață*, *comerț de nișă* (fr., engl. *niche*) etc.

Dinamica științelor economice se manifestă și printr-o continuă specializare a subdomeniilor, unele dintre care devin domenii autonome: **ecoeconomie (economie ecologică)**, **management**, **marketing**, **comerț electronic** ș.a., iar acestea, la rândul lor, dezvoltă alte subdomenii: *management economic*, *management de proiecte*, *managementul întreprinderii*, *managementul resurselor umane*, *managementul calității*, *managementul conflictelor*; *marketing economic*, *marketing politic*; din **marketing** se desprinde un subdomeniu cu tendința de a deveni domeniu distinct: **brandingul**. Noile (sub)domenii, caracterizate prin interdisciplinaritate, constituie discipline de învățământ la nivel de licență (cf. programul de studii al ASE din București, ASEM din Chișinău, USM) și se specializează și mai strict la nivel de master. **Metatermenii** trecuți în revistă sunt secondăți de

inventare de termeni propriu-zis: fiecare (sub)domeniu nou apărut vine cu termenii săi specifici. Aceste inventare, aflate în faza de constituire, sunt încă instabile și prezintă numeroase **fluctuații terminologice** [293] din cauza unor termeni aflați în concurență. Majoritatea termenilor din **management** și din **marketing**, de exemplu, provin din limba engleză, de aceea limbajul acestor (sub)domenii este unul mixt, englez-român. Anglicismele coexistă cu echivalentele românești, care sunt fie traduceri, fie calcuri (mai mult sau mai puțin reușite), iar prezența mai multor termeni pentru desemnarea aceluiași concept generează relații de sinonimie și chiar de polisemie în interiorul limbajelor în discuție (v. *infra*, 3.1.5).

Marketingul se adresează îndeosebi oamenilor, știința marketingului având ca punct de pornire și de sosire consumatorul, iar ca obiect de studiu, relațiile de schimb. Clientul a devenit pilonul activității de marketing, ceea ce a determinat găsirea unor metode și instrumente de cercetare și analiză a acestei noi dimensiuni. Este o ramură a economiei aplicate, iar *caracterul interdisciplinar* este dovedit de prezența unor concepte din psihologie, publicitate și comunicare [v. 58, p. 161-162].

Pentru ilustrarea tendințelor terminologice din marketingul economic, inserăm câțiva termeni dintre cei mai cunoscuți din domeniu (acoperind subdomeniile *cercetarea de marketing*, *politica de promovare*, *comportamentul consumatorului*, *politica de distribuție*):

(a) termeni simpli: *advertising*, *advertorial*, *agromarketing*, *angrosist*, *banner*, *branduct*, *cibermarketing*, *dealer*, *demarketing*, *detailist*, *dummy*, *euromarketing*, *insert* [publicitar], *marcă* [comercială], *logo*, *outdoor*, *prelansare*, *prospectare*, *promovare*, *retail*, *retailer*, *sampling*, *soldare*, *sondaj*, *showroom*, *trader*, *teasing*, *telemarketing*, *vending*;

(b) termeni sintagmatici: *achiziție impulsivă*, *acoperire a pieței*, *acroșaj publicitar*, *anchetă prin sondaj*, *automat de vânzare*, *cadou promoțional*, *campanie publicitară*, *canal de distribuție*, *card de fidelitate*, *cash and carry*, *cercetare de piață*, *cotă de piață*, *extindere de marcă*, *gamă de produse*, *identitatea mărcii*, *image de marcă*, *lansare a produselor noi*, *lider de piață*, *logistică de distribuție*, *marcă de produs*, *mix de marketing*, *mix de comunicare*, *ofertă specială*, *panel de consumatori*, *penetrarea pieței*, *politică de marcă*, *politică de preț*, *poziționarea mărcii*, *preț de penetrație*, *strategie de marketing*, *trafic al clientelei*, *vânzare directă*, *vânzare personală* etc. (*Lexicul panlatin al marketingului economic*, <http://www.realiter.net/spip.php?rubrique38>; *Dicționar de marketing*, <http://www.scribd.com/doc/36582262/Dictionar-Termeni-de-Marketing>).

Unii termeni circulă și în formă siglată: *CVP* – *ciclu de viață al produsului*, *PLV* – *publicitate la locul de vânzare*, *VPC* – *vânzare prin corespondență*, *PR/RP* – *relații publice*, *A&P* (engl.) –

departamentele publicitate (*Advertising*) și promovare (*Promotion*) specifice marilor companii sau ca acronime: *AIDA* (engl.) – (*attract*) *attention*, (*raise*) *interest*, (*create*) *desire*, *action*.

În subdomeniul **comerț electronic**, dezvoltat foarte recent, specificul terminologic este imprimat de două adjective în alternanță: *electronic* și *on-line/online* și de formantul *e-*, preluat din limba engleză, toate cu semnificația „electronic”: *bancă electronică*, *bani electronici*, *comerț electronic*, *consum electronic*, *licitație electronică*, *marketing electronic*, *modalitate electronică de plată*, *plată electronică securizată*, *publicitate electronică*, *schimb electronic de date*; *catalog on-line*, *comandă on-line*, *comerț on-line*, *consumator on-line*, *magazin on-line*, *librărie on-line*, *ofertă on-line*, *plată on-line*; *e-banking*, *e-comerț*, *e-marketing*, *e-mall*, *e-planning* ș.a. Cu același sens apare și determinativul *virtual*: *comerț virtual*, *librărie virtuală*, *bancă virtuală*, *publicitate virtuală*. Modalități mai puțin frecvente de exprimare a conceptului „on-line” reprezintă termenii cu formantul *ciber-* (*cyber-*) (detașat din *cibernetică*): *cibermarketing*, *cyber-mall* și unitățile terminologice create cu ajutorul substantivului *internet*: *internet marketing*, *marketing pe/prin internet*, *internet-banking*.

Modelele acestor sintagme sunt cele englezești (având caracter internațional): *e-commerce*, *e-auction*, *e-payment*; *electronic commerce*, *electronic consumer*, *electronic data interchange*, *electronic payment mechanism*; *online bookstore*, *online catalogue*, *online consumer*, *online offer*, *online order*, *online store*, *online payment*, *secured online payment*. În subdomeniul în discuție se remarcă o mare instabilitate terminologică, problemă rezolvabilă cu trecerea timpului.

Multiplicarea subdomeniilor este manifestarea unei tendințe de **specializare**. Or, noile (sub)domenii economice sunt *integral inovatoare*, fără a avea o tradiție în limba română.

3.1.5. Relații semantice în terminologia economică: dimensiunea paradigmatică. Evoluția conceptual-semantică a științelor economice se reflectă la nivelul definițiilor tot mai specializate ale conceptelor de bază în secolul al XX-lea. De exemplu, dacă în secolul al XIX-lea conceptul de „bani” era definit ca „monedă în cantitate; argint, ori que feliu de monedă”, figurând și în sintagmele *banî gata*, *banî nahtû* (Costinescu 1870), în secolul al XX-lea definiția banilor este extinsă și specializată considerabil: „1. Unitate monetară și monedă egală cu a suta parte dintr-un leu. 2. Echivalent general al valorii mărfurilor (fiind el însuși o marfă); monedă de metal sau hârtie recunoscută ca mijloc de schimb și de plată; argint (2). ♦ (La pl.) Avere în numerar; parale” (DEX 1998); „1. Marfă specială, separată spontan de lumea celorlalte mărfuri, în urma dezvoltării îndelungate a producției și a schimbului de mărfuri, care îndeplinește funcția socială de echivalent

general al tuturor celorlalte mărfuri și de instrument general al schimbului, datorită proprietăților sale deosebite. 2. Denumire generică pentru toate felurile de monede și de semne ale valorii: bani principali (unități monetare și multiple) și bani divizionari (submultipli); monede de aur sau de argint cu valoare proprie deplină (a căror valoare nominală corespunde valorii reale a metalului cuprins) sau cu valoare proprie inferioară valorii nominale” (DCEP). Din definițiile actuale (DEX, DCEP) reiese cu claritate că, între timp, termenul *bani* a dezvoltat în interiorul domeniului o polisemie, dezambiguizată prin anumite sintagme (*bani de calcul, bani de cont, bani de credit, bani de hârtie, bani de tezaur, bani electronici* etc.) sau prin sinonime specializate: *bani-marfă, bani-monedă, numerar, cash*.

Relația de **polisemie internă** poate fi constatată și în cazul termenului *acoperire*: „1. Sumă de bani transferată de o persoană (debitor) altei persoane (creditor) pentru a stinge o obligație. 2. Sumă de bani aflată în depozit la tras, pe baza căreia deponentul poate emite un titlu de credit (cambie sau cec) pe care depozitarul sumei este obligat să-l achite la scadență. 3. Sumă de bani depusă drept garanție de către cumpărători și vânzători la agențiile de schimb sau la bănci pentru realizarea unei operațiuni de bursă” (DCEP). Sensurile sunt diferențiate prin intermediul unor sintagme care le precizează: *acoperire bancară, acoperire monetară, acoperire la termen*, definite riguros, la rândul lor, în literatura de specialitate.

Situațiile de polisemie internă nedorită pot fi rezolvate prin impunerea unor termeni distincți pentru fiecare sens al termenului „în suferință” în vederea dezambiguizării comunicării, ca în cazul lexemului *vamă*. În secolul al XIX-lea, *vamă* desemna (1) locul (punctul) de percepere a plăților pentru intrarea sau ieșirea unor mărfuri din țară, (2) administrația acestuia și (3) taxa percepută, semnificație păstrată și în dicționarele din secolul următor (în limba comună). Dacă însă vorbim despre terminologia economică actuală, lucrurile stau altfel: *vama* este „instituția de stat care se ocupă cu evidența și controlul asupra intrării și ieșirii din țară a mărfurilor, mijloacelor de transport etc. și care percepe taxele legale pentru aceste bunuri; locul, punctul în care funcționează această unitate”, iar plățile legale percepute se numesc *taxe vamale*. Termenul *taxă vamală* reprezintă un **hiperonim** pentru seria de **hiponime** dezvoltată: *taxă vamală ad valorem, taxă vamală antidumping, taxă vamală autonomă, taxă vamală compensatorie, taxă vamală compusă, taxă vamală convențională, taxă vamală de export, taxă vamală de import, taxă vamală de retorsiune, taxă vamală preferențială* etc.

Științele economice fiind pluri- și interdisciplinare, se remarcă un șir de concepte preluate din alte domenii și specializate pentru exprimarea unor semnificații economice, înregistrându-se astfel situații de **polisemie interdomenială**. Din științele fizico-chimice au migrat în limbajul economic termenii *absorbție (absorbție de fonduri, rată de absorbție)*, *fluiditate (fluiditate a pieței)*, *volatilitate (volatilitate a prețurilor, volatilitatea pieței)*, *elasticitate (elasticitatea cererii, elasticitatea impozitului)*, *diluare (diluare de capital)*, *echilibru (echilibrul pieței, echilibru bugetar, preț de echilibru)*, *mecanism (mecanism economic, mecanism al prețurilor, mecanisme redistributive)*, *instrumente (instrumente financiare, instrumente de schimb)*, *pârghii (pârghii ale prețurilor, pârghii economice)*, *circuit (circuit economic)*, *levier (levier financiar)*, *entropic (stare economică entropică, economii entropice, economii neentropice)*, *emergent (economii emergente, piețe emergente)*, *forță (forță de muncă, forțe de producție)*, *viteză (viteza de circulație a banilor, viteza de rotație a capitalului)*, *acelerație (acceleratorul consumului, accelerarea creșterii economice)*; din medicină, *asanare (asanare monetară, asanarea întreprinderilor)*, *injecție (injecție de capital)*, *colaps (colaps economic)*, *criză (criză economică)*, *fractură (fractura prețurilor)*, *simptom (simptom al crizei)*, *sindrom (sindrom al instabilității)*, *terapie (terapie economică, terapie-șoc)*; din geometrie, *segment și segmentare (segment de piață, segment al vânzărilor, segmentare a pieței)*; din psihologie, *persuadare (persuadarea consumatorului)*, *comportament (comportament economic, comportamentul consumatorului)*, *atitudine (atitudine concurențială)*, *tendență (tendența creșterii sau reducerii prețurilor, tendința creșterii productivității muncii)*; din domeniul militar, *strategie (strategie a costurilor, strategie de piață, strategie a diferențierii, strategie a elitei)*, *tactică (tactică economică)*, *campanie (campanie de vânzări, campanie de reduceri, campanie de promovare a unui produs)*; din sport, *ring „loc special amenajat pe o piață specializată, în care au loc tranzacțiile bursiere” (DCEP)*, *competiție*, *start*, *arbitru*; din teoria jocului, *joc economic*, *jocul actorilor economici*, *jocul cererii și al ofertei*, *teoria jocurilor*, *joc în sumă nulă*, *regulile jocului economic*, *jucător pe piață* (cf. și titlul lucrării *Economia: regulile jocului* de Michel Didier (Didier 1994). Unele lexeme cărora le-a fost atașat un atribut economic provin din arta dramatică: *scenariu al dezvoltării*, *scenarii ale tranziției*, *actori economici*, *rolul concurenței*, *scenă economică* [161].

Pe lângă **termenii interdisciplinari**, în corpusul analizat sunt prezenți și **termenii supradisciplinari**: *activitate, analiză, categorie, chestionar, corelație, diagramă, exercițiu, eșantion, indicator, model, modelare, modul, operație, sistem, sondaj, teorie, unitate* etc.

Relațiile de *sinonimie*, repudiate de terminologia tradițională, sunt destul de frecvente în limbajul economic, în special în (sub)domeniile dezvoltate recent. Ilustrative pentru economia generală sunt sinonimiile: *business – afacere; cash – numerar; business-plan – plan de afaceri – plan financiar; avere – capital* („*capital și avere sunt termeni utilizați adesea ca sinonimi*”, Hoanță, *Economie*, p. 205); *acont – avans; indemnizație – ajutor (ajutor de șomaj); barter – troc; bonificație – bonus; carte(lă) de credit – card de credit; consulting – consultanță; depreciere – devalorizare; comercializare – desfacere – vânzare; insider – inițiat; placing – plasare; soldare – vânzare de solduri; output – rezultat; trată – cambie; duty-free (zone) – zonă vamală liberă; economie subterană – economie-fantomă – economie paralelă – economie neagră – economie ocultă ș.a.* (DCEP; Hoanță, *Economie*). Relația de sinonimie apare în mod inevitabil între unitățile terminologice complexe și siglele lor: *TVA – taxa pe valoarea adăugată; PIB – Produsul Intern Brut; JIT – JUST IN TIME – metoda Kanban – metoda „stocuri zero”* etc. Remarcăm că unele situații de sinonimie s-au constituit de-a lungul vremii, iar altele rezultă din concurența dintre termenii de ultimă oră și echivalentele lor românești.

O abundență de sinonime se înregistrează în (sub)domeniile mai noi ale economiei, cum ar fi **marketingul** și **brandingul**. Numărul mare de sinonime denotă tatonările și ezitățile specialiștilor în ceea ce privește constituirea limbajului acestor sectoare și încercarea de a crea un inventar terminologic românesc, eliminând, acolo unde e posibil, anglicismele.

Există mai multe surse și cauze ale sinonimiei în terminologia de marketing, determinate de eficientizarea comunicării dintre specialiști și de intențiile vorbitorilor.

Siglarea este o metodă foarte importantă folosită în terminologiile actuale în general, iar în terminologia de marketing, în mod particular, deoarece reprezintă un tip special de sinonimie, care conferă statut de termen unor sintagme ce funcționează în cadrul terminologiilor. Sigla și sintagma terminologică-sursă sunt *sinonime paronimice* [314, p. 141] și ar putea fi considerate *sinonime de necesitate*. Pentru a răspunde nevoii de economie în exprimare, terminologia ultimelor decenii se îndreaptă spre o formalizare puternică, procedeul garantând totodată univocitatea termenilor.

În terminologia de marketing se utilizează frecvent siglarea: *cod universal al produsului – CUP – cod de bare*; sintagma și sigla sunt utilizate preponderent în domeniu, iar expresia *cod de bare* este preferată în situații de comunicare informală, fiind prezentă și în discursul vulgarizat (în presă); *comunitate virtuală de brand – CVB; marcă comercială – TM* (siglă pentru *trademark*); *vânzare prin corespondență – VPC; publicitate la locul de vânzare – PLV; punct de vânzare (cu amănuntul)*

– *POS (point-of-sale)*; *prag de rentabilitate – BEP (break-even point) – punct mort*; *ofițer de comunicare și relații publice – ofițer PR – PR officer sau manager relații publice – manager PR – manager RP – PR manager*. Unele sintagme sunt echivalente cu simbolurile lor: *marcă înregistrată – ® (registered trademark)*; *copyright – drepturi de autor – ©*.

Semnalăm echivalența perfectă dintre termenii complecși și siglele corespunzătoare acestora. Preferința limbajului de marketing pentru termeni sintagmatici a dus la necesitatea prescurtării lor. Unele siglări sunt totale, adică fiecare element din structura termenului complex este exprimat doar prin inițiala lui (cum este cazul lui *CVB – comunitate virtuală de brand*), altele sunt parțiale, adică primul lexem din structura sintagmei se păstrează ca atare, iar celelalte se reduc fiecare la inițiala sa (*ofițer PR/manager PR*). Astfel, putem afirma, conform accepției lingvisticii europene [322, p. 58], că siglele sunt sinonimele perfecte ale termenilor întregi pe care îi înlocuiesc din rațiuni de economie de mijloace în comunicarea specializată.

Analizând contextele în care apar componentele paradigmei sinonimice *publicitate de tip outdoor – outdoor – publicitate stradală – publicitate OOH – OOH*, am constatat că sigla *OOH* și anglicismul *outdoor* apar cel mai frecvent, după cum e și firesc, în exprimarea specialiștilor și în documentele scrise specifice domeniului: „«La noi *outdoor*-ul are mult prea multe informații, dintre care evident nu știi la care să te uiți mai întâi, așa că încerci să le eviți cu totul. Clienții ar trebui să știe că pe *outdoor* prea multă informație înseamnă zero informație», a declarat Liviu David, director de creație *Next Advertising*” (http://www.realitatea.net/bucurestiul-un-kitsch-vezi-ce-spun-oamenii-din-publicitate_732741.html). Precizăm că sigla *OOH* (Out of Home) cuprinde atât publicitatea *outdoor*, cât și cea *indoor*, fiind un termen generic. Sintagma *publicitate stradală* este prezentă atât în comunicarea nespecializată, cât și în regulamente, hotărâri, în clasificarea unităților de prestări servicii din *Pagini aurii* ș.a., ceea ce ne îndreptățește să o considerăm la fel de frecventă ca și sinonimul său de origine engleză. Preferința pentru termenii originari este de fapt caracteristică specialiștilor din orice domeniu, cf.: „*Indoor*-ul e măsurabil și adaptabil la *target* în timp real”; „*Outdoor*-ul are *reach* [*rază de acțiune*, n.n.] mai mare, asta e clar, dar *indoor*-ul compensează prin *targetarea* mai rafinată”; „Dincolo de caracteristicile specifice mediului *indoor*, trebuie să ținem cont și că rețelele de *retail* modern au un *reach* cumulat comparabil cu cel al rețelelor *outdoor* sau al unor posturi de televiziune” (http://www.iqads.ro/interviul_2669/indoor_ul_e_masurabil_si_adaptabil_la_target_in_timp_real.html).

În seria *branding – marcarea – brănduire*, termenul de origine engleză este concurat de lexemul format pe teren românesc *marcare*; însă acesta se suprapune deseori cu *marcaj* (*marcare/marcaj CE*, de exemplu). *Brănduire* este o variantă utilizată în exprimarea orală, în presă etc., aparținând registrului informal de comunicare („Locuitorii vor să-și *brănduiască* zona”). În domeniu a învins anglicismul *branding*. În cazul seriei *brand – marcă – marcă de fabrică – marcă de firmă – marca produsului, brand și marcă*, în opinia specialiștilor, nu sunt sinonime absolute, deoarece o marcă diferențiază o ofertă a unui comerciant de alta, dar nu orice marcă ajunge să fie brand, adică o marcă notorie, care se asociază în mintea consumatorului cu un produs de notorietate, generând anumite legături emoționale și fizice. Astfel, *brand și marcă* nu pot fi considerate sinonime absolute, ci parțiale.

Așa cum terminologia de marketing provine în mare parte din limba engleză, se constată un paralelism între termenii originari și cei românești: *naming – creare de nume, wordmark – marcă verbală, marketing mix – mix de marketing, sampling – eșantionare, oferire de mostre, sticker – autocolant (publicitar), blind test – test „orb”, trademark – marcă comercială, rebranding – recreare a brandului (și rebrănduire, în comunicarea informală), advertising – publicitate, media planner – planificator/programator (de) media, target – țintă (de piață), retail – distribuție, retailer – distribuitor, teasing – acroșaj publicitar*.

Un concept relativ recent în branding, *lovemark*, lansat de Kevin Roberts în cartea *Lovemarks. Viitorul dincolo de branduri* (apărută în 2004, iar în România, în 2006), s-a răspândit de curând în toată lumea. Termenul a circulat inițial în varianta originală, ca să fie dublat astăzi tot mai frecvent de o variantă „semiromânească” – *brand de suflet*. Un specialist notoriu în domeniu, Radu Florescu, comentează astfel conceptul într-un interviu: „un brand este o etichetă, este un nume (*Polaroid*). Un *lovemark* inspiră ceva: o reacție, o emoție, nu este numai un nume. Bineînțeles că *lovemark* este un nume cunoscut, dar când mă gândesc de exemplu la *Sony*, îmi inspiră ceva – îmi inspiră calitate, designul este foarte frumos, inspiră prestigiu” (http://www.iqads.ro/interviul4970/brand_sau_lovemark.html).

În alte cazuri, în competiție sinonimică intră unul sau mai mulți termeni sintagmatici rezultați din traducere: *brand de țară – brand de națiune (de nație – în registrul informal)* pentru *country brand* (engl.); *afișaj dinamic – afișaj mobil* pentru *affichage dynamique/mobile* (fr.); *ofertă promoțională – ofertă – promoție* pentru *promotion* (engl.); *marcă generică – nume generic* pentru *branduct* (engl., din *brand + product*); *brand ecologic – brand „verde”* pentru *green brand* (engl.);

bani electronici – monedă electronică pentru *cyber-cash* sau *e-money*; *card de fidelitate – carte(lă) de fidelitate – legitimație de fidelitate* pentru *fidelity card* (engl.); *imprimat (publicitar) fără adresă – fluturaș publicitar* pentru *flyer* (engl.); *marketing agresiv – marketing de gherilă* pentru *guerilla marketing* (engl.); *cotă de piață publicitară – cotă de „voce”* pentru *share of voice* (*cotă de „voce”* este un element de jargon al agențiilor de publicitate, termen folosit pentru a desemna volumul de activitate promoțională realizată de o companie, în raport cu concurenții direcți).

Sinonimia apare și în cazul trunchierii unor termeni: *logo – logotip (logotype)*, iar în domeniu termenul trunchiat este preferat variantei integrale. Unii specialiști, de fapt, insistă pe deosebirea dintre *logo* și *logotip*, dar tot ei recunosc că deosebirea este „fragilă”: „Prin *logo* înțelegem forma pură, nediluată, care transmite identitatea și valorile unui brand. Trebuie să facem diferență între ceea ce numim *logo* și *logotip (logotype)*, primul fiind compus dintr-un element neajutat de text și deci mai greu de descifrat, logotipul echivalând cu un logo și textul aferent (de cele mai multe ori un nume, posibil însoțit de completări descriptive și/sau simbol de trademark). Această distincție devine însă fragilă, odată cu apariția logourilor formate numai din text (în general particularizat), și nu vom insista asupra ei...” (<http://fabricadedesign.ro/1.php>).

Relația de sinonimie apare și în cazul opoziției termen preferat (de specialiști) – termen vulgarizat (în presa nespecializată și în vorbire): *ofertă promoțională – promoție*; *prag de rentabilitate – punct mort*; *rebranding – rebrănduire* sau termen standard – termen favorit: *cotă de piață publicitară – cotă de „voce”*.

Sinonimia poate fi ori echivalență semantică, ori identitate. Caracterul aproximativ al sinonimiei este relevat de faptul că există puține sinonime absolute, de aceea se poate afirma că sinonimia este o relație de sens care acordă importanță diferențelor explicite. Între majoritatea sinonimelor există diferențe semantice, care pot fi redată prin seme specifice cu valoare distinctivă între două (sau mai multe) sinonime; este cazul termenilor *marcă* și *brand*, care desemnează același referent, dar diferă prin componente de sens ce pot fi exprimate astfel: „un *brand* este și o *marcă*, dar nu orice *marcă* este și *brand*”, ceea ce denotă că *marcă* este hiperonim pentru *brand* (*brand = marcă notorie*); diferențe pragmatice, de uzaj, ca în cazul termenilor *branding* și *brănduire*, primul fiind termen specific domeniului, iar al doilea, propriu comunicării informale; putem afirma că *branding* și *brănduire* nu sunt sinonime absolute, deoarece diferă din punct de vedere stilistico-funcțional.

Se poate totuși vorbi de sinonimie absolută în cazul termenilor și siglelor care îi înlocuiesc, dar și în cazul seriilor *advertorial – editorial publicitar, ambalaj de desfacere – ambalaj comercial, plan de afaceri – business-plan* (engl.), *promovare prin personalități – (reclamă) testimonial, public vizat – public-țintă – target* ș.a.

O concluzie firească a analizei sinonimiei în cadrul terminologiei marketingului este că abundența de sinonime reprezintă o caracteristică a acestui limbaj specializat, pe de o parte; pe de altă parte, numărul mare de sinonime este și o caracteristică a unui limbaj dinamic, în plină dezvoltare și formare continuă [273].

Deși relațiile de **antonimie** nu sunt relevante, de regulă, în terminologii, în limbajul economic acestea sunt destul de frecvente, constituind un specific al domeniului. Multe concepte economice se definesc în opoziție unul față de altul, relația de antonimie fiind una pertinentă pentru o definiție riguroasă a termenilor. Se înregistrează atât **antonime curente** și în limba comună: *a vinde – a cumpăra, a crește – a scădea, câștig – pierdere*, cât și **antonime specifice**: *activ – pasiv, avantaj – dezavantaj, cerere – ofertă, debitor – creditor, import – export, inflație – deflație, excedent – deficit, apreciere – depreciere, venituri – cheltuieli, solvabil – insolubil, input – output, monopol – concurență, localizare – delocalizare* (a procesului de producție), *echilibru – dezechilibru* (al pieței, al bugetului etc.), *presiune fiscală – relaxarea impozitelor* (antonimie sintagmatică) etc. În unele cazuri, antonimia este precizată contextual: *intrări de capital – ieșiri de capital*. Utilitatea relației de antonimie pentru definirea riguroasă a conceptelor se manifestă și la nivelul metalimbajului. Atât definițiile terminografice, cât și cele lexicografice utilizează pentru termeni economici importanți relația de antonimie, cf.: „**Deflație**. Este situația opusă *inflației*...” (DCEP); „**Credit**. Exprimă o relație bănească între o persoană fizică sau juridică (*creditor*) care acordă un împrumut în bani sau care vinde mărfuri sau servicii pe datorie (cu plata amânată temporar) și o altă persoană fizică sau juridică (*debitor*) care primește împrumutul sau cumpără pe datorie” (DCEP). Se remarcă foarte accentuat în aceste definiții relația de opoziție dintre *debitor* și *creditor*, invocată în mod obligatoriu pentru definirea pertinentă a conceptului de *credit*, sau opoziția *inflație – deflație*.

Relația de **hiponimie** este foarte importantă în lexicul specializat pentru ierarhia conceptuală caracteristică oricărei terminologii [28, p. 133-147]. Hiperonimele asigură clasarea unor termeni atât la nivelul ansamblului terminologic, cât și al definițiilor.

Hiponimele pot fi exprimate prin termeni simpli și complecși, de exemplu, unitatea simplă *venit* (*venituri*) reprezintă un **hiperonim** pentru hiponimele sale *salariu, beneficiu, bonus, spor, primă*,

dividende. La rândul lor, și hiponimele enumerate pot obține statut superordonat de hiperonim în raport cu specificarea tipurilor subordonate existente: *salariu – salariu brut, salariu net, salariu mediu, salariu minim, salariu real* etc.; *beneficiu – beneficiu brut, beneficiu net, beneficiu contabil, beneficiu de curs, beneficiu fiscal* ș.a.; *spor – spor de vechime, spor de stabilitate, spor de nocivitate, spor de confidențialitate, spor de mobilitate, spor de dificultate, spor de ore suplimentare, spor de doctorat* etc.

În același timp, hiperonimele exprimate sintagmatic prin relația dintre un hiperonim și un determinant arată clar relațiile și subdiviziunile conceptuale, de exemplu: *activ – activ curent, activ circulant, activ fix, activ real, activ de rezervă* etc. sau *depozit – depozit fiduciar, depozit global, depozit la termen, depozit la vedere, depozit de titluri* ș.a. Expresiile de acest tip asigură precizia sensului specializat, de unde rezultă rolul important al exprimării sintagmatică a hiponimelor în terminologia economică, trăsătură caracteristică în lexicul specializat. Relația de hiponimie – corect stabilită – este esențială în definirea precisă și riguroasă a conceptelor învecinate în interiorul unui domeniu și este extrem de utilă în procesul de elaborare a unui dicționar specializat sau a unei baze de date terminologice.

3.1.6. Caracteristici ale terminologiei economice. Analiza inventarului de termeni economici pe care am întreprins-o permite câteva generalizări. Terminologia economică este, în cel mai înalt grad, **dinamică**. Dinamica se manifestă atât la nivelul formelor de exprimare, cât și la nivelul sensurilor și este condiționată de evoluția continuă a realităților extralingvistice.

Terminologia economică actuală îmbină *tradiția* și *inovația*, raport variabil în funcție de (sub)domeniile dezvoltate. *Tradiția* este reprezentată de termenii vechi sau termenii de bază, prezenți și în limba comună, iar *inovația* se manifestă sub diverse forme.

Analiza efectuată a evidențiat două trăsături esențiale ale terminologiei economice: *interdisciplinaritatea* cu alte domenii științifice, constatată parțial și în secolul al XIX-lea, și *pluridisciplinaritatea*, dezvoltată sub numele de „științe economice”.

Interdisciplinaritatea din **științele economice** este determinată extralingvistic. Astfel, interdisciplinaritatea **economiei** cu *agricultura* s-a manifestat în secolul al XIX-lea ca o specializare insuficientă a domeniilor. În secolul următor se dezvoltă **economia agricolă** (*economia agroalimentară*), subdomeniu interdisciplinar. Din analiza unor definiții din domeniul agronomiei ale conceptelor în relație cu economia (*apreciere economică, productivitate, întreprindere agricolă, an agricol* sau *an-recoltă*) rezultă însă că „finalitatea economică este subordonată criteriilor

agricole” și că „interesul pentru aspectele economice în științele agricole apare subordonat și secundar în raport cu obiectivele proprii” [32, p. 45].

O altă interdisciplinaritate semnificativă în unele domenii economice este cu *ecologia*, din care a rezultat **economia ecologică**. Economia apelează la *matematică* atunci când operează cu diverse formule ($y = a^{er}x$ – dobânda compusă) sau când elaborează modele economice. Utilizarea calculului matematic este esențială în **econometrie**, disciplina care face legătura dintre teoria economică, matematică și statistică și care se ocupă cu aplicarea metodelor statistice și matematice la analiza fenomenelor și proceselor economice (cf. *control aritmetic*).

Științele economice stabilesc interdependențe și cu alte științe: *industria* (**economia industrială**), *logica* (**economia logică**), *geografia* (**geografia economică**), *informatica* (**informatica economică**), *psihologia* și *comunicarea* (**marketingul**) ș.a.

În *terminologiile în curs de formare* (**marketingul economic**, **brandingul**, **comerțul electronic**) – noile domenii fiind preponderent interdisciplinare, identificarea termenilor specifici se face la nivelul textelor din cauza lipsei normării și a standardizării. S-a afirmat că impunerea terminologiilor prin texte este caracteristică perioadelor de formare, cum s-a văzut și în secolul al XIX-lea [*ibid.*, p. 70]. Cu timpul, odată cu stabilizarea relativă a noilor terminologii și cu rafinarea sensurilor specializate, se întocmesc glosare, apoi dicționare de specialitate, iar cele mai frecvente unități terminologice ajung să fie incluse și în dicționarele generale.

Studiul evolutiv al terminologiei economice arată că modificările cele mai semnificative s-au produs în a doua jumătate a secolului al XX-lea, când se constată o specializare maximă în subdomenii și ramuri precis delimitate. Specializarea începe încă în secolul precedent și continuă până astăzi, fiecare subdomeniu având probleme de cercetare proprii, concepte și terminologii distincte, ceea ce duce la *multidisciplinaritate*, desemnată în dicționarele și lucrările de specialitate sub numele de științe economice. Specializarea continuă pe subdomenii reprezintă o formă de inovație terminologică.

Specializarea terminologică a cuvintelor din lexicul comun este o caracteristică a procesului de formare a termenilor în secolul al XIX-lea (v. *avere*, *piață*, *vânzare*, *cumpărare*, *datorie* ș.a.), procedeu cu o continuitate limitată în secolul al XX-lea (v. *ajutor de șomaj*), manifestat preponderent prin metaforizare (v. *paradis fiscal*).

Terminologia economică este constituită în mod predominant din **împrumuturi** (din limbile latino-romanice și din limba engleză). Numărul mare de termeni economici împrumutați sau

traduși/adaptați după modele străine arată că terminologia economică, ca și alte terminologii moderne, se dezvoltă în mare parte sub impactul traducerii, încadrându-se în **neologia traductivă**. Traducerile masive, la rândul lor, sunt determinate de afilierea internațională a științelor economice românești [399].

Termenii de bază și cei neologici (unități simple) devin termeni-pivot care dau naștere unor termeni noi – unități complexe – prin **sintagmare**. În științele economice, **termenii sintagmatici** predomină cantitativ asupra celor simpli. Pentru comparație, se susține că în limba franceză actuală sintagmarea este procedeul cel mai frecvent de generare a termenilor noi, sintagmele terminologice cu structuri variate reprezentând circa 60% din ansamblul neologiei terminologice [315, p. 69]. În cadrul sintagmelor, sensul compozițional se pierde și se produce opacizarea progresivă a elementelor componente în funcție de gradul de fixare a structurilor. Termenul-pivot este urmat de expansiuni de diferite tipuri, dar se respectă întotdeauna ordinea secvențială determinat/determinant, specifică limbilor romanice, spre deosebire de limbile germanice sau slave.

Profilul terminologiei economice este completat de **abrevieri**, dintre care majoritatea sunt **sigle**, iar unele reprezintă **acronime**, caracteristică absentă în secolul al XIX-lea. Abrevierile fie sunt formate pe teren românesc, fie sunt preluate din limba engleză, având caracter internațional.

Un tip specific, inovativ de termeni economici, impus în secolul al XXI-lea, reprezintă lexemele cu formantul *e-* (electronic): *e-comerț*, *e-economie*, *e-mall*.

Unele concepte economice sunt exprimate prin **metafore conceptuale**, care circulă în mai multe limbi, ceea ce denotă, de asemenea, caracterul lor internațional (*șarpe monetar*, *mâna invizibilă a pieței*, *economie subterană*, *înghețare a salariilor* etc.).

O formă de inovație în terminologia economică modernă este **mobilitatea denotativă**, caracteristică a dinamicii conceptual-semantice a unor termeni sub impactul noilor realități (cu modificarea calitativă a referentului).

O serie de termeni economici se disting prin **polisemie internă** (*bani*, *acoperire*) și mai ales **interdomenială** (*elasticitate*, *echilibru*, *comportament*, *volatilitate*, *strategie*). În domeniile mai noi se înregistrează și o **sinonimie** abundentă, indiciu al unor terminologii instabile, în formare, sinonimie remarcată deseori între sigle și termenii abreviați, corespunzători acestora, sau între împrumuturi și variantele lor românești, iar **antonimia** joacă un rol special în terminologia economică, contribuind la desemnarea și definirea precisă a unor concepte corelate.

Modificările înregistrate în secolul al XX-lea în științele economice determină concluzia că dominantă terminologiei utilizate este *inovația*, manifestată atât ca formă, cât și la nivel conceptual-semantic (prin mobilitatea denotativă a termenilor de bază). Ramurile și (sub)domeniile constituite în ultimele decenii se caracterizează aproape integral prin *inovație*, *codificare* și *afiliere internațională*, caracteristici care ilustrează *modernizarea* și *specializarea* terminologiei economice actuale.

Astfel, caracteristicile relevate permit realizarea *matricei terminogenice* a inventarului terminologic din domeniul economiei, pe care o prezentăm sub formă de tabel. Noțiunea de *matrice terminologică* (sau *terminogenică*) este explicabilă prin faptul că fiecare limbă și fiecare domeniu pot selecta anumite procedee și instrumente de formare a noilor unități lexicale/terminologice [301, p. 39].

Tabelul 3.1. *Matricea terminogenică a inventarului terminologic economic*

Procedee morfologice	Procedee sintagmatice	Procedee brahigrafice	Procedee semantice	Împrumuturi directe	Împrumuturi indirecte (calcuri)
- derivare: <i>angrosist</i> <i>detailist</i> <i>consum</i> (derivare regresivă)	- sintagme fixe: <i>capital social</i> <i>credit de consum</i> <i>creștere economică</i> <i>economie de piață</i> <i>evaziune fiscală</i> <i>preț de cost</i> <i>rată de schimb</i> <i>securitate economică</i> <i>venit brut</i>	- abreviere: a) sigle: <i>PIB, PNB, TVA, IMM, FMI, DEA, ATM, MBO</i>	- specializare: <i>acoperire</i> <i>actor</i> <i>ajutor</i> <i>cerere</i> <i>creștere</i> <i>joc</i> <i>jucător</i> <i>mobilitate</i> <i>portofoliu</i>	- franceză: <i>angro</i> <i>antrepriză</i> <i>competitiv</i> <i>consuma</i> <i>credit</i> <i>creditor</i> <i>deficit</i> <i>en detail</i> <i>fiscalitate</i> <i>inflație</i> <i>plasament</i> <i>recesiune</i> <i>redevență</i> <i>rulaj</i>	- termeni simpli: <i>bugetare</i> (engl. <i>budgeting</i>) <i>externalități</i> (engl. <i>externalities</i>) <i>inițiat</i> (engl. <i>insider</i>) <i>nișă</i> (engl., fr.) <i>plasare</i> (engl. <i>placing</i>) <i>țintă</i> (engl. <i>target</i>)
- compunere: <i>pieță-țintă</i> <i>public-țintă</i>	- sintagme relativ fixe: <i>lansare a unei afaceri</i> <i>optimizare economică</i> <i>optimizare fiscală</i> <i>înviorare economică</i>	b) acronime: <i>ECOSOC, FOREX</i>	- preluare din alte domenii (resemantizare): <i>absorbție</i> <i>asanare</i> <i>campanie</i> <i>competiție</i> <i>comportament</i> <i>diluare</i> <i>echilibru</i> <i>elasticitate</i> <i>emergență</i> <i>fluiditate</i> <i>instrument</i> <i>segment</i>	- engleză: <i>audit, barter, bond, brand, business, cash, clearing, dealer, dumping, fixing, holding, off-shore, spin-off, start-up</i>	- termeni complecși: <i>card de fidelitate</i> (engl. <i>fidelity card</i>) <i>căutare de rente</i> (engl. <i>rent-seeking</i>) <i>coș de consum</i> (engl. <i>consumer basket</i>) <i>eșec al pieței libere</i> (engl. <i>market failure</i>)

			<i>strategie tactică volatilitate</i>		<i>flux de numerar</i> (engl. <i>cash flow</i>) <i>plan de afaceri</i> (engl. <i>business-plan</i>) <i>test „orb”</i> (engl. <i>blind test</i>) <i>zonă vamală liberă</i> (engl. <i>duty-free zone</i>)
- recompunere (contaminare): <i>stagflație</i>	- sintagme libere: <i>accelerarea creșterii economice</i> <i>jocul actorilor economici</i>	c) trunchieri: <i>macro</i> (nivel <i>macro[economic]</i>), <i>micro</i> (<i>micro[întreprindere]</i>)	- metafore: <i>anestezie fiscală</i> <i>cont înghețat</i> <i>firmă-căpușă</i> <i>paradis fiscal</i> <i>scurgere de capital</i>	- italiană: <i>incasso</i> <i>piață</i> <i>porto</i> <i>porto-franco</i> <i>scadență</i> <i>scont</i>	
- formați specifici: <i>-e</i> (<i>e-banking, e-comerț, e-mall</i>)				- etimologie multiplă: <i>bancă</i> (it., fr.) <i>bancrută</i> (germ., it.) <i>capital</i> (fr., lat., germ.) <i>cont</i> (it., fr., germ.) <i>ofertă</i> (it., germ., fr.) <i>profit</i> (fr., germ.) <i>stoc</i> (engl., fr.) <i>virament</i> (it., fr.)	

Analiza matricei terminogenice a inventarului terminologic din domeniul științelor economice arată că terminologia economică se formează prin combinarea unor mijloace și procedee diverse, care au însă o pondere diferită. Astfel, în ansamblul procedeele trecute în revistă predomină cantitativ *împrumutul direct* și *indirect*, *procedeele sintagmatice* și cele *semantice*, pe când *procedeele morfologice* joacă un rol nesemnificativ, având o pondere redusă în terminologia în discuție.

3.2. Tradiție și inovație în formele de exprimare ale terminologiei educației

3.2.1. Premise ale dezvoltării domeniului (sfârșitul secolului al XVIII-lea). În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după reformele școlare realizate în 1766 (în Moldova) și între 1774 și 1790 în Transilvania și în Țara Românească, s-au înființat în numeroase localități din Transilvania, Banat și, după 1775, în Bucovina, școli elementare în limba română și școli de pregătire a învățătorilor necesari, pentru care s-au tradus ori au fost alcătuite numeroase manuale prin grija primilor directori ai școlilor naționale, Teodor Iancovici pentru școlile sârbești și românești neunite din Banat, Gheorghe Șincai pentru școlile românilor greco-catolici și Dimitrie

Eustatievici Brașoveanul pentru școlile românilor neuniți din Transilvania. Grație acestor reforme, școlile în limba română au intrat în grija statului alături de școlile grecești, au devenit școli publice, recunoscându-se în acest mod poporului român dreptul la educație în limba maternă. În acest sens Gheorghe Asachi, care fusese profesor la Academia Grecească din Iași între 1813 și 1818, evoca îndurerat, mai târziu, situația: „Interesul particular al acestor domnitori străini le insufla proiectul de a coloniza Moldova cu greci, a întemeia aici o aristocrație de nația lor și a trata pe pământeni ca pe niște iloți (...) în timp ce limba națională, alungată din templul învățăturilor publice, nu-și mai găsea adăpostul decât în biserica pământeană...” (Asachi 1858, p. 7-9). Problema a fost abordată și în presa vremii: „Cu cât limba grecească se lățise și se întemeiase între români, cu atât limba națională fu părăsită și ajunsese atât de nesocotită încât mulți din cei ce învățase grecește se rușina să-și vorbească limba părintească, sau să se zică că sunt români” (FMIL, VI, nr. 31, 2 august 1843, p. 245). Astfel, datorită trezirii spiritului național al românilor, „învățământul elenic”, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, se restrânge.

Școlile primare din Transilvania se numeau *școli triviale*. Denumirea lor își are originea în așa-numitele *trivium*: școli din Evul Mediu, termen care simboliza cele trei principale materii de studiu: gramatica, dialectica și retorica, adaptate prin analogie la nevoile practice ale scopului pentru care au fost create: citirea, scrierea, calcularea. Școlile triviale erau școli primare superioare cu două clase, cu un program mai avansat decât cel al școlilor primare comunale. În secolul al XIX-lea, unele școli (sau clase) triviale au fost comasate cu cele din școlile comunale, iar altele au fost transformate în școli normale [113, p. 272].

La traducerea manualului didactic *Carte trebuincioasă pentru dascalii școalelor de jos românești neunite în chesaro-crăieștile țări de moștenire* (Viena, 1785, două volume), făcută prin grija boierului Vasile Balș din Bucovina, a fost angajat Ion Budai-Deleanu, care era pe atunci student la Viena. Același manual didactic german, *Handbuch für Schulmeister und Lehrer*, a fost tradus și cu titlul *De lipsă cărțice pentru învățători a neuniților rumâneștilor mai mici școale* (Viena, 1785, două volume), pentru școlile din Banat.

În perioada în discuție, au văzut lumina tiparului și alte manuale pentru școlile elementare din Transilvania și Banat: *Ducere de mână către cinste și dreptate* (Viena, 1777, 1778 și 1793; Buda, 1798); *Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri...* (Blaj, 1783), alcătuit de Gheorghe Șincai, în prefața căruia este arătată importanța învățământului elementar pentru dezvoltarea limbii române; *ABC sau alfavit pentru folosul și procopsala școalelor celor normalești a neamului românesc* (Blaj,

1783); *ABC sau bucoavna spre folosul școalelor neamului românesc* (Sibiu, 1783); *Ortografie sau scrisoare dreaptă pentru folosul școalelor neamicești* (Viena, 1784); *Bucoavnă pentru pruncii cei rumânești carii să află în Mare Prințipatum Ardealului* (Sibiu, 1788); *Dezvoaltele și tâlcuitele evanghelii a duminicilor, a sărbătorilor și a oarișcăroră zile* (Sibiu, 1790), alcătuite sau traduse de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul; *Scurt izvod pentru lucruri de obște și de chilin în scrisori de multe chipuri* (Sibiu, 1792), traducere „de pre limba slovenească” de același Dimitrie Eustatievici [200, p. 19-20].

În manualele școlare și în alte texte românești traduse la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai ales în cele publicate în Transilvania, Banat și Bucovina, apar primele elemente ale terminologiei pedagogice (didactice) românești moderne: *catalog* (CTD II, 298), *clas* (CTD II, 4), *diplómă* (ESI, 109), *examen* (CTD II, 234; EDE, 176), *examina* (DCI II, 314) și *examenii* (CTD II, 312), *lecție* (BV2, 27; DCI II, 296) și *lecțione* (HG, f.t.), [școală, metodă] *normălească* (SCM, pf.), *normalească* (ABCA, f.t.) și *normalicească* (TGR, pf., 7), *normă* „școală primară” (SCM, pf.), *recreație* (BV2, 26; CTD II, 274; IO, 6), *scoală* (SCM, pf.; EDE, f.t., pf.) și *școală* (DC II, 71r), *scoler* (HG, pf.), *școlar* (CTD II, 4), *școlean* (DCI II, 4, 306), *scolastic* (EDE, 164) și *sholasticesc* „școlar” (EDE, f.t.), *tablă* [școlară] (CTD II, 26; DCI II, 18), *tâbelă* (EDE, 177), *tăbliță* (CTD II, 28), *vacanție* (ESI, 63) ș.a. [*ibid.*, p. 139-140].

Unii termeni moșteniți din latină sau împrumutați din greacă și slavonă încep să fie concurați de termeni noi, de origine franceză, italiană, latină, germană. În acest sens, este sugestivă meditația lui Nicolae Iorga cu care ilustrul savant își începe *Istoria învățământului românesc* și care surprinde dinamica terminologică a domeniului abordat: „Școală face parte din vechiul tezaur al limbii românești, pe când școlar e o inovație lingvistică, înaintea căreia se întrebuița în Moldova cuvântul școler, din secolul al XVIII-lea, care trăiește încă în popor, sau sholer, după grecește, pe care l-a păstrat și Regulamentul Organic. Ucenicul aparține împrumuturilor din slavonește: el era încă de foarte demult întrebuițat curent. Pe la 1680 se zicea după grecește: *spudeu* (*spoudaïos*); cuvântul îl întâlnim într-o mărturie cu privire la părintele lui Neculce și în certificatul de cultură dat de *Genealogia Cantacuzinilor* vestitului Constantin Stolnicul. «Spudeului» îi răspunde, din același izvor, *dascălul* (*didáskalos*) pe care l-am luat poate mai din vreme din slavonește. Dar moștenirii latine îi aparțin cuvintele de basă: *a învăța*, *învățătură* și *învățător* (*învățământ* e iarăși de creațiune modernă), ba chiar și *învățăcel*” [113, p. 5-6].

3.2.2. Dezvoltarea învățământului românesc și a literaturii didactice în secolul al XIX-lea. În perioada 1801-1828 se înființează primele școli de grad gimnazial în limba română (la Iași în 1803 și 1814, la Arad în 1812, la Sibiu în 1813, la București în 1818 și la Craiova în 1826), se intensifică legăturile dintre intelectualitatea românească din Principate și cea din Transilvania, Banat și Bucovina, de unde au fost chemați unii profesori ai școlilor din Iași și București, crește numărul de manuale școlare și de traduceri cu conținut științific și de popularizare a științei.

În Moldova, mitropolitul Veniamin Costache înființează la Iași, în toamna anului 1803, un seminar teologic, în cadrul căruia toate cursurile erau predate în limba română: gramatică (după gramaticile lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, Radu Tempea și Ianache Văcărescu), logică, etică (după manuale traduse de Samuil Micu), retorică (după retorică publicată de Ioan Molnar), istorie universală (după istoria lui Millot tradusă de Ioan Molnar). Cursurile predate în anii 1804-1821 în această primă școală de grad gimnazial în limba română au avut, prin varietatea și nivelul înalt al materiilor tratate, după cum atestă fragmentele păstrate în mai multe manuscrise, efecte importante asupra dezvoltării limbii române literare [200, p. 170-171].

O încercare temerară, soldată cu rezultate substanțiale, de predare în limba română a unor cursuri mai înalte de aritmetică, algebră, geometrie și geodezie, cu aplicație la topometrie și arhitectură, a întreprins Gheorghe Asachi în anii 1814-1818 la clasa de inginerie hotarnică înființată pe lângă Academia Grecească din Iași. Cursurile respective, predate inițial în franceză, după manualul lui Étienne Bézout, au fost traduse și predate de Asachi în limba română, ceea ce reprezintă un succes memorabil de introducere a limbii române în învățământul științific. Astfel, Gh. Asachi este pionierul terminologiei matematice românești (cf. copiile manuscrise după cursurile de aritmetică, algebră, geometrie și trigonometrie predate de ilustrul om de cultură, prezentate și comentate de N.A.Ursu în *Formarea terminologiei științifice românești*) [198, p. 101-103].

În Țara Românească, se remarcă pe plan național în anii 1818-1822 transilvăneanul Gheorghe Lazăr, care pune în aplicare, la școala românească de la mănăstirea Sfântul Sava din București, un impresionant plan de învățământ în limba națională, de la cel elementar până la cel superior de specialitate. Alături de Gh. Lazăr, la școala de la Sf. Sava au predat Eufrosin Poteca, Ladislau Erdeli, Ion Heliade Rădulescu ș.a. În 1825 instituția a fost reorganizată, iar până în iulie 1827, când are loc un solemn examen public, acolo au fost predate cursuri de filosofie, retorică, geografie, geometrie, matematică, gramatică românească, alilodidactică, drept roman ș.a. [196, p. 111-127]. Profesorii de la Sf. Sava au alcătuit sau au tradus mai multe manuale și cursuri pentru elevii școlii,

unele rămase în manuscrise, altele publicate, cum ar fi *Gramatica românească* a lui Heliade Rădulescu (Sibiu, 1828), *Filosofia cuvântului și a năravurilor, adică loghica și itica elementare* (Buda, 1829), traducere a lui Eufrosin Poteca după Heineccius, prin intermediul versiunii grecești, *Aritmetica* (București, 1832), traducere a lui Heliade Rădulescu după L.B. Francoeur.

Unii dintre elevii școlii de la Sf. Sava au devenit profesori în școlile românești înființate prin diferite orașe, desfășurând în această calitate o bogată activitate didactică și publicistică. Este cazul lui Grigore Pleșoianu și al lui Stanciu Căpățineanu, primii profesori ai școlii naționale din Craiova (înființată în 1826), care traduc din limba franceză și publică la Sibiu, în 1828-1830, mai multe manuale școlare și scrieri cu conținut educativ. Grigore Pleșoianu publică *Abețedar înlesnitor pentru învățătura copiilor* (1828), *Cele dintâi cunoștințe pentru trebuința copiilor care încep a citi*, după P. Blanchard (1828), *Abețedar francezo-românesc* (1829), *Frumoase dialoguri franțezo-românești* (1830) și *Gramatecă franțuzească*, după M. Fournier (1830), iar Stanciu Căpățineanu, în 1830, *Biblioteca desfătătoare și plină de învățatură, Mărimea romanilor sau băgare de seamă asupra pricinilor înălțării și căderii lor*, după Montesquieu, și *Mitologhie pe limba rumânească*.

Un mare salt în dezvoltarea culturii românești se produce în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea și în Transilvania, Banat și Bucovina, datorită faptului că atunci dă roade mai însemnate activitatea desfășurată de reprezentanții Școlii Ardelene. Școlile românești de stat sau organizate de biserici se înmulțesc, în orașe și în sate, numărul manualelor școlare și al altor scrieri cu caracter educativ, științific și literar traduse ori elaborate în limba română crește în mod simțitor, activitatea editorială a cărții românești în tipografiile de la Blaj, Sibiu, Brașov, Cluj, Liov, Cernăuți și mai ales de la Buda (condusă de „ferlegherul” Zaharia Carcalechi) este înfloritoare.

În 1812 se înființează „Preparandia” de la Arad, școala normală pentru pregătirea învățătorilor români din Banat și Crișana. Aici au fost predate în limba română cursuri de pedagogie, metodică, gramatică românească, istorie, geografie, aritmetică, geometrie, teologie ș.a., de către Dimitrie Țichindeal, C. Diaconovici-Loga, Iosif Iorgovici, Ioan Mihuț și Alexandru Gavra. „Preparandia” arădeană a fost una dintre primele pepiniere ale învățământului gimnazial în limba națională, care, prin bogata activitate didactică și literară a profesorilor și a elevilor ei, a contribuit în mare măsură la dezvoltarea și popularizarea limbii române literare.

Dintre numeroasele manuale școlare și scrieri cu caracter educativ sau științific traduse ori elaborate în această perioadă de intelectualii ardeleni și bănățeni, menționăm câteva mai importante. Dimitrie Țichindeal traduce din limba sârbă lucrarea lui Dositei Obradovici *Sfaturile a înțelegerii cei*

sănătoase (Buda, 1802), apoi *Adunare de lucruri moralicești și spre veselie* (Buda, 1808), iar în 1813 publică, tot la Buda, broșura *Arătare despre starea acestor noauă introduse șolasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*. Grigore Obradovici, directorul școlilor neunite sârbești și românești din Banat, traduce din germană manualul oficial *Povățuire cătră învățatura socoatei sau aritmetica* (Buda, 1805). Fiind în 1806 corector al tipografiei din Buda, Gheorghe Șincai retipărește atunci *Catehismul cel mare...* (publicat de el în 1783) și traduce patru manuale oficiale pentru școlile primare românești din Bihor, dintre care prezintă interes pentru cercetarea noastră cel intitulat *Regulele școlasticești* (1806, reeditat în 1816). O *Instrucție pentru școalele românești în Banat* (Buda, 1809, reeditată în 1815) este textul oficial tradus sau prelucrat și de Gh. Haines, sub titlul *Învățatură cătră dascalii normalicești a școalelor neunite din Mare Prințipatul Ardealului* (Sibiu, 1809). Naum Petrovici traduce lucrarea lui Villaume, *Pedagoghia și metodică pentru învățătorii șoalelor orășenești și sătești* (Buda, 1818), iar *Manuductorul pentru învățătorii șolasticești* (Buda, 1818) a fost tradus de Ioan Mihuț. C. Diaconovici-Loga publică *Ortografia sau dreapta scrisoare* (Buda, 1818) și *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* (Buda, 1822), iar Ioan Tomici, *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare a tinerimei română* (Buda, 1827) [38, p. 238-240].

Contactul tot mai susținut cu limbile latină, franceză și italiană, prin intermediul învățământului și al traducerilor, și ideologia iluministă și națională propagată îndeosebi prin activitatea Școlii Ardelene orientau atunci atenția intelectualilor români către latină, franceză și italiană ca surse de îmbogățire a limbii române. În evoluția limbii române, perioada 1801-1828 este considerată o fază de tranziție în procesul de modernizare.

Pentru nevoile învățământului și pentru a populariza cunoștințele științifice, mulți profesori, medici și ingineri din Principate traduc sau alcătuiesc, în perioada 1830-1860, numeroase manuale școlare și diverse cărți de popularizare a științei, prin care continuă eforturile de creare a terminologiei științifice românești. Majoritatea acestor scrieri au fost tipărite, unele având mai multe ediții. Menționăm cele mai importante titluri pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra dezvoltării literaturii didactice românești în perioada în discuție: V. Urzescu, *Epistolar sau modele de scrisori pentru tot felul de trebuințe* (București, 1840); I.D. Negulici, *Educația mumelor de familie* (două volume, București, 1844-1845); Dimitrie Pop, *Povățuitorul educației copiilor de amândouă sexurile, prelucrat după mai mulți autori francezi* (Iași, 1846); Ioan Brezoianu, *Învățătorul primar sau povețe și sfătuiți pentru a pregăti pe învățătorii primari* (București, 1848); Ioan Brezoianu,

Manual complet de învățatură mutuală (București, 1850); Gh. Costa-Foru, *Studii asupra instrucțiunii publice la unele din statele cele mai înaintate ale Europei* (București, 1860); Antoniu Velini, *Manual de metodică și pedagogie pentru profesorii școalelor primare* (Iași, 1860).

În Transilvania, Banat și Bucovina învățământul românesc continuă să se dezvolte în perioada 1829-1860, cu toate dificultățile pricinuite de oficialități, care urmăreau să impună obligativitatea și pentru români a învățământului general numai în limbile maghiară sau germană. Gimnaziul românesc din Blaj este ridicat în 1831 la rang de liceu. Tinerii profesori de aici, între care Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Ioan Rus, Nicolae Marcu, Ioan Dragomir, Gavril Pop, Aron Pumnul, Simion Mihali și alții, înlocuiesc pe nesimțite latina cu româna în predarea cursurilor, încât după 1841 aproape toate materiile erau predate în românește. Un sensibil progres se realizează acum în dezvoltarea învățământului și în școala normală (Preparandia) de la Arad, prin activitatea prodigioasă a profesorilor Alexandru Gavra, C. Diaconovici-Loga, Dimitrie Constantin, Atanasie Șandor, Alexe Popovici. La Sibiu își continuă activitatea seminarul înființat în 1813, iar în 1850 se creează, din inițiativa episcopului Andrei Șaguna, un institut teologico-pedagogic. În 1834 ia ființă la Brașov o școală elementară pentru pregătirea viitorilor comercianți, care prin 1836-1837 devine școală normală. Profesorii Anton Stamatopulos, G. Bariț, Dimitrie Leca, E.I. Nichifor, Ioan Popovici și alții predau aici în limba română cursuri speciale și de cultură generală. În 1850 se înființează gimnaziul românesc din Brașov, care în 1862 devine liceu. Majoritatea cursurilor predate în aceste școli au rămas în manuscris, unele fiind astăzi pierdute. Multe au fost însă tipărite și, alături de alte scrieri cu conținut științific sau de cultură generală publicate atunci de intelectualii români din Transilvania, Banat și Bucovina, au contribuit în mare măsură la dezvoltarea vocabularului neologic și a patrimoniului terminologic al limbii române [v. 200, p. 228-229].

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea apar mai multe lucrări originale și traduceri semnificative în domeniu, cum ar fi: *Manuducere pentru învețători la întrebuițarea Abețedariului* de Zaharie Boiu (Sibiu, 1862), *Pedagogia* de Simion Bărnuțiu (Iași, 1870), *Încercări critice asupra învățământului nostru primar. Studiu didactic și sociologic* de Ștef. C. Michailescu (București, 1888, 1893), *Cursu normalu pentru institutóarele primare sau direcțiuni relative la educațiunea phisică, morală și intelectuală în scólele primare* de dra Sauvan (prelucrare din franceză, Craiova, 1873), *Prelegeri de propedeutică pedagogică* (1886), *Metodica istoriei și Metodica specială a științelor fizico-chimice* (1889) de Ștefan Velovan, *Cum își învață Gertruda copiii* de J.H. Pestalozzi

(București, 1898, traducere de Eniu Bălțeanu), *Întrebuințarea vieții* de Sir John Lubbock (București, 1898, traducere din engleză de Dumitru Stăncescu).

Dezvoltarea învățământului în spațiul românesc a fost favorizată de întocmirea unor „legiuiri speciale”, impulsionate de activitatea unor personalități notorii din cultura românească, cum ar fi Petrache Poenaru, George Bariț, Simion Bărnuțiu, Spiru Haret, Ștefan Velovan, A.D. Xenopol. Astfel, la 1 februarie 1832, Eforia Școalelor, „luând în băgare de seamă că din zi în zi așezarea școalelor ia înaintare atât aici în București cât și prin orașele județelor”, îi încredințează lui Petrache Poenaru, proaspăt întors de la studii din străinătate, „privigherea la sporirea învățăturilor și înaintarea copiilor”, numindu-l inspector al școlilor sau, cum spunea actul, „provizor care să însărcinează cu întreaga luare aminte despre câte se ating de datoriile trupului profesoral” [153, p. 71]. Grație energiei și devotamentului cu care muncea Poenaru, în curând este desemnat ca „director al școalelor” și, în această calitate, ilustrul om de cultură va elabora prima „legiuire școlară” românească, reprezentând un regulament școlar după care vor funcționa școlile existente și cele care urmau să apară ulterior (1832). Regulamentul cuprindea 258 de articole și două anexe. În debutul „legiurii”, autorul argumentează necesitatea documentului: „Lucrarea ce buna creștere fac pentru întemeierea fericirii fiecărui om în parte și a tuturilor neamurilor de obște este foarte mare și netăgăduită (...); o creștere bună, cuviincioasă tinerimei de orice stare, este o îngrijire de cea mai întâi trebuință și cea mai de căpetenie pentru pământul nostru...” [apud 153, p. 74]. Regulamentul stabilea că „învățăturile” vor putea fi obținute gradual în *școlile primare* sau *începătoare* (cu 3-4 clase), *școlile umanioare* (al doilea grad de învățământ), *învățământul complementar* (care cuprindea trei clase) și prin intermediul unor *cursuri speciale* (numite mai târziu facultăți). Suplimentar, se instituiău *cursuri „slobode”* (greaca modernă, slovenească și rusa) [*ibid.*, p. 92-93].

În februarie 1847, pe vremea domniei lui Gheorghe Bibescu, care insista pe o reformă școlară, apare o nouă legiuire a învățământului, stabilind trei trepte de instrucție: *școli comunale*, *școli elementare-normale* la orașe și *învățăături academice* (12 clase). Limba română dispărea din programe și se păstrează numai gramatica acestei limbi. O singură inovație prețioasă aducea această reformă: *gratuitatea învățământului* în școlile comunale și în cele *elementare-normale*, pe când în celelalte se stabiliseră taxe foarte mari. Reforma lui Bibescu crea, în consecință, o barieră puternică între săraci și bogați. Săracilor – țărani și orașeni – li se închidea drumul școlii după terminarea învățământului elementar (comunal și elementar-normal), împiedicându-i să ajungă la învățăturile academice, unde

limba de predare era franceza. Reforma „aristocratizase astfel învățământul secundar, pe care-l rezervase numai boierilor” [ibid., p. 161].

Aplicarea reformei lui Bibescu a fost întreruptă de Revoluția de la 1848. După înfrângerea revoluției, au fost închise școlile sătești, au fost arestați sau exilați mai mulți învățători și profesori, iar alții s-au retras, de teamă, peste munți. „Creșterea publică” intrase în declin.

Unirea Principatelor Române din 1859 a schimbat situația. Necesitatea instrucției generale este conștientizată tot mai mult. Printr-o ordonanță a domnitorului (Alexandru Ioan Cuza) din octombrie 1860, contrasemnată de către Mihail Kogălniceanu, în calitate sa de ministru al cultelor și instrucțiunii publice, se preciza că „în viitor niciun june nu va mai putea fi primit în serviciile publice ale statului, de nu va fi înzestrat cu testimoniile sau diplomele necesare, conform cu natura postului ce va ocupa” [apud 139, p. 7].

În 1864 a fost elaborată și aprobată *Legea instrucțiunii publice*, „cea dintâi legiuire școlară a statului național român, de după Unire, concepută de pe poziții democratice, având un caracter unitar” [122, p. 33]. Documentul a reglementat organizarea și desfășurarea învățământului de toate gradele și separarea învățământului mediu de cel superior prin înființarea universităților, a fixat norme pentru administrarea învățământului superior, stabilirea organelor de conducere, recrutarea cadrelor didactice prin concurs, ierarhia, drepturile și obligațiile lor, promovând și principiul inamovibilității pentru profesorii titulari.

Conceptele pedagogice și noile idei referitoare la învățământ erau difuzate și în câteva publicații periodice specializate: *Învățătorul satului*, „foaie cu apariție bilunară”, întemeiată de Petru Poenaru în 1843 și realizată în colaborare cu profesorii de la Colegiul Sf. Sava; *Buletinul instrucțiunii publice*; *Instrucțiunea publică* (1859-1861, redactor A.T. Laurian), revista *Convorbiri didactice*, *Lumina pentru toți* (București, 1885-1894, redactor Eniu Bălțeanu), *Revista învățătorilor și învățătoarelor din România* ș.a.

3.2.3. Delimitarea și definirea domeniului; tendințele de specializare. Termenul *pedagogie* (gr. *pais*, *paidos* „copil” și *agoge* „conducere”) pătrunde în spațiul românesc în primele decenii ale secolului al XIX-lea grație unor lucrări de referință din domeniu, traduse sau originale.

Domeniul la care ne referim începe să se contureze în spațiul românesc în primele decenii ale secolului al XIX-lea, fără a avea o denumire stabilă. În scrierile vremii apar și încep să circule termenii *educație* („creștere”, IO, 84; LPT, 106; TAI, 5), *educăciune* (Stamati 1851) și *educațiune* (VMP, 260), *instrucție* („instrucția publică”, glosat prin *învățătura obștească*, CR 1830, 65),

pedagoghie (TAI, 11; VPP, pf.; MPI, 6; KPA, 73), *pedagogie* (CG V, 57r; Negulici 1848; BIP, 7, 94), *pedagoghică* (RSM, 11v; AsE, 4) și *pedagogică/pedagogie* (Stamati 1851), *didactic* (Negulici 1848; Stamati 1851) și *didacticesc* (EBG, 123v), *didactică* („didactica sau știința învățătorei”, MPI, 167; GC VII, 295r; Negulici 1848; Stamati 1851), *metodică* (VMP, f.t.; VPP, f.t.).

Remarcăm că unele dicționare din secolul al XIX-lea înregistrează marca diastratică *didact.* – *didactique*, *didactic*, *de învățatură* (Poenar 1841, Costinescu 1870) sau *did.* – *didactică* (Antonescu 1862). O marcă *ped.* – *pedagogie* nu este consemnată, deși termenul devine frecvent pe la 1840, fiind explicat și în majoritatea dicționarilor. În ce privește definirea noilor concepte, lucrările lexicografice din epocă oferă explicații lacunare, care se suprapun parțial, cf.: *pedagogie* „educația, creșterea copiilor; așezământ public pentru creștere” (Poenar 1841); „instrucție, educație; arta de a face educația, creșterea copiilor” (Negulici 1848); „arta de a educa, de a crește copii” (Protopopescu 1870); „instrucțiunea, educația copiilor; în ore quare țerrī, stabilimentū de instrucțiune publică” (Costinescu 1870); „educatione, instructione, invetiamentu la copilli; scientia si arte de a cresce junimea in principie bone” (Laurian, Massimu, 1871-1876); *pedagogiă* „instrucțiune, educațiune” și *pedagogică* „arta de a instrui pre copii” (Antonescu 1862). Termenul *instrucție* este consemnat inițial ca sinonim cu „învățătură, educație, creștere” (Poenar 1841; Negulici 1848; Protopopescu 1870), iar spre sfârșitul secolului al XIX-lea, conceptul este mai elaborat: „INSTRUCTIONE: actione si rezultatu de instruire, invetiamentu, invetiatura, doctrina, educatione; connoscentia, scientia; ordine, mandatu, esplicatione” (Laurian, Massimu, 1871-1876). *Educație* este înregistrat cu sensul de „(grija) de a învăța, de a forma corpul, spiritul, inima și obiceiurile” (Negulici 1848) sau „a cresce, da instrucțiune, disvolta facultățile physice, intellessuali și morali” (Antonescu 1862). În dicționarul lui Laurian și Massimu se afirmă că „educationea a devenitu astadi una scientia seriosa”, iar în Costinescu 1870 că *educațiune* (*educație/educare*) este „fapta d’a educa; îngrijire que se ȳea pentru instrucțiunea junimeī exercitându-ī spiritulū și corpulū, însufflându-ī maī a lessū moravuri bune”. Conform sursei citate, termenul *educație* se utiliza și pentru animale, și chiar pentru plante (fiind sinonim cu *creștere*): „Se dice și despre animale: *educațiunea turmelorū, albinelorū, vermilorū de matasă*. Și într’unū sensū analogū, vorbindū de vegetale: *Educațiunea aquesteī plante este dificilă*”. Termenul *didactică* este consemnat ca „arta de a învăța” (Negulici 1848), „instrucțiune, doctrină” (Antonescu 1862), „arta de a înveția pe alții” (Costinescu 1870; Laurian, Massimu, 1871-1876).

Astfel, remarcăm că definițiile lexicografice trecute în revistă, prin formulările prea puțin exacte, nu fac delimitări clare între conceptele explicate, *pedagogia* fiind considerată fie „acțiune”, fie „artă” de creștere a copiilor, ba chiar și „așezământ” („stabiliment”); un singur dicționar (Laurian, Massimu 1871-1876) înregistrează și sensul de „scientia”. Termenii *educație*, *instrucție*, *pedagogie* și *didactică* par a fi sinonimi, nefiind remarcate relațiile – pe care le cunoaștem astăzi – de hiperonimie: *didactica* este „**parte a pedagogiei** [subl. n.] care se ocupă cu principiile, metodele și formele de organizare a procesului de învățământ” (DEX 1998), deci un subdomeniu al *pedagogiei*, iar *educație* este un hiperonim pentru ceilalți termeni (astăzi se spune **științe ale educației**). În dicționare, clarificările conceptuale vor interveni mai târziu, în secolul al XX-lea, odată cu dezvoltarea și afirmarea domeniului.

Lucrările lexicografice ale vremii înregistrează și alți termeni specifici domeniului în discuție: *pedanta* „a împlini rău datoriile de rector în colegiuri, în clase” (Poenar 1841), *pedant* „care ține de pedagog, care seamănă a pedagog; care este afectat, care prea se arată a fi învățat” (Negulici 1848), *pedagogic* (Antonescu 1862), *didascală* „dascală mare; învețetoră, preceptoră, dascală quare învățată”, *pedarhie* „în ironie, guvernamentă de copii, de ómenī junī” (Costinescu 1870), *didactru* (gr.) „salariu pentru invetiatura”, *didascalicu* „didacticu: *opera didascalica, poemate didascalice*”, *dascalesce* (adv.) „in modu dascalescu, precumu lucra sau face dascalulu”, *dascalescu* (adj.) „relativu la dascalu sau invetiatoriu; metodu dascalescu, portare si tractare dascalesca”, *dascalia* „funcțione de dascalu, viéti'a dascalesca; invetiatura”, *dascalu* „invetiatoriu, institutoriu, instructoriu, maiestru”, *pedagogistu* (sinonim cu *pedagogu*), *pedagogiu* „locu unde se învăția *pedagogi'a*, institutu de *pedagogia*; institutu de educatione si invetiatura a copilliloru” (Laurian, Massimu 1871-1876). Semnalăm și câțiva termeni sintagmatici: *limbagiulă didactică*, *felulă didactică* (Costinescu 1870), *disciplina scolastica*, *systema pedagogica*, *metodu pedagogicu*, *invetiamentu/tractatu pedagogicu*, *processe pedagogice*, *metodu didacticu*, *carte didactica* (Laurian, Massimu 1871-1876).

În secolul al XX-lea, grație dezvoltării societății, evoluează și domeniul în discuție și se constituie **științele educației**, care cuprind diverse domenii: *pedagogia*, *psihopedagogia*, *sociopedagogia* (*pedagogia socială*), *didactica* ș.a. Domeniile enumerate dezvoltă subdomenii sau domenii distincte cum ar fi: *pedagogia generală*, *pedagogia specială*, *pedagogia experimentală*, *pedagogia filosofică*, *pedagogia axiologică*, *pedagogia medicală*, *pedagogia artei*, *pedagogia antepreșcolară*, *pedagogia preșcolară*, *pedagogia școlară*, *pedagogia adulților* (*andragogia*),

pedagogia cibernetică, didactica aplicată (metodica), teoria educației, managementul educațional, psihopedagogia specială, consilierea psihopedagogică, antropologia culturală a educației etc. Pedagogia specială are, la rândul ei, alte subdomenii: tiflopedagogia, surdopedagogia, oligofrenopedagogia, logopedia.

Ca și în cazul științelor economice, se constată și în cazul științelor educației **multi-disciplinaritatea** și **interdisciplinaritatea**. Științele educației se află în relații interdisciplinare cu *filosofia, psihologia, sociologia, antropologia, biologia, medicina, comunicarea, managementul*. Fiecare disciplină donatoare oferă prin intermediul cercetărilor pedagogice date utilizabile în contextul situațiilor educative. Conform unor opinii ale specialiștilor, transferul sau „saltul” de la *știință a educației* la **științele educației** s-a realizat în anii '60 ai secolului al XX-lea, salt marcat prin următoarele tendințe: afirmarea disciplinelor auxiliare ale pedagogiei, „dezvoltarea unor miniștiințe autonome, exprimarea pluralismului pedagogic” (Panțuru 2008, p. 13). Fenomenul este ilustrat sugestiv printr-un titlu de lucrare: *De la pedagogie la științele educației* de Florica Orțan (2007).

Necesitatea abordării interdisciplinare a fenomenului educațional este determinată de relațiile de interdependență cu celelalte dimensiuni ale vieții economice, sociale, culturale și politice. Educația, în diferitele ei aspecte, a devenit obiect de studiu al mai multor discipline științifice, generale sau particulare, cu un trecut mai îndelungat sau recent constituit, care formează sistemul **științelor educației**. Această expresie tinde să se substituie cuvântului *pedagogie*, corespunzând mai bine stadiului actual al dezvoltării disciplinelor care abordează problemele educației (Cerghit, Vlăsceanu 1988, p. 15).

Dicționarele actuale definesc *educația* ca „ansamblu de *acțiuni* desfășurate în mod deliberat într-o societate, în vederea transmiterii și formării, la noile generații, a experienței de muncă și de viață, a cunoștințelor, deprinderilor, comportamentelor și valorilor acumulate de omenire până în acel moment” (*Dicț. ped.* 1979), iar *pedagogia* ca „știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire a oamenilor (în special a tinerei generații)” (DEX 1998); „știința și arta educației” (MDN 2000); „Știința și arta educației. Conține principiile și metodele de formare a personalității și de dezvoltare a lor în conformitate cu idealurile etice și culturale ale epocii istorice în care sunt aplicate” (DE); „știință a *educației*, ansamblu de cunoștințe științifice verificate în practică și organizate sistematic despre fenomenul educației; totalitate a legilor, principiilor, metodelor, mijloacelor, procedeelelor și tehnicilor de lucru pentru realizarea educației; teorie a acțiunilor prin

care se formează ideile, convingerile, deprinderile, modurile de a simți, trăi și munci ale indivizilor” (*Dicț. ped.* 1979).

În definițiile citate se observă o ezitare în definirea **pedagogiei** fie ca *știință*, fie ca *artă*. De fapt, în rândul specialiștilor nu există o opinie unanimă în acest sens. Cercetările elaborate în domeniul educației au recunoscut dificultatea descrierii pedagogiei ca știință. Totuși, dilema pedagogiei ca știință sau artă se orientează mai mult spre știință, pentru că pedagogia este concretă și teoretică. „Calitatea de *artă* aparține practicii paideutice și mai puțin discursului purtat asupra acestei practici, deci educația poate fi o artă” (Rousseau, apud Cucuș 2006, p. 17). Pedagogul, ca educator, este artist prin ceea ce face. Găsind cele mai bune metode, asemenea unui pictor, cele mai bune instrumente, dă valoare lucrării sale. Prin talentul său și pe baza metodologiei cunoscute, educatorul trebuie să organizeze activitatea astfel încât să contribuie la dezvoltarea elevilor săi. Așadar, *pedagogia este știință și educația poate fi artă*, altfel spus, **arta** corespunde educatorului (cadrului didactic) în ceea ce întreprinde el, iar **știința** se regăsește în procesul complex de analiză a educației (Bârzea 1995). Tandemul *artă – știință* se regăsește și în titlul unei lucrări românești de referință în domeniu: *Arta și știința educației* de Cezar Bârzea (1995).

3.2.4. Relația lingvistic – extralingvistic și dezvoltarea conceptuală a terminologiei educației conform textelor (secolul al XIX-lea). Scrierile vremii furnizează mai multe informații despre domeniul în discuție în raport cu dicționarele. Chiar titlurile unor lucrări (traduse, prelucrate sau originale) indică faptul că în epocă se vorbea despre *pedagogie*, *didactică* și *metodică*, ceea ce înseamnă o relativă specializare pe subdomenii: *Pedagoghia și metodică pentru învățătorii școlilor orășenești și sătești* (1818); *Manual complet de învățatură mutuală* (Ioan Brezoianu, 1850 – *învățatură mutuală* este sinonim cu *alilodidactică*); *Manual de metodică și pedagogie pentru profesorii școlilor primare* (Antoniu Velini, 1860).

Conținutul și metalimbajul unor scrieri analizate confirmă ipoteza că domeniul în discuție se dezvoltă în spațiul românesc cu precădere pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Din *Povățitorul educației copiilor de amândouă sexurile, prelucrat după mai mulți autori francezi* de Dimitrie Pop (Iași, 1846) am extras mai mulți **termeni simpli**: *institutriță*, *crescătorițe*, *învățătorițe*, *guvernantă*, *pedagogi* „educatori”, *profesori*, *memorie*, *pansion*, *colegiu*, *clas*, *a paradosi* „a preda”, *lucrare* „acțiune”, *scoleri*, *scolerițe*, *conscoleri* „colegi (de clasă)”, *repetitori* „săli de meditație”, *trelunie* „trimestru” și **termeni complecși** (sintagmatici): *educația publică*, *educația privată*, *educație morală*, *sistemul educației*, *scopul de căpetenie a educației*, *metot* (și *metod*) *de educație*, *metod*

potrivit și totdeauna pus în lucrare „aplicat”, planuri de educație, plan de învățatură, plan de creștere și de învățatură, scoale private, scoale publice, așezămături statornicite pentru educația copiilor, așezămante de creștere, pansioane sau scoale de învățăcei sau învățăcele externe, crescători de copii, directriță de pansion, studia copiilor, studia casnică, întrevorbiri cu copiii, facultăți intelectuale, desvălirea duhului, desvălirea giudecăței, inteligenția copiilor, cărți școlastice „cărți de lectură pentru elevi”, examen general (de toate materiile), frânele cârmuirii personale, pansionere interne, câtimea obiecturilor ce se paradosesc, reglement școlastic „regulament școlar”, sale de studie, ceasurile paradosului „orele de predare”, paradusul de seară, emulația sau îndemnarea, ghibăcie de a pedepsi greșelele (potrivit cu mărimea lor) „abilitate” etc.

Cu toată bogăția terminologică, metalimbajul scrierii este încă puțin dezvoltat, pe alocuri rudimentar: „Supunerea este întâia temelie a educației. Supunerea unui copil îi ține loc de înțelepciune, carea se va desvăli puțin câte puțin...” (p. 37); „Știința, mintea, talentul, geniul, toate aceste producturi a studiilor sau a naturei adeseori sunt stricate prin defectele caracterului” (p. 39); „Succesul și emulația trezăsc și disvălesc mintea copilului isteț; iar discorajarea lenevește pe copilul care ar ave înțelegerea gre...” (p. 95); „Emulația este folositoare într-un așezământ public, iar în educația privată poate ave rezultaturi primejduitoare” (p. 101); „tinerii sunt foarte ghibaci a descoperi efectul ce produce înfătoșarea lor undeva” (p. 153); „Așadar treaba educației este de a regula facultățile înțelegerei și ale sufletului, așa fel încât (...) toate împreună se contribueze la statornicirea acestei armonii lăuntrice a omului carea este secretul înțalepciunii omenești” (p. 161).

Lucrarea *Învățătorul primar sau povețe și sfătuirii pentru a pregăti pe învățătorii primari*, tradusă de Ioan Brezoianu după un autor francez (nemenționat), apare la București la o diferență de doar doi ani (1848), însă este mai avansată atât din punct de vedere terminologic, cât și sub aspectul metalimbajului. Pe lângă termenii întâlniți și în traducerea lui Dimitrie Pop – *metoade, emulație, conscolar, scoli și scoale, învățătoriță, studiu, princip, educație morală ș.a., Învățătorul primar...* conține numeroși **termeni** relevanți (unități simple): *pedagogie, instituție, activitate, program, preceptor, propășire „progres (școlar)”, regulament, probe, eserciții, leții, esaminatori, concurenți, candidați, aspiranți, monitor* (explicat prin „scolar mai înaintat”), *normalien „normalist”, procede „procedee”, pensionat, pensionari, semi-pensionari „elevi de pension”, aplicații, manuale, registre, inovație, [facultăți]: atenție, memorie, imaginație, cugetare, comparație, giudicată, intuiție și sintagme: casă de educație, școală normală, instrucția primară, geniul pedagogiei, învățător comunal, învățător primar, inspectori generali ai instrucției publice, comisie de priveghiere,*

învățătură individuală, materii de învățătură, educație estetică, program de examen, examen de primire, regulamente de primire, atestat de capacitate al gradului elementar, atestat de gradul superior, dezvoltarea facultăților, gradul de inteligență și aplecare, metoda învățaturii mutuale, metoda simultanată, metoda mixtă, metode speciale ordinare, metode extraordinare: metoda universală, metoda socratică, metoda catehetică, metoda euristică, menținerea disciplinei, sceptru de disciplină, carticica de conduită pentru fiecare școlar „agendă”, table de citire.

Unii termeni sunt glosați în text: *curs de pedagogie sau principii de educație* (p. 94); *pedagogia, știința educației* (p. 104); *psicologie: studiu special din facultățile sufletului* (p. 105) sau chiar definiți: „Cursul de *pedagogie* îmbrățișază aceste trei lucruri: studiul facultăților fizice ale omului și principii de educația fizică; studiul facultăților morale și principii de educația morală; studiul facultăților intelectuale și principii de educația intelectuală” (p. 106); „*metodă*: o adunare de principii și mijloace care se aplică în general [în] învățătură”; „*procedură*: unirea de mijloace care se raport la oare care ramure particulare ale studiilor”; „Așa, trebuie a zice *metodă* de învățătură mutuală sau metodă de învățătură simultanată, și *procedură* pentru a învăța a scrie, sau *procedură* pentru a învăța a citi” (p. 150). Autorul observă că acești doi termeni (*metodă* și *procedură*) deseori se confundă.

Lucrarea conține, pe lângă explicații, și „sfaturi”: „Pe lângă teorie puserăm practica, aplicația” (p. 83); „fă neconținut oare care provisii” („achiziții, cunoștințe”) (p. 139); „fii instructiv și metodic” (p. 145); *metoda euristică sau arta de a găsi* „nu se poate aplica lesne. Ca să fie practică cu folos, trebuie a fi mânăată cu o mare iscusință...” (p. 167); „în scoalele superioare, ținta de căpetenie este dobândirea unui rod văzut” (p. 224). Povețele urmăresc formarea unui „bun învățător”, spre deosebire de „învățătorul netrebnic” (p. 145).

În 1860 apare la Iași un *Manual de metodică și pedagogie pentru profesorii scoalelor primare*, „prelucrat” de dr. Antoniu Velini, „director al Scoalei preparandale” și profesor de pedagogie. Din paginile acesteia am selectat o serie de **termeni simpli** noi: *metodică, educatori, (toți) metodicii, preparanți „normaliști”, predare, prelegere, lecțiuni, prelecțiuni, experiență, memorizare, repetițiuni, abilitate*. Majoritatea termenilor sunt **sintagmatici**, ceea ce indică o tendință spre specializare: *metodică generală, metodică specială, regulile metodice, cunoștințe pedagogice, cultură intelectuală, comunicare de cunoștințe, principiile și regulile învețaturii, a fixa atențiunea, a frecvența școlă, a exercita facultățile, activitatea școlarilor, deșteptarea atențiunii, învețatură înțeligibilă și exercitabilă, cunoștințe căpătate, metoda analitică, forma dialogică sau catihetică (a învețaturii), forma acroamatică (a învețaturii), formă de învețatură dialogico-sintetică, exerciții*

gradate, esercitarea memoriei, materie predată, plecările și dispuseciunile copiilor, mizlôce negative pentru educațiune, mizlôce positive pentru educațiune, unelte scolastice „rechizite școlare”, remunerări și pedepse, esamiene publice.

Uneori, autorul glosează în text unele concepte: „perfecționarea puterilor *senzuale* sau trupești” (p. 5); „învețatoriul trebuie să *sensifice* învețătura sa (a o face pipăită)” (p. 19, 20). Metalimbajul este coerent și relativ mai modern decât în cele două lucrări la care ne-am referit *supra*: „datorința statului de a se îngriji de cultură și educațiune” (p. 2); „Educațiunea se ocupă deci cu puterile spirituale și senzuale ale omului, eară învețătura se întinde numai asupra facultăței de a cunoște” (p. 5); „Sub zicerea *metodică* se înțelege învețătura ce ne arată modul cel mai bun pentru căștigarea cunoștințelor” (p. 12); „memoria e sprijinită de simțuri” (p. 50).

Lucrarea *Manuducere pentru învețători la întrebuițarea Abețedariului* de Zaharie Boiu (Sibiu, 1862) – de fapt, un ghid al învățatorului – a fost întocmită după un model german (ca și *Abecedarul* propriu-zis), după cum mărturisește autorul în prefață. Limbajul scrierii este stângaci, arhaizant, iar majoritatea termenilor sunt calcuri ori improvizații: *lecțiune sau ocupăciune, vorbiri (conversări) cu școlarii, an școlastic, manuducerea învețatorului, notițe mănăducătoare, învioșarea învețământului, metoda sunetară* (pentru a-i învăța pe copii să citească; calc după germ. *Lautirmethode*) etc. Unii termeni sunt cei frecvenți și în alte surse, fiind de origine latino-romanică: *programa școlaei, desteritate, temperament* („temperamentul copiilor e foarte iute”, p. 36), *metodica specială (a aritmeticei), tablă școlară, repețire* (fr., lat. sau germ.).

Legea instrucțiunii publice (nr. 1.150 din 25 noiembrie 1864) este o sursă prețioasă de termeni oficiali din domeniul educației, unii circulând deja în epocă, alții fiind puși în uz prin intermediul documentului în discuție. Astfel, aflăm din lege că „*instrucțiunea* se împarte în *publică și privată*”, „*instrucțiunea publică* se împarte în *primaria, secundaria și superioare*”, „*instrucțiunea primaria* coprinde: *scoalele primarie* din comunele rurale și urbane”, iar „*instrucțiunea secundaria* coprinde: *liceele, gimnasiile, seminariile, scoalele reali, de bele-arti, profesionale și scoalele secundarie de fete*”. Cadrele didactice care activează la „scoalele primarie rurale” se numesc *învățători* sau *învățătoare*, iar cele de la „scoalele primarie urbane”, *institutori* sau *institutrici*. Diferența de termeni (*învățător* și *institutor*) implica și o diferențiere a programelor de pregătire. Învățătorii, care urmau să profeseze la țară, erau instruiți și în agricultură, ca să poată fi utili, în comunele și în satele în care munceau, și părinților, nu numai copiilor acestora.

La „școlile secundare” și la *facultăți* funcționează *profesori (profesori de facultăți)*. Profesorii sunt *titulari, ordinari (diriginți)* și *divisionari* („Nu se va putea însărcina un profesor cu mai mult de cinci-deci școlari; când aceia vor fi mai mulți se vor crea în acele clase divisiuni, cari vor fi încredințate la *profesori divisionari*”).

Instituțiile de învățământ funcționează conform unor *regulamente școlare*. Articolul 140 stipulează că „școlarii gimnasiilor și ai celor patru clase inferioare de licee vor primi de la profesorele ordinare la finele fiecărui an un *actu de promoțiune*, în care se vor trece *notele învățături și conduitei*, numărul lipsirilor și pedepsele ce vor fi primite”. În articolul 141 se stabilește că elevii care au urmat un gimnaziu sau un liceu „vor trece un *examen general* spre a putea dobândi *diploma*”. *Examenul general de liceu* reprezintă, de fapt, *bacalaureatul*, termen care încă nu figurează în Legea din 1864, dar care va fi introdus peste câțiva ani (după modelul școlii franceze).

Documentul conține și alți termeni referitori la organizarea învățământului în spațiul românesc: *student, internat, stipendiu* („un stipendiu”), *stipendist* „bursier” („164. Școlarii din *internate* vor fi parte *stipendiști* ai statului, parte *solvenți*”), (*școlar*) *intern* („165. *Internii* solvenți vor plăti prețului pensiunii la începutul fiecărui semestru”), (*școlar*) *estern, seminarist, concurent* (în text apar și sinonimele *candidat și aspirante*), *certificatul de absolvițiune* „certificat de absolvire” ș.a.

În școlile secundare de fete, pe lângă alte materii, se instituie predarea *pedagogiei*, „care se va propune în anul cel din urmă, și va fi obligatorie numai pentru acele fete cari se destina la profesorat” (art. 189).

Documentul stabilește că „sunt patru specii de *facultăți*, adică: de filosofie și litere, de drept, de medicină și de științe fizice, matematice și naturale” (art. 249) și că „mai multe facultăți, aflându-se înființate într-o localitate, constituiesc o *universitate*” (art. 250). Legea specifică expres și disciplinele care se predau la facultățile enumerate. De exemplu, „Facultatea de filosofie și litere va cuprinde: psihologia, logica și metafizica; filosofia morale și estetica; istoria filosofiei; istoria universale critică; filosofia istoriei; literatura latină și elenă; istoria literaturii antice și moderne; *pedagogia și didactica* [subl. n.]”. Facultățile sunt administrate de *decan*, de *consiliul facultății*, iar „în capul fiecărei universități va fi un *rector* care, împreună cu toți profesorii facultăților acelei universități, vor forma *consiliul universitar*” (art. 276).

În compartimentul referitor la „prepararea învățătorilor” în școlile normale se introduce un termen de *formare continuă* (fără a se numi astfel), activitate reprezentând convocarea unor *conferințe ale învățătorilor* de două ori pe an, în cadrul cărora inspectorul școlar sau adjunctul său

(*subrevisorele*) „va ține (...) *lecțiuni repetitoare și desvoltatore* asupra învățătureloru ce *se propunu* în scolele rurali (...) [și] încă unu micu cursu de *pedagogia și didactica*” (art. 350).

Textul *Legii instrucțiunii publice* din 1864 este o dovadă a faptului că *pedagogia, didactica și psihologia*, la mijlocul secolului al XIX-lea, au statut de discipline care „se propuneau” (se predau) în treptele secundară și superioară de învățământ, ceea ce denotă că rolul noilor științe în societatea de atunci era tot mai important.

O lucrare cu impact semnificativ în domeniu asupra contemporanilor este manualul *Pedagogia*, semnat de profesorul Simion Bărnuțiu (Iași, 1870). Deși marcată de viziunea latinistă a autorului, scrierea este bine documentată și pune în uz concepte aparținând pedagogiei, didacticii și, parțial, psihologiei. În *Introduptiune*, autorul face clarificări referitoare la conceptele abordate: „*educatiunea* are se i conserbe, se i inderepte, si se i desvolte poteriile cele corporali si spirituali, cari le are elu [copilul] dela natura; *invetiatur'a* are se i dee conceptele si cunoscentiile cele necesarie, si poteriloru lui una direptiune pre catu se pote mai fericita prein legi si metoduri probate. De aci se nasce *pedagogic'a* si *didaptic'a*” (p. 5). În prima parte a lucrării, *Pedagogic'a*, după ce trece în revistă istoria ideilor pedagogice, Bărnuțiu precizează conceptele esențiale ale educației: „Scopulu *educatiunii* nu pote fi altulu decatu a cultiva umanitatea in fiacare omu pre catu se pote mai deplinu” (p. 36); „*pedagogi'a* cá scientia (...) scopulu ei e nobilitarea acestei nature...” (p. 42); „Pentru *pedagogica* e de cea mai mare importantia studiulu *psicologiei* si studiulu *moralei*. Dein aceste iea pedagogic'a cele mai multe legi...” (p. 140); „*Educatiunea* numai asia pote duce pre omu catra idealele omului perfeptu daca se unesce cu *invetiatur'a* (institutio, instructio)...” (p. 190).

Terminologia la care apelează Simion Bărnuțiu este mai evoluată decât în lucrările din prima jumătate a secolului al XIX-lea, formând micro sisteme conceptuale sau paradigme: *pedagogic'a generale, valoarea teoriei pedagogice, principiale pedagogice, pedagogie noua seau neologie pedagogica, concepte pedagogice; principiale educatiunii, educatiunea corporale, educatiunea intieptuale, educatiunea estetica, educatiunea morale, educatiunea negativa, educatiune cá una cultura a naturei spirituali; formarea carapterului, esercitarea sensiloru, cunoscenti'a intuitiva, cultur'a fantasiei, cultur'a memoriei, cultur'a intielesului, cultur'a judeciului, cultur'a ratiunii*. Pedagogii sunt numiți de autor *pedagogici* („*pedagogicii* dein seclulu 15 si 16”), iar termenul *invetiace* este utilizat alternativ cu *alumn* (din lat. *alumnus*, it. *alunno* sau germ. *Alumnus*). Vorbind despre stimularea sau pedepsirea elevilor, Bărnuțiu recurge la termenii *premiu* și *puna*: „Eduicatoriulu se nu aplice *premiulu* si *pun'a* pana candu sunt alte midiloce mai acomodate pentru

scopu. Amendoue voru face cu atatu mai mare efeptu in casuri neincungiurate...” (p. 130), oscilând între formele de plural *pune* și *punitiuni*.

În partea a doua, *Didaptic'a*, Simion Bărnuțiu ia în discuție principiile și metodele didacticii și ale metodicii: „Tote speciile de institutiune se potu reduce la certe principia universali, carile sunt comuni tuturoru, de aci se nasce *teori'a institutiunii* seau *didaptic'a*, si *donulu didapticu* (donum didacticum), adeca *desteritatea* ceea ce se cere spre a esercită acesta teoria. *Metodulu* e modulu, cumu 'si propune cineva invetiatur'a, fia acel'a dereptu, fia defeptuosu, de aci se nasce *metodic'a*, adeca scienti'a de a invetiá dereptu pre altii, carea e parte *generale*, parte *speciale*, si *procede*, parte *dogmatice*, parte *critice*...” (p. 192).

Autorul descrie și explică metodele de instruire: *metodulu tabelariu*, *metodulu sinteticu*, *metodulu analeticu* ș.a.: „Form'a invetiaturei e seau *dialogica*, si atunci se numesce *catechetica*, seau *acroamatica*, adeca unu cuventu continuu indereptatu catra scolariu...” (p. 203). Termenii *catechetica* și *acroamatica* sunt de origine greacă: *katechetikos* „propriu a învăța”; *akroamatikos* „care se ascultă”. În text, autorul recurge și la substantivul *acroam'a*, glosat prin sinonimul său latin *predic'a*. Termenilor *profesor* și *elev* latinistul Bărnuțiu îi preferă pe *magistru* și *disciplu*: „împartirea clasiloru între *magistri* si *discipli*” (p. 276); „reu facu *magistrii*, carii totu mergu înainte cu *propunementulu* [predarea] si nu mai *repetiescu*, multiamindu-se că vedu pre scolari scriendu cele ce se *propunu*” (p. 208). Autorul recunoaște că în epoca sa procesul de învățământ este încă departe de a fi organizat în mod satisfăcător, de aceea este importantă *cultur'a de sene*, alături de *cultur'a prein invetiatura*: „Unii omeni de talente distinte nu facu cursuri de invetiatura, ci se invetia insisi pre sene, celu pucinu in unele obiepte (*autodidapti*), si cu tote aceste ajungu la mare gradu de perfeptiune. Acestu fenomenu a datu ocasiune unor'a că se preferesca *cultur'a de sene* culturei câstigate cu ajutoriulu invetiatoriloru...” (p. 191).

Recunoscând valoroasa contribuție a manualului *Pedagogia* la îmbogățirea terminologiei din domeniul educației, constatăm totodată că metalimbajul scrierii, din cauza exceselor latiniste, este deseori greoi și dificil de urmărit: „Unele *leptiuni* ceru una *preparatiune* lunga si *fatigatoria*, seau sunt unite ca multe ocupatiuni acesorie, pentru esemplu cu *legerea* si *coregerea elaboratelor studentiloru*...” (p. 279); „E forte stricatosu a trece pre scolari deintru una clase in alta fora de a fi *esaminati* mai inainte, daca sunt *capaci* pentru *clasea* in carea dorescu se intre...” (p. 285-286).

Câteva traduceri din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea sunt dovadă a faptului că științele educației se dezvoltă tot mai mult, iar evoluția acestora reclamă scrieri didactice care abordează

concepte noi sau le explică pe cele care circulau deja în epocă. Din *Cursu normalu pentru institutóarele primare sau direcțiuni relative la educațiunea phisică, morală și intelectuală în școléle primare* de dra Sauvan (Craiova, 1873, prelucrare din franceză) am selectat o serie de termeni privind educația fetelor, încadrabili (astăzi) în psihopedagogie: *indulgintiă, paciențiă, moralitate, virtuți, orgoliu, amoru propriu, pedepse, recompense, defecte, erori, facultăți intelectuale, facultăți morale, educațiune populară, autoritatea exemplului, autoritatea discursurilor, progresul (unei copile), ameliorarea caracterului* ș.a. Pentru *conversație*, traducătorul recurge la calcurile *convorbiri și întrevorbiri*.

Din aceeași serie de publicații, „Biblioteca pentru toți”, face parte și *Întrebuințarea vieței* de Sir John Lubbock, „traducție” de Dumitru Stăncescu (București, Editura Librăriei Carol Müller, 1898), din care am exceptat câțiva termeni din domeniu: *educație națională, educație clasică, educație metodică, educația personală, educație morală, educație luminată, sănătatea spiritului, a cultiva/a dezvolta spiritul, disciplină intelectuală, disciplină morală*. Autorul susține că „trebuie să lucrăm la propria noastră *perfecționare* în interesul aproapelui” (p. 8) și că „Rolul *educației* este să ne dezvolte în chip armonios toate *facultățile*” (p. 82), iar „*Educația* nu stă numai în a învăța limbi și a grămădi fapte; este ceva mai înalt decât *instrucția* și cu totul deosebit. *Instrucția* ne pregătește comori pentru viitor, însă *educația* seamănă germenii cari vor produce însutit mai mult...” (p. 86).

O scriere semnificativă, cu circulație în epocă, este și *Cum își învață Gertruda copiii*, semnată de pedagogul elvețian J.H. Pestalozzi (1898, retipărită din revista *Lumina pentru toți*) și tradusă de Eniu Bălțeanu. Unele concepte pestalozziene erau deja cunoscute în spațiul românesc din alte surse. Cităm câțiva termeni reprezentativi: *program de educație, puterea intuirii, cărți de intuițiune, Abecedar intuitiv, metodă progresivă* („am urmat această cale *gradată și progresivă*”, p. 21), *intuițiune (dreaptă) a lucrurilor, a învăța prin intuire și experiență, dobândire treptată de cunoștințe, cultivarea inteligenței, formarea inteligenței, artă de învățământ, sistem de învățământ, metoadă de educațiune, metoda intuitiv, pedagogia propriu-zisă [didactica], cariera științelor pedagogice, mersuri progresive, lucrarea [efectul] educațiunii, cunoștințe preliminare, cunoștințe practice, deprinderi practice, aptitudini practice, instrucție profesională, dezvoltarea personalității, reprezentări, cărți școlastice, cărți pedagogice* etc. Pestalozzi afirmă că „*intuițiunea* este temeliea tuturor cunoștințelor” (p. 138) și că „lumea se întinde înaintea noastră ca o mare de *intuițiuni*, cari se mestecă și se contopesc unele în altele” (p. 101), îndemnându-i pe învățători: „Caută să

construiești, în fiecare ramură de învățături, o scară treptată de cunoștințe...” și „să clasezi percepțiunile tale” (p. 91).

Faptul că ideile lui Pestalozzi erau cunoscute în epocă poate fi constatat pertinent consultând scrierea *Încercări critice asupra învățământului nostru primar. Studiū didactic și sociologic* de Ștef. C. Michailescu (București, 1888, 1893). Autorul, în calitatea sa de inspector școlar experimentat, propune, în cunoștință de cauză, soluții pentru învățământul primar românesc, sperând că lucrarea sa „póte fi încă de folos *conferințelor pedagogice ale institutorilor și consfătuirii învățătorilor*, precum și *normaliștilor* din anul în care ei se desăvârșesc în tehnica scólei” (p. 6). Astfel, Michailescu afirmă că *didactica* este „piatra unghiulară a învățământului” (p. 9), iar „*psichologia* e temelia *artei de-a educa*” (p. 9). Inspectorul școlar recomandă „lucrarea *programelor analitice*, ca un adevărat *vade-mecum* al educatorului, [care] se impune printre cele dintâi chestiuni, în starea de insuficiență pedagogică în care ne aflăm” (p. 16) în vederea unificării instruirii în toate școlile țării, inclusiv în cele particulare.

Am selectat din paginile lucrării o serie de **termeni simpli**: *absolvent, catedră, educator, extemporal, gimnasiu, intelect, premianți, voință* și **sintagmatici**: *corp didactic, formarea corpului didactic, formare intelectuală, iscusința artei pedagogice, învățământ real, progres al cunoscințelor, progres didactic, doctrină pedagogică, precept pedagogic, activități pedagogice, cercetare pedagogică, conferințe pedagogice, metoda intuitiv, metoda pestalozian, învățământ pestalozian sau intuitiv, misiunea învățătorului, factor educativ, fenomene școlare, zestre didactică, material didactic, campanie didactică, atribuțiuni didactice, probe de aptitudine didactică, pepiniere profesionale, acțiunea educativă a școlii primare, olimpiade ale învețământului primar, variațiunea ocupațiunilor în clasă, materie de studiu, instrument de educațiune, inspecțiuni școlare, revisor școlar, revisorat școlar etc.*

Michailescu vorbește despre „*sciința și arta didactică*” (p. 26) a profesorilor și pledează pentru formarea de calitate a acestora, deoarece „profesorii, de orice treaptă, nu sunt burueni cari răsar și cresc din buna grație cerească, ci plante utile pe cari numai cultura, și o cultură specială, poate să le producă și să le dea prețioasa lor valoare” (p. 16). Autorul critică vechile metode de instruire, în special *învățământul mutual*, care „e cu drept cuvânt tratat astăzi de «chiorâre mutuală»” (p. 29), fiind indignat de „insuficiența didactică și ineptia noastră educativă” (p. 143) sau, în alt loc, de „ineptia metoadelor, insuficiența pedagogică a *dăscălimii*” (p. 202). Se ridică și împotriva „metodului disciplinar prin groaza nuelii”, invocând versurile lui Vasile Alecsandri prin care poetul,

ironic, îi „cântă aliluia”: *Trecu vremea cea frumoasă/ Când un dascalos grecos,/ Înarmat de verga groasă,/ Paradoase faneros* (p. 29).

Pe lângă manuale, studii critice și scrieri pedagogice traduse din alte limbi, terminologia din domeniu era difuzată și în presa vremii. Este vorba atât de publicațiile periodice din domeniul educației (*Învățătorul satului, Convorbiri didactice, Buletinul instrucțiunii publice, Instrucțiunea publică, Lumina pentru toți*), cât și de ziare politice, de informare etc. Astfel, publicația *Liberalul* găzduiește mai multe opinii aparținând omului de cultură Spiru Haret, reunite ulterior în broșura *Cestiuni de învățământ* (București, 1897). Spiru Haret ia în dezbatere unele proiecte de modificare a *Legii instrucțiunii publice* din 1864, polemizând cu autorii sau cu detractorii acestora (se cunosc 10 proiecte de reformare a legii între 1866 și 1889) [113, p. 332-343].

Din textul cercetat am selectat o serie de termeni care indică evoluția învățământului în România în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea: *învățământ național, învățământ secundar, reforma învățământului, gimnazii reale, gimnazii clasice, licee clasice și reale, corp didactic secundar, corp didactic superior, profesor universitar, profesor secundar, profesor suplinitor, catedră secundară, gradație (din 5 în 5 ani) a profesorilor, specialitate, ore de curs, tabelă de capacitate* (pentru numirea profesorilor prin concurs), *licean, studenți universitari, recrutarea corpului didactic, stabilitatea corpului didactic, disciplina corpului didactic, bacalaureatul* ș.a.

Unii termeni sunt explicați de Haret, cum ar fi *orar* (fr., lat.): „Lămuresc că *orar* se chiamă regularea orelor și zilelor săptămânei, în care fiecare profesor își va face cursul, în fiecare clasă, potrivit numărului orelor cu care este însărcinat; aceasta este o lucrare de administrație interioară a fiecărei școale, și se face în fiecare an; iar *numărul de ore de curs*, pentru fiecare materie, se regulează prin *programe*, care se promulgă prin decret regal, pentru ani întregi, și pentru toate școlile similare din țară” (p. 17). Menționăm că cel dintâi orar folosit în școala românească datează din 1831 și era numit, în lipsa termenului *orar*, printr-o perifrază: „tabelă arătătoare de ceasurile întru care se îndeletnicesc la învățătura copiilor” (Arhiva de Stat din București, *Eforia Școalelor Naționale*, dosar 2231/1831, v. 153, p. 84).

Spiru Haret consideră *corpul didactic* drept „agentul principal al progresului școalei” (p. 43), iar *bacalaureatul*, „o instituție nu numai inutilă, dar dezastră”, care „trebuie să dispară” (p. 59) ca „vătămător învățământului” (p. 69). Se știe că acest examen, până la urmă, a fost desființat de Spiru Haret în 1899 (și reînființat de ministrul liberal Constantin Angelescu la 1925).

Dicționarele și textele consultate favorizează unele generalizări. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea în limbajul didactic, la termenii moșteniți din latină (*învăța*) sau cei de origine neogreacă și slavonă (*didascal*, *dascal* și *dascăl*, *shoală* și *scoală*, *scoler*, *ucenic*, *parados*, *a paradosi*), se adaugă o serie de lexeme de origine franceză, italiană, latină și germană, **împrumutul extern** fiind sursa principală a terminologiei pedagogice românești (grație traducerilor și „prelucrărilor” după autori străini), care devin termeni de bază în domeniu: *clas(ă)*, *elev*, *examen*, *exersiție*, *lecție*, *educație*, *pedagogie*, *didactică*, *metodică*, *metodă*, *profesor* etc. Unii termeni, frecvenți în perioada cercetată, astăzi nu mai fac parte din terminologia în discuție: *preceptor*, *institutor*, *conscolar*, *preparand*, *preparandie*, *didactru*, *pedagogiu*, *acroamă*, *stipendiu*, *stipendist*, *table de citire*, *testimoniu* (certificat) „pentru silință la învățatură și bună purtare” (1835) [153, p. 70] etc.

Ca în orice terminologie în formare, se atestă numeroase calcuri: *creștere* „educație”, *crescători de copii* „educatori”, *plan de creștere și de învățatură* „de educație”, *vorbi*, *convorbiri* și *întrevorbiri* „conversații”, *desvălirea duhului* „dezvoltare spirituală”, *scopul de căpetenie a educației* „obiectivul principal”, *trelunie* „trimestru”, *metod pus în lucrare* „aplicat”, *frânele cârmuirii personale* „autocontrol”, *lucrare* „acțiune”, *așezământe de creștere* „instituții de educație”, *provisii* „achiziții”, *comisie de priveghiere* „comisie de supraveghere/monitorizare”, *manducere* „ghid”, *ocupăciune* „activitate”, *plecările și dispuseciunile copiilor* „predilecțiile și predispozițiile” ș.a.

Instabilitatea terminologiei pedagogice din secolul al XIX-lea se manifestă și prin variantele formale ale unor termeni, inclusiv prin încadrarea morfologică ezitantă: *educație* și *educațiune*; *pedagoghie*, *pedagoghică*, *pedagogică* și *pedagogie*; *pedagogic*, *pedagogist* și *pedagog*; *gimnas*, *ghimnasia*, *ghimnazia* și *gimnaziu*; *clas* (*clasuri*) și *clasă*; *metot*, *metod*, *metoadă* și *metodă*; *sholer*, *scoler*, *școlean* și *școlar*; *examen* și *esamen*; *ezercițiu*, *exerțițiu*, *exersiție*, *esercițiu* și *exercițiu*; *leție*, *lecțiune*, *leptiune* și *lecție*; *procedū* (*procede*) și *procedeu*; *institutriță*, *institutrice* și *institutoare*; *directriță* și *directoare*; *a repetelui* (ABCA, 61) și *a repeți*.

De-a lungul timpului, chiar în decursul a patru-cinci decenii, se poate surprinde dinamica terminologică pe baza câtorva exemple pertinente: în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se spune tot mai puțin *a paradosi* (ngr.) și tot mai frecvent, *a preda* (sl.); *alilodidactica* (ngr.) este înlocuită de *învățământul mutual* (fr.); *dascalul/dascălul* (gr., sl.) de *învățător*, *institutor* (fr., lat.), *preceptor* (fr., lat.) și *profesor* (fr., germ.); *ghibăcia* (sl.) de *abilitate* (fr., lat.); *propășirea* de *progres*

(fr., lat., it.) (*școlar*); *preparanzii* (germ.) de *normalieni* (fr. *normalien*), apoi de *normaliști* (creație românească) etc.

Pentru unele concepte, în epocă circulă mai multe sinonime: *metoda alilodidactică*, *metoda învățământului mutual*, *metodul lui Lancaster*, *metodul lancasteric* (cuvântarea lui Petru Poenaru, în 1838, la serbarea de încheiere a cursurilor școlare) [153, p. 128] și *metoda lancasteriană* [113, p. 293]; *dăscălime*, *trup profesoral* și *corp didactic*.

Secolul următor va veni cu modernizarea limbajului pedagogic și cu inovații terminologice datorate progresului cunoașterii, care pot fi surprinse în mod similar, prin consultarea dicționarelor generale și specializate și a textelor relevante pentru dezvoltarea domeniului.

3.2.5. Modernizarea și specializarea terminologiei pedagogice (secolul al XX-lea). În condițiile evoluției continue a sistemului de învățământ și ale creșterii susținute a cercetărilor pedagogice, este firească o efervescentă de idei și o largă circulație de noțiuni și termeni noi în educație. Vocabularul științelor educației a înregistrat în secolul al XX-lea o îmbogățire semnificativă și mutații care impun redefinirea și resituarea termenilor.

Conform *Dicționarului de termeni pedagogici* de Sorin Cristea (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998), limbajul pedagogic actual se construiește din trei categorii de concepte: **concepte fundamentale**, **concepte operaționale**, variabile în funcție de condițiile concrete care apar la nivelul practicii educației și instruirii, și **concepte specifice**, preluate din alte domenii de cercetare științifică – disciplinară, intradisciplinară, interdisciplinară, transdisciplinară – valorificate din perspectivă pedagogică. Din altă perspectivă, aceeași sursă distinge „concepte tradiționale”, reevaluabile în contextul inovației pedagogice: *proces de învățământ*, *plan de învățământ*, *programe școlare*, *formele educației*, *predare*, *învățare*, *conducerea școlii*, *inspecția școlară* etc.; „concepte în ascensiune”, lansate cu insistență în ultimii ani „într-un câmp perceptiv perturbat adesea de numeroase confuzii și interferențe”: *curriculum*, *reforma educației*, *finalitățile educației*, *managementul educației*, *managementul organizației școlare*, *gestiunea educației*, *asistența psihopedagogică a elevilor* ș.a.; concepte preluate din alte științe, aplicate în condiții și cu mijloace specific pedagogice: *democratizarea învățământului*, *informatizarea învățământului*, *politica educației* etc. și „concepte tehnice”, vehiculate mai de mult sau mai recent în diferite situații pedagogice: *auxiliare didactice* (sintagmă eliptică), *credit pedagogic*, *modul didactic*, *instruire asistată pe calculator*, *consilier școlar*, *infrastructură pedagogică* etc.

Astfel, categoria de concepte tradiționale este îmbogățită în secolul al XX-lea grație multiplicării lucrărilor teoretice din domeniu și dezvoltării gândirii pedagogice în lumea întreagă: *sistem de educație, dimensiunile educației, obiectivele educației, conținutul, metodologia, evaluarea procesului de învățământ, expansiunea învățământului* (Titu Maiorescu utiliza pentru același concept, în secolul precedent, termenul *lățirea învățământului*), *școlarizare, indice de școlarizare, licență, normă didactică, titularizarea cadrelor didactice, corigent, corigență, docimologie, definitivat* etc. (Dicț. ped. 1979), *subiectul educației, obiectul educației, ideal pedagogic, mesaj pedagogic, scopuri pedagogice* (Cristea 2001) ș.a.

Unii termeni cunoscuți din secolul al XIX-lea își completează paradigmele: *activitate didactică, activitate aplicativă, activitate extrașcolară, activitate dirijată; aptitudine didactică, aptitudine intelectuală, aptitudine organizatorică, aptitudine docimologică; capacitate de instruire, capacitate intelectuală; educație multilaterală, educație funcțională* (termen aparținând lui Edouard Claparède), *educație permanentă, educație sanitară, educație tehnologică, educație civică; examen de admitere, examen de calificare, examen de licență, examen de doctorat; instruire colectivă, instruire individuală, instruire prin muncă; învățământ de specialitate, învățământ de zi, învățământ fără frecvență, învățământ general, învățământ intensiv, învățământ particular, învățământ frontal, învățământ individual, învățământ pe grupe; predare concentrică, predare liniară; lecție combinată (lecție mixtă), lecție de sinteză, lecție de verificare a cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor, lecție deschisă* etc. (Dicț. ped. 1979).

Din categoria „concepte în ascensiune” cităm: *educabilitate, diversificarea învățământului, optimizarea învățământului, criză a învățământului, creativitate pedagogică, proiectare pedagogică, autonomie universitară, model didactic, transfer de cunoștințe, zona școlilor, trunchi comun* „grup de obiecte de învățământ comune pentru toți elevii din același an de studii din școala secundară, indiferent de tipul și profilul acesteia sau – în anumite cazuri – comune numai elevilor dintr-un anumit profil” (Dicț. ped. 1979), *algoritmizare, formator, formarea formatorilor, accesibilitatea instruirii, comunitate educativă, demers pedagogic, egalizarea șanselor, modelare pedagogică* (Dicț. term. ped. 1998), *educație formală, educație nonformală* („educație realizată doar pe baza unor influențe implicite”), *educație informală, educație permanentă, autoeducație, învățământ informativ, învățământ formativ, proiectare curriculară* (Cristea 2001). Aici pot fi încadrate și „noile educații”: *educația ecologică, educația demografică, educația pentru schimbare*

și dezvoltare, educația pentru democrație, educația pentru tehnologie și progres, educația față de mass-media (Cristea 2001).

Științele educației preiau unele concepte din alte științe și le adaptează domeniului, cf.: *empatie, feedback, motivație, sintalitate, sociometrie, sociogramă, absenteism școlar, deontologie pedagogică, ergonomia învățământului, microclimat școlar, administrație școlară (Dicț. ped. 1979), habitus pedagogic, handicap pedagogic, soft pedagogic (Dicț. term. ped. 1998), strategie cognitivă, strategie didactică, tehnologie didactică, tehnologie de evaluare, tehnici de evaluare, diagnoză pedagogică, prognoză pedagogică (Cristea 2001).*

Conceptele „tehnice”, aplicate în diverse situații pedagogice, se diversifică tot mai mult: *barem, item, test, baterie de teste, dramatizare, joc didactic, situație-problemă, metoda asaltului de idei, metoda conversației, metoda euristică, metoda mesei rotunde, metoda proiectelor, metoda studiului de caz, metoda testelor, metoda învățării prin problematizare (Dicț. ped. 1979).*

O serie de concepte pedagogice moderne sunt corelate: *inadaptare școlară – integrare școlară, inadaptare socială – integrare socială, perimarea cunoștințelor – educație permanentă, titular – suplinitor (Dicț. ped. 1979), subiectul educației – obiectul educației, predare-învățare-evaluare, instruire (proiectată de profesor) – învățare didactică (realizată de elev, ca efect direct și indirect al instruirii), obiective generale – obiective specifice (intermediare) – obiective operaționale (concrete), eficiență pedagogică – randament școlar („randamentul școlar reflectă gradul de eficiență pedagogică al activității didactice care poate fi evaluat în cadrul raportului funcțional existent între resursele pedagogice (materiale – umane – financiare – informaționale) investite în sistem și efectele înregistrate în timp, la nivel de proces și de produs”, Cristea 2001, p. 45).*

Ca și în terminologia economică, descrisă anterior, și în terminologia pedagogică regăsim modelul de formare a unităților terminologice în care figurează nume proprii. Majoritatea sunt create prin sintagmare: *metoda Bell-Lancaster, metoda Dottrens, metoda Freinet, metoda Montessori, metoda Bouchet, planul Dalton, planul Jena, planul Platoon, planul Winnetka, sistemul Decroly (Dicț. ped. 1979), metoda Cousinet, acțiunea Comenius, acțiunea Erasmus, acțiunea Grundtvig, acțiunea Minerva, efectul Pygmalion, pedagogia Waldorf, procesul Bologna, Programul Helios, Programul Leonardo da Vinci, Programul Tempus (Lex. ped. 2006), iar unii termeni sunt derivați de la nume proprii prin sufixare: *haretism* (de la [Spiru] Haret), *herbartianism* (de la [J.Fr.] Herbart), *montessorism* (de la [Maria] Montessori, pedagog italian) (Dicț. ped. 1979). Termenii pedagogici ultracunoscuți *barem* și *mentor* sunt eponime: *barem* (fr. „tablou de tarife”) provine de la numele lui*

Barrême, matematician francez din secolul al XVII-lea, iar *mentor* (lat., fr.), de la Mentor, personaj mitologic din *Odiseea* lui Homer, prietenul lui Ulise și preceptorul lui Telemac.

În ceea ce privește modalitatea de formare a termenilor pedagogici prin abreviere, constatăm o aplicare limitată a procedurii în discuție în științele educației. Cele mai frecvente abrevieri desemnează titluri științifice și grade didactice: *dr.* (doctor), *prof. univ.* (profesor universitar), *conf.* (conferențiar), *drd.* (doctorand). Unele sigle excerptate denumesc instituții și organizații naționale sau internaționale, în limba română sau în limba de origine (franceză, engleză): *AUE = Asociația Universităților Europene*, *BIE = Biroul Internațional al Educației*, *FICE = Federația Internațională a Comunităților Educative*, *AUF = Agence universitaire de la Francophonie*, *UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*, *UNICEF = United Nations Children's Fund*, *WAER = World Association of Educational Research*, *CIDREE = Consortium of Institution of Developpment and Research in Education in Europe*, iar altele, programe, sisteme, clasificări, forme de învățământ etc.: *CDȘ = curriculum la decizia școlii*, *CES = cerințe educative speciale* (engl. *SEN = Special Educational Needs*), *IAC = instruire asistată de calculator*, *IDD = învățământ deschis la distanță*, *SEI = sistem educațional informatizat*, *ECTS = European Credits Transferable System*, *CBTE = Competency Based Teacher Education*, *CITE = Classification internationale type de l'education*, *ECDL = European Computer Driving Licence*, *NAEP = National Assessment of Educational Progress*, *PISA = Programme for International Student Assessment*, *PSI = Personalized System of Instruction*, *WEM = World Education Market (Târgul Mondial al Educației)*, *EFL = English as a Foreign Language*, *FLE = français langue étrangère*, *ESP = English for Specific Purposes*, *FOS = français sur objectif spécifique* etc. (*Lex. ped.* 2006). Majoritatea siglelor citate au un caracter codificat, închis, fiind opace pentru publicul din exteriorul domeniului (spre deosebire de siglele care desemnează anumite instituții de învățământ superior, cum ar fi *USM, ASEM, ULIM*).

În terminologia din științele educației sunt frecvenți termenii formați cu ajutorul elementelor de compunere care indică – generic – perioada desfășurării unor evenimente: *ante-*, *pre-*, *post-*: (*învățământ*) *antepreșcolar*, (*învățământ*) *preșcolar*, *preadolescent*, (*învățământ*) *preuniversitar*, *predoctorat*, (*învățământ*) *postșcolar*, (*învățământ*) *postuniversitar*, (*școală*) *postdoctorală*, (*studii*) *postdoctorale*, *postdoctorat* (*Dicț. ped.* 1979), (*învățământ*) *postobligatoriu*, *integrare postșcolară* (Cristea 2001). Unele dintre asemenea unități terminologice au modele străine, franceze sau/și

engleze, nefiind creații românești, cf. (fr.) *préscolaire*, (fr.) *postscolaire*, (fr.) *post-universitaire*, (en.) *post-doctoral*, (fr., engl.) *postdoctorat*.

O serie largă de termeni pedagogici cu formantul *auto-* reprezintă fie creații românești, fie calcuri după modele străine: *autoanaliză*, *autocunoaștere*, *autoapreciere* (*autoevaluare*) (după engl. *self-assessment*), *autoconducere* sau *autoguvernare* (după engl. *self-governement*), *autocontrol* (după engl. *self-control*), *autodepășire*, *autodezvoltare*, *autodidact* (din fr. *autodidacte*), *autodidaxie* (gr.), *autoeducație*, *autoobservare*, *autorealizare* (*Dicț. ped.* 1979), *automanagement*, *automodelare*, *autoreglare* (*Lex. ped.* 2006). Unii termeni selectează alți formanți, conform semnificației conceptuale exprimate: *subapreciere*, *supraapreciere*, *supradotat*, *suprasolicitare*, (*activitate*) *extrașcolară*, *reeducare*, *reexaminare*, *telepedagogie*, *teleprofesor*, *teleshcoală* (*Dicț. ped.* 1979), *descentralizare* (*a învățământului*), *deşcolarizare*, *dezinstituționalizare* (*Lex. ped.* 2006). O categorie specifică reprezintă unitățile terminologice formate cu elementul de compunere *pedo-* „(referitor la) educație”, „creștere”: *pedocentrism* „orientare cu largi implicații în pedagogia sfârșitului secolului al XIX-lea și secolului al XX-lea, care susține că centrul activității instructiv-educative îl constituie copilul” (*Dicț. ped.* 1979), *pedanaliză* „curent pedocentrist, potrivit căruia educația și instrucția trebuie să se axeze exclusiv pe interesele copiilor” (*Dicț. ped.* 1979), *pedologie* „curent în psihologie și pedagogie după care dezvoltarea copilului ar fi determinată de factori biologici (ereditate) și de mediul social socotit imuabil, subapreciind rolul educației sistematice și al profesorului” (*Dicț. ped.* 1979), *pedotehnie* „ansamblu de tehnici de educare și reeducare, aplicate la copil (Planquevent); ansamblu de aplicații practice, rezultate din cunoașterea faptelor biopsihosociale ale copilului (Decroly)” (*Dicț. ped.* 1979), *pedonom* „magistrat în statul spartan, care supraveghea educația” (DEX 1998, ieșit din uz), *pedotrib* „maestru de gimnastică pentru copii în Grecia antică” (DEX 1998, ieșit din uz). Menționăm că termenul *pedologie* referitor la educație intră într-o relație nedorită de polisemie externă cu *pedologie* din domeniul agriculturii: „știință care studiază caracteristicile fizice, chimice și biologice ale solurilor” (MDN 2000). Polisemia ar putea fi evitată prin utilizarea sinonimului mai vechi *agrogeologie*, însă în domeniu se preferă termenul *pedologie* (fr. *pédologie*, engl. *pedology*) grație etimonului grecesc *pedon* „sol” și caracterului internațional al termenului.

Modernizarea terminologiei pedagogice se realizează nu numai prin **forme inovative**, ci și prin **mobilitate conceptual-semantică**. Semnificația unor termeni tradiționali în domeniu evoluează în decursul vremii, fenomen perfect explicabil prin evoluția gândirii pedagogice. Astfel, termenul

pedagogie, definit în secolul al XIX-lea ca „arta și știința de a educa copiii”, își îmbogățește conținutul semantic în secolul al XX-lea. Dacă în dicționarele generale din primele decenii definiția este încă apropiată de definițiile din primele dicționare ale secolului anterior (cf. „arta de a instrui și a educa copiii”, CA 1926; Scriban 1939), în dicționarele contemporane, cum ar fi DEX 1998, definiția se modifică în direcția specializării: „știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire a oamenilor (în special a tinerei generații)”. Însă cel mai înalt grad de specializare (și, implicit, de codificare) se constată în dicționarele specializate: „**Pedagogie**: totalitate a legilor, principiilor, metodelor, mijloacelor, procedeeleor și tehnicilor de lucru pentru realizarea educației” (*Dicț. ped.* 1979); „**Pedagogia** este știința care are ca obiect de studiu specific dimensiunea funcțional-structurală a educației, abordabilă metodologic din perspectiva finalităților specifice care vizează formarea-dezvoltarea personalității umane prin valorificarea corelației subiect/educator – obiect/educat, conform unor principii și legități specifice care reglementează desfășurarea probabilă a fenomenelor educaționale, la nivel de sistem și de proces” (*Dicț. term. ped.* 1998); „**Pedagogia** este știința socioumană care studiază educația la nivelul funcției și a structurii sale *specifice* prin metodologii de cercetare *specifice*, care vizează descoperirea și valorificarea unor legități, principii și norme de acțiune *specifice*” (Cristea 2001, p. 2). În mod similar, a evoluat definirea termenului *educație*: de la „(grija) de a învăța, de a forma corpul, spiritul, inima și obiceiurile” (Negulici 1848) la „creștere, acțiunea de a educa, de a dezvolta calitățile fizice, intelectuale și morale” (Scriban 1939); „activitate socială cu caracter fundamental de transmitere a experienței de viață, a culturii către generații tinere, de influențare sistematică și conștientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice” (MDN 2000); „**Educația** reprezintă obiectul de studiu *specific* pedagogiei (științelor pedagogice sau științelor educației) care vizează activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane, realizabilă prin corelația *educator – educat*, într-un context deschis” (Cristea 2001, p. 3); „Noi am definit *educația* ca pe o acțiune de modificare a comportamentului: a trece de la o stare A la o stare A” (*Did. funcț.*, p. 45).

3.2.6. Terminologia pedagogică actuală. „Limbajul pedagogic suferă de lipsuri endemice, care îl împiedică să-și realizeze pe deplin funcțiile de cunoaștere, de comunicare, precum și funcțiile practic-operaționale. Cel care deschide o lucrare de pedagogie poate întâmpina dificultăți neașteptate. Îl derutează ambiguitatea unor termeni, invențiile verbale fără conținut ideatic, exprimările confuze, stufoase, redundante peste măsură. Concepte bine cunoscute nu mai pot fi

recunoscute, fiindcă și-au schimbat denumirea...”, afirmă cu amărăciune Mircea Ștefan, autorul unui *Lexicon pedagogic* (București, 2006), în prefața lucrării.

Mai mulți pedagogi importanți ai contemporaneității au deplâns situația terminologiei științelor educației. Este o „junglă terminologică” (W.J. Porham). „O mare confuzie domnește în domeniul științelor educației”, constată G. Mialaret, iar G. Kneller, în cartea sa *Logica și limbajul educației*, semnală faptul derutant că „diferiți pedagogi utilizează adesea același concept, aplicându-l unor lucruri deosebite” (apud *Lex. ped.* 2006, p. 2). Un limbaj riguros în pedagogie este extrem de important, întrucât carențele terminologiei pedagogice constituie o piedică în însușirea științelor educației și în practicarea activității educative [90]. Pe lângă un patrimoniu de bază, mereu necesar, limbajul pedagogic evoluează în raport cu dezvoltarea teoriei și practicii educaționale. Mutațiile de conținut sunt însoțite de mutații terminologice. Astăzi, în vremuri de reformă, codul verbal al pedagogiei încearcă să se acomodeze noilor realități ale învățământului, iar clarificările conceptuale se realizează grație consensului între specialiști. Un efect al consensului este *Thesaurus*-ul educației, conceput și publicat de UNESCO (în limba engleză), lucrare în care mulți termeni derutanți își câștigă claritatea și buna delimitare (<http://www.ibe.unesco.org/en/services/online-materials/publications/ibe-education-thesaurus.html>).

În ultimele două-trei decenii, teoria educațională a cunoscut „cutremure” conceptuale profunde, iar acestea se reflectă în vocabularul științelor educației. Vom ilustra afirmația analizând sub aspect terminologic un dicționar specializat (*Lexicon pedagogic*), o lucrare „revoluționară” din domeniu și documente recente vizând educația în societatea actuală.

Probabil, cea mai semnificativă schimbare în gândirea pedagogică modernă este saltul de la *învățământul reproductiv* la *învățământul formativ*, centrat pe elev, și de la *didactica tradițională* la *didactica funcțională*. Impactul noilor viziuni a generat o schimbare de paradigmă în pedagogie, vizibilă și la nivel terminologic: *alternative educaționale*, *echilibru curricular*, *bancă de obiective*, *demers didactic personalizat*, *competențe*, *performanțe*, *descriptori de performanță*, *design al instruirii*, *dimensiunea europeană a educației*, *didactică incitativă*, *ecologie educațională*, *empatie educațională*, *instruire interactivă*, *interfață profesor – clasă*, *învățare anticipativă*, *învățare autodirijată*, *învățare prin descoperire*, *învățământ integrat*, *învățământ modular*, *învățământ virtual*, *manuale alternative*, *manuale electronice*, *negociere didactică*, *tranzacție educațională*, *piață educațională de formare continuă*, *pluralism educațional*, *școala șanselor egale*, *școală incluzivă*, *școală integrată*, *cyberpedagogie* etc. (*Lex. ped.* 2006). O serie de calificative noi sunt

atașate unor termeni tradiționali cum ar fi *educație* sau *pedagogie*: *educație pentru comunicare*, *educație comunitară*, *educație pentru dezvoltare*, *educație extracurriculară*, *educație fiscală*, *educație funcțională*, *educație globală*, *educație holistică*, *educație incluzivă*, *educație integrată*, *educație iterativă*, *educație în spiritul toleranței*, *educație interculturală*, *educație virtuală*; *pedagogia acțiunii*, *pedagogia colaborării*, *pedagogia proiectelor*, *pedagogia succesului*, *pedagogia valorilor*, *pedagogie corectivă*, *pedagogie suportivă*, *pedagogie transformațională* ș.a. (Lex. ped. 2006).

Termenul *curriculum școlar* (lat., engl.), care a produs inițial nedumeriri și discuții sau chiar rezistență, a dezvoltat o paradigmă numeroasă prin precizarea tipurilor noi de *curriculum*: *curriculum aprofundat*, *curriculum ascuns*, *curriculum corelat*, *curriculum la decizia școlii*, *curriculum diferențiat*, *curriculum extins*, *curriculum formal*, *curriculum implicit*, *curriculum integrat*, *curriculum-nucleu*, *curriculum personalizat*, *curriculum specializat*, *curriculum virtual*.

Avalanșa de termeni străini este determinată de internaționalizarea învățământului. Deși transferul de termeni este un fenomen natural, constatăm că s-au introdus și termeni pentru care s-ar fi găsit un echivalent în limba română. Astfel, anglicismul *training* vine să înlocuiască termenul mai cunoscut *seminar*, *skill* (engl.) – pe *abilitate* (fr., lat.). Unii termeni circulă în ambele variante, termenul originar englez și cel românesc: *core curriculum* – *curriculum-nucleu*; *creative writing* – *scriere creativă*; *team-teaching* – *metoda de predare în echipă*; *e-Learning* (*e-School*) – *învățământ electronic*, *e-școală*, *e-învățământ*, *cyberșcoală*; *mentoring* – *mentorat* (după franceză); *workshop* – *atelier* sau *grup de lucru*. O serie de concepte pedagogice exprimate în limba engleză nu și-au găsit încă echivalente satisfăcătoare în română și se utilizează în original: *cluster*, *coaching* („pregătire”), *edutainment*, *drill*, *mastery learning*, *backwash* (în sintagma *efect de backwash* „influența exercitată de examene asupra curriculumului”). *Mobilitate*, deși formal provine din franceză și/sau latină, este un calc după engl. *mobility*, având sensul de „stagiul de studii sau de cercetare în altă țară decât cea de origine”. Termenul *master* (engl.), care desemnează un ciclu de învățământ intermediar între licență și doctorat, s-a afirmat în domeniu, creându-și și o familie lexicală: *masterat*, *masterand* (după modelul *doctorat*, *doctorand*). În Republica Moldova, inițial s-a încercat înlocuirea denumirii englezești a titlului *master* prin *magistru* (lat. *magister*, din care provine și termenul englez), prin extinderea definiției „maestru, persoană care se distinge în mod deosebit în artă sau în știință”. Titlul *magistru* a fost inclus în *Legea învățământului nr. 547-XIII din 21.07.1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 62-63 din 09.11.1995)*: „Articolul 29. Învățământul postuniversitar specializat. (1) Absolvenții cu diplomă de licență își pot continua pregătirea în învățământul

postuniversitar specializat, organizat în instituții de învățământ superior universitar, instituții de cercetări științifice și alte instituții care dispun de licență în domeniul instruirii. Durata studiilor de aprofundare este de 1-2 ani. (3) Învățământul postuniversitar specializat se încheie cu eliberarea diplomei și acordarea titlului de *magistru*. (4) *Diploma de magistru* conferă dreptul de a ocupa, cu prioritate, posturi în instituții de învățământ superior sau de cercetări științifice și de a participa la concursul de admitere la doctorat în specializarea obținută”. După o serie de dezbateri publice, mese rotunde etc. și consultarea unor instituții specializate, inclusiv a Centrului Național de Terminologie, termenul impropriu *magistru* a fost abandonat în favoarea anglicismului devenit internațional *master*. Alineatele citate (3 și 4) din articolul 29 al *Legii învățământului* au fost modificate prin Legea 71-XVI din 05.05.2005 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 71-73 din 20.05.2005, art. 300): „(3) Învățământul postuniversitar specializat se încheie cu eliberarea diplomei și acordarea titlului de *master*. (4) *Diploma de master* conferă dreptul de a ocupa, cu prioritate, posturi în instituții de învățământ superior sau de cercetări științifice și de a participa la concursul de admitere la doctorat în specializarea obținută”.

Și adjectivul *educațional* este un anglicism (după *educational*), având un conținut semantic mai larg decât cvasisinonimul său *educativ*: „referitor la educație în general, la învățământul care urmărește dezvoltarea capacităților și formarea aptitudinilor; care ține de știința educației” (*Dicț. ped.* 1979; MDN 2000). *Educativ* se referă la situații, acțiuni, influențe: „care răspunde cerințelor educației; care are valoare *formativă* (caracterul *educativ* al procesului de învățământ etc.” (*Dicț. ped.* 1979), fiind mai concret. Adjectivele în discuție au valențe combinatorii sau cologații specifice, cf. **educativ**: *curs educativ, program educativ, proiect educativ, concert educativ, text educativ, film educativ, site educativ, joc educativ, desen educativ, consilier educativ, turism educativ, traseu educativ, acțiune educativă, atelier educativ* etc.; **educațional**: *sistem educațional, plan educațional, servicii educaționale, centru educațional, design educațional, marketing educațional, model educațional, ideal educațional, politică educațională, hub educațional, management educațional, modul educațional, parteneriat educațional, târg educațional, pachet educațional, soft educațional, server educațional, forum educațional, portofoliu educațional, mediu (ambient) educațional, ofertă educațională, tehnologie educațională, comunitate educațională, competență educațională, platformă educațională, alternativă educațională, incluziune educațională, comunicare educațională, resurse educaționale, cerințe educaționale, produse educaționale multimedia* ș.a. Un număr limitat de sintagme poate fi construit atât cu adjectivul *educativ*, cât și cu *educațional*: *proiect*

educativ/educațional, portal (site) educativ/educațional, program educativ/educațional, atelier educativ/educațional etc. Cât privește celelalte sintagme menționate, constatăm că preferințele combinatorii sunt deja fixate și adjectivele *educativ – educațional* nu sunt intersanjabile, fiind circumscrise unor noțiuni precise.

O lucrare extrem de importantă sub aspectul punerii în circulație a unor concepte inovative în domeniul instruirii este *Didactica funcțională. Obiective, strategii, evaluare* de Michel Minder, profesor belgian (Chișinău, Cartier, 2003, traducere din limba franceză de Dorin Onofrei). Apărută în nouă ediții revizuite de autor (ultima ediție: 2007), scrierea și-a propus să concilieze cele trei mari curente pedagogice care s-au succedat în ultimele decenii: *educația funcțională*, ilustrată de Claparède, dar care „a rămas literă moartă pentru mulți”, *curentul behaviorist*, ale cărui contribuții rămân fundamentale și, în sfârșit, *abordarea cognitivă* contemporană, prin introducerea conceptului de *cognitivism operant*, care încearcă unirea acestor trei curente. Cartea a pus în circulație concepte esențiale ale didacticii (post)moderne, iar traducătorul a avut misiunea dificilă de a echivala termenii de bază ai didacticii funcționale din franceză în română, misiune de care s-a achitat onorabil.

Menționăm câteva dintre cele mai semnificative unități terminologice excerptate din paginile lucrării: *autocenzură, competențe de integrare, competențe transversale, profesor animator, profesor antrenor, profesor catalizator, profesor instructor, contract didactic* („La nivelul clasei, *contractul didactic* este un sistem de așteptări reciproce, care descrie comportamentele scontate ale profesorului și elevilor, în legătură cu achiziționarea cunoștințelor...”, p. 13), *cunoaștere dinamică* („competența înseamnă *cunoștințe dinamice*”, p. 22), *enciclopedismul școlii, noțiune-nucleu, temă transversală, câmp de acțiune* („Un răspuns pentru tradiționalul *enciclopedism al școlii* trebuie, poate, căutat în noul concept de «*noțiune-nucleu*» ori «*curriculum-nucleu*», propus de mai mulți autori, dar și în cel de «*temă transversală*» și de «*câmp de acțiune*», dezvoltat, pe de altă parte, de noi”, p. 31), *centru de interes, învățământ tematic pluridisciplinar* („*Centrul de interes* este o primă formă de curriculum funcțional pluridisciplinar”; „Principiul *centrului de interes* constă în organizarea unui *învățământ tematic pluridisciplinar* (diviziunea clasică în domenii și, în subsidiar, orarul fix fiind suprimate ori, în orice caz, foarte flexibile)”, p. 91), *pedagogie concentrată, „pedagogia obstacolelor”, obiectiv-obstacol* („Într-un *obiectiv-obstacol*, noțiunea de *obiectiv*, așadar, face referință la programă, în timp ce noțiunea de *obstacol* face referință la *reprezentări...*”, p. 47) etc.

Un concept interesant, mai puțin obișnuit, abordat de Michel Minder în lucrarea în discuție, este *socluri de competențe* (p. 38, 103). În Belgia, Ministerul Educației a publicat, în 1994, un document intitulat *Socles de compétences*, în care prezintă noțiunea de *soclu* astfel: „Se dovedește că exigențele referitoare la competențe și la cunoștințe variază foarte mult de la o școală la alta și chiar de la un profesor la altul în cadrul aceleiași școli. Acesta este motivul care a provocat punerea în evidență a unor *socluri de competență*, adică a unui ansamblu de referințe care determină noțiunea de nivel al studiilor și în jurul căruia se articulează programele elaborate ori aprobate de autoritatea normatoare și subvenționatoare”. Se pare că acest concept a prins și în spațiul românesc, deoarece l-am atestat în mai multe documente, inclusiv într-un newsletter al Ministerului Educației și Cercetării al României (nr. 20, 1-13 octombrie 2006): *soclul comun de cunoștințe și competențe*. Semnalăm că am reperat sintagma în cauză sub forma *socluri de competențe*, dar și *socluri de competență* (în *Didactica funcțională...* și în alte lucrări/documente). Fluctuația se explică prin noutatea termenului și prin presiunea modelului francez, care determină pluralul *compétences*. În alt subcapitol, Michel Minder vorbește despre *compétences-socles*, sintagmă echivalată în limba română, în mod firesc, prin *competențe-socluri* (p. 200). De fapt, termenul *socluri de competențe* reprezintă o metaforă (metaforă-traducere). Metaforizarea este o modalitate mai puțin întâlnită în terminologia științelor educației. Am putea încadra în categoria de termeni-metafore și sintagmele *insulițe de cunoaștere*, *itinerar cognitiv*, *parcurs didactic* (*Did. funcț.*).

O serie de concepte didactice actuale reprezintă termeni preluați din alte limbaje specializate: *acroșator (cognitiv)*, *ancoraj*, *ambreiaj de legătură*, *amorsare*, *balizare*, *devoluțiune (didactică)*, *elagaj*, *focar*, *izomorfism*, *relee intermediare*, *tabel de concasare* (*Did. funcț.*). Termenii citați sunt integrați în metalimbajul didactic prin metaforizare, fiind receptați corect numai în contexte relevante, circumscrise domeniului, cum ar fi: „«*Punctul de ancoraj*» este o expresie metaforică ce desemnează un element al structurii cognitive pe care se vor putea greșa noi informații”; „Develay (1992) vorbește, la rândul lui, de «*acroșator cognitiv*», noțiune care ar fi comparabilă cu partea încă deschisă a unui puzzle. Noua învățare ar fi noua piesă care trebuie plasată acolo, însă configurația sa naturală nu este decât parțial compatibilă. Introducerea ei va reorganiza ansamblul puzzle-ului și va crea, într-un alt loc, un nou «*acroșator*»”; „*Devoluțiunea didactică* ar fi, astfel, unul dintre mecanismele de transfer al responsabilității de la profesor la elev, în procesul de construire a unor cunoștințe de către elevul însuși”; „În aceeași ordine de idei, se va putea limita «*orizontul de*

explorare», va putea fi practicat «*elagajul*». Menționăm că natura metaforică a termenilor citați fie este subliniată implicit prin ghilimele, fie este semnalată explicit prin referiri textuale.

Analizând inventarul terminologic al lucrării în discuție, am remarcat că o categorie aparte de termeni nu au fost echivalați, ci au fost preluați ca atare: (*competențe*) *savoir-dire*, *savoir-faire*, *savoir-être*, *savoir-devenir*, «*déjà-là*» (transpus în română o singură dată – *pre-cunoștințe*, p. 44), *insight*, *skill* (explicat în paranteze prin *abilitate*), *drill*, *check-list*. Astfel, trebuie să distingem între termenii preluați în original din franceză și cei din engleză, care figurează în textul francez în această formă. Seria *savoir-dire*, *savoir-faire*, *savoir-être* și *savoir-devenir* este cunoscută specialiștilor, fiind prezentă și în alte lucrări (v. Pamfil 2003, p. 16 ș.u.). Alina Pamfil utilizează termenii preluați din franceză în paralel cu variantele românești: „a-ști-să-faci” (*savoir-faire*), „a-ști-să-fii” (*savoir-être*), „a-ști-să-devii” (*savoir-devenir*).

Termenii de origine engleză *insight*, *skill*, *drill*, *check-list* fac parte din categoria elementelor cu caracter internațional, fiind astfel motivați în demersul autorului lucrării, ca și în cel al traducătorului. În aceeași categorie se încadrează și termenii *brainstorming*, *cluster(ing)*, *feedback* etc.

3.2.7. Relații semantice în terminologia științelor educației: dimensiunea paradigmatică.
Într-un domeniu cu tradiție de peste două sute de ani, este firească dezvoltarea polisemiei unor termeni de bază, cf. *pedagog* „1. Persoană care se ocupă cu instruirea și educarea copiilor, tinerilor, omului, în general, în virtutea unei pregătiri științifice și pedagogice, folosind în acest scop tehnici fundamentate teoretic și verificate în practica de educație. 2. Persoană cu pregătire specială, care efectuează cercetări în domeniul pedagogiei ca știință. 3. Funcție didactică ajutătoare, pentru sprijinirea muncii de instruire și educare a elevilor în internatele școlare (căminele de elevi)”; *catedră* „1. Piesă de mobilier școlar tradițional în sălile de clasă (de curs și în amfiteatre), loc de lucru pentru profesor, constând dintr-un scaun și o masă (ridicate, în general, pe o estradă, deasupra nivelului clasei). 2. Unitate organizatorică de bază din învățământul superior, formată din una sau mai multe discipline înrudite, în care un colectiv de cadre didactice desfășoară activitatea didactică, educativă și de cercetare științifică”; *normă didactică* „1. Normă, regulă cu valoare de model în domeniul activității didactice. 2. Normă de muncă pentru cadrele didactice, stabilind volumul sarcinilor profesionale legale”; *seminar* „1. Formă de activitate didactică, practică în învățământul superior (...), care constă în studierea de către studenți a unor probleme din curs sau din diverse lucrări (...), urmată de referate, discuții, dezbateri, exerciții și probleme de specialitate. 2. Formă de

activitate practică cu absolvenții institutelor de învățământ superior în cadrul reciclării. 3. Denumire dată în unele țări instituțiilor de învățământ mediu teologic” (*Dicț. ped.* 1979).

Menționăm că relațiile de **polisemie internă** constituie un fenomen puțin răspândit în terminologia cristalizată a științelor educației și nu reprezintă un obstacol în comunicarea dintre specialiști, spre deosebire de unele concepte noi, al căror conținut semantic poate varia de la un autor la altul. Or, pentru dezambiguizarea unor termeni polisemantici se recurge uneori la termeni preciși, cum ar fi *training* pentru sensul (2) al substantivului *seminar*.

În ceea ce privește **polisemia interdomenială**, și în științele educației, ca și în economie, remarcăm prezența unor termeni preluați din alte domenii, specializați pentru exprimarea unor semnificații pedagogice: *dramatizare* („metodă didactică/de învățământ în care predomină acțiunea practică simulată. Această acțiune didactică valorifică tehnicile specifice artei teatrale, adaptabile la particularitățile de vârstă ale elevilor și la forma de exprimare a unor conținuturi prevăzute în programele școlare”, *Dicț. term. ped.* 1998), *transfer (de cunoștințe)*, *managementul educației*, *marketing educațional*, *credit pedagogic*, *negociere didactică*, *tranzacție educațională*, *contract didactic*, *diagnoză pedagogică*, *prognoză pedagogică*, *strategie didactică*, *strategie educațională*, *strategie de motivare*, *tehnologie didactică*, *tehnologie de evaluare*, *tehnici de evaluare*, *design al instruirii*, *efect bumerang*, *efect halo*, *interfață profesor-clasă*, *randament școlar*, *ecologie educațională*, *habitus pedagogic*, *handicap pedagogic* etc. (*Dicț. term. ped.* 1998, Cristea 2001, *Lex. ped.* 2006).

Relația de **sinonimie** este destul de frecventă în terminologia pedagogică. „Trebuie spus că sinonimia actuală se datorează, cel puțin în parte, traducerilor. Același termen apare, în diferite traduceri, în două, trei sau mai multe formulări diferite. Recordul îl bate termenul *mastery learning*, tradus în cel puțin zece feluri.” (*Lex. ped.* 2006, p. 2)

Astfel, am constatat că, pe parcursul lucrării *Didactica funcțională...* de Michel Minder, același concept a fost redat uneori în română prin mai mulți termeni, probabil, pentru explicitarea mesajului. De exemplu, *prérequis* a fost echivalat ca *pre-achiziții* (p. 21) și *cunoștințe anterioare* (p. 22) (cu alăturarea termenului francez între paranteze în ambele cazuri), *achiziții anterioare* (p. 24), *achiziții preexistente* (p. 36, 43), iar în alte lucrări din domeniu circulă și sintagma *cunoștințe prealabile*. Din perspectiva dezambiguizării, considerăm că cea mai adecvată este sintagma *cunoștințe anterioare*, care corespunde rigurilor terminologice, fiind exactă, transparentă și circumscrisă domeniului.

Un alt concept didactic recent este exprimat, de asemenea, prin mai mulți termeni, predominând *curriculum ascuns* (p. 23, 24 ș.u.) vs *curriculum latent*. Menționăm că termenul în discuție este

fluctuant și în original, dovadă fiind și citatul inserat de Minder în capitolul în care abordează acest concept: «Diverses appellations – *curriculum caché, implicite, latent, non intentionnel, non enseigné; cursus caché* – désignent les processus et les effets qui, bien qu’absents des programmes officiels et des politiques éducatives formulées, font bel et bien partie de l’expérience scolaire...» („Diverse denumiri – *curriculum ascuns, implicit, latent, non-intenționat, non-predat; cursus ascuns* – desemnează procesele și efectele care, deși sunt absente în programele oficiale și în politicile educaționale formulate, fac parte într-un tot din experiența școlară”, p. 24 – *subl. n.*). Totuși, autorul preferă termenul *curriculum caché*, alternându-l cu *curriculum latent*, iar în versiunea românească, respectiv, apar succesiv doi termeni, *curriculum ascuns* și *curriculum latent*. Se pare că uzul preferă prima sintagmă, *curriculum ascuns* (cf. și engl. *hidden curriculum*). Semnalăm și sintagma *curriculum subliminal*, prezentă în cursuri universitare de specialitate (<http://www.scribd.com/doc/31450806/50/Tipurile-de-curriculum>).

Conceptul de „aplicație informatică proiectată pentru a fi utilizată în instruire/învățare/educație” este numit printr-o serie de termeni concurenți: *didactical* (din fr. *didacticiel*, MDN 2000), *software educațional*, *soft educațional* (din engl. *educational software*), *soft didactic* (din engl. *didactic software*). Dintre acestea, uzul preferă sintagmele *soft educațional* și *soft didactic*, iar *didactical* este cvasiinexistent în limbajul pedagogic actual (cu excepția unor lucrări, inclusiv *Didactica funcțională...*).

Docimologia („disciplină de ramură a pedagogiei care cercetează problemele examinării și notării elevilor”) intră în relații de sinonimie cu termenii *docimastică* și *docimonomie*, însă deține poziția dominantă în limbajul pedagogic (cf. *test docimologic, aptitudine docimologică*).

Relații de sinonimie există și între termenii *economia educației, economia învățământului, economie pedagogică; mediu educogen, mediu educativ, mediu pedagogic; model educativ, model pedagogic; metodician, metodist; manual electronic, manual digital, manual virtual, e-manual; portal educațional, site educațional, platformă educațională*.

Unii termeni de origine engleză generează sinonimie prin variantele echivalente: *feedback* – *retroacțiune, conexiune inversă; e-learning* – *învățământ la distanță, învățământ virtual, instruire digitală; brainstorming* – *metoda asaltului de idei, asaltul de idei, metoda inteligenței în asalt; self-control* – *autocontrol; self-assessment* – *autoapreciere, autoevaluare; pretest* – *test preliminar, posttest* – *test final; eSkills* – *competențe digitale* etc. Constatăm că principala cauză a sinonimiei este **traducerea/echivalarea** termenilor, preponderent din engleză și franceză.

O altă cauză a sinonimiei este modernizarea conceptuală: unele concepte pedagogice tradiționale și-au schimbat doar „veșmântul” pe unul modern, cf.: *planificare a lecției – proiectare didactică, administrare școlară – management școlar, programare a activității de predare-învățare – strategie didactică*. Sintagma *test docimologic*, introdusă în limba română în 1968, înlocuiește nume variate și mai puțin adecvate: *test școlar, test didactic, test pedagogic, test de cunoștințe, test de progres școlar* etc. (Dicț. ped. 1979, p. 467).

Deși mai puțin frecventă decât în terminologia economică, **antonimia** este prezentă și în terminologia științelor educației: *aprobare – dezaprobare, înmatriculare – exmatriculare, disciplină – indisciplină, magistrocentrism (centrare pe profesor) – pedocentrism (centrare pe elev), succes școlar – eșec școlar (insucces școlar), optimism pedagogic – pesimism pedagogic*.

Relațiile de **hiperonimie**, deosebit de importante în structurarea unui inventar terminologic, se stabilesc fie prin dezvoltarea unor sintagme noi de la termeni tradiționali sau moderni, fie prin corelarea unor concepte. Din prima categorie menționăm seriile *activitate aplicativă, activitate didactică, activitate extrașcolară, activitate dirijată* (hiponime pentru hiperonimul *activitate*); *itemi obiectivi, itemi semiobiectivi, itemi subiectivi, itemi de evaluare, itemi de tip pereche, itemi cu alegere duală, itemi cu alegere multiplă, itemi cu răspuns scurt (de completare), itemi cu întrebări structurate* (hiponime pentru hiperonimul *item*) etc., din categoria a doua, seriile *educație* – hiperonim pentru *instruire* (proiectată de profesor) și *învățare didactică* (realizată de elev, ca efect direct și indirect al instruirii) (Cristea 2001, p. 29); *educație permanentă* – hiperonim pentru formele: *perfecționare, reciclare, autoperfecționare, autoinstruire continuă*; *metodă* – hiperonim pentru *demonstrație, dezbatere, problematizare, conversație euristică; învățământ virtual* – hiperonim pentru *platformă educațională, tehnologie digitală, campus virtual, spațiu de învățare virtual, manual digital* etc.

3.2.8. Caracteristici ale terminologiei științelor educației. Urmărind parcursul terminologic al științelor educației – constituirea, dezvoltarea, stabilizarea, difuzarea, dinamica – în funcție de reperele istorice relevante și pe baza textelor și dicționarelor reprezentative din perioadele cercetate, am desprins câteva caracteristici esențiale ale terminologiei în discuție.

Inventarul terminologic esențial al științelor educației se constituie în secolul al XIX-lea și se îmbogățește în secolul următor, odată cu evoluția domeniului. Din multitudinea de calcuri și variante, datorate în mod primordial traducerilor, limbajul pedagogic a selectat termenii necesari comunicării specializate a conceptelor ce țin de educație, cristalizându-se cu trecerea timpului.

Terminologia pedagogică actuală cuprinde **cuvinte preluate din limba comună** (*absenteism, acces, apreciere, personalitate* etc.), specializate pentru a exprima concepte din domeniul educației, **împrumuturi externe directe** (preponderent din franceză și engleză, inclusiv cu etimologie multiplă), **împrumuturi indirecte** sau mascate (calcuri), **împrumuturi interdisciplinare, termeni supraordonați** (*analiză, exercițiu, indice, metodă, modelare, procedeu*). O serie de termeni pedagogici reprezintă **abrevieri** (sigle), iar o altă categorie – termeni formați prin alăturarea unor nume proprii. Într-o măsură mai mică decât în terminologia economică, și în terminologia educației am constatat unele **metafore** – metafore-traduceri, care circulă și în alte limbi.

Inventarul terminologic al științelor educației cuprinde termeni formați cu ajutorul elementelor de compunere *pedo-, ante-, pre-, post-, auto-, sub-, supra-, tele-*, reprezentând fie creații românești, fie calcuri după modele străine. Un tip specific, inovativ de termeni pedagogici, impus în secolul al XXI-lea, se constituie din formele cu elementul *e-* (*electronic*): *e-learning, e-învățământ, e-școală, e-manual, e-curriculum*. În spațiul virtual, o etichetă internațională a domeniului a devenit trunchierea *edu*, desemnând paginile de internet cu un conținut educațional, cf. *www.edu.md, www.edu.ro, portal.edu.ro, edu.glogster.com, educause.edu/edudomain, www.edu20.org* etc.

Din punct de vedere structural, în terminologia științelor educației predomină **termenii complecși** sau **sintagmatici**, iar inventarul terminologic se îmbogățește nu numai prin împrumuturi directe și indirecte, ci și prin **combinații noi** ale termenilor înregistrați anterior sau prin inovații din perspectiva dinamicii denotativ-conceptuale a termenilor tradiționali în domeniu. De fapt, numărul mare de termeni complecși în terminologiile moderne este o realitate pe care o poate observa oricine: probabil, din cauza complexității noilor concepte cu care operează gândirea umană, devine tot mai dificil ca în procesul de *denumire*, deci de **creație neologică**, să se poată găsi termeni simpli [241, p. 4].

Terminologia științelor educației manifestă permeabilitate imensă față de împrumut (și/sau calc semantic), vocație internațională și mobilitate cantitativă obținută aproape integral prin împrumut.

Două caracteristici semnificative ale terminologiei pedagogice moderne sunt **multidisciplinaritatea** și **interdisciplinaritatea**, justificate prin relațiile pedagogiei cu alte domenii (psihologia, filosofia, sociologia, antropologia, biologia, comunicarea, managementul, informatica).

Terminologia științelor educației se distinge prin relații de polisemie, sinonimie și antonimie. Diversitatea de termeni – *generată de traduceri* – reprezintă o caracteristică a limbajului pedagogic actual specializat, pe de o parte; pe de altă parte, fluctuațiile terminologice constituie și o caracteristică a unui limbaj dinamic, în plină dezvoltare și formare continuă.

Pe baza caracteristicilor evidențiate, prezentăm **matricea terminogenică** a inventarului terminologic din domeniul educației.

Tabelul 3.2. Matricea terminogenică a inventarului terminologic din științele educației

Procedee morfologice	Procedee sintagmatice	Procedee brahigrafice	Procedee semantice	Împrumuturi directe	Împrumuturi indirecte (calcuri)
- derivare: <i>definitivat</i> <i>educabilitate</i> <i>haretism</i> <i>masterand</i> <i>masterat</i> <i>montessorism</i> <i>problematizare</i>	- sintagme fixe: <i>corp didactic</i> <i>credit pedagogic</i> <i>educație morală</i> <i>educație funcțională</i> <i>modul didactic</i> <i>proiectare didactică</i> <i>proces de învățământ</i> <i>transfer de cunoștințe</i>	- abreviere: a) sigle: <i>AUE, AUF, BIE,</i> <i>CDȘ, CNAA,</i> <i>EFL, ESP, FLE,</i> <i>FICE, UNESCO</i>	- specializare: <i>acces</i> <i>adaptare</i> <i>apreciere</i> <i>eșec</i> <i>progres</i> <i>succes</i>	- franceză: <i>bacalaureat</i> <i>competență</i> <i>curs</i> <i>elev</i> <i>examen</i> <i>licean</i> <i>mentorat</i> <i>performanță</i> <i>școlariza</i>	- termeni simpli: <i>atelier</i> (engl. <i>workshop</i>) <i>autocontrol</i> (engl. <i>self-control</i>) <i>educațional</i> (engl. <i>educational</i>) <i>învățământ</i> (fr. <i>enseignement</i>) <i>mobilitate</i> (engl. <i>mobility</i>)
- compunere: <i>obiectiv-obstacol</i> <i>situație-problemă</i>	- sintagme relativ fixe: <i>autonomie</i> <i>universitară</i> <i>finalitățile educației</i> <i>formarea corpului didactic</i> <i>instruire interactivă</i> <i>managementul educației</i> <i>reforma învățământului</i>	b) trunchieri: <i>bac</i> [alaureat] <i>edu</i> [cație] (domeniu web)	- preluare din alte domenii (resemantizare): <i>credit</i> <i>contract</i> <i>diagnoză</i> <i>eficiență</i> <i>empatie</i> <i>feedback</i> <i>interfață</i> <i>management</i> <i>negociere</i> <i>prognoză</i> <i>randament</i> <i>strategie</i> <i>tehnică</i> <i>tehnologie</i>	- engleză: <i>coaching</i> <i>drill</i> <i>insight</i> <i>internship</i> <i>master</i> <i>mentoring</i> <i>skill</i> <i>team-teaching</i> <i>training</i> <i>workshop</i>	- termeni complecși: <i>asalt de idei</i> (engl. <i>brainstorming</i>) <i>a-ști-să-spui</i> (fr. <i>savoir-dire</i>) <i>a-ști-să-faci</i> (fr. <i>savoir-faire</i>) <i>ciorchine</i> , <i>păianjen</i> (engl. <i>cluster</i>) <i>cunoștințe anterioare</i> (fr. <i>prérequis</i>) <i>scriere creativă</i> (engl. <i>creative writing</i>) <i>sochuri de competențe</i> (fr. <i>socles de compétences</i>) <i>studiu de caz</i> (engl. <i>case study</i>)
- formați specifici: auto- (<i>autodepășire</i> , <i>automodelare</i>) e- (<i>e-școală</i> , <i>e-manual</i> , <i>e-curriculum</i>) pedo- (<i>pedanaliză</i> , <i>pedocentrism</i> , <i>pedotehnie</i>) pre- (<i>preșcolar</i> , <i>preuniversitar</i> , <i>pretest</i>)	- sintagme libere: <i>democratizarea învățământului</i> <i>dimensiunea europeană a educației</i> <i>diversificarea învățământului</i> <i>stabilitatea corpului didactic</i>	- elipsă: <i>auxiliare didactice</i>	- metafore: <i>insulițe ale cunoașterii</i> <i>itinerar cognitiv</i> <i>parcurs didactic</i>	- etimologie multiplă: <i>abilitate</i> (fr., lat.) <i>aptitudine</i> (fr., lat.) <i>didactică</i> (gr., fr.) <i>educație</i> (lat., fr., it.) <i>item</i> (lat., fr., engl.) <i>lecție</i> (lat., germ.) <i>licență</i> (fr., lat.) <i>liceu</i> (lat., fr.)	

<i>post-</i> (<i>postuniversitar,</i> <i>postdoctoral,</i> <i>posttest</i>)				<i>manual</i> (fr., lat., it.) <i>metodă</i> (gr., lat., fr., germ.) <i>pedagogie</i> (gr., fr.) <i>profesor</i> (fr., germ.) <i>test</i> (fr., engl.)	
--	--	--	--	--	--

Din matricea terminogenică a inventarului terminologic din domeniul științelor educației se poate deduce că cele mai importante procedee de formare a terminologiei în discuție sunt, din punct de vedere cantitativ și calitativ, *împrumutul direct* și *indirect*, *procedeele sintagmatice* și cele *semantice*, iar *procedeele morfologice* au o pondere semnificativă, detașându-se și câțiva formanți specifici.

3.3. Concluzii la capitolul 3

Selecția și adaptarea termenilor în diverse domenii – proces extrem de intens în secolul al XIX-lea – nu s-a încheiat nici astăzi. Dinamica lexicului specializat demonstrează că există în permanență tendințe de achiziționare de noi termeni, fapt explicabil atât prin noutățile care apar în fiecare domeniu al cunoașterii, noutăți care reclamă și un lexic potrivit, cât și prin dorința specialistului dintr-un anumit domeniu de a comunica într-o manieră exactă, dar și expresivă, elegantă, în consonanță cu evoluția limbii române literare și a limbajului tehnic (științific) din secolul al XXI-lea.

Atât terminologia economică, cât și cea a științelor educației se constituie în secolul al XIX-lea grație *traducerii și adaptării unor manuale și lucrări de popularizare a științei*, înființării învățământului general și de specialitate, apariției presei și intensificării relațiilor culturale cu Occidentul, evoluând de la predilecția pentru calc și perifraze la opțiunea pentru împrumut. Inițial, limbile-sursă pentru domeniile în discuție erau greaca, latina, rusa, maghiara și sârba, iar începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, germana, franceza și italiana. În prezent, limbile donatoare cu cea mai mare pondere în terminologii (pentru limba română) sunt franceza și engleza. Influența engleză este mai evidentă în limbajul economic decât în cel al științelor educației. Presiunea lingvistică externă dictată, uneori, de factori extralingvistici îl obligă pe cercetătorul din numeroase domenii științifice să comunice astăzi prin intermediul englezei. Menționăm că limba română, fiind permeabilă la împrumut, acceptă termenii străini, însă încearcă să ofere în scurt timp echivalente românești pentru mulți dintre aceștia, fenomen care generează multiple situații de

sinonimie, dar care duce la impunerea în domeniu a unui termen favorit prin „selecție naturală”. Termenii de origine engleză care nu prezintă dificultăți din punct de vedere ortografic, ortoepic și morfologic sunt acceptați rapid: *barter*, *renting*, *trend*, *spot*, *vending* (economie); *master*, *mentoring* (educație), iar cei neadaptați circulă în paralel cu echivalentele românești (atunci când există) sau încearcă să se adapteze pe diferite căi (*soft* din *software* – trunchiere, *bugetare* din *budgeting* – calc).

Odată cu modernizarea termenilor, se constată și evoluția metalimbajului domeniilor, inclusiv a definițiilor, în direcția modernizării. Subdomeniile clasice din secolul al XIX-lea se dezvoltă în secolul al XX-lea și apar (sub)domenii noi prin ***interdisciplinaritate*** și ***multidisciplinaritate***.

Termenii subdomeniilor bine reprezentate în secolul al XIX-lea se remarcă, în general, printr-un grad ridicat de *modernizare*, ceea ce are drept consecință păstrarea continuității și a tradiției în secolul al XX-lea. Discontinuitatea termenilor în trecerea de la secolul al XIX-lea la secolul al XX-lea este evidentă la nivel morfologic, unde pluralul sau singularul este marcat diferit de la un secol la altul (*pieșă* – ***pieșă***, *teceșe* – ***taxe***, *vămuri* – ***vămi***, *sistemă* – ***sistem***, *clas* – ***clasă***, *metod* – ***metodă***). De fapt, variabilitatea morfologică cu referire la alternanțe între formele de plural este o problemă prezentă încă în limba actuală (v. *itemi* – *itemuri* – *iteme*, DOOM 2005).

Terminologia economică și cea a științelor educației evoluează între *tradiție* și *inovație*. Inovația nu este atât calitativă, cât cantitativă. Acumularea de noi termeni se realizează mai ales prin crearea de ***termeni sintagmatici*** pornind de la termeni de bază (tradiționali) deja existenți sau de la neologisme. Se constată inovații și prin procedeul ***mobilității denotative*** sau conceptual-semantice: evoluția sensului unui termen apare ca un rezultat firesc al evoluției referentului în funcție de stadiul științei. Esența sensului se păstrează, iar forma, expresia definiției conceptului este mai rafinată.

4. INTERDISCIPLINARITATEA: O CARACTERISTICĂ A TERMINOLOGIEI MODERNE

4.1. Terminologia mediului: constituire, concepte-cheie, caracteristici

4.1.1. Precizări preliminare. Științele și limbajele specializate, în evoluția lor, se reflectă reciproc. „Studiul lingvistic terminologic are de aceea o importanță îndoită: este important în sine, pentru cunoașterea limbii, pe de o parte, și este important prin faptul că reprezintă o imagine a științelor ale căror terminologii sunt studiate, pe de altă parte.” [188, p. 73]

Un domeniu complex, recent (în comparație cu **economia și educația**), încă în formare, este cel al **mediului**, care se dezvoltă în secolul al XX-lea ca urmare a fenomenelor antropogene, domeniu ce cunoaște astăzi o evoluție fulminantă, reflectată în inovațiile terminologice corespunzătoare. Mediul a devenit un domeniu de interes general, întrucât reîntoarcerea la natură, respectarea tradițiilor impuse de prevenirea degradării mediului și de refacere a „rănilor” provocate de dezvoltarea economică sunt esențiale pentru continuarea existenței și afirmării civilizației umane, constituind motivații extralingvistice pentru delimitarea unui domeniu de cercetare științifică important în prezent și în viitor. Obiectivele acestei cercetări impun adoptarea unor concepte noi sau adaptarea conceptelor din alte științe referitoare la natură sub diverse aspecte. Conceptele din terminologia mediului sunt proprii, specializate și interdisciplinare în același mod [57, p. 179].

În acest capitol încercăm să oferim o imagine a terminologiei românești a mediului, stabilind specificul, caracteristicile, precum și asemănările/deosebiri față de domeniile cercetate în capitolul precedent.

4.1.2. Delimitarea domeniului. Pentru descrierea terminologiei mediului, se impune întâi de toate o delimitare exactă a domeniului, urmată de constituirea corpusului de termeni care vor fi analizați. Realizarea acestor obiective este direct condiționată de stabilirea raportului între domeniul **mediului** și domeniul **ecologiei**, caracterizate prin interferențe și interdependențe pronunțate. În acest scop, vom prezenta câteva definiții ale domeniilor în discuție, extrase din dicționare generale și specializate și din texte cu un grad înalt de specializare (științifice).

Mediul (lat. *medium*) este definit în *Marele dicționar de neologisme* (MDN 2000) ca „1. natura, spațiul înconjurător în care se află o ființă, un lucru etc.; complexul tuturor factorilor care afectează viața și dezvoltarea organismelor; orice substanță în care se produce sau se propagă un fenomen. (...) 3. societatea, lumea în mijlocul căreia trăiește cineva”. *Dicționarul enciclopedic de*

mediu (DEM 2005) definește conceptul astfel: „(ecol.) complex rezultat din îmbinarea condițiilor de relief, constituție geologică, climă, sol, vegetație, ape etc. în care trăiesc organismele (...); (ecol.) sin. *mediu ambiant*, *mediu ecologic*, *mediu de viață*, totalitatea factorilor fizici, chimici, climatici, biologici cu care un organism vine în contact. Unitatea dintre organism și mediu este exprimată sintetic prin interacțiunea dintre materia vie și natura anorganică primară (factorii abiotici)”. Prima definiție (din MDN 2000) este uzuală și surprinde sensul termenului *mediu* ca natura ce ne înconjoară, cuprinzând anumiți factori și condiții specifice. În definiția specializată apare o referire mai clară la relația organism – mediu, prezentându-se și sintagme sinonime care precizează domeniile implicate și sugerează **caracterul interdisciplinar** al domeniului mediului.

Conceptul de *mediu* este definit mai detaliat într-o lucrare de specialitate: „Totalitatea elementelor componente, vii și nevii, a factorilor (agenților) ecologici de natură fizică, chimică, biologică, socială sau antropogenă dintr-un loc (spațiu, habitat, biotop) cu care un organism (sistem de organisme) se află în contact, este influențat (direct sau indirect) de aceștia și, la rândul său, interacționează cu ei (factorii de mediu), formându-și calitățile adaptive necesare. (...)” (*Encicl. ecol.* 2010). Definiția științifică a *mediului* relevă complexitatea termenului și a domeniului studiat, privit ca o unitate ce integrează factori biotici și abiotici.

Din definițiile trecute în revistă se desprinde concluzia că **mediul** este un sistem complex în care interacționează diverse elemente (factori *fizici*, *chimici*, *climatici*, *biologici*) în scopul creării unei unități spațiale și temporale în care organismele se pot dezvolta, această interpretare justificând caracterul interdisciplinar al domeniului în discuție.

Termenul *ecologie* (gr. *oikos* „casă, locuință” + *logos* „studiu”) este definit ca „știință care studiază interrelațiile dintre organismele vii și mediul lor de viață” într-un dicționar general (MDN 2000), iar în dicționarele specializate apar următoarele definiții: „știință biologică de sinteză ce studiază prin excelență conexiunile ce apar între organisme și mediul lor de viață, alcătuit din ansamblul factorilor de mediu (abiotici și biotici), precum și structura, funcția și productivitatea sistemelor biologice supraindividuale (populații, biocenoze) și a sistemelor mixte (ecosisteme). (...) Termenul *ecologie* a fost creat în 1866 de zoologul german Ernst Haeckel; etimologic, *ecologia* ar însemna studiul ființelor vii «acasă la ele» (...), loc de viață, habitat” (*Dicț. ecol.* 1982); „știință de sinteză ce are ca obiect de studiu mediul înconjurător, biosfera în ansamblul ei, precum și relația om – biosferă” (*Lex. prot. med.* 1999); „știință interdisciplinară, în care se recunoaște rolul predominant al legității materiei vii. La început ea a fost o ramură a **biologiei**. Ca urmare, dăm două definiții:

1. Definiția care consideră **ecologia** o ramură a **biologiei**: multitudinea structurilor vii și nevii, a proceselor și a interrelațiilor cuprinse în circulația energiei și nutrienților, în reglarea structurii și a dinamicii populațiilor și a biocenozelor. 2. Definiția care consideră **ecologia** o știință interdisciplinară care studiază sistemele supraindividuale de organizare a materiei vii în interrelațiile lor cu mediul înconjurător, care evidențiază structura și funcționalitatea naturii în complexitatea sa. Ea accentuează procesele funcționale dintre sistemele vii și nevii” (DEM 2005).

Dicționarele specializate oferă informații importante: **ecologia** se desprinde din **biologie** și devine o *știință interdisciplinară* ce studiază organizarea materiei vii și relațiile cu mediul de viață, biosfera în ansamblul ei, precum și relația om-biosferă.

Enciclopedia de ecologie (2010, coord. Ion Dediu) precizează tranșant: „Domeniile științifice care au ca obiect de studiu complex **M.î.** [mediul înconjurător] poartă diferite denumiri: *științe ale mediului, ambientalistică, environmentologie, mezologie, sozologie*. Nu este corectă confundarea *științelor mediului* cu *ecologia*, deoarece fiecare dintre aceste științe are obiectul său specific de studiu, totodată ele fiind, obligatoriu, complementare. Nu poate fi conceput mediul ca ceva abstract, decât raportat la ființele vii, și invers” (p. 447).

După analiza definițiilor prezentate ale conceptelor **mediu** și **ecologie**, se pot face anumite precizări și delimitări: **mediul** este un *domeniu interdisciplinar*, având trăsături specifice care vor fi stabilite în continuare; **ecologia**, de asemenea, este un *domeniu interdisciplinar*, iar relația cu domeniul **mediului** este una de intersecție (o serie de termeni din **ecologie** pot fi încadrați în domeniul **mediului**) și de supraordonare (**ecologia** fiind hiperonim pentru terminologia **mediului**). Domeniile discutate sunt deci apropiate, întrucât ambele se ocupă de cercetarea unor aspecte ale naturii din perspective parțial diferite. La intersecția dintre cele două domenii interdisciplinare se plasează termenii referitori la *protecția mediului* (subdomeniu) [v. și 57, p. 182].

Faptul delimitării **mediului** ca domeniu este sprijinit de înființarea unor organisme naționale și internaționale cu preocupări privind mediul, cum ar fi *Ministerul Mediului și Schimbărilor Climatice al României, Ministerul Mediului al Republicii Moldova, Agenția Națională pentru Protecția Mediului, Garda Națională de Mediu, Agenția Europeană de Mediu (European Environment Agency), Rețeaua Europeană de Informare și Observare pentru Mediu (EIONET), Consiliul Miniștrilor Mediului* (parte a Consiliului Uniunii Europene), *Global Environment Facility (GEF), Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), United Nations Environment Programme (UNEP), World Nature Organization (WNO)* etc.

Subdomeniul **protecția mediului** se sprijină pe o bogată legislație de mediu, națională și internațională; astfel, din 1970 până în prezent în UE au fost adoptate peste 200 de acte normative (directive, regulamente și decizii), care constituie cadrul legal al politicii comunitare de protecție a mediului, fiind parte componentă a *acquis-ului comunitar*. Instrumentele legislative sunt completate de instrumente tehnice, cum ar fi standardele de calitate privind mediul ambiant. Cel mai cunoscut standard internațional de mediu este SR EN ISO 14001:2005 *Sisteme de management de mediu*. Documentele comunitare sunt completate de acte normative și standarde naționale, emise în diverse state. Prin urmare, putem afirma că **terminologia mediului** este o componentă a **terminologiei comunitare**.

În ultimele decenii, apar și dicționare specializate cu referire la mediu, de exemplu, *Lexicul panlatin de mediu (Léxico panlatino de terminologia do ambiente)*, realizat în 1999 în cadrul rețelei Realiter de către o echipă internațională; *Lexicul panlatin al schimbărilor climatice* (2010, Realiter); *Mic lexicon de protecția mediului* (București, 1999); *Dicționar enciclopedic de mediu* (București, 2005, două volume); *Dicționar explicativ pentru știință și tehnologie. Ecologie și protecția mediului* (român-englez-francez-german-rus, București, 2007); *Dicționar de ecologie și managementul mediului* (București, 2010); *Protecția mediului. Dicționar explicativ* (București, 2010); *Dicționar poliglot de chimie ecologică* de Gheorghe Duca (Chișinău, AȘM, 2012) etc.

Consultând sursele terminografice menționate, aflăm că **mediul**, ca domeniu complex de sinteză, a apărut și s-a dezvoltat la interferența cu alte științe biologice și nebiologice: *fizica, chimia, biologia, biochimia, geografia, geologia, paleontologia, pedologia, hidrologia, meteorologia, climatologia, ecologia, genetica, medicina, sociologia, demografia, urbanistica, statistica*. În prefața *Dicționarului enciclopedic de mediu* (2005) sunt enumerate și alte discipline din care domeniul **mediului** preia termeni: *matematica, informatica, astronomia, biofizica, biologia celulară, botanica, zoologia, bacteriologia și virusologia, micologia, lichenologia, anatomia, antropologia, ecotoxicologia, algologia, entomologia, etologia vegetală și animală, agrometeorologia, vulcanologia, seismologia, paleomediul, biospeologia, carstologia* ș.a.

Disciplinele specificate contribuie la conturarea domeniului **mediului**, a cărui caracteristică predominantă este **interdisciplinaritatea**.

Interdisciplinaritatea este una dintre problemele actuale în științele moderne, problemă determinată de o restructurare a cunoașterii ce a început în ultimele decenii ale secolului al XX-lea ca urmare a „noii diviziuni a cunoașterii, a echipelor mixte de cercetare, a domeniilor hibride, a studiilor comparative, a împrumutului în creștere între discipline, a unei varietăți de perspective

«unificatoare», «holistice» [403, p. 11, apud 57, p. 159]. Interdisciplinaritatea este o caracteristică frecvent invocată în studiile actuale, deoarece tendințele de specializare și strictă specializare duc specialiștii în diverse domenii spre găsirea de noi perspective de cercetare care adesea reunesc științe între care nu există, aparent, nicio legătură [57, p. 159]. În ceea ce privește limbajul unui domeniu, interdisciplinaritatea se referă la „prezența unui termen specializat în minimum sau în mai mult de două domenii științifice” [28, p. 181]. Alți autori [185, p. 347] consideră interdisciplinaritatea un rezultat al migrării termenilor științifici dintr-un domeniu în altul, migrare determinată de stadiul actual al cercetării, caracterizat printr-o manifestă mobilitate interdomenială și o colaborare a specialiștilor care vin din ramuri diferite ale științei.

Referitor la terminologia mediului, interdisciplinaritatea și dificultățile delimitării domeniului sunt caracteristici care privesc chiar identificarea acestei terminologii. În acest sens, înregistrarea termenilor în *dicționare specializate* este o condiție propusă de specialiști pentru a aprecia apartenența la o terminologie științifică. Pe de altă parte, specialiștii consideră că includerea termenilor specializați într-un *dicționar general* trebuie să fie motivată de îndeplinirea unor condiții: termenii științifici trebuie să aibă *frecvență* și *difuzare* mare în texte diverse, să manifeste *tendințe de extindere a câmpului de aplicare*, să dezvolte *sensuri noi*, metaforice (figurate) sau să reprezinte sensuri specializate ale cuvintelor din limba comună (de la „laicizarea cunoștințelor” până la banalizare sau vulgarizare) [27, p. 257].

4.1.3. Trăsături semantice și concepte-cheie ale terminologiei mediului. Relevarea unor trăsături semantice proprii domeniului contribuie la stabilirea independenței domeniului. Având ca punct de plecare aceste trăsături, în cadrul domeniului pot fi delimitate *clase conceptual-semantice* semnificative în ceea ce privește identificarea unor *concepte-cheie*.

În urma cercetării unor texte și dicționare specializate reprezentative, am desprins următoarele *trăsături semantice* care individualizează terminologia mediului: desemnează *factori, procese, acțiuni*; denumesc organisme și activități umane (*mediul natural și artificial*); reprezintă *modificări* suportate de mediu (*naturale și antropice*); prezintă *interrelațiile* dintre elementele mediului; desemnează *cauzele degradării mediului*; denumesc *soluții* în vederea combaterii efectelor negative asupra mediului (protecția mediului).

Conform trăsăturilor semantice evidențiate, am selectat cele mai importante concepte-cheie ale domeniului din dicționarele reprezentative de mediu, în special din *Micul lexicon de protecția mediului* (1999), *Lexicul panlatin al schimbărilor climatice* (2010, Realiter), *Dicționarul*

enciclopedic de mediu (DEM 2005), *Protecția mediului. Dicționar explicativ* (2010), *Enciclopedia de ecologie* (2010), glosarul electronic al termenilor de mediu multilingv elaborat de Agenția Europeană de Mediu (<http://glossary.ro.eea.europa.eu/terminology>).

O primă categorie reprezintă **elementele mediului**, din care fac parte termenii de bază *ecosistem*, *ecosferă*, *biotop*, *biocenoză*, *biosferă*, *habitat*.

Termenul *ecosistem* a fost propus în 1935 de botanistul britanic Arthur Tansley. În dicționarele generale, *ecosistem* este definit astfel: „ansamblu format din biotop și biocenoză, în care se stabilesc relații strânse atât între organisme, cât și între acestea și factorii abiotici” (DEX 1998); „complex unitar din biocenoză și mediul fizic înconjurător; biogeocenoză. $\diamond \sim$ *uman* = sistem format din populația umană și habitatul său, integrat în biosferă” (MDN 2000), iar în dicționarele specializate sunt prezentate definițiile: „complex dinamic de comunități de plante, animale și microorganisme și mediul lor lipsit de viață, care interacționează într-o unitate funcțională” (*Lex. prot. med.* 1999); „(ecol.) cea mai mică formațiune spațio-temporală de sine stătătoare care integrează local viața și mediul într-un tot unitar. Ecosistemul reprezintă unitatea de bază, de lucru a ecosferei...” (DEM 2005). Definițiile menționate denotă că *ecosistemul* este un element de bază al mediului, fiind hiperonim pentru termenii *biotop* (mediu de viață, habitat) și *biocenoză* (totalitatea organismelor) și hiponim pentru *ecosferă*. Definiția conceptului *ecosferă* confirmă relațiile ierarhice stabilite: „ansamblul ecosistemelor de pe glob ale cărui subsisteme sunt ecosistemele, complexe de ecosisteme, sistemul social-uman, [care] cuprinde domeniul de existență a materiei vii (scoarța în dezagregare, hidrosfera și o mare parte din atmosferă)” (*Lex. prot. med.* 1999).

Un alt element al mediului este *biosfera*, termen definit uzual ca „totalitatea ființelor care trăiesc pe pământ, în apă și în partea inferioară a atmosferei” în DEX și, mult mai detaliat și enciclopedic, în DEM: „(ecol.) totalitatea viețuitoarelor din geosferele ce conțin viață (litosfera, atmosfera, hidrosfera) și ariile în care acestea trăiesc. Litosfera este populată mai ales în pătura superioară, câțiva metri, uneori zeci de metri profunzime și în mod excepțional s-a găsit viață sub formă de bacterii în zăcămintele de petrol de la 2500-3000 m adâncime. Atmosfera este populată mai ales în păturile inferioare până la câteva sute de metri; la înălțimi de 5000-6000 m ajung doar unele mici organisme (spori de ciuperci, bacterii, mici insecte, mici păianjeni etc.) purtate de curenții de aer – aeroplancton. Hidrosfera este populată în toată masa ei până la adâncimile maxime de peste 10 000 m. Masa biosferei este apreciată la $80 \times 10^9 \pm 144 \text{ t}$ ”. Prin urmare, *biosfera* desemnează mediul biotic, fiind un element al mediului în ansamblu.

Termenul *habitat* este definit în dicționarele generale astfel: „suprafață locuită de o populație, de o specie de plante sau de animale; biotop” (DEX 1998); „1. biotop. 2. ansamblu echilibrat și unitar al condițiilor de locuit, necesare omului civilizat, modern; (p. ext.) mediu în care trăiește omul” (MDN 2000). În dicționarele specializate definițiile sunt mai codificate: „parte din biotop ocupată de un individ sau de o populație, care oferă acestora toate condițiile de dezvoltare și de prosperitate. Nu se confundă cu biotopul, care reprezintă locul ocupat de biocenoză în ecosistem, și nici cu arealul, ce reprezintă spațiul geografic în care este răspândită o specie...” (*Dicț. ecol.* 1982); „1. stațiune. 2. (ecol.) sin. *microbiosferă*, parte dintr-un biotop ocupată de un individ sau de o populație, care oferă acesteia toate condițiile de dezvoltare și de prosperitate. Factorii care delimitează habitatul sunt: structura solului, a fundului apelor, temperatura, lumina, formele de relief, aciditatea, sursele de hrană etc. (...)” (DEM 2005). Remarcăm ponderea termenului *habitat* în interiorul domeniului, dat fiind sistemul care întrunește mai multe elemente ale mediului.

În cadrul categoriei discutate, din definițiile prezentate pot fi deduse următoarele relații semantice din perspectiva supraordonării: *ecosferă* este hiperonim pentru *ecosistem*; conceptele *biosferă*, *habitat*, *biotop* și *biocenoză* sunt hiponime pentru *ecosistem*.

O serie de termeni din domeniul mediului se încadrează în categoria semnificativă vizând **modificările mediului** (schimbări climatice și terestre): *caniculă*, *ariditate*, *secetă*, *deșertificare*, *inundație*. *Fenomenele meteorologice extreme* din ultimele decenii (inclusiv *încălzirea planetară*) se manifestă, pe de o parte, prin valuri de căldură neobișnuită, creșterea generală a temperaturilor, reducerea precipitațiilor (ploi și zăpezi), uragane puternice, iar, pe de altă parte, prin inundații devastatoare.

Secetă este definit în DEX 1998 ca „insuficiență a umidității solului și a atmosferei față de valorile minimale necesare creșterii și dezvoltării normale a plantelor (cultivate); vreme, perioadă caracterizată printr-o astfel de insuficiență; vreme uscată, secetoasă”. În dicționarele de specialitate, definiția este mai extinsă și completată cu elemente precise: „perioadă de timp în care, datorită unui complex de condiții climatice, de sol, fiziologice etc., plantele suferă de lipsă de apă. Seceta reprezintă un factor abiotic esențial care determină scăderea producției vegetale și indirect reducerea productivității animale...” (*Dicț. ecol.* 1982); „(meteor.) perioadă îndelungată de timp (de la minimum două săptămâni până la mai multe luni) în care nu cad deloc precipitații sau acestea sunt cu totul insuficiente, din care cauză plantele se ofilesc și mor. Ofilirea poate fi temporară, când planta revine la normal după ploaie, și definitivă, când revenirea nu mai este posibilă. Secetele

reprezintă abateri de la legitățile climatice generale din zonele temperate și se repetă cu o frecvență de 11 ani (perioada scurtă, modulată după ciclurile solare), 33-40 de ani (perioada medie) și 80-100 de ani (perioada lungă)...” (DEM 2005). Apartenența termenului la categoria *schimbări climatice* este sugerată prin precizarea „abatere de la legitățile climatice generale”. Prin analogie, și *caniculă* (sin. *arșiță*) se încadrează aici, deoarece, fiind o abatere climatică, produce oamenilor stres, le afectează sănătatea și poate provoca incendii.

Termenul *ariditate*, definit extrem de laconic în DEX 1998: „faptul de a fi arid” (*arid* = uscat; neroditor, sterp – despre soluri, teritorii etc.), este caracterizat mai pe larg în lucrările terminografice consultate: „un anumit grad de uscăciune a climatului dintr-o regiune; se exprimă prin indicele de ariditate Emm. de Martonne” (*Lex. prot. med.* 1999); „gradul de *uscăciune* a atmosferei și/sau a solului, de lipsă de vegetație dintr-o anumită zonă aridă” (*Encicl. ecol.* 2010). Confruntând definițiile conceptelor *secetă* și *ariditate*, constatăm că primul este hiperonim pentru al doilea, deoarece o perioadă prelungită de *secetă* produce *ariditate*.

Din categoria schimbărilor terestre face parte termenul *deșertificare*. Definiția din dicționarele generale este una clară și concisă: „transformare a unei regiuni în deșert” (DEX 1998, MDN 2000), *deșertul* fiind cvasisinonim cu *zonă aridă*, iar sursele de specialitate oferă și alte elemente precise, de factură enciclopedică: „distrugere progresivă sau degradare a păturii vegetale, în special în zonele aride sau semiaride, învecinate deșerturilor existente. Pășunatul excesiv al pășunilor întinse, tăierea pădurilor, seceta și arderea unor zone extinse conduc la distrugerea sau degradarea solului. Impactul climatic al acestei distrugerii include un albedo crescut, ce conduce la precipitații reduse, care, la rândul lor, conduc la o pătură vegetală redusă” (*Lex. prot. med.* 1999); „(biogeogr., ecol.) transformarea treptată a unor terenuri cu soluri fertile în deșerturi; procesul are loc cel mai intens ca rezultat al acțiunilor antropice. (...) Deșertificarea se declanșează în mod obișnuit ca urmare a unui proces de exploatare excesivă, necorespunzătoare a terenurilor, de cultivare excesivă, de suprapășunat și despăduriri masive. Pe glob are loc extinderea deșerturilor. Studiile FAO estimează că nisipurile Saharei înaintează spre sud cu 1,5 – 10 km/an” (DEM 2005); „*aridizare, pustiire* 1. distrugerea naturală sau artificială, inconștientă sau conștientă, ireversibilă sau renovabilă a învelișului vegetal de pe o anumită suprafață de teren. 2. dereglarea sau distrugerea totală a potențialului biologic al solului, procese care pot duce la pustiirea artificială a terenului. (...) Astăzi, procesul de **D.** are loc cu o viteză de 7 km²/oră sau cu 6,9 mil. ha pe an” (*Encicl. ecol.* 2010). Prin urmare, *deșertificarea* reprezintă un proces natural, dar care poate fi determinat de activitățile

antropice nehibzuite, influențând oamenii și alte organisme. Definiția din DEM invocă **biogeografia** și **ecologia** ca domenii în care termenul circulă preponderent, ceea ce reprezintă încă un argument în favoarea interdisciplinarității acestuia.

Un termen care se referă la schimbările terestre influențate de modificările climatice este *inundație*, definit în DEX 1998 astfel: „faptul de a inunda; acoperire a unei porțiuni de uscat cu o mare cantitate de apă (provenită din revărsarea apelor, din ploi); cantitate mare din apa râurilor sau a fluviilor revărsată peste maluri, datorită creșterii debitului de apă în urma topirii bruște a zăpezilor sau a abundenței ploilor”, iar în DEM 2005: „(geogr., hidrol.) acoperirea temporară cu apă a unei suprafețe emerse, ca urmare a creșterii nivelului unui râu, lac sau din orice altă sursă. Cauzele pot fi climatice, cutremurele de pământ, furtunile puternice, despăduririle, construcții hidrotehnice, ruperea digurilor”. După cum se observă, în urma fenomenului discutat se modifică mediul din cauze naturale sau antropice.

O categorie semantică extrem de importantă în domeniu este cea a **cauzelor** care produc deteriorarea mediului. Cel mai reprezentativ concept în această clasă este *poluare*, definit în DEX 1998 ca „faptul de a (se) polua; viciere”, iar verbul *a polua*: „a face ca aerul, apa, mediul de viață să devină nocive din cauza materiilor chimice reziduale, a deșeurilor industriale, a gazelor de eșapament etc.; a vicia; a infecta”. În lucrările terminografice specializate definiția este mai extinsă, științifică, cu mai multe elemente tehnice: „introducerea unui factor nedorit – poluant – într-un mediu (o substanță, miros, zgomot, temperatură). Ex.: poluarea apei, solului, aerului” (*Lex. prot. med.* 1999); „proces de alterare a mediilor de viață biotice și abiotice și a bunurilor create de om, cauzat mai ales de deșeurile provenite din activitățile umane de origine menajeră, agricolă, industrială etc., dar și cauzat de fenomene naturale (erupții vulcanice, furtuni de praf sau nisip, inundații etc.)” (DEM 2005); „modificare cu efecte negative a caracteristicilor fizice, chimice sau biologice ale mediului natural, determinată de activitatea (impactul) antropică(ic). (...) Poluarea poate să afecteze apa, solul sau atmosfera...” (*Encicl. ecol.* 2010). În *Enciclopedia de ecologie* găsim și definiția conceptului *poluarea mediului înconjurător*: „Conform Regulilor de la Montréal (Canada) din 1928, prin **P.m.î.** se înțelege «orice introducere de către om în mediu, direct sau indirect, a unor substanțe sau energii cu efecte vătămătoare, de natură să pună în pericol sănătatea omului, să prejudicieze resursele biologice, ecosistemele și proprietatea materială, să diminueze binefacerile sau să împiedice alte utilizări legitime ale mediului». Altă definiție: totalitatea efectelor negative produse de unele noxe care acționează asupra organismelor vii și care provin atât din

activitățile umane – de origine industrială, agricolă, menajeră etc. –, cât și datorită unor fenomene naturale (inundații, furtuni de nisip sau praf, erupții vulcanice etc.)”. Definițiile citate evidențiază rolul fenomenului *poluării* de cauză esențială a degradării mediului. Din aceeași clasă semantică fac parte și termenii *smog*, *poluant*. *Poluant* este un termen generic pentru diverse tipuri de substanțe nocive (noxe) care deteriorează mediul (v. 4.1.4).

O clasă semantică în corelație cu categoria precedentă este reprezentată de *soluții* la care se recurge în vederea ameliorării schimbărilor și deteriorării mediului. Aici ar putea fi încadrați termenii *împădurire*, *reciclare*, *ecologizare* ș.a. Deși termenul *împădurire* are în DEM 2005 marca *silv.* (silvicultură), acesta aparține și domeniului mediului prin conținutul său semantic vizând *regenerarea mediului*.

Pentru termenul *reciclare* găsim în dicționarele generale definiția: „1. formă de perfecționare profesională a cadrelor, organizată periodic, prin cursuri de completare a cunoștințelor în scopul adaptării la progresul științific-industrial. 2. (*tehn.*) acțiunea de a introduce în circuit unele materiale care deja au suferit o transformare incompletă, printr-o singură trecere prin procesul de prelucrare” (MDN 2000). În sursele specializate, *reciclare* este definit astfel: „refolosirea resturilor de hârtie, sticlă, fier, cupru, plumb” (*Lex. prot. med.* 1999); „proces de minimizare a cantității de deșeuri generate, prin recuperarea unor produse refolosibile sau a conținutului util al acestora, care altfel ar fi devenit deșeuri. Exemple cunoscute sunt reciclarea și/sau reutilizarea sticlei, hârtiei sau a ambalajelor de aluminiu” (DEM 2005); „despre deșeuri: transformarea deșeurilor industriale și menajere (de ex., a hârtiei, a unor metale, a sticlei, a resturilor alimentare etc.) astfel încât să fie reutilizabile. **R.** împiedică pierderea de materiale importante, încetinindu-se epuizarea resurselor nonregenerabile, reducându-se poluarea mediului etc. (...) **R.** reprezintă una dintre prioritățile strategice și tactice privind folosirea rațională a resurselor naturale și protecția mediului înconjurător” (*Encicl. ecol.* 2010). Remarcăm că în MDN primul sens se referă la domeniul educației, iar al doilea, cu marca diastratică *tehn.*, nu face o trimitere explicită la mediu, spre deosebire de definițiile specializate, în care predomină ideea de protecție a mediului prin refolosirea deșeurilor și economisirea resurselor.

Un termen semnificativ din categoria discutată este *ecologizare*, format de la verbul *a ecologiza*, definit în MDN 2000 astfel: „a asigura un mediu natural, sănătos”. DEXI 2007 pune accentele în alt mod: „a proteja de poluare; a îndepărta poluarea”, iar DEM 2005 clarifică acest concept în mod științific: „acțiune umană prin care se pun de acord cunoștințele și principiile ecologice cu

tehnologiile de producere a bunurilor în scopul reducerii riscurilor activităților antiecologice”. Precizări suplimentare privind termenul *ecologizare* găsim într-o altă lucrare: „[sin.] *reconstrucție ecologică (parțială)*. Acțiuni de refacere a unui obiectiv (teritoriu, proces de producție, serviciu, gândire etc.). (...) sintagmele *refacere ecologică, reconstrucție ecologică* sunt acceptate în sensul de aducere la starea de echilibru anterior a unui ecosistem deteriorat sau modificat” (*Encicl. ecol.* 2010). Definițiile specializate, chiar dacă diferă parțial, se axează pe ideea de înlăturare a poluării mediului și, prin urmare, de restabilire/refacere a unui mediu degradat.

4.1.4. Modalități de exprimare a termenilor din domeniul mediului. Terminologia domeniului discutat este constituită atât din *termeni simpli*, cât și din *termeni complecși*, sintagmatici, iar sintagmele pot fi *fixe, relativ fixe și libere*.

Pe lângă conceptele-cheie referitoare la mediu la care ne-am referit *supra*, am selectat din dicționare și texte specializate o serie de *termeni simpli* reprezentativi în domeniu: *abiotă, absorbție, aclimatizare, acomodare, adaptare, agrobiocenoză, albedo, alergie, alterologie (alterologie) „studiul alterărilor de mediu”, aluvionare, ambianță, antropobiocenoză, antropizare, antroposferă, asanare, asolament, bioaerare, biocip, biocombustibil, bioconversiune, biodecontaminare, biodegradare, biodinamică, biodiversitate, biogaz, biohazard, bioindicator, biomasă, bioregionalism, biostazie, biotă, biotip, cataclism, climat, climax, decantare, decontaminare, decopertare (a solului), defertilizare, denudație, depoluare, desalinizare, desecare, deștelenire, deșeu, epizootie, erbicid, eutrofizare, eluvionare, emisii, epurare, eroziune, fenotip, freoni („hidrocarburi clorurate folosite ca aerosoli, agent de răcire, pentru curățarea pieselor electronice, în curățarea chimică; cele mai semnificative substanțe care afectează stratul de ozon”, *Lex. prot. med.* 1999), irigație, împădurire, îndiguire, înmlăștinire, înțelenire, metabolism, metan, microclimă, migrație, mutagen, mutație, nitrat, nitrificare, nitrit, noxă, noxologie, oicumena (*oikumena*) „partea populată a suprafeței terestre”, oxicarbonemie („intoxicație cu monoxid de carbon”), pesticid, potabilizare, reîmpădurire, salinizare, salubritate, saturnism („intoxicație cronică cu plumb, la care sunt supuși muncitorii din industriile în care se prelucrează acest metal sau sărurile lui”), savanizare, silicoză („boală profesională pulmonară cauzată de inhalarea unor particule foarte fine de siliciu și silicați: cuarț, nisip, granit, porfir”), *tehnotop, topoclimă* „climă locală”, *vegetație, xenotop* „biotop străin, populat accidental”, *zoonoză* („boală infecțioasă sau parazitară care se transmite de la animale la om, provocată de virusuri, bacterii, protozoare, helminți”) etc.*

Constatăm că în șirul unităților terminologice enumerate se evidențiază lexemele create cu formantul *bio-* (*biodegradare*, *biodiversitate*) și cu prefixul *de(s)-* (*depoluare*, *desalinizare*). Un formant specific atât domeniului mediului, cât și domeniului conex supraordonat, ecologiei, este *eco-*, având semnificația „mediu înconjurător”, „ambianță”, „care nu afectează mediul”: *ecobilanț*, *ecobiom*, *ecobusiness*, *ecocid* („distrugerea mediilor naturale”), *ecoeficiență*, *ecoetichetare*, *ecofeedback*, *ecoglobalizare*, *ecoindustrie*, *ecolabel*, *ecomarketing*, *ecomorfoză*, *ecostabilitate*, *ecoterorism*, *ecotoxicologie*, *ecoturism* etc.

În acest context, sunt relevante observațiile cercetătorilor Adrien Hermans și Andrée Vansteelandt privind formantul *eco-*: „Un mare număr de termeni sunt creați pe baza adjectivului *ecologic*, care devine prin trunchiere *eco(-)*. Această formă trunchiată a devenit un element de compunere «cu drepturi depline» în domeniul mediului. Formantul joacă un rol comparabil cu un element de compunere de proveniență greacă sau latină. De fapt, *eco-* are într-adevăr origine greacă (*oikos*), însă s-a transformat din punct de vedere semantic, în special în ultimii 25 de ani. Elementul de compunere se referă de acum înainte la conceptul de *mediu* în general, și nu doar la ideea de *casă*, după cum ar fi impus un punct de vedere strict etimologic” [301, p. 41].

Menționăm că, din perspectivă etimologică, majoritatea termenilor simpli de mediu sunt de origine latină și franceză sau au în structura lor formanți proveniți preponderent din greacă: *antropo-* (gr. *anthropos*), *bio-* (gr. *bios*), *eco-* (gr. *oikos*), *feno-* (gr. *phainein*), *xeno-* (gr. *xenos*). Sporadic, apar termeni de alte origini (engleză, germană), impunerea acestora fiind determinată de caracterul lor internațional: *badlands* (engl.) „pământuri rele; terenuri fragmentate, ravenate”, *turnover* (engl.) „variație sezonieră de temperatură”, *turnover time* (engl.), *wolds* (engl.) „ținut lipsit de vegetație”, *washout* (engl.) „încorporarea particulelor de substanțe poluante care se găsesc în atmosferă de picăturile de ploaie, pe măsură ce acestea cad pe sol”, *waldsterben* (germ.) „păduri muribunde”.

Cea mai mare pondere în inventarul terminologic al mediului au *sintagmele*. Termenii sintagmatici reprezintă o categorie importantă în cadrul modalităților de exprimare specifice care identifică sensurile domeniului **mediului** și le dezambiguiază de domeniile interferente.

Sintagmele fixe exprimă un sens specializat ca un grup unitar, majoritatea fiind înregistrate în dicționare generale și/sau specializate: *aer poluat*, *arie (naturală) protejată*, *calitatea mediului (ambient)*, *calitatea vieții*, *Cartea Roșie*, *dezvoltare durabilă*, *echilibru ecologic*, *efect de seră*, *gaz de seră*, *încălzire planetară (globală)*, *monument al naturii*, *nișă ecologică*, *patrimoniu natural*, *protecția mediului*, *resurse naturale*, *rezervație naturală*, *schimbare climatică*, *spații verzi*, *strat de ozon* etc.

Sintagmele relativ fixe circulă preponderent în diverse texte aparținând domeniului cercetat (documente, legi, standarde de mediu, lucrări științifice, manuale, mass-media), nefiind definite, de regulă, în dicționarele generale, dar fiind înregistrate în dicționarele de specialitate: *accident climatic, accident de mediu, acord de mediu, acțiune antropică, acumulare de poluanți, aditiv antipoluant, adversitatea mediului, agricultură durabilă, agent nociv, ameliorarea mediului, anomalia mediului, autorizație de mediu, avarie cu efect poluant, calamitate naturală, capacitatea-limită a mediului, Carta mediului, catastrofă tehnogenă, coeficient de epurare, combaterea poluării, compatibilitate cu mediul, daună ecologică, degradarea mediului, detectarea poluanților, ecosistem antropizat, furtună de praf, grad de poluare, impact asupra mediului, indicator de mediu, indicator de poluare, intensitatea poluării, limită de emisie, monitoring de mediu, nor de poluare, normative de mediu, norme de calitate a mediului, performanță de mediu, ploaie acidă, politică de mediu, poluanți persistenți, potențial biotic, potențial poluant, rată de depoluare, resurse regenerabile, resurse neregenerabile, sat ecologic, siguranță alimentară, sinergismul poluanților, stres de mediu, studiu de impact, surse de poluare, taxă de mediu (timbru de mediu), toleranță de mediu, zone umede etc.*

Un tip special de sintagme reprezintă termenii complecși creați prin dezvoltarea paradigmelor unor concepte-cheie prin specializarea acestora datorită determinativelor: *mediu antropizat, mediu ecologic, mediu înconjurător (ambient), mediu natural, mediu construit, mediu poluat, ecosistem natural, ecosistem antropizat, ecosistem artificial, ecosistem complex, ecosistem forestier, ecosistem industrial, ecosistem matur (stabilizat), ecosistem terestru, ecosistem uman, ecosistem rural, ecosistem urban; poluare accidentală, poluare acidă, poluare biologică, poluare chimică, poluare cosmică, poluare cronică, poluare cu metale grele, poluare fonică, poluare globală, poluare industrială, poluare menajeră, poluare organică, poluare radioactivă, poluare termică, poluare transfrontalieră; deșeuri agricole, deșeuri biodegradabile, deșeuri industriale, deșeuri inerte, deșeuri menajere, deșeuri nucleare, deșeuri periculoase, deșeuri speciale, deșeuri stradale, deșeuri verzi („provenite din spațiile verzi”) etc.*

Sintagmele libere circulă, de regulă, în texte din mass-media și în discursul public nespecializat, nefiind înregistrate și definite în dicționare, de exemplu: *Coaliția pentru Mediu (formațiune de ONG-uri), evenimente de mediu, decizii de mediu, probleme de mediu, responsabilitate față de mediu, diversificare energetică, votul verde (<http://www.votulverde.ro/site>), sănătatea mediului, monitorizare integrată a mediului ș.a.*

Majoritatea sintagmelor enumerate sunt echivalate sau adaptate după modele străine. Există însă și unele „adaptări” nefericite, care, din păcate, s-au impus în domeniu: (engl.) *global warming* – încălzire globală pentru **încălzire planetară**, (engl.) *waste water treatment facility* – facilitate de tratare a apelor uzate pentru **instalație**, dezvoltare sustenabilă pentru **dezvoltare durabilă** (engl. *sustainable development*).

Ca și în terminologiile analizate anterior, și în domeniului mediului se înregistrează termeni formați prin alăturarea unui nume propriu (nume de persoană sau toponim): *ciclul Bruckner*, *indicele lui Chapman*, *indicele de ariditate Emm. de Martonne*, *sindromul Venus*, *catastrofa de la Cernobâl*, *catastrofa de la Bhopal*.

Prin urmare, sintagmele pot fi considerate termeni fundamentali pentru terminologia mediului, sintetizând aspectele de interes relevante pentru acest domeniu [57, p. 196].

Terminologia mediului recurge și la **abrevieri** (sigle și acronime), unele dintre care sunt românești, altele internaționale: *OMG* = *organisme modificate genetic*, *ADI* = *Acceptable Daily Intake* (cantitatea de aliment, medicament sau pesticid în mg/kg corp, care poate fi introdus în cursul vieții umane în organism, în fiecare zi fără a determina efecte sesizabile asupra sănătății, *Lex. prot. med.* 1999), *AES* = *arie ecologică sensibilă*, *ALI* = *Annual Limite on Intake* („cantitatea admisibilă de substanță sau de radiații care poate ajunge în organism prin alimentație sau respirație dintr-un anumit izotop radioactiv în decursul unui an”, *Lex. prot. med.* 1999), *BEM* = *Biroul European al Mediului*, *CMA* = *concentrație maxim admisibilă* („concentrația cea mai mare a unui poluant, permisă de reglementările în vigoare, pentru anumite zone și intervale de timp, la care nu apar efecte negative asupra organismelor și bunurilor materiale”, *Lex. prot. med.* 1999), *CO* = *coeficient de ofilire*, *EIAM* = *evaluarea impactului antropic asupra mediului*, *GES* = *gaze cu efect de seră*, *HFC* = *hidrofluorocarburi*, *IUCN* = *International Union for Conservation of Nature* (Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii), *MLC* = *Minimal Lethal Concentration* (concentrarea letală minimă a poluantului), *NWF* = *Nature World Fund* (Fondul Mondial pentru Natură), *pan* = *peroxi-acetil-nitrat* („component al smogului ce se formează în atmosfera orașelor cu climat de tip mediteraneean ca urmare a unei serii de reacții ce au loc în prezența luminii între oxizii de azot, ozon și hidrocarburile incomplet arse provenite de la motoarele cu explozie”, *Lex. prot. med.* 1999), *PFC* = *perfluorocarburi*, *SRE* = *surse de energie regenerabilă*, *UNEP* = *United Nations Environment Programme* (Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător), *VER* = *vehicule cu emisie redusă*, *VEUR* = *vehicule cu emisie ultraredusă*, *VEZ* = *vehicule cu emisie zero*, *WCN* = *World Charter of the Nature* (Carta

mondială pentru natură), *WPI* = *Water Pollution index* (indicele poluării apei), *WCS* = *World Conservation Strategy* (Strategia Mondială pentru Conservarea Naturii).

Seria de sigle este completată de **acronime**, dintre care cele mai cunoscute sunt: *LIDAR* = *Light Detection and Ranging* (tehnică de teledetecție bazată pe laser pentru monitorizarea poluanților troposferici și stratosferici), *MARPOL* = *maritime pollution*, și de **simboluri**, cele mai frecvente fiind *Ph* (exprimă concentrația ionilor de hidrogen într-un lichid, calculându-se ca logaritm zecimal, cu semn schimbat al concentrației ionilor de hidrogen; valorile extreme sunt: 0 (acid) și 14 (bază), *Lex. prot. med.* 1999), *CO₂* = dioxid de carbon, *Cl* = clor, *Hg* = mercur, *N* = azot, *Pb* = plumb, *Ra* = radium.

O categorie distinctă de termeni din domeniul mediului sunt preluați din alte domenii (arta militară, fizică, economie, psihologie, matematică, chimie) și specializați prin sintagmare: **strategie de mediu**, **echilibru ecologic**, **audit de mediu**, **bilanț de mediu**, **entropia mediului**, **pauperizarea ecosistemului**, **managementul mediului**, **managementul deșeurilor**, **criză de mediu**, **agresivitatea poluanților**, **modelare de mediu**, **valență ecologică**.

Unii termeni de mediu pot fi circumscriși domeniului numai în texte/contexte relevante, aspect pe care îl vom aborda în capitolul următor.

În mai multe limbi, nu numai în limba română, în domeniul mediului s-a impus neosemul *verde* cu sensul nou „care protejează mediul“ (sinonim cu *ecologic*): fr. *police verte*, *PC vert*, *comptabilité verte*; engl. *green technology* (*green tech*), *green gadgets*, *green building*, *green energy*; rom. *energie verde* „surse de energie regenerabilă și nepoluantă”, *casă verde* „locuință cu sistem de încălzire care utilizează energie regenerabilă”, *revoluție „verde”*, *arhitectură verde*, *economie verde*, *tehnologie verde*, *industrie verde*, *agricultură verde*, *produs verde*, *ambalaj verde*, *marketing verde*, *consumarism verde*, *benzină verde*, *centură verde* („zonă extinsă reprezentând o rețea ecologică care să cuprindă mai multe ecosisteme și habitate diferite pentru biodiversitate”, cf. *Centura verde europeană*), *strategie verde*, *certIFICATE VERZI* („titlu ce atestă producerea de energie electrică din surse regenerabile de energie”), *soluție „verde”* ș.a. În acest context, precizăm că neosemul *verde* și formantul *eco-* au devenit sinonime, ambele desemnând noțiunea „care protejează mediul”. Cu același sens este utilizat calcul după limba engleză *prietenos cu mediul* (*Environmentally friendly*).

Un alt sens are adjectivul *verde* în sintagma *cod verde* din seria de termeni care desemnează diverse fenomene meteorologice: *cod verde*, *cod galben*, *cod portocaliu*, *cod roșu*. În paradigma codurilor meteo, *cod verde* înseamnă „nu sunt prognozate fenomene meteorologice periculoase”.

Respectiv, *cod galben* semnifică „fenomenele meteorologice prognozate sunt obișnuite pentru zona respectivă, dar temporar pot deveni periculoase pentru anumite activități”, *cod portocaliu* – „sunt prognozate fenomene meteorologice periculoase de intensitate mare”, iar *cod roșu* – „sunt prognozate fenomene meteorologice de intensitate foarte mare” (<http://www.greatnews.ro/>).

Adjectivul *verde* are și sensul „care aparține mișcării ecologiste” în sintagmele *activist verde*, *militant verde*, fiind folosit mai ales la plural: *verzii*, *partidul verzilor*, utilizare prezentă și în alte limbi: franceză – *les verts*, italiană – *i verdi*.

Prin urmare, în domeniul mediului, adjectivul *verde* are cel puțin patru sensuri: a. „care are culoarea frunzelor, a ierbii sau, în general, a vegetației proaspete de vară. ◇ *Zonă verde* = porțiuni de teren cultivată cu iarbă, pomi, flori etc.” (DEX 1998), de exemplu, *coridor verde*, *spații verzi*; b. „care protejează mediul, ecologic”: *energie verde*, *produs verde*; c. „(meteo) fără fenomene meteorologice periculoase”: *cod verde*; d. „care aparține mișcării ecologiste”: *activist verde*, *partidul verzilor*.

Și terminologia mediului, ca și alte terminologii, recurge la exprimarea unor concepte în mod **metaforic**: *bumerang ecologic*, *apocalipsă ecologică*, *maree neagră*, *maree roșie*, *ape „roșii”*, „*înverzirea*” *energeticii* („trecerea treptată de la energetica convențională la energia ecologică”), *plasticitate ecologică* („proprietate a organismelor de a se adapta, mai mult sau mai puțin, la condițiile modificate ale mediului”, *Lex. prot. med.* 1999), *energie „dulce”* (după engl. *sweet energy* – energie nepoluantă), *energie „dură”* (după engl. *hard energy* – energie poluantă), *ploaie de sânge* („picături de ploaie ce conțin pulbere cu oxizi de fier, aduse de vânturile de mare înălțime din deșerturile învecinate”, *Lex. prot. med.* 1999), *pădure turmentată (beată)* („denumire metaforică pentru o pădure cu arbori strâmbi, îndoșiți, încrucișați neregulat în diferite direcții. Sunt caracteristice pentru terenuri accidentate, puternic erodate, precum și în zonele de termocarst și carst, puternic deranjate”, *Encicl. ecol.* 2010). Remarcăm că, în cadrul acestei categorii de termeni, caracterul metaforic este subliniat uneori de prezența ghilimelelor. Unele metafore terminologice s-au impus în domeniu (*maree neagră*, *plasticitate ecologică*), pentru altele ar putea apărea, cu timpul, alte forme de expresie.

4.1.5. Relații semantice în terminologia mediului. În contextul discuției despre terminologiile puternice, dure sau „tari” și terminologiile „slabe” [184], relația de **polisemie** joacă rolul hârtiei de turnesol. Terminologiile „tari” (matematica, chimia, mineralogia etc.) se caracterizează prin **cod închis** și sunt în mod manifest **decontextualizate**, iar terminologiile „slabe” (economia, politica ș.a.)

sunt într-o măsură mai mare dependente de contexte de dezambiguizare, având tendințe spre *deschiderea codului* [27, p. 259].

Terminologia mediului – domeniu interdisciplinar bazat conceptual pe biologie, chimie, geologie, ecologie, meteorologie și alte științe cu cod închis – ar trebui să se încadreze mai curând în categoria terminologiilor puternice. Specialiștii nu au o poziție unanimă cu privire la locul științelor naturii în această clasificare, opiniile exprimate fiind contradictorii sau având tendința de a considera terminologia științelor naturii una de tip mixt. Or, în urma analizei unui inventar terminologic extins cu privire la mediu, constatăm că polisemia termenilor în acest domeniu este ca și inexistentă. Prezența unui context de dezambiguizare ar putea fi necesară doar în cazul unor termeni care intră în relații de *polisemie externă*, cum ar fi *neutralizare*, *reciclare*, *decopertare*.

Termenul *neutralizare* este definit în dicționarele generale astfel: „1. acțiunea de a (se) neutraliza. 2. suprimare în anumite condiții a unei opoziții dintre două unități lingvistice. 3. regim internațional special la care este supus un teritoriu” (MDN 2000). Apartenența la domeniul mediului este dovedită de definiția specializată: „introducerea în apele reziduale a unor substanțe chimice în scopul reducerii acidității acestora” (*Lex. prot. med.* 1999). Astfel, conceptul este perceput fără ambiguități în cadrul unor contexte relevante, cf.: „Pentru România problema cea mai importantă a gospodăririi reziduurilor menajere o constituie *neutralizarea* și valorificarea, în special, în legătură cu asigurarea protecției mediului înconjurător (aer, apă, sol și subsol)” (www.utgjiu.ro/conf/8th/S6/34.pdf). Prezența termenilor specifici domeniului – *reziduuri menajere*, *protecția mediului înconjurător* – determină atribuirea termenului la domeniul discutat. Dezambiguizarea poate fi realizată și prin sintagmare: *neutralizarea apelor reziduale*, *neutralizarea deșeurilor* etc.

Lexemul *reciclare* este cunoscut cu două sensuri de bază, cel din domeniul educației („formă de perfecționare profesională a cadrelor”) și cel din domeniul mediului („refolosirea unor materiale sau deșeuri”). Un context pertinent sau sintagmarea (*reciclarea deșeurilor*, *reciclarea hârtiei*, *reciclarea PET-urilor*) permite decodarea corectă a termenului ca aparținând domeniului mediului.

Cât privește termenul *decopertare*, acesta este definit în dicționarele generale ca „acțiunea de a decoperta” (DEX 1998), iar din definiția verbului *a decoperta* se poate deduce că acesta este polisemantic: „1. a desface acoperișul unei construcții. 2. a dezveli un zăcământ (la suprafață), îndepărtând rocile sterile. ◇ a îndepărta partea superioară a solului, în vederea executării unor lucrări de fundare sau nivelare” (MDN 2000). Și în acest caz se impune fie un context specific de

dezambiguizare („Proiectul aurifer de la Roșia Montană nu se va face, dacă va presupune folosirea cianurii și *decopertarea* zonei, spune Remus Cernea, consilier de stat al premierului Victor Ponta”, <http://www.ziare.com>, 18.06.2012), fie clarificarea conceptului prin sintagmare: *decopertarea solului*, *decopertarea terenului*, *decopertarea zonei*. Acțiunea de decopertare conștientă a pământului poate fi o cauză – antropică – a degradării mediului.

Într-o terminologie în curs de formare, așa cum este cea a mediului, se manifestă în forță **sinonimia** terminologică. Relația de sinonimie este prezentă chiar și în ceea ce privește denumirea domeniului: *științele mediului* – *environmentologie* – *environmentalistică* – *ambientalistică* – *enviromică* – *ecologie environmentalistă* (v. DEM 2005, *Encicl. ecol.* 2010).

Și alți termeni concurează pentru desemnarea conceptelor: *igiena mediului* – *geoigienă*, *ecoetică* – *etica mediului înconjurător* – *etica conservării resurselor naturale*, *managementul mediului* – *management ambiental*, *degradarea mediului* – *deteriorarea mediului* – *degenerarea mediului*, *industrie ecologică* – *ecoindustrie*, *producție ecologică* – *producție biologică* – *producție organică* – *proces (tehnologic) ecologic*, *război biologic* – *terorism biologic* – *bioterrorism*, *război ecologic* – *terorism ecologic* – *ecoterrorism*, *resurse inepuizabile* – *resurse regenerabile* (și *regenerabile*, eliptic), *bioaerare* – *bioventing*, *perdea silvică de protecție* – *perdea (fâșie) forestieră de protecție* – *ecran forestier* – *ecran vegetal*, *valorificarea deșeurilor* – *reciclarea deșeurilor*, *dezechilibru ecologic* – *dezechilibru mezologic* – *dezechilibru de mediu* – *deregulare mezologică*, *ecostabilitate* – *echilibru ecologic*, *dezvoltare durabilă* – *dezvoltare sustenabilă* – *ecodezvoltare* („capacitatea societății de a satisface cerințele generației prezente, fără a compromite șansele generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități”, concept adoptat la Conferința ONU „Mediul și Dezvoltarea”, Rio de Janeiro, 5-11 iunie 1992, *Encicl. ecol.* 2010), *despădurire* – *defrișare* – *deforestare*, *calamitate naturală* – *catastrofă naturală* – *cataclism natural* – *hazard natural*, *capacitate de mediu* – *suportabilitatea mediului*, *carcasă naturală* – *carcasă ecologică* – *carcasă verde*, *reciclare* – *reutilizare* – *recuperare*, *ameliorarea mediului* – *reabilitarea mediului*, *artemediu* – *mediu construit*, *biocarburant* – *combustibil biogen* – *biocombustibil*, *smog* – *ceață toxică*, *electrosmog* – *smog electric* – „*baie de unde*” („totalitatea radiațiilor electrice răspândite în mediul înconjurător”), *poluanți vătămători* – *noxe*, *energetică ecologică* – *energetică alternativă* – *energetică verde* – *energetică neconvențională* – *energetică nepoluantă*, *criză ambientală* – *criză de mediu*, *sănătate ambientală* – *sănătate environmentală* – *sănătatea mediului înconjurător*, *securitate alimentară* – *siguranță alimentară*, *securitate ecologică* – *siguranță ecologică*, *luncă* –

zonă inundabilă, coridor verde – coridor ecologic („1. porțiune lentiformă îngustă de teren (...) care leagă componentele unei carcase naturale. 2. zonă naturală sau amenajată care asigură necesitățile de deplasare, reproducere și de refugiu pentru speciile sălbatice, care astfel se pot deplasa dintr-o arie protejată în alta”, *Encicl. ecol.* 2010) etc.

Numărul mare de sinonime este explicabil într-o terminologie în curs de formare, cu atât mai mult cu cât este evident **impactul traducerii** într-un domeniu cum este mediul, reglementat de diverse directive comunitare, redactate preponderent în engleză și franceză. Astfel, deseori se pun în circulație termeni echivalați de diferite organisme și diferiți traducători, care creează termenul românesc fie după model englez, fie după model francez (sau după alte modele). Este ilustrativ în acest sens cazul unui concept din subdomeniul *gestionării deșeurilor*, discutat de terminologul Mariana Bara de la Institutul European din România [11]. Într-un context mai larg, autoarea observă că terminologiile de specialitate românești sunt în mod istoric de origine franceză, dar în ultimele decenii se poate observa o confruntare între terminologia tradițională și cea nouă, de origine engleză. De fapt, această confruntare se desfășoară în primă instanță în cadrul limbii franceze. Limba română continuă confruntarea, pentru că de cele mai multe ori în documentele specialiștilor există o ezitare în fixarea formei unui termen, grup nominal (nume + adjectiv). Explicația este că termenul provine fie din franceză, fie din engleză, iar ezitarea se poate referi atât la nume, cât și la adjectiv. Este și cazul căutării unui echivalent românesc pentru (engl.) *separate collection*, (fr.) *collecte sélective*, (ptg.) *colecta diferenciada* (termeni din Directiva 96 a Parlamentului European). Au fost identificate trei variante în limba română: *colectare separată* (ordin din 2005 al Ministerului Mediului și Gospodăririi Apelor), *colectare selectivă* (în Legea nr. 132 din 30 iunie 2010 privind colectarea selectivă a deșeurilor în instituțiile publice) și *colectare diferențiată* (*Jurnalul oficial al Uniunii Europene*, C 102, 1.05.2009). Se poate observa că în vreme ce numele *colectare* nu ridică probleme, adjectivul este echivalat în funcție de limba-sursă a documentelor consultate de către specialiști: *separată* (după engleză), *selectivă* (după franceză), *diferențiată* (probabil, după portugheză sau pentru a introduce o precizare semantică) [11, p. 74].

Din perspectiva standardizării terminologice, specialiștii, în colaborare cu terminologii, trebuie să opteze pentru o singură formă din cele trei. Aplicând două principii ale politicii terminologice: principiul autorității (termenul din lege) și principiul actualității (cel mai recent text), ar trebui standardizată varianta *colectare selectivă*.

Dicționarul enciclopedic de mediu (2005) definește în mod distinct doi termeni: *colectare selectivă* („operația de colectare a deșeurilor monomateriale, în containere special amenajate”) și *colectare separată* („colectarea aparte a anumitor fracțiuni din deșeurile separate în prealabil de producători, pentru valorificarea lor optimală sau pentru un tratament specific”). Din aceste definiții se poate observa că al doilea termen este mai specializat, ceea ce susține alegerea primului termen ca formă recomandată pentru conceptul în discuție. Prin urmare, numărul mare de sinonime este determinat în cea mai mare măsură de dubletele etimologice (de limba-sursă după care este echivalat termenul în limba română).

Lărgind cadrul discuției, precizăm că activitatea complexă de traducere a legislației Uniunii Europene a revelat diferite tipuri de dificultăți în stabilirea și respectarea terminologiei. Textele în sine sunt purtătoare de terminologie, de expresii ce reprezintă convenții de traducere, după cum se poate observa din publicațiile Direcției Coordonare a Traducerilor din cadrul Institutului European din România. Principiile care stau la baza traducerii textelor legislative sunt extrem de riguroase: pentru același termen din limba-sursă se impune totdeauna aceeași expresie lingvistică în limba-țintă, iar termenii *nu se traduc*, ci *se echivalează*. Pentru a respecta acest din urmă principiu este important să fie utilizați termenii uzuali din domeniile de cunoaștere vizate din limba română, validați (sau standardizați) prin însuși faptul că sunt utilizați în textele de specialitate.

Există destul de multe situații în care soluția terminologică cea mai economică, adoptată de specialiști, este preluarea formei din limba engleză. Pe de altă parte, în unele cazuri termenii de origine engleză dublează termeni deja existenți, de origine franceză (tendință manifestată, de exemplu, în domeniul terminologiei medicale [101], bancare [3], informatice) [191].

Relația de *antonimie*, după cum am remarcat în capitoul anterior, nu este relevantă pentru terminologie în general, dar în anumite terminologii este una care contribuie la structurarea armonioasă a inventarului terminologic, în special în cadrul unei lucrări terminografice sau terminotice. Unele dicționare din domeniu indică explicit nu numai sinonimele și cvasisinonimele termenilor inserați, ci și antonimele acestora (v. *Enciclopedia de ecologie* 2010). Pentru ilustrare, am selectat o serie de termeni care intră în relații antonimice, exprimând opoziții conceptuale pertinente: *împădurire – despădurire (defrișare, deforestare)*, *industrie poluantă – industrie nepoluantă*, *climax – disclimax (climax dereglat, climax antropogen)*, *confort ambiental – disconfort ambiental*, *salinizare – desalinizare*, *înmălăștinire – desecare*, *energie clasică – energie verde (energie*

ecologică), *resurse regenerabile – resurse neregenerabile*, *optimism ecologic – pesimism ecologic (fatalism ecologic)*, *biocompatibil – bioincompatibil*, *biodegradabil – nebiodegradabil*.

Relația de **hiponimie**, importantă pentru structurarea unei lucrări terminografice, pentru ordonarea adecvată a conceptelor și pentru redactarea corectă a definițiilor, a fost abordată parțial *supra* (4.1.3), când am discutat trăsăturile semantice și conceptele-cheie ale terminologiei mediului. La cele expuse anterior, adăugăm că această relație se poate exprima fie prin corelarea unor concepte (stabilirea exactă a locului acestora în sistemul terminologic analizat), fie prin dezvoltarea unor sintagme noi de la termenii de bază.

Din prima categorie menționăm seria bazată pe relația cauză – efect: *irigare, salinizare, înmlăștinire*, în care *irigare* este hiperonim pentru *salinizare* și *înmlăștinire*, deoarece desemnează cauza fenomenelor provocate. O altă serie este fundamentată pe relația obiectiv – soluții: *dezvoltare durabilă* este hiperonim, în acest caz, pentru *agricultură durabilă (agricultură ecologică)*, *industrie ecologică (industrie nepoluantă)*, *combaterea poluării, securitate ecologică, energetică ecologică*. Relația termen generic – termen specific poate fi ilustrată prin seria: *poluant* (hiperonim) – *monoxid de carbon, dioxid de carbon, plumb, pulberi în suspensie, cenușă zburătoare, ape subterane acide, ape subterane saline, insecticide, deșeuri solide, deșeuri lichide, emisii de gaze, gaze de eșapament, deversări toxice, reziduuri radioactive* (hiponime).

Din categoria a doua (dezvoltarea unor termeni sintagmatici) cităm: *biocenoză naturală, biocenoză antropică, biocenoză semiartificială* (hiponime pentru *biocenoză*); *combatere chimică, combatere biologică, combatere integrată* (hiponime pentru *combatere*); *epurarea apelor, epurare biologică, epurare chimică, epurarea emisiilor* (hiponime pentru *epurare*); *habitat natural, habitat natural prioritar* (hiponime pentru *habitat*); *stres antropogen, stres bioclimatic, stres fonic, stres natural, stresul pădurilor* (hiponime pentru *stres*).

4.1.6. Caracteristici ale terminologiei mediului. Domeniul **mediului** are o puternică motivare extralingvistică, ceea ce impune crearea treptată a unei terminologii proprii. Fiind un domeniu nou, în curs de formare, foarte important pentru societatea actuală, implică mai multe domenii – **ecologia, geografia, biologia, chimia**, iar interpretarea specifică dată terminologiei mediului arată caracterul ei **interdisciplinar**.

Delimitarea între **mediu** și **ecologie** denotă o **interdisciplinaritate fundamentală** pentru domeniul mediului, în care primul termen se subordonează celui de al doilea, dacă se ține seama de

faptul că **ecologia** este, de asemenea, un domeniu interdisciplinar, care abordează relațiile diverse ce se stabilesc între anumite elemente ale mediului și prin acest aspect interesează **mediul**.

Din analiza unor definiții diferite ale mediului se pot delimita trăsăturile semantice ale termenilor specifici domeniului în general și ale celor care contribuie la formarea unor subdomenii relativ independente. Corelații cu evoluția societății, termenii din domeniul mediului fac referire la *elemente* ale mediului, la *cauzele* ce produc schimbări ale mediului, la *modificările* efective, cât și la *soluțiile* care se impun pentru ameliorarea situației actuale și anticiparea unor efecte dezastruoase în viitor.

Trăsăturile care individualizează un subdomeniu independent – *protecția mediului* – au o reflectare lingvistică proprie. Aceasta apare la nivelul paradigmatic al relațiilor de sens care impun componente proprii. Nivelul sintagmatic, al contextelor și textelor, va fi abordat în capitoul următor, ceea ce ne va permite desprinderea unor trăsături suplimentare ale terminologiei mediului – la nivelul structurilor sintagmatice.

Termenii de bază sau conceptele-cheie ale domeniului mediului sunt interdisciplinari, deoarece se regăsesc și în alte discipline, în primul rând în biologie și ecologie, însă se specializează semantic în scopul individualizării domeniului discutat.

O modalitate importantă de exprimare lingvistică în terminologia mediului, care confirmă existența unor trăsături proprii ale sensului specializat pe care îl fixează într-o terminologie, este reprezentată de *sintagmele* cu diferite grade de sudură. Exprimarea sintagmatică este o caracteristică constatată în general în terminologiile *interdisciplinare* sau în curs de formare.

Printre formele de expresie a termenilor de mediu menționăm *abrevierile* (sigle și acronime), termenii creați prin alăturarea unor nume proprii (nume de persoană sau toponime), neosemele (*verde*) și metaforele terminologice (conceptuale). Unele unități terminologice sunt preluate din alte domenii și specializate sintagmatic pentru exprimarea unor semnificații referitoare la mediul înconjurător și la protecția mediului.

Din punct de vedere etimologic, inventarul de termeni de mediu este de origine latină, franceză, evidențiindu-se o serie de elemente de compunere savantă de origine greacă. Un specific al domeniului este imprimat de seriile de termeni simpli creați cu ajutorul formantului *eco-*, având semnificația „care protejează mediul”, și de termeni complecși cu determinativul *ecologic*. Același sens este exprimat de neosemul *verde*.

Ca orice terminologie în formare, și terminologia mediului se caracterizează printr-un număr semnificativ de *sinonime*, majoritatea reprezentând dublete etimologice și rezultând din traduceri.

Forma sinonimelor este determinată de limba-sursă din care sunt realizate traducerile. Așa cum terminologia mediului este parte componentă a terminologiei comunitare, traducerile se efectuează preponderent din franceză și engleză (directive comunitare, standarde de mediu etc.).

Unele concepte referitoare la mediu, prin conținutul lor semantic care exprimă opoziții, sunt puse în relații de **antonimie**, caracteristică improprie în general terminologiilor, dar prezentă în unele dintre acestea.

Relația de supraordonare ierarhică – **hiperonimie/hiponimie** – este extrem de importantă în structurarea conceptuală a unei terminologii. În terminologia în discuție, am remarcat relații de supraordonare/subordonare bine conturate, exprimate prin termeni simpli și prin termeni sintagmatici. Relația de hiperonimie are o pondere însemnată în definirea corectă a conceptelor: un hiperonim prea îndepărtat va genera definiții vagi, imprecise și va constitui un impediment în accesarea nespecialistului la sensul specializat.

Modalitățile de creare a termenilor din domeniul mediului sunt prezentate în formă sintetică în matricea terminogenică de mai jos.

Tabelul 4.1. Matricea terminogenică a inventarului terminologic din domeniul mediului

Procedee morfologice	Procedee sintagmatice	Procedee brahigrafice	Procedee semantice	Împrumuturi directe	Împrumuturi indirecte (calcuri)
- derivare: <i>aridizare</i> <i>decopertare</i> <i>despădurire</i> <i>ecologizare</i> <i>împădurire</i> <i>îndiguire</i> <i>potabilizare</i> <i>salubrizare</i>	- sintagme fixe: <i>aer poluat</i> <i>arie protejată</i> <i>calitatea vieții</i> <i>dezvoltare</i> <i>durabilă</i> <i>efect de seră</i> <i>protecția mediului</i> <i>spații verzi</i>	- abreviere: a) sigle: <i>OMG, ADI, AES,</i> <i>CMA, CO, EIAM,</i> <i>MLC, UNEP,</i> <i>VER, VEZ, WPI</i> b) acronime: <i>LIDAR</i> <i>MARPOL</i> c) trunchieri: <i>bio (produse bio)</i> <i>eco (produse eco,</i> <i>tendințe eco)</i>	- specializare: <i>adaptare</i> <i>centură</i> <i>coridor</i> <i>verde</i>	- franceză: <i>decontamina</i> <i>defrișa</i> <i>depolua</i> <i>deșeu</i> <i>epura</i> <i>freon</i> <i>habitat</i> <i>polua</i> <i>poluant</i> <i>recicla</i>	- termeni simpli: <i>bioaerare</i> (engl. <i>bioventing</i>) <i>deforestare</i> (fr. <i>déforestation</i>)
- compunere: <i>antroposferă</i> <i>antropogen</i> <i>bioaerare</i> <i>biocombustibil</i> <i>bioregionalism</i> <i>ecobilanț</i> <i>ecoetichetare</i> <i>ecoindustrie</i>	- sintagme relativ fixe: <i>accident climatic</i> <i>acord de mediu</i> <i>autorizație de mediu</i> <i>combaterea</i> <i>poluării</i> <i>compatibil cu mediul</i>	- elipsă: [energii] <i>regenerabile</i>	- preluare din alte domenii (resemantizare): <i>audit</i> <i>bilanț</i> <i>criză</i> <i>echilibru</i> <i>entropie</i> <i>management</i> <i>modelare</i> <i>pauperizare</i>	- engleză: <i>badlands</i> <i>green</i> <i>smog</i> <i>wolds</i> <i>washout</i>	- termeni complecși: <i>dezvoltare</i> <i>sustenabilă</i> (engl. <i>sustainable development</i>) <i>facilitate de tratare a apelor uzate</i> (engl. <i>waste water</i>)

	<i>politică de mediu</i> <i>conomie verde</i>		<i>strategie</i> <i>valență</i>		<i>treatment</i> <i>facility</i>)
- formați specifci: <i>antropo-</i> <i>bio-</i> <i>eco-</i>	- sintagme libere: <i>decizii de mediu</i> <i>evenimente de</i> <i>mediu</i> <i>probleme de</i> <i>mediu</i> <i>responsabilitate</i> <i>față de mediu</i> <i>sănătatea</i> <i>mediului</i> <i>monitorizare</i> <i>integrată a</i> <i>mediului</i>		- metafore: <i>bumerang</i> <i>ecologic</i> <i>maree neagră</i> <i>înverzirea</i> <i>energeticii</i> <i>plasticitate</i> <i>ecologică</i>	- alte limbi: <i>acimatiza</i> (germ.) <i>mediu</i> (lat.) <i>noxă</i> (lat.) <i>oicumena</i> (gr.) <i>waldsterben</i> (germ.)	<i>încălzire globală</i> (engl. <i>global</i> <i>warming</i>) <i>prietenos cu</i> <i>mediul</i> (engl. <i>Environmentally</i> <i>friendly</i>) <i>schimbare</i> <i>climatică</i> (engl. <i>climate change</i>)
				- etimologie multiplă: <i>ariditate</i> (fr., lat.) <i>biodegradabil</i> (fr., engl.) <i>biogaz</i> (germ., fr., engl.) <i>biosferă</i> (fr., gr.) <i>biotop</i> (fr., engl.) <i>cataclism</i> (fr., lat., gr.) <i>climat</i> (fr., gr.) <i>ecosistem</i> (fr., engl.) <i>ecosferă</i> (fr., engl.) <i>emisii</i> (fr., lat.) <i>inundație</i> (lat., fr.)	

Matricea terminogenică a lexicului specializat din domeniul mediului relevă cele mai importante procedee de formare a acestei terminologii: *împrumutul direct* și *indirect*, *împrumutul interdisciplinar*, *procedeele sintagmatice* și cele *morfologice*. *Procedeele semantice* au o pondere mai puțin semnificativă. Se remarcă o serie de formați specifici (*bio-*, *eco-*, *antropo-*) și un număr impunător de termeni preluați fie din limba franceză, fie din engleză (sau având etimologie multiplă), dar creați din elemente de compunere de origine greacă.

4.2. Lexicul științific interdisciplinar (termeni comuni mai multor terminologii)

4.2.1. Interdisciplinaritatea: probleme și interpretări. Se afirmă că *interdisciplinaritatea* este o orientare specifică științelor moderne [28], cu consecințe asupra problemelor și metodelor de investigare terminologică [185]. Fenomenul interdisciplinarității a constituit obiectul unor cercetări relativ recente, similar și simultan cu perspectiva terminologică mai complexă detașată în ultimele

două decenii (terminologia „externă”). Studiile care tratează în mod explicit interdisciplinaritatea nu sunt prea numeroase, predominând referirile corelate cu alte probleme terminologice. Printre cele mai substanțiale contribuții la cercetarea fenomenului, menționăm lucrările: *Interdisciplinarity. History. Theory and Practice* de Klein J. Thompson (1990), *Social Sciences Terminology* de F. Riggs (1993), *Terminologie et interdisciplinarité* (ed. C. de Schaetzen, 1997), *Lexic științific interdisciplinar* (coord. Angela Bidu-Vrănceanu, 2001), *Lingvistică și matematică. De la terminologia lexicală la terminologia discursivă* de Alice Toma (2006).

În opinia lui Pierre Lerat, interdisciplinaritatea „începe acolo unde specialistul unui domeniu cunoaște o *parte utilă* a proprietăților unor concepte [din alt domeniu] de care are nevoie în *interacțiunea profesională*” [323, p. 8-9]. Astfel, interdisciplinaritatea presupune o colaborare între specialiști din domenii diferite și implicarea a cel puțin două discipline distincte, de unde rezultă nevoia de a preciza *conceptele* și *sensurile* din perspectivă interdisciplinară și posibilitatea creării unor *concepte interdisciplinare*.

Volumul *Terminologie et interdisciplinarité* (1997) oferă exemple de domenii științifice interdisciplinare actuale: *biotehnologia*, *biochimia*, *bioinformatica*, *marketingul politic*, *inteligenta artificială*, *lingvistica computațională*, *psiholingvistica*. Maria Teresa Cabré abordează problema interdisciplinarității ca o caracteristică proprie **terminologiei**, menționând disciplinele științifice implicate în această relație: *logica*, *ontologia*, *lingvistica*, *informatica*, *teoria comunicării*, *teoria informației*, *traductologia* [243].

Așa cum precizează Angela Bidu-Vrănceanu, **interdisciplinaritatea** pare limitată la *interacțiunea dintre domenii științifice independente* și nu pare să aibă în vedere relațiile dintre **subdomenii** ale aceleiași științe [28, p. 183]. De exemplu, **pragmatica**, deși operează cu elemente din ramuri diferite, este o disciplină **lingvistică** și nu e considerată interdisciplinară [118]. Or, **lingvistica computațională**, constituită pe baza colaborării între specialiști din domenii științifice diferite, este un exemplu convingător de **interdisciplinaritate** [192].

Astfel, se înregistrează multiple situații în care interdisciplinaritatea este justificată de necesitatea de a opera cu *concepte fundamentale* în mai multe științe, numite de specialiști **concepte supradisciplinare**, care ar putea constitui un **lexic științific interdisciplinar de bază**. Acest lexic pare să provină din științe fundamentale (**matematica**, **filosofia**, **logica**) și ar putea facilita cercetările bazate pe *inteligenta artificială*, aplicate în diverse domenii de cunoaștere [28, p. 184].

Termenii în număr mic sau „împrumuturile” dintr-un domeniu în altul, bazate deseori pe analogii aleatorii, nu ar putea fi interdisciplinarități (de exemplu, în terminologia politică, în care migrează termeni proveniți din diverse terminologii deoarece exprimă anumite analogii utile).

Prin urmare, se impune distincția între **interdisciplinarități** reale, propriu-zise și **interferențe**. În cazul **interdisciplinarităților** se constată *identitatea* sau *echivalența semantică* dintre un termen utilizat în terminologii diferite (*același sens* sau *aceeași medie semantică* la care se adaugă seme specifice), iar *diferențierile semantice* destul de mari (proprii transferurilor prin metaforă), *modificările de sens*, multe metaforice, constituie **interferențe** [*ibid.*, p. 185].

Pentru a delimita **interdisciplinaritățile** de **interferențe**, se iau în considerare anumite criterii: *indicațiile* din dicționarele generale, enciclopedice și specializate privind **domeniul** de apartenență al unui termen, indicații date explicit prin *mărcile diastratice* sau deduse din definiții; *criteriul cantitativ* (frecvența unui termen în interiorul unui domeniu); *direcția de extindere* a unui termen de la un domeniu la altul (stabilirea unui *punct de plecare*, în cazul în care este posibil).

Migrarea conceptelor între domenii poate fi studiată statistic: frecvența ridicată a unui termen într-un anumit limbaj arată că termenul este *specific* aceluia domeniu, pe când frecvența scăzută indică *împrumutarea* termenului. Alice Toma [184, p. 39] operează cu termenii **știință-donator** sau **știință-gazdă**, reprezentând *punctul de plecare* față de o **știință-receptor**, care preia termenii interdisciplinari.

Cercetătorul rus Vladimir Leitchik consideră că în situațiile în care un domeniu recurge la împrumuturi de termeni din alt domeniu are loc fenomenul numit **terminologizare secundară**, întrucât semele esențiale se păstrează: unitatea terminologică nu se determinologizează, ci se specializează în noul domeniu pentru a exprima un alt conținut conceptual. Autorul își ilustrează afirmația prin următorii termeni: *vânt*, preluat din **meteorologie**, migrează în **astrofizică**, construind unitatea terminologică complexă *vânt solar*; *memorie*, din **psihologie**, este preluat de sistemul terminologic al **informaticii**, menținând caracteristica (semul) „memorare”. În acest mod, susține V. Leitchik, *punctul de plecare* al termenilor formați prin derivare semantică, utilizați în alte domenii decât cele primare, este reprezentat cel mai frecvent de **termeni**, nu de **cuvinte** din limba comună. Fenomenul se explică prin faptul că structura semantică a termenului este mai „sobră”: termenii, în mod obișnuit, tind spre monosemantism, sunt mai motivați decât cuvintele din limba comună, conțin seme mai adecvate pentru aplicare în alte sisteme terminologice. Or, se constată totuși și procese de migrare a unor unități lexicale din limba comună în lexicul specializat, ceea ce

confirmă, o dată în plus, că între lexicul comun și cel specializat există o relație strânsă, care favorizează schimbul reciproc de unități lexicale [415, p. 47].

Aplicând criteriile de interpretare a interdisciplinarității combinate într-o grilă unitară terminologiilor cercetate de noi – **conomie**, **educație** și **mediu**, am stabilit un număr de termeni care fie se încadrează în conceptul de *lexic științific interdisciplinar*, fie reprezintă *interferențe*. În acest demers, ne-a fost deosebit de utilă lucrarea colectivă *Lexic științific interdisciplinar* [25], realizată de un grup de tineri cercetători sub coordonarea profesoarei bucureștene Angela Bidu-Vrănceanu. Echipa de cercetare a analizat, ca punct de plecare, șase terminologii: **lingvistica**, **filosofia**, **artele plastice**, **științele politice** (științe umaniste), **matematica** și **mineralogia** (științe exacte), după care a degajat o serie de caracteristici ale *lexicului științific interdisciplinar* (LSI) așa cum apar acestea în fiecare terminologie studiată.

Astfel, am detașat un grup de termeni comuni celor trei domenii cercetate, dar și altor domenii: *activitate*, *acțiune*, *analiză*, *categorie*, *ciclu*, *coeficient*, *corelație*, *efect*, *factor*, *formă*, *funcție*, *indicator*, *indice*, *metodă*, *model*, *modelare*, *modul*, *obiectiv*, *operație*, *plan*, *principiu*, *proces*, *program*, *relație*, *resurse*, *rezultat*, *sistem*, *teorie*, *unitate*, *valoare*, care se pot constitui într-un *lexic științific interdisciplinar de bază*.

Celelalte *interdisciplinarități* sunt fie *bilaterale* (prezente în două domenii), fie *multilaterale* (fiind înregistrate în toate domeniile studiate de noi).

Economia are termeni comuni cu **fizica** (*absorbție*, *echilibru*, *dezechilibru*, *emergență*, *entropie*, *fluiditate*, *flux*, *fuziune*, *instrumente*, *mecanism*, *pârghii*, *presiune*, *randament*, *viteză*, *volatilitate*), cu **medicina** (*colaps*, *criză*), cu **geometria** (*segment*, *segmentare*), cu **psihologia** (*atitudine*, *comportament*, *persuadare*, *tendință*), cu **arta militară** (*campanie*, *strategie*, *tactică*), cu **sociologia** (*sondaj*, *eșantion*), cu **informatica** (*a accesa*, *accesare*), cu **sportul** (*competiție*, *ring*, *start*), cu **teoria jocului** (*joc*, *jucător*), cu **arta dramatică** (*actor*, *rol*, *scenariu*, *scenă*), cu **politica** (*politică*).

Științele educației au un *lexic științific interdisciplinar* variat. Se înregistrează termeni comuni cu **psihologia** (*atitudine*, *comportament*, *empatie*, *formare*, *motivație*), cu **medicina** (*diagnoză*), cu **economia** (*credit*, *negociere*, *management*), cu **tehnica** (*proiectare*, *randament*, *tehnică*, *tehnologie*), cu **cibernetica** și **informatica** (*a accesa*, *accesare*, *feedback*, *informatizare*, *interfață*), cu **sportul** (*competiție*, *emulație*, *handicap*, *profesor-antrenor*), cu **ecologia** (*microclimat*, *prognoză*), cu **politica** (*democratizare*, *pluralism*, *politică*), cu **arta dramatică** (*dramatizare*, *joc*, *scenariu*).

Științele mediului, foarte complexe, constituite din mai multe discipline, au cel mai bogat *lexic științific interdisciplinar*. **Mediul** are termeni comuni cu **biologia** (*abiotă, aclimatizare, adaptare, biodegradare, biodinamică, biodiversitate, bioindicator, biotă, biotop, biocenoză, biosferă, biostazie, biotip, habitat, metabolism, migrație, mutație, xenotop*), cu **ecologia** (*ambianță, antroposferă, climax, depoluare, ecobilanț, ecobiom, ecocid, ecoeficiență, ecoglobalizare, ecosistem, ecosferă, ecostabilitate, mutagen, noxă, noxologie, oicumena, salubritate, smog, tehnotop*), cu **chimia** (*aditiv, biogaz, decantare, decontaminare, desalinizare, diluare, dioxid de carbon, erbicid, freoni, metan, monoxid de carbon, neutralizare, nitrat, nitrificare, nitrit, pesticid, pH, plumb*), cu **botanica** (*fenotip, habitus, vegetație*), cu **fizica** (*absorbție, albedo, echilibru, emisie, energie, entropie, sinergism*), cu **climatologia** (*ariditate, caniculă, cataclism, climat, microclimă, prognoză, secetă, topoclimă*), cu **biogeografia** (*deșertificare, inundație*), cu **geomorfologia** (*aluvionare, badlands, decopertare, denudație, eluvionare, eroziune, savanizare*), cu **silvicultura** (*împădurire, despădurire, reîmpădurire*), cu **hidrologia** (*desecare, eutrofizare, irigație, îndiguire, înmlăștinire*), cu **agricultura** (*agrobiocenoză, asolament, defertilizare, deștelenire, fertilizare, înțelenire, salinizare*), cu **medicina** (*alergie, criză, epizootie, saturnism, silicoză, stres, zoonoză*), cu **matematica** și **cibernetica** (*feedback, funcție*), cu **dreptul** (*acord, autorizație, Cartă*), cu **psihologia** (*agresivitate*), cu **economia** (*audit, bilanț, capital, ecoetichetare, ecoindustrie, ecomarketing, management, pauperizare*), cu **tehnica** (*avarie, monitoring, proiectare, toleranță*), cu **politica** (*politică*), cu **arta militară** (*strategie, tactică, țintă*).

Aplicând *criteriul semantic*, adică urmărind păstrarea *identității* sau *echivalenței de sens* în trecerea de la o terminologie la alta sau, dimpotrivă, *modificările semantice* survenite (în cea mai mare măsură prin metaforizare), am constatat că în terminologiile investigate de noi numeroasele interdisciplinarități sunt justificate extralingvistic, prin conținutul exprimat. În majoritatea cazurilor, bine reprezentate cantitativ, situațiile semnalate constituie *interdisciplinarități* reale, propriu-zise, întrucât în domeniile implicate în relația de interdisciplinaritate se observă identitatea sau echivalența sensului exprimat. Acolo unde am stabilit *diferențieri semantice* mai mari, transferul unui termen dintr-o terminologie în alta se bazează pe analogii mai mult sau mai puțin izolate, cu reprezentări cantitative minore, fiind calificate drept *interferențe*. E cazul sintagmelor *anestezie fiscală, transfuzie de capital, diluare de capital, elasticitatea impozitului, levier financiar, asanare monetară, fractura prețurilor, sindrom al instabilității, terapie economică* din **terminologia economică**, *acroșator cognitiv, devoluțiune didactică, punct de ancoraj* [al cunoștințelor], *valență*

educațională din **terminologia educației**, *plasticitate ecologică*, *valență ecologică* din **terminologia mediului**. Chiar dacă metafora nu mai este întotdeauna percepută, sensul termenilor în aceste sintagme este unul nou, iar distanța semantică dintre aceștia și punctul lor de plecare este destul de mare.

Situațiile de **interdisciplinarități** analizate permit formularea unor aprecieri privind direcția de „migrare” a termenilor. Astfel, pentru **economie**, cele mai generoase **științe-donator** sunt **fizica** și **psihologia**. Un număr semnificativ de termeni migrează în **economie** și **educație** și din **arta militară**, **sport** și **arta dramatică**. **Educația** preia, la rândul ei, termeni din **economie**, **tehnică**, **cibernetică** și **informatică**. Domeniul **politicii** are un rol nesemnificativ de **știință-gazdă**, fiind de obicei **știință-receptor** [28, p. 194]: „Cu excepția, poate, a termenului *politică*, utilizat în sintagme ca *politică economică*, ~ *culturală*, ~ *lingvistică* ș.a., **terminologia politică nu apare în poziția de «donator»** sau nu constituie un punct de plecare pentru alte terminologii” [*ibid.*]. Or, **mediul**, domeniu cu multiple interdisciplinarități, preia termeni din diverse științe pe post de „donatori”: **biologia**, **ecologia**, **chimia**, **botanica**, **fizica**, **climatologia**, **biogeografia**, **geomorfologia**, **silvicultura**, **hidrologia**, **agricultura**, **medicina**, **matematica**, **economia**, **tehnica**, **arta militară** etc.

Utilizarea unui termen în mai multe terminologii (sau LSI) este o tendință remarcată și acceptată a științelor actuale. Fenomenul deseori reprezintă un factor de ambiguitate semantică, care încalcă principiul univocității sensului în comunicarea științifică, de aceea importanța contextului pentru identificarea și dezambiguizarea sensurilor în LSI este majoră, iar dependența sintagmatică (care ar contraveni condiției de **decontextualizare** a termenilor) trebuie admisă ca o modalitate de a satisface precizia semantică necesară (v. **5.1**, **5.2**).

4.2.2. Terminologia ca artefact. Aspectul de **artefact** al terminologiei unui domeniu devine în actualitate tot mai pregnant. Impresia de **artificialitate** pe care vocabularele limbajelor specializate o degajă a fost subliniată în repetate rânduri de lingviști și filosofi: „Limbajul științific fiind preponderent designativ și informativ, este în întregime construit” [108]. Aceeași idee a fost exprimată și de Gaston Bachelard, care susține că „limbajul special al științei, limbajul creat pe măsura descoperirilor științifice, nu este natural” [5, p. 243].

Factorul care are un rol esențial în artificializarea limbajelor specializate este suprapunerea unor coduri lingvistice diferite (termeni din latină, greacă, engleză, franceză etc., glosați/traduși sau nu) cu alte sisteme de codificare (simboluri, scheme, grafice, abrevieri etc.). În mod particular, în

limbajele specializate ale limbilor moderne se apelează deseori la împrumuturi din limbile clasice în acțiunea de extindere a corpusului terminologic și mai ales pentru „internaționalizarea” comunicării.

Prezența „internaționalismelor” este, de fapt, o trăsătură dominantă a terminologiilor din diferite domenii (medicină, biologie, informatică, mediu, muzică etc.). S-a constatat că dacă în secolul al XIX-lea ponderea neologismelor sau a internaționalismelor era într-o măsură oarecare controlată, observându-se clar tendința de înlocuire a termenilor străini prin cuvinte românești (calcuri, perifraze, termeni derivați etc.), în secolul al XX-lea și în actualitate atitudinea de rezervă în fața neologismului (neonimului) nu mai este sesizabilă nici în spațiul lingvistic românesc, nici în alte spații lingvistice (cu puține excepții).

Pe măsură ce disciplinele unui domeniu evoluează, în funcție de nevoia de comunicare interdisciplinară, terminologia se îmbogățește și se fixează în același timp. Extinderea fondului terminologic se realizează fie prin modificarea resurselor lexicale existente și crearea de noi „entități” lingvistice, fie prin împrumut.

În contextul internaționalizării cercetării, colaborarea dintre specialiști la nivel internațional ignoră „barierele” teritoriale și lingvistice, de aceea sursa principală de înnoire a terminologiilor o constituie împrumutul: „Orice terminologie științifică actuală manifestă o permeabilitate imensă față de împrumut și o vocație internațională, mobilitatea cantitativă neobținându-se prin creație internă, ci aproape exclusiv prin împrumut (în primul rând ca împrumut propriu-zis, dar și sub forma calcului) aflat în toate perioadele de adaptare” [144, p. 6].

O problemă care se impune discuției, vizând structura unei terminologii în general, este *specificitatea termenilor*. Se poate vorbi despre specificitatea termenilor în funcție de domeniu și de opțiunile profesioniștilor din diverse domenii. Astfel, se delimitează: (a) termeni specifici unui domeniu, cu un grad înalt de specificitate și cu o circulație restrânsă; (b) termeni științifici generali, cu un grad mediu de specificitate, termeni comuni mai multor terminologii (interdisciplinari); (c) termeni cu grad de specificitate zero, aparținând limbajului natural, cu posibilități de specializare (terminologizare) contextuală prin determinanți sau resemantizare etc. [101, p. 22-23]. Totodată, între diferitele clase de termeni există un schimb permanent de unități, delimitările categorice fiind posibile doar din punct de vedere teoretic.

4.3. Concluzii la capitolul 4

Mediul, domeniu complex în formare, se dezvoltă la intersecția mai multor științe. Obiectivele domeniului impun adoptarea unor concepte noi sau, mai ales, *adaptarea conceptelor* din alte științe referitoare la natură sub diverse aspecte. Astfel, conceptele din terminologia mediului sunt proprii, specializate și interdisciplinare în același mod. Multiplele discipline care contribuie la conturarea domeniului mediului îi conferă o caracteristică predominantă: *interdisciplinaritatea*.

Întrucât numeroase aspecte referitoare la mediu și la protecția mediului sunt reglementate în directive și standarde europene, terminologia mediului, fiind o componentă a *terminologiei comunitare*, se constituie *sub impactul major al traducerii* (preponderent din franceză și engleză). Dubletele etimologice (determinate de limba-sursă după care este echivalat termenul în limba română) generează multiple situații de sinonimie terminologică și ilustrează *confruntarea dintre terminologia de origine franceză* (tradițională pentru limba română) și *noua terminologie, de origine engleză*.

Numărul mare de termeni interdisciplinari în domeniul mediului ne-a determinat să extindem cercetarea în ceea ce privește fenomenul *interdisciplinarității*. În urma analizei prin intermediul grilei de interpretare a interdisciplinarității aplicate terminologiilor studiate de noi – **economie**, **educație** și **mediu**, am stabilit un număr de termeni care fie se încadrează în conceptul de *lexic științific interdisciplinar*, fie reprezintă *interferențe*. În multe situații interdisciplinaritatea este justificată de necesitatea de a opera cu *concepte fundamentale* în mai multe științe, numite *concepte supradisciplinare*, care constituie *lexicul științific interdisciplinar de bază*.

Utilizarea unui termen în mai multe terminologii este o tendință evidentă a științelor actuale. În societatea modernă, interdisciplinaritatea joacă un rol esențial în formarea unor noi domenii de studiu, devenind astfel caracteristica principală a terminologiilor nou formate sau în curs de formare. În consecință, se impune încă o concluzie: observația anterioară conform căreia în secolul al XIX-lea *fiecare domeniu se dezvoltă în ritmul său*, oarecum independent de alte domenii, nu se mai confirmă în secolul al XX-lea și cu atât mai puțin în actualitate, întrucât domeniile de cunoaștere interferează tot mai mult, iar în urma interdependențelor interferează și limbajele specializate ale domeniilor implicate în acest proces.

Astăzi, sursa principală de înnoire a terminologiilor o constituie *împrumutul*, fenomen datorat *internaționalizării cercetării*. Un specific al terminologiilor moderne este și aspectul de *artefact* al acestora, rezultat din suprapunerea unor coduri lingvistice diferite cu alte sisteme de codificare.

5. ÎNTRE LEXICUL COMUN ȘI LEXICUL SPECIALIZAT: DIMENSIUNEA SINTAGMATICĂ A TERMINOLOGIEI

5.1. Relațiile sintagmatice în cercetarea lexicului specializat

5.1.1. Lexic comun – lexic specializat. Se afirmă că interesul vorbitorilor pentru *lexicul specializat* este tot mai extins, complex și variat [286]. Dincolo de delimitarea domeniilor, lexicul specializat nu este omogen.

În terminologia „externă”, *lexicul specializat* (LS) este abordat în relație cu *lexicul comun* (LC), ceea ce nu este doar o opțiune a lingviștilor. Interesul mai larg pentru lexicul specializat determină migrarea mai multor termeni în limba comună, sub impactul științei și tehnicii în societățile moderne [243, p. 23], ceea ce conduce la o apropiere mai mare între cunoașterea științifică și cea obișnuită, altfel spus, la „democratizarea” ori „socializarea cunoașterii” [286, p. 151] sau la „laicizarea științelor” [347, p. 45].

Extinderea termenilor dincolo de comunicarea specializată are drept consecințe, în forme și grade diferite, o aproximare conceptual-semantică sau *determinologizarea*, care interesează în mod particular relația dintre lexicul comun și cel specializat. Rolul *textelor* (altele decât cele strict științifice) și al *contextelor* (în care termenii pot avea alte preferințe combinatorii) joacă un rol preliminar, primordial în extinderea lexicului specializat [28, p. 16-17]. Relația dintre lexicul specializat și cel comun este bilaterală: fie cuvinte din limba comună obțin accepții tehnice sau științifice, adică statut de *termeni*, fie termenii se extind în comunicarea obișnuită, apropiindu-se astfel de *cuvânt*.

Interesul societăților moderne pentru terminologie (terminologii), diversificarea modalităților de abordare contribuie la interpretarea dinamică a acestei discipline științifice, susținută de numeroși specialiști [364, p. 49].

Circulația „socială” a unor termeni în limba comună [286, p. 151] conduce la o *mobilitate contextuală* care le poate afecta uzajul. Spre deosebire de terminologia „internă”, care este *noncontextuală* [262, p. 56-58], întrucât precizia semantică permite decontextualizarea, în terminologia „externă” studiul uzajului diversificat al termenilor prezintă un interes deosebit [221, p. 10]. Libertățile de construire a termenilor în relație cu limba comună sunt mai mari, însă acestea sunt limitate de condiționările sensului specializat. Limitele combinatorii se stabilesc prin raportare la *dicționarele generale*, care ar trebui să reflecte atât sensul specializat, cât și dinamica

lui. Normarea semantică a termenilor în terminologia „externă” – prin raportare la „nucleul dur” al sensului specializat – devine astfel un aspect foarte important al studiului [242, p. 56-61], cu repercusiuni asupra eficienței comunicării mai mult sau mai puțin specializate.

5.1.2. De la paradigmatic la sintagmatic. Corelând terminologia „externă” cu lexicologia, semantica și pragmatica, lucrările de referință din domeniu detașează astfel metodele de bază de cercetare în direcția dată: *analiza paradigmatică* și *analiza sintagmatică* [28, p. 25-31].

Analiza paradigmatică a lexicului specializat își propune *definirea și interpretarea sensului specializat* în mod riguros, dar accesibil vorbitorului obișnuit. La nivelul terminologiei „externe”, interpretarea sensului specializat este obiectivată prin raportarea continuă la dicționarele generale [28]. Relațiile semantice paradigmatică de tipul *polisemie*, *sinonimie*, *antonimie*, *hiponimie*, *câmpuri lexico-semantice*, formele de manifestare și rolul lor în diverse terminologii oferă rezultate semnificative pentru terminologia „externă” [144].

Analiza sintagmatică privind *textele* și *contextele* în care apare limbajul specializat are un rol fundamental în terminologia „externă”: „Concepută ca un auxiliar al *analizei paradigmatică*, *analiza sintagmatică* are un rol *preliminar* sub aspectul *textelor* și un rol de *rafinare* în ce privește *contextele*” [28, p. 26-27]. Astfel, interesează atestarea și „comportamentul” termenilor în *texte de largă circulație* (cu un grad de specializare inferior, până la cele de popularizare/vulgarizare, texte din mass-media ș.a.). În funcție de gradul de specializare al *textelor* (de la cele strict științifice până la cele vulgarizatoare), se urmărește rolul *contextului lingvistic* în identificarea sensului specializat, raportul dintre libertăți și restricții în exprimarea acestuia. Variația conținutului conceptual-semantic în diverse contexte în care apare termenul permite identificarea corectă a valorilor și stabilirea gradului de decontextualizare/contextualizare (variabil în funcție de terminologie), ca și indicarea „deviațiilor” semantice realizate contextual, posibile în textele de largă circulație [*ibid.*, p. 27].

Puținele cercetări realizate în acest sens au stabilit că în textele de largă circulație termenii pot avea *libertăți* sau *alte preferințe* contextuale, care pot atrage modificări semantice („dinamica” sensului), iar respectarea „nucleului dur” specializat (sau existența unei medii semantice) în funcție de o parte sau de toate contextele reprezintă un aspect semnificativ în *analiza sintagmatică* a diverselor terminologii. Investigarea contextelor în corelație cu tipurile de texte poate conduce la stabilirea unor particularități ale *discursului științific* din diverse domenii și subdomenii [v. 96 – *filosofie*; 185 – *matematică*; 189 – *arta militară*; 154, 138 – *economie*].

Combinarea *analizei paradigmatică* cu *analiza sintagmatică* în descrierea terminologiilor vizează modificarea raportului dintre *terminologizare* și *lexicalizare*, cu consecințe majore asupra unei *terminologii dinamice*, concept discutat de mai mulți cercetători [262, p. 16], în care se ține seama de interdependența dintre limbă și cunoaștere, dintre limbă, societate și cultură [221].

Situațiile și gradul de răspândire și asimilare a unor termeni în limba comună sunt probleme dificil de precizat. Specialiștii ilustrează fenomenul prin termeni care provin din domenii variate: *ecuație, virus, vitamine, tangent* [284, p. 234], *ordinator* [221, p. 51] pentru limba franceză, *calculator, inflație, indice, investiție, tranzacție, parteneriat, client, monitoriza* [28, p. 30] pentru limba română. De fapt, este firesc ca interesul mai general al vorbitorilor nespecializați care atrage șansele impunerii unui termen în limba comună să fie corelat cu anumite *domenii (subdomenii)*. Astăzi, **informatica, economia, științele sociale, mediul** se plasează pe poziții de interes.

Prin urmare, o condiție necesară pentru ca termenii să fie obiect de cercetare în terminologia „externă” este prezența sau chiar frecvența acestora în mass-media și/sau în limba comună, cu motivații extralingvistice.

Se știe că *termenul* se caracterizează prin *monosemantism*, stabilit la nivelul unui anumit *domeniu*, spre deosebire de *cuvânt*, care este virtual *polisemantic* [244, p. 30]. François Rastier [347, p. 55] arată că termenul este un *cuvânt supus restricțiilor*, iar alți specialiști disting *termenul-etichetă* ca element al unei *nomenclaturi*, destinat identificării conceptelor, și *termenii din discurs*, utilizați în comunicarea specializată în grade diferite cu raportare la un anumit domeniu [221, p. 13]. Dincolo de discursul strict specializat, termenul admite extinderi textuale și contextuale (premise *socioterminologiei* – François Gaudin sau a *terminologiei „externe”* – Angela Bidu-Vrănceanu), care îl diferențiază în mai mică măsură de cuvânt, „diluând” precizia semantică prin *determinologizare* (în grade diferite) și prin ambiguitate – dezvoltarea *polisemiei*.

În unele texte de largă circulație termenul poate obține, pe lângă dimensiunea *denotativă*, proprie sensului specializat, și o dimensiune *conotativă*. Chiar și în aceste condiții (aparitia unor sensuri conotative), se susține că *determinologizarea nu poate fi totală*, deoarece relația cu sensul specializat este mai mult sau mai puțin evidentă. Deși au existat voci care au afirmat că determinologizarea poate fi *totală* sau *parțială* [416], mai multe cercetări promovează ideea conform căreia se pot stabili grade diferite de *determinologizare*, însă termenii afectați de acest fenomen nu pot fi detașați total de *nucleul dur al sensului specializat* [242, p. 56-61]. De exemplu, termenul *aspirină* poate să nu fie interpretat riguros (ca tip de substanță) de vorbitorii mai multor

limbi, dar nu pot fi neglijate trăsături privind *mecanismele de acțiune* sau *efectele secundare* [221, p. 11]. În mod similar, determinologizarea termenului *calculator* nu poate ajunge la zero, chiar dacă diversele caracteristici tehnice ale referentului nu sunt accesibile multor vorbitori obișnuiți [*ibid.*, p. 51-52]. Ingrid Meyer și Kristen Mackintosh oferă exemple de termeni utilizați în reviste canadiene care se caracterizează prin grade diferite de determinologizare, dar nu pot fi separați complet de *nucleul dur al sensului specializat: virtual*, care ajunge de la *virtual-memory (informatică)* la *virtual-travel; recycling (mediu)* semnifică în comunicarea generală „reutilizare” [331, p. 199-200]. Prin urmare, judecata asupra respectării *nucleului dur al sensului specializat* și indicarea distanței față de el sunt posibile prin intermediul confruntării situațiilor de *actualizare* a termenilor în diverse *texte* cu definițiile din dicționarele generale de limbă, la care au acces vorbitorii obișnuiți (DEX, DEXI, MDA, MDN).

În context, Angela Bidu-Vrănceanu notează că, alături de **semantică**, **pragmatica** are implicații semnificative în terminologia „externă”, deoarece utilizarea termenilor specializați în limba comună atrage atenția asupra *destinatarului mesajului* (vorbitorul obișnuit, nespecialist sau specializat în alt domeniu) și a *canalului de transmitere* (dintre care cele mai importante sunt mass-media și învățământul), iar interesul nespecialistului pentru *lexicul specializat* poate fi determinat de anumite domenii, de evenimente momentane (gripa aviară, tsunami, descoperiri științifice sau invenții tehnice) sau de aspecte de interes individual, izolat al vorbitorilor pentru termeni determinați [28, p. 42].

Cât privește dicționarele generale unilingve, se susține că aproximativ 40% din intrările dicționarelor generale sunt reprezentate de *lexicul specializat* [*ibid.*, p. 45]. Pe de altă parte, dicționarele specializate (terminografice) sunt mai dificil de utilizat de către nespecialiști din cauza tehnicității lor [321, p. 27, 29]. Despre dicționarele generale se afirmă că acestea reprezintă gradul zero al terminografiei [*ibid.*]. Lucrările terminografice sunt, de obicei, corpusuri de termeni decontextualizați, „cataloge inerte din punct de vedere lingvistic” [28, p. 46]. Or, din perspectiva terminologiei „externe”, dicționarele specializate reprezintă puncte de referință pentru comparare și diferențiere a definițiilor lexicografice (din dicționarele generale).

Specialiștii fac distincție între *definițiile științifice (enciclopedice)* și cele *preștiințifice (uzuale)* [203, p. 87-88]. Unele *definiții lexicografice* reproduc fără modificări *definițiile terminografice*, deși dicționarele generale ar trebui să ofere definiții mai accesibile, mai ușor decodabile de către vorbitorii obișnuiți. Mergând mai departe în acest sens, Angela Bidu-Vrănceanu a propus interpretarea definițiilor științifice și a celor preștiințifice (uzuale) ca *definiții alternative* [20, p. 58-59]

din perspectiva descrierii lingvistice, funcționale a mai multor terminologii științifice. Posibilitățile multiple de definire a termenilor sunt admise și de alți specialiști [262, p. 74].

Importanța relației dintre *dicționare* și *texte* permite observația privind posibilitatea extinderii conceptului de *definiții alternative* dincolo de dicționare. Numeroase texte din mass-media care își propun o explicare a termenilor de interes larg apelează la *definiții preștiințifice* sau *uzuale* alături de cele *științifice*. Pe de altă parte însă, se constată, în același tip de texte, tendința de a face precizări contextuale care să circumscrie sensul specializat. Analiza mijloacelor textuale de definire contribuie la lărgirea conceptului de definiții alternative și arată utilitatea acestuia [138, p. 83].

Interdependența dintre paradigmatic și sintagmatic, care ilustrează evoluția lexicului specializat, poate fi urmărită prin confruntarea definițiilor din dicționare și valorile realizate de termeni în textele de largă circulație. Se susține că în definițiile lexicografice care conțin *hiperonime cunoscute* vorbitorilor, chiar când nu poate fi decodat exact sensul hiponimului, accesul la sensul specializat este parțial asigurat [28, p. 140]. Ideea se verifică mai ales în texte de medicină popularizată sau în reclame ale medicamentelor unde se operează cu *hiperonime*, *hiponimele* fiind facultative pentru cunoașterea nespecialistului (v. *enzimă* – hiperonim și *pancreatină* – hiponim).

5.1.3. Relația texte (contexte) și gradul de specializare al termenului. La nivelul textului prezintă interes diferențierea în funcție de *gradul specializării* – care implică relația dintre *autorul* și *destinatarul* textului specializat. Se fac astfel distincții între *discursul cu un grad înalt de specializare* (făcut de specialiști pentru specialiști), *discursul didactic* – cu o specializare medie și *discursul de vulgarizare* – puțin specializat, făcut de specialiști în grade diferite pentru nespecialiști [*ibid.*, p. 149]. În terminologia „externă”, cel mai relevant este mai ales ultimul tip.

În literatura de specialitate, echivalent cu *contextul* în sens restrâns, reprezentând *vecinătatea lingvistică strictă* a termenului, se mai folosește termenul *cotext*, situație utilă pentru a identifica sensul și a ilustra funcționarea lui. Contextul poate fi și mai îndepărtat [227, p. 112].

Mișcarea *lexicului specializat* (LS) spre limba comună (*lexicul comun* – LC) este un fenomen constatat de specialiști în toate limbile și constituie argumentul esențial al cercetărilor încadrate în terminologia „externă”. Pentru a desemna acest fenomen complex se utilizează diverși termeni care acoperă aspecte mai mult sau mai puțin diferite ale fenomenului: *cauzele* – *popularizare*, *divulgare științifică* (J.C. Béaco), *democratizarea cunoașterii* (François Gaudin), *comunicare specială generalizată*, *ridicarea barierelor cunoașterii*, *laicizarea științelor* (François Rastier); *efectele lexico-semantice* – *despecializare* [331, p. 200-201], *determinologizare*, *banalizare* sau *procesul și*

procedeele extinderii vulgarizării științifice. Termenii diferă de la un autor la altul, dar toți au puncte comune importante și desemnează deplasarea spre limba comună a termenilor științifici, fenomen însoțit de *modificări semantice și contextuale* mai mari sau mai mici [28, p. 155-156]. Pornind de la ideea că limbajul este un sistem deschis, Eugene Nida consideră cuvintele „zone de sensuri cu granițe incerte” [141, p. 20], fiind astfel posibilă interferența și influențarea reciprocă a celor două registre, cel al limbii comune și cel al limbajelor specializate.

Termenii cei mai frecvenți care privesc direct relația *lexic specializat/lexic comun* sunt *banalizare, determinologizare și vulgarizare* [334, p. 112-113].

Utilizarea metaforică în limba comună a unor termeni specializați este numită *banalizare* (interpretare curentă în lucrările de semantică și lexicologie) sau *dinamică semantică* [174, p. 53-83], de exemplu: *dezamorsarea grevei/conflictului/situației, gestionarea crizei, derapaj economic*.

În sens strict, *determinologizarea* este definită ca „o mișcare cu sens unic al cărei *punct de plecare* este *sensul terminologic* dintr-un domeniu și *punctul de sosire* este un *sens vecin*, dar mai restrâns în limba generală. Altfel spus, la nivel semantic se ajunge la un semem mai redus (cu *mai puține seme specializate*), condiționat de o extindere contextuală” [331, p. 209-211].

Vulgarizarea științifică (VS) este o acțiune deliberată, conștientă, organizată de difuzare în exterior a conceptelor și cunoștințelor științifice, efectuată de specialiști și adresată obligatoriu nespecialiștilor (neinițiaților). În modul cel mai general, VS este „transferul de cunoștințe” [283, p. 17]. Cunoștințele științifice și tehnice se „reconstruiesc” prin *aproximări succesive* [286, p. 110]. Obiectivul vulgarizării științifice este de a adapta un *discurs științific primar* pentru a fi receptat de un public obișnuit (iar rezultatul va fi un *discurs științific secundar*). În acest sens, François Gaudin [286, p. 116-118] afirmă că nu toate vocabularele științifice se pretează la reformulări și rescrieri: chimiștii, statisticienii nu dispun de mijloace de vulgarizare. Și în **matematică**, întrucât simplificarea limbajului modifică obiectul, vulgarizarea eșuează [185, p. 56-59]. Un domeniu de larg interes pentru vulgarizarea științifică este **informatica**, dispunând chiar de un limbaj colocvial – *computereza* [v. 179, p. 263-264].

Într-un discurs științific, piatra de încercare este terminologia. Pentru a accesibiliza un discurs științific și a transmite anumite cunoștințe, se impune redefinirea și explicarea terminologiei pe diferite căi: *reformularea* sau *parafraza, procedee lexico-semantice* (sinonimia și hiponimia) și *metaforizarea*. Dintre acestea, cel mai răspândit procedeu este parafraza, bazată pe *reformulări ale termenului-pivot* (adăugând mărci metalingvistice: *adică, în alți termeni, sau, numit și...*). Termenul-pivot deseori apare în titluri, fiind explicat în text sau parafrizat în mod metaforic.

Un procedeu mai puțin frecvent este apropierea de sensul specializat prin relația de hiperonimie-hiponimie. Pierre Lerat ilustrează procedeu în discuție prin exemplul *gaz de eșapament*, hiperonim mai accesibil nespecialiștilor pentru hiponimul termen chimic specializat *dioxid de carbon* (sau CO₂) [322, p. 144]. Mai răspândită în textele de vulgarizare științifică este recurgerea la sinonimie prin parafraze definiționale ca modalitate de explicare a termenilor, de exemplu: *hematopoeză – formarea sângelui*, *melatonină – hormonul somnului*, *serotonină – hormonul fericirii* (sinonimie sintagmatică). Or, discursul de vulgarizare științifică poate oferi exemple nelimitate de **sinonime referențiale** ale unui termen specializat (care desemnează unul și același referent [334], v. *infra*, 5.2).

5.2. Terminologia actuală: de la dicționare la texte

5.2.1. Dintre domeniile studiate de noi, **economia** înregistrează cea mai mare deschidere către publicul larg prin modificările economice importante și continue din societatea noastră, care determină nu numai introducerea unor termeni noi, ci și modificarea semantică (schimbare de sens sau atribuire de noi sensuri) a unor termeni mai frecvenți. Mulți termeni îi interesează pe vorbitori, întrucât buna cunoaștere a sensurilor economice poate contribui la o înțelegere mai corectă și adecvată a fenomenelor economice, a actelor, deciziilor etc. care le pot influența existența cotidiană (în bine sau în rău). Difuzarea termenilor și a semnificației acestora se datorează în principal presei scrise și electronice, emisiunilor de radio sau de televiziune. Prin urmare, lexicul economic se caracterizează prin **circuit deschis**, nu se limitează la texte de strictă specialitate, ci, prin mass-media mai ales, interesează și vorbitorul obișnuit sau mediu. Limbajul economic, așadar, constituie un cod relativ deschis.

Pentru a identifica unele aspecte caracteristice terminologiei economice, am urmărit actualizarea unor termeni în texte românești de diferite tipuri. Am constatat că unii termeni se caracterizează prin stabilitate, pe când alții, în funcție de context, prin „deviații” semantice mai mult sau mai puțin îndepărtate de sensul de bază al termenului în domeniul în care circulă, ceea ce determină concluzia că actualizările contextuale pot oferi informații asupra evoluției acestei terminologii.

Discursul științific economic (DSE) este un discurs divers, care oferă variate forme de manifestare, individualizate de specificul sectoarelor de activitate economică. În interiorul discursului economic se evidențiază două mari modele: **modelul „ezoteric”**, adresat unor „insideri”,

unui grup de specialiști în domeniul economic, și *modelul „exoteric”*, adresat publicului larg ce posedă o sumă mai mare sau mai mică de cunoștințe de specialitate, iar între acești doi poli se manifestă o gamă variată și complexă de producții discursive: tratate, articole, analize, studii de caz, comunicări științifice, expresii specifice activității economice de marketing, turism-servicii, tranzacții internaționale etc. [154, p. 39].

5.2.2. Specializarea. O serie de unități terminologice din domeniul în discuție își au originea în limba comună, obținând caracteristici de termen în urma *specializării (terminologizării)*: *acoperire, activ, austeritate, cerere, coș, crenel, creștere, descoperire, exercițiu, foarfecă (a prețurilor), incertitudine, învioreare, manta, portofoliu, prag, relansare, reluare, risc, rol* etc. Precizarea sensului economic se face, de regulă, prin atașarea unor determinative sau este evidentă în contexte specializate: *acoperire bancară, acoperire monetară; activ bancar, activ circulant, activ imobilizat; austeritate bugetară; cerere de ofertă, cerere negativă, cerere camuflată (de mărfuri și servicii); crenel de piață; creștere economică, creștere de capital, creștere a firmei; descoperire de cont; exercițiu bugetar; învioreare economică; prag de rentabilitate; relansare economică; risc economic, risc de transfer valutar, risc de țară* ș.a. *Mantaua* este o „acțiune sau obligațiune fără foaie de cupoane și talon, în care se indică denumirea societății emitente, numărul titlului, valoarea sa nominală, locul și data emisiunii” (DCEP); *rol* are și semnificația economică de „listă a contribuabililor obligați la plata unui impozit”.

Dezambiguizarea sensurilor și circumscrierea termenilor domeniului economiei sunt deosebit de evidente în contexte: „Întrebat ce le transmite președinților de consilii județene nemulțumiți de proiectul privind plata arieratelor, Ponta a spus: «Că trebuie plătite arieratele, cele care au fost făcute cu *acoperire* bugetară, cele care aveau prevedere bugetară»” (<http://www.mediafax.ro>, 11.03.2013); „BNR a depistat 890 de încercări de fraudă cu cecuri fără *acoperire* în 2011” (<http://www.finantistii.ro>, 20.01.2012); „Polițiștii de investigare a fraudelor din cadrul IPJ Bihor au finalizat cercetările și au propus trimiterea în judecată a două persoane suspectate că au prejudiciat mai multe firme folosind instrumente de plată fără *acoperire*...” (<http://www.ziare.com>, 19.02.2013). Faptul că *acoperire* este în aceste contexte termen economic este relevat (și amplificat) de prezența altor termeni, bine cunoscuți, din domeniu: *arierate, plată, bugetar, cec, instrumente de plată*.

Rolul contextului de precizare a domeniului este evident și în exemplele ce urmează: „Comisia Europeană a înrăutățit *prognoza* de creștere economică pentru zona euro de la -0,3% la -0,4% în acest an, pe fondul *crizei* datoriilor de stat și problemelor din sectorul bancar, după o *contractie* de

0,6% în 2012, informează AFP” (www.hotnews.ro, 3.05.2013); „Decizia de inițiere a unei afaceri trebuie luată numai după atenta analiză a *riscurilor* implicate. În acest scop, cunoașterea condițiilor în care au avut succes sau au eșuat diferite afaceri este un pas foarte important...” (<http://intreprinzatori.ro/idei-de-afaceri/riscul-noilor-afaceri>). Astfel, datorită vecinătății termenilor *creștere economică, zona euro, datorii, sectorul bancar, afacere, întreprinzător, evoluția pieței, unităților lexicale prognoză, criză, contracție, risc* li se conferă semnificații economice.

Contextul joacă un rol determinant în dezambiguizarea unor termeni preluați din limba comună sau din alte terminologii și în terminologia **mediului** ori în cea a **educației**: „Elaborarea și efectuarea unor studii de impact, modelare și *prognoză ecologică*” (www.stiriong.ro, 26.01.2012); „*Criza de mediu* din Indonezia amenință viitorul planetei” (*Jurnalul național*, 21.07.2010); „*Adaptare la mediu*. O echipă de cercetători mexicani a arătat că păsările din orașe folosesc celuloza din filtrele mucurilor de țigări, ca să-și construiască cuiburile, acest material având capacitatea de a reduce numărul de paraziți...” (www.telegrafonline.ro, 6.12.2012); „Nevoile de *acoperire educațională* necesită un timp îndelungat. Consilierea și educația adecvată a copiilor necesită pași mărunți...” (vocatieprofesionala.wordpress.com); „*Adaptarea* în grupul școlar reprezintă un punct de sprijin pentru copil în activitățile lui educaționale, pentru că la școală nu beneficiază de prezența părinților...” (<http://www.ziare.com>, 27.10.2009).

Mobilitate (fr. *mobilité*, lat. *mobilitas, -atis*), definit în DEX 1998 ca un cuvânt aparținând limbii comune: „1. capacitatea de a fi mobil (**1**), de a se mișca, de a-și schimba locul sau poziția; proprietatea de a fi mișcat, deplasat. ♦ ușurință în mișcări; vioiciune, degajare, naturalețe (a mișcărilor); ♦ capacitate a feței de a-și schimba ușor expresia, de a exterioriza stările sufletești; ♦ instabilitate, nestatornicie; 2. capacitate de a se schimba, de a se transforma”, devine termen prin *specializare* în toate domeniile investigate de noi, iar în aceste situații contextul oferă indiciile de rigoare în vederea încadrării termenului într-un anumit domeniu și a dezambiguizării sensului: „Una din platformele pe care costul sistemic ia naștere și se sprijină este cea de *mobilitate economică*. Această *mobilitate* este cea care deosebește intervenționismul/planificarea, care pune bază pe stabilitate, pe ultraliberalism, care favorizează realocarea optimă continuă...” (http://store.ectap.ro/articole/547_ro.pdf) – **economie**; „Programul Erasmus oferă studenților selectați sprijin financiar pentru efectuarea unei *mobilități de studii* sau practică în statele membre ale Uniunii Europene, Croația, Turcia, Elveția, Norvegia, Islanda sau Liechtenstein...” (<http://www.upt.ro>) – **educație**; „Inovarea reprezintă unul din cele cinci obiective principale ale Strategiei Europa 2020; *mobilitatea ecologică* contribuie în mod

considerabil la atingerea obiectivelor privind energia și clima stabilite pentru 2020...” (<https://toad.cor.europa.eu>, 3.12.2012) – **mediu**. În contexte economice, *mobilitate* are un sens apropiat de cele consemnate în dicționarele generale: „capacitate de schimbare, de transformare”. Sensul termenului discutat în limbajul **științelor educației** este însă altul, calchiat după (engl.) *mobility*: „perioadă de studii, predare, cercetare într-o altă țară decât țara de reședință a studentului sau cadrului didactic”. În **educație**, colocațiile curente ale termenului *mobilitate* sunt: *program (de mobilitate)*, *proiect (de mobilitate)*, *personal didactic (mobilitatea personalului didactic)*, *studenți (mobilitatea studenților)*, *dosar (dosar de mobilitate)*. În domeniul **mediului**, sensul specializat al lui *mobilitate*, în contextul citat, este de „transfer, trecere la tehnologii nepoluante (în transporturi)”: „Autovehiculele cu pile de combustibil alimentate cu hidrogen oferă condiții excelente pentru o *mobilitate ecologică*, cu păstrarea resurselor naturale...” (www.mercedes-benz.ro).

Un termen interesant de dată recentă în domeniul economic este *jucător*, care a obținut, în anumite contexte, statut de unitate lexicală specializată. Înregistrat în DEX 1998 cu două sensuri: „1. persoană care practică un joc sportiv, de societate, de noroc etc.; 2. (pop.) dansator”, *jucător* apare frecvent în contexte economice din mass-media cu un sens nou: „companie/întreprindere cu pondere într-un domeniu”, ca un hiperonim metaforic: „Piața românească a auditului a fost de 200 de milioane de euro, spun *jucătorii* din domeniu. (...) Am remarcat două fenomene în anii aceștia: pe de o parte, în piață au apărut noi *jucători* de mici dimensiuni, iar pe de altă parte, cota marilor companii de audit în total venituri s-a diminuat. (...) În același timp, mare parte din piață a fost ocupată de companii medii și mici, cu costuri mai accesibile...” (www.hotnews.ro, 25.09.2012). Alături de *jucător*, în text apar hiponimele lui: *mari companii de audit*, *companii medii și mici*, care clarifică sensul contextual al termenului. Alte (con)texte, inclusiv din interiorul domeniului, nu numai din mass-media, sugerează și mai explicit sensul vizat prin alăturarea determinativului *economic*: „RZB [Raiffeisen Bank] și firmele asociate cu ea (Grupul RZB) sunt *jucători economici* importanți în Austria și în multe țări în care acestea își desfășoară activitatea...” (<http://www.raiffeisen.ro/despre-raiffeisen-bank/cod-de-conduita>); „Clujul a pierdut rapid o serie de mari *jucători economici*, iar speranțele de relansare economică se leagă de parcurile industriale...” (*România liberă*, 1.08.2012) sau prin sintagma *jucători pe piață*: „Șeful ANRE dă vina pe specificul pieței ca să justifice concurența neloială dintre marii și micii *jucători pe piață*...” (www.eco.md, 23.12.2011); „Cei mai mari *jucători pe piața benzinelor* din România sunt Petrom (cu circa 550 benzinării), Rompetrol (450 benzinării), LukOil România (310 benzinării), OMV România (cu circa

157 de benzinării), MOL România (126 benzinării) și Agip (37 de benzinării).” (<http://www.dailybusiness.ro>, 16.11.2011).

O serie de contexte în care apare termenul *jucător* trimit la un alt referent: „În ceea ce privește dezvoltarea Europei, raportul arată că Rusia va depăși Germania până în 2050, devenind cel mai important *jucător economic* al continentului. Previziunile analiștilor PwC sprijină astfel raportul Băncii Mondiale cu privire la previziunile economice globale, în care Banca Mondială avertizează țările în curs de dezvoltare că trebuie să-și consolideze propriile economii, în loc să se bazeze pe ajutorul marilor *jucători economici...*” (<http://www.bizmedia.md>, 11.05.2013). Acest context definitoriu indică un alt sens al termenului *jucător*, mai larg, cel de „stat-putere economică”, iar în contextul: „Conform studiilor Comisiei, în UE, unul dintre cei mai importanți *jucători economici* ai lumii, mai mult de 80 de milioane de cetățeni trăiesc sub limita sărăciei, ceea ce reprezintă 16,5% din populația de jumătate de miliard...” (*Cotidianul*, 29.12.2010) referentul este *UE* (Uniunea Europeană), ceea ce extinde sensul lui *jucător* la „entitate politică și economică importantă”. Prin urmare, în discursul economic termenul polisemantic *jucător* se caracterizează printr-o ***mobilitate contextuală*** maximă, fiind dependent în cel mai înalt grad de contextele de utilizare pentru decodarea exactă a sensurilor sale.

De notat că, în cadrul unor sintagme bine cunoscute, și numele de culori au ajuns să aibă semnificații economice: ***alb*** – *cec în alb* „cec semnat înainte de a fi completat”, *plată la alb* „plata impozitelor pentru angajați de către angajatori”, *produse albe* (frigidere, mașini de spălat, aragaze); ***negru*** – *economie neagră* „economie ilegală”, *firmă neagră* „firmă ce folosește oameni care muncesc la negru”, *piață neagră* „piață ilegală pentru o anumită marfă sau serviciu”, *muncă la negru* „muncă ilegală”, *produse negre* (produse de consum cum ar fi televizoarele, sistemele audio etc.; țiteiul, păcura); ***gri*** – *economie gri* „economie semiclandestină”, *piață gri* „piață secundară limitată la perioada de subscripție”, *muncă la gri* „muncă semilegală”, *produse gri* (produsele IT); ***roșu*** – *a intra pe roșu* „a fi dator”, *a închide* (bursa) *pe roșu* „a închide în pierdere”; ***verde*** – *zi verde* (la bursă) „profitabilă” (cf. și *verde* în domeniul **mediului**, 4.1.4). Menționăm că utilizarea numelor de culori cu semnificație economică nu este o inovație a limbii române, fiind frecventă și în alte limbi (franceză, engleză, rusă ș.a.).

5.2.3. Polisemia. O serie de termeni economici de bază, drept urmare a frecvenței de uzaj în texte cu o specializare diferită, prezintă extinderi de sens ori modificări semantice mai mult sau mai

puțin îndepărtate de nucleul dur al sensului specializat. Dintre aceștia, *piață* și *afacere* sunt termeni emblematici, ilustrând în diverse texte atât sensul denotativ, cât și sensuri marcate conotativ.

Se susține că, cu cât un cuvânt este mai polisemic, cu atât variabilele sale de utilizare cresc și gradul său de specificitate scade [154, p. 25]. Termenul *piață* figurează în numeroase sintagme, iar sensul său economic primar – „loc sau mijloc de întâlnire a cererii și ofertei” – variază în funcție de vecinătăți (de componentele sintagmelor): *piață a banului* („piață a fondurilor ce pot fi împrumutate, în general, pe termen scurt sau foarte scurt – 24-48 h”), *piață contestabilă* („piață în care intrarea și ieșirea sunt absolut libere”), *piață de interes național* („piață fizică destinată vânzării angro în scopul ușurării circuitelor de distribuție”), *piață de schimb* („locul unde se întâlnesc ofertele și cererile de valută”), *piață a muncii* („ansamblul problemelor de muncă”), *piata neagră* („piață neoficială, paralelă, determinată fie de raritatea unui produs, fie de restricțiile de comercializare definite de administrații”) etc. Termenul *piață* intră în construcții din vocabularul tuturor specializărilor economice, în contexte și utilizări multiple, fiind aproape omniprezent în marea varietate de discursuri economice. Frecvența maximă a termenului conduce, în consecință, la o specificitate minimă. În acest context, remarcăm că termeni ca *PIB (produsul intern brut)* sau *TVA (taxa pe valoarea adăugată)* sunt termeni cu specificitate maximă, care nu-și modifică sensul în funcție de uzaj (de texte și contexte), exceptând utilizările cu intenții stilistice vădite (ironice sau ludice, v. *infra*).

În dicționarele generale, *afacere* este înregistrat cu un sens economic: „1. tranzacție financiară, comercială sau industrială, bazată de obicei pe speculă sau pe speculații” (domeniul este dedus din definiție, fără indicarea explicită a acestuia) și cu două sensuri comune: „2. (*fam.*) întreprindere cu rezultat favorabil; 3. treabă (importantă), îndeletnicire, ocupație. ◇ *Afaceri interne* (sau *externe*) = treburi obștești privind problemele interne (sau externe) ale unei țări” (DEX 1998). Menționăm că DEX 2009 a modificat definiția sensului economic: „activitate legală din domeniul agricol, industrial, comerț, financiar etc. desfășurată în scopul obținerii de profit”, eliminând componentele negative *speculă* și *speculații* (determinate extralingvistic până în 1989) și substituind termenul *tranzacție*, cu eventuale conotații negative, prin *activitate legală*. Astfel, prin modificarea definiției s-a urmărit imprimarea termenului *afacere* a unui caracter denotativ cât mai neutru posibil, vizibil în sintagmele *cifră de afaceri*, *mediu de afaceri*, *comunitate de afaceri*, *hotel de afaceri*, *model de afaceri*, *om de afaceri*, *plan de afaceri*, *derularea afacerii*. În diverse contexte în care apar asemenea sintagme, *afacere* are sens economic neutru, fără conotații negative: „Potrivit informațiilor de pe site-ul Ministerului de Finanțe restaurantele, operate de firma Theobromaconsult, au avut în 2010

afaceri de 3 mil. lei (0,7 mil. euro), în scădere cu peste 10% comparativ cu anul anterior” (*Ziarul financiar*, 4.05.2013); „Cifra de *afaceri* din industrie, pe total piața internă și piața externă, în termeni nominali, a crescut, în februarie 2013, cu 9,5 la sută, față de ianuarie a aceluiași an, și cu 13,7 la sută, față de februarie 2012, a anunțat vineri Institutul Național de Statistică...” (*Capital*, 5.04.2013); „Puține dintre deciziile sau actele normative promovate de guvern au avut un impact major asupra *mediului de afaceri*, spun analiștii și antreprenorii” (*Ziarul financiar*, 2.04.2013).

În unele contexte, se poate observa că pe lângă sensul denotativ sunt prezente și valori conotative. Conotația pozitivă („rentabil”) este lesne sesizabilă în titlurile: „O *afacere* cu iz occidental: cum să lansezi o microfermă de păsări” (*Adevărul*, 7.05.2013); „o să fie alocate fonduri europene pentru reabilitarea termică, se pare că este o adevărată *afacere* să ai o companie de reabilitare termică...” (www.business24.ro, 19.07.2012); „Apa Aradului, o adevărată *afacere*” (www.newspad.ro, 2.08.2011).

În alte vecinătăți contextuale, sensul sintagmei *adevărată afacere* se asociază cu valori negative (ironice): „Angajările la spital, o *adevărată afacere*! Șpăgi de zeci de mii de lei la Spitalul Județean Târgu-Jiu” (<http://www.ziare.com>, 31.01.2013); „*Adevărata afacere* din spatele asigurărilor obligatorii pentru locuințe” (incomemagazine.ro, 5.08.2012); „Tradiția are însă și fețe noi. Mânați de spiritul comercial, până și celebrii încondeietori de la Ciocănești au început să orneze ouăle nu doar cu motive tradiționale, ci și cu... Moș Crăciuni. Tot în Moldova au apărut și ouăle potcovite. Dincolo de tradiție, arta a fost transformată într-o *adevărată afacere*...” (*România liberă*, 2.05.2013).

Valoarea ironică sau chiar peiorativă este și mai vizibilă aici: „*Afacerile* Bisericii merg unse în vreme de criză. Dacă ne raportăm la bilanțurile contabile depuse de instituțiile subordonate Bisericii Ortodoxe Române (BOR), putem trage concluzia că cei mai buni manageri de la noi din țară sunt preoții” (<http://www.finantistii.ro>, 16.09.2012). Aici, la sensul denotativ se adaugă componenta „ilicit, necorect, suspect”.

Unele construcții metaforice subliniază sensul economic specializat: „Per total, în plină dezvoltare, marketerii de gherilă știu cum să își facă loc în *jungla afacerilor* cu ajutorul mesajelor clare, unice și emoționale” (<http://www.eco.md>, 30.05.2011).

Termenul este utilizat frecvent și în afara domeniului: „Cadrele didactice din PDL susțin că în momentul de față gradația de merit a devenit o *afacere politică*” (<http://www.ziare.com>, 2.05.2013), având în asemenea contexte o specializare minimă, sau poate dezvolta conotații ludice: „Șinșila: o

afacere pufoasă” (jurnaltv.md, 8.11.2011) (*șinșila/cincila* este un „mamifer rozător din America de Sud, asemănător cu veverița, vânat pentru blana lui cenușie foarte prețioasă”, DEX 1998).

De regulă, polisemia este dezvoltată de termenii tradiționali din domeniu, cum ar fi, în discursul economic, *a cumpăra, a vinde, bani, chirie* etc. Termenii recenți sunt (sau ar trebui să fie) monosemantici: *franciză, start-up, holding* etc. Or, urmărind actualizarea în texte a unor termeni relativ noi, am remarcat că și aceștia pot fi implicați în relația de polisemie.

Anglicismul *off-shore*, literalmente însemnând „în afară; dincolo de anumite cote”, are sensuri specifice în funcție de contextele în care apare. Înregistrat (foarte succint și lacunar) în DEXI 2007 cu două sensuri: „1. (*fin.*) care se referă la bani investiți în altă țară. ◇ *Zonă off-shore* = paradis fiscal; 2. (*tehn.*) care se referă la petrolul submarin”, în texte termenul dezvoltă, pe lângă sensurile denotative, și anumite conotații. Astfel, *banca off-shore* este o bancă cu activitate internațională, stabilită pe un teritoriu insular sau într-un port unde își poate găsi o serie de privilegii: „Așadar, întrebarea care se pune e următoarea: de ce elita globală dorește a-și ascunde banii în *bănci offshore*? Ei bine, există două motive principale. Una privește confidențialitatea, iar cea de a doua impozitarea redusă” (<http://www.stiri-azi.ro>, 22.01.2012); *fondurile off-shore* sunt fonduri de plasament într-un „paradis fiscal” (Luxemburg, Bahamas, Elveția ș.a.): „Prin intermediul a 2,5 milioane de documente, jurnaliștii au dezvăluit peste 120.000 de societăți și *fonduri offshore* și au expus opiniei publice afacerile ascunse ale politicianilor, mafioților și magnaților din toată lumea...” (*România liberă*, 4.04.2013); *platforma off-shore* servește pentru activități situate în mare: „Având în vedere învățămintele trase în urma accidentului provocat de platforma de foraj Deepwater Horizon, Comisia revizuieste în prezent condițiile de siguranță de pe *platformele offshore* de extracție a țițeiului și gazului, în scopul introducerii de măsuri stringente privind prevenirea, capacitatea de reacție și responsabilizarea, care vor garanta cel mai înalt nivel de protecție în întreaga UE și în lume...” (*Strategie pentru o energie competitivă, durabilă și sigură*, nr. 2010DC0639R(02), 14.01.2011).

Frecvent, termenul *off-shore*, în diverse sintagme fixe și relativ fixe sau libere, este însoțit de conotații negative, fiind utilizat în contexte mai mult decât pertinente: „Obscuritatea evidentă a *industrii offshore* face foarte dificil de urmărit traseele financiare. Într-un studiu efectuat de către James S. Henry, fost economist-șef al McKinsey & Company, se estimează că averea ascunsă în paradisurile fiscale este între 21.000 și 32.000 de miliarde de dolari. Dacă vă este greu să vă gândiți la o astfel de sumă, imaginați-vă echivalentul economiilor SUA și Japoniei laolaltă...” (*România*

liberă, 4.04.2013); „«*Masoneria*» *offshore*: politicieni influenți și afaceriști controversați. (...) *Jurisdicțiile offshore* servesc deseori drept paravane pentru crima organizată, asigurând secretul operațiunilor financiare prin rețele de companii care ascund averi, identități și tranzacții...” (www.hotnews.ro, 23.02.2011); „*Clienții offshore* sunt ajutați de o întreagă industrie de intermediari, avocați, contabili și bănci care maschează, înființează structuri financiare și administrează bunurile clienților în numele acestora” (*România liberă*, 4.04.2013); „James S. Henry a declarat că *secretomania offshore* are un efect coroziv asupra guvernelor și sistemelor legislative, permite oficialilor corupți să devasteze tezaure naționale și asigură acoperire pentru traficanții de persoane, mafioți, braconieri de lux și pentru alte tipuri de infractori...” (*România liberă*, 4.04.2013). Contextele citate oferă suficiente „mărturii” lexicale conform cărora semnificației termenului *off-shore* i se adaugă conotația negativă „ilicit, dubios, condamnabil”: *afaceri ascunse, mafioți, obscuritate, avere ascunsă, masonerie, afaceriști controversați, paravane pentru crima organizată, efect coroziv, secretomanie, oficiali corupți, acoperire, traficanți de persoane, braconieri de lux, infractori*.

Termenul de origine engleză *cash* are cel puțin două sensuri specializate: „plată în numerar” și – ca formă contrasă din *cash and carry* – „magazin de aprovizionare cu alimente angro pentru vânzătorii de produse cu amănuntul”. De notat că primul sens semnalat predomină cu certitudine în discursul economic, fiind bine cunoscut și profanilor, asupra celui de al doilea sens, utilizat în jargonul comercianților. Cu toate acestea, rolul de dezambiguizare al contextului în cazul termenului *cash* nu este de neglijat: „Companiile nu vor mai avea motive să ceară plăți *cash*. Președintele FPIU crede că, după introducerea plății TVA la încasare, marile companii nu vor mai avea motive să ceară plățile în *numerar*” (<http://www.business24.ro>, 26.09.2012). Sensul de „bani gheață” este sugerat de vecinătatea „plăți *cash*” și de sinonimul *numerar*. Într-o ofertă de la Raiffeisen Bank, clarificarea sensului termenului discutat se face prin alte mijloace: „Prinde VIAȚA FĂRĂ CASH prin țară și câștigă noul Volkswagen Beetle! La birou, acasă sau în concediu, VIAȚA FĂRĂ CASH îți aduce oricând avantaje. Rezolvi totul simplu și rapid: orice tranzacție este posibilă prin mijloacele alternative de plată Smart Banking, fără bani *cash*.” (<http://www.raiffeisen.ro/noutati/prinde-viata-fara-cash-prin-tara-si-castiga-noul-volkswagen-beetle>). Aici, sensul de „numerar” este precizat prin construcțiile „mijloace alternative de plată” (ca antonim contextual) și „bani *cash*”. Al doilea sens, mai puțin frecvent, este evident în contexte ca „Am luat marfă de la un *cash [and carry]*”.

În terminologia **educației**, s-a dezvoltat o relație nedorită de polisemie în cazul verbului *a aplica*. Cunoscut în domeniu cu sensul de „a pune ceva în practică; a întrebuința, a folosi; a face, a administra (*a aplica un procedeu*)” (fr. *appliquer*, lat. *applicare*), termenul este utilizat în ultimul timp și cu un nou sens: „a candida, a participa, a depune actele în vederea obținerii unei burse, unui grant, unui loc de muncă etc.”: „Lista studenților de la programul de licență care *au aplicat* pentru stagiul complementar de practică la Oficiul Român pentru Știință și Tehnologie pe lângă Uniunea Europeană (ROSTeu), Bruxelles și Institutul de Studii Politice din Toulouse” (www.amp.ase.ro); „Aproape 15.000 de tineri *au aplicat* pentru o bursă «Inventează-ți viitorul». Pe 15 martie, la sfârșitul perioadei de înscrieri pentru programul de burse (...), Fundația Dinu Patriciu a centralizat candidaturile primite. (...) Tinerii români care își depun dosarul pentru o bursă «Inventează-ți viitorul!» trebuie să fie elevi în clasele VIII-XII sau studenți...” (<http://www.9am.ro>, 19.03.2010). În exemplul al doilea, contextul oferă și sinonime pentru *au aplicat*: *înscrieri* (pentru programul de burse), *depun dosarul* (pentru o bursă). Noul sens reprezintă un calc semantic după engl. *to apply* și se extinde tot mai mult și în afara domeniului, inclusiv în limba comună: „După ce *a aplicat* pentru obținerea unui loc de muncă în cadrul unei noi companii, un candidat trebuie să se pregătească pentru următorul pas care i-ar putea asigura începutul unei cariere de succes, interviul de angajare...” (*Gândul*, 18.07.2012); „78.000 de oameni *au aplicat* pentru a pleca pe Marte” (www.apropo.ro, 14.05.2013); „Cum *am aplicat* pentru yellow card” (<http://romani-in-londra.co.uk>).

Deși polisemia, considerată în general un factor de ambiguitate, reprezintă o condiție restrictivă din perspectivă terminologică [286, p. 166], studiul terminologiilor arată că este posibilă o **polisemie internă**, atunci când un termen dezvoltă mai multe sensuri în același domeniu (sau în subdomeniile lui), precum și o **polisemie externă**, când termenii trec dincolo de domeniu, în relație cu limba comună sau cu alte terminologii. Distincția dintre polisemia internă și polisemia externă este teoretizată și ilustrată de Adriana Stoichițoiu-Ichim [175, p. 119-120], fiind preluată de la Gérard Cornu, *Linguistique juridique* (1990).

Cazurile discutate *supra* sunt exemple de polisemie internă, din interiorul domeniului. Într-o **terminologie dinamică** [243, p. 188], termenii care migrează dincolo de domeniul lor prezintă un interes major prin modificările sensurilor specializate în direcția extinderii sau restrângerii, prin diverse deplasări semantice și contextuale, care păstrează legătura cu denotația mai mult sau mai puțin evident. În consecință, **polisemia externă** poate fi o dovadă a *extinderii* termenilor în limba comună și a *asimilării* lor de către vorbitori. Fenomenul urmează să cuprindă situațiile repetabile,

care, prin frecvența lor, impun *sensuri noi* ale termenilor, nu sensurile conotative izolate ale unor termeni [28, p. 114-115].

Verbul *a gestiona* este înregistrat în dicționarele generale cu sensul economic denotativ „a avea în gestiune bunurile, fondurile unei întreprinderi, instituții etc.” (DEX 1998) și apare frecvent în texte cu acest sens: „Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură *va gestiona* fonduri externe pentru susținerea producătorilor agricoli prin intermediul Proiectului Agricultură Competitivă” (aipa.md); „Școlile vor fi finanțate în funcție de numărul de elevi. (...) Instituțiile de învățământ rămân în continuare în grija autorităților locale, însă cei care *vor gestiona* banii sunt directorii de școli...” (www.protv.md, 31.01.2012); „Liberal-democrații își doresc crearea unei Agenții de atragere a investițiilor și a unei subdiviziuni speciale care *va gestiona* investițiile în cadrul primăriei...” (http://portal.moldpres.md, 25.05.2011). Vecinătățile curente pentru verbul în discuție sunt *fonduri, bani, investiții, politica monetară, bunuri, avere* etc. Prin transferul la altfel de valori decât cele materiale, se înregistrează frecvent alte conotații: „Cum vă puteți *gestiona* mai bine *contestațiile și litigiile* în achiziții publice...” (www.kpmg.com); „Rămâne de văzut, joi după-amiază, dacă măsurile autorităților cipriote vor fi fost suficiente pentru *a gestiona situația* creată, o situație fără precedent...” (m.rfi.ro, 28.03.2013); „Îndoielile cu privire la posibilitățile clasei politice italiene de *a gestiona criza* și temerile că datoriile ar putea crește la un asemenea nivel încât economia să nu le poată susține au stârnit panică pe piețe...” (www.ziare.com, 19.11.2011); „În ceea ce privește capacitatea statelor de *a gestiona riscurile* economice și de mediu, Elveția este percepută ca fiind cea mai capabilă să-și revină în cazul manifestării acestora, în timp ce Italia și Japonia au scorurile cele mai joase.” (http://www.responsabilitatesociala.ro, 27.02.2013); „Ia o adică, USL a fost formată cu un singur scop, acela de a prelua puterea de la PDL și *a gestiona alegerile* locale și parlamentare din acest an...” (http://www.vrn.ro, 13.06.2012); „Creșterea antipatiei față de Washington îngreunează însă misiunea guvernului pakistanez – a cărei popularitate se prăbușește dramatic ca urmare a imposibilității de *a gestiona sărăcia, întreruperile de curent și corupția* – de a face față condițiilor impuse de americani...” (Evenimentul zilei, 17.06.2012); „Numărul companiilor aflate în insolvență este în creștere, iar tot mai multe multinaționale sunt puse în situația de *a gestiona relațiile* cu aceste firme” (Ziarul financiar, 6.05.2013); „În mare parte, sănătatea mentală și emoțională se referă la bunăstarea generală a psihicului nostru. Aceasta are în vedere modul în care te vezi pe tine însuși, calitatea relațiilor tale cu oamenii apropiați, capacitatea de *a gestiona sentimentele* tale și *situațiile* dificile...” (http://www.instilulmeu.ro, 18.07.2012). Astfel, în co(n)textele

citate – *a gestiona contestațiile și litigiile, a gestiona situația, a gestiona criza, a gestiona riscurile, a gestiona alegerile, a gestiona sărăcia, a gestiona corupția, a gestiona relațiile, a gestiona sentimentele* – se ajunge la noi sensuri: „a administra”, „a rezolva”, „a controla”, „a stăpâni”.

O situație specială are termenul *accesare* (inclusiv verbul corespunzător *a accesa*), reprezentând un caz de **polisemie interdomenială**, foarte frecvent în diverse texte cu caracter economic. Preluat din **informatică**, termenul și-a extins uzul prin analogie, pe rețeaua de sensuri a cuvântului polisemantic din contextul imediat: de la *accesarea* unui program informatic s-a ajuns la *accesarea* unui program TV, iar apoi la *accesarea* de fonduri, bani, credite, programe de finanțare ș.a.

Marele dicționar de neologisme (MDN 2000) înregistrează verbul *a accesa* cu sensurile informatice de „a avea acces”, „a intra într-o rețea, într-un program”, „a obține o instrucțiune din memorie pentru a o executa”. DEX 1998 nu a consemnat termenul, iar DEXI 2007 și NDU 2008 înregistrează, alături de sensul informatic, și sensurile secundare (generale) de „a avea acces la ceva”, „a dispune de...”, ilustrându-le prin contextele „*a accesa* fondurile pentru investiții” (NDU 2008) și „țările aderante pot *accesa* fonduri europene” (DEXI 2007).

Comparativ cu dicționarele consultate, corpusul de texte analizat (din mass-media) oferă multiple contexte pentru *accesare* în domeniul economic: *accesarea unui credit, accesare de bani, accesarea unei finanțări, accesare de fonduri, accesarea unui card*: „Un studiu realizat la comanda BCR în primăvara acestui an arată că peste 73% dintre respondenți intenționează să *acceseze un credit* în 2012...” (<http://www.business24.ro>, 20.06.2012); „Birocrația blochează *accesarea banilor* nerambursabili de la UE” (*Adevărul*, 26.01.2010); „La acel moment conjunctura nu era una tocmai favorabilă pentru *accesarea unei finanțări*, dar am reușit să pornim acest proiect și datorită garanției pe care ne-a acordat-o EximBank...” (<http://www.eximbank.ro>); „Chiar dacă veți cumpăra plătind cu cardul, nimeni nu vă va putea *accesa cardul* ulterior, atâta timp [cât] respectați câteva reguli...” (cardpayment.wall-street.ro).

Prin urmare, uzul verbului *a accesa* s-a extins dincolo de contextul informatic, întrucât nu se referă numai la sistemele informatice bancare pentru efectuarea diverselor tranzacții. Deși limba dispune de construcția *obținere de fonduri*, în uz se impune tot mai mult sintagma *accesare de fonduri* (chiar dacă nu se presupune neapărat o procedură informatizată): „TOP 5 sfaturi pentru *accesarea fondurilor* europene în agricultură” (*Adevărul*, 8.04.2013); „Experții Enterprise Europe Network oferă întreprinderilor mici consiliere în legătură cu modalitățile de *accesare a fondurilor*

europene pentru cercetare și dezvoltare, inovație, investiții, ocuparea forței de muncă și formare...” (ec.europa.eu).

Accesare este prezent și în terminologia **educației**, în sintagma *accesarea cunoștințelor*: „*Accesarea cunoștințelor* de specialitate ale instituțiilor similare din Europa prin intermediul mobilităților de tip Comenius, Leonardo da Vinci etc.” (www.scoalapolcj.ro, 1.04.2010); „*Accesarea cunoștințelor* anterioare. Legarea cunoștințelor noi de cele anterioare este în special importantă pentru elevii cu nevoi speciale. Schemele Know-Wonder-Learn (Cunoaște – Miră-te – Învață), discuțiile, jurnalele și punerea de întrebări ajută acești elevi să utilizeze ceea ce știu deja pentru a înțelege ceea ce învață acum. De asemenea, ele permit profesorilor să evalueze modul în care elevii progresează cu învățatul...” (scolareteag.webs.com, 5.12.2010). Dacă în primul exemplu sensul termenului *accesare* este cel înregistrat în NDU și DEXI de „a avea acces”, în secvența a doua contextul oferă indicii pentru conturarea unui alt sens: *accesarea cunoștințelor anterioare* = „legarea cunoștințelor noi de cele anterioare”; „îi ajută pe elevi să utilizeze ceea ce știu deja pentru a înțelege ceea ce învață acum”. Astfel, în contextul semnalat sensul lui *accesare* este „stabilire a legăturii (a relațiilor)”, sens specializat pentru exprimarea unui concept didactic, redat și prin sintagma mai cunoscută *actualizarea cunoștințelor*.

Un caz de polisemie externă reprezintă și termenul *simulare*, care se impune în ultimul timp în terminologia **educației**: „Potrivit instituției, *simularea* examenului de bacalaureat va începe luni, 22 aprilie, cu proba la alegere conform filierei, profilului și specializării. (...) În ceea ce privește *simularea* evaluării naționale, ea începe în 24 aprilie, cu proba la limba și literatura română, iar proba de matematică este programată în 26 aprilie...” (Adevărul, 19.04.2013).

În DEX 1998, *simulare* este consemnat numai cu sensul „faptul de a simula; prefăcătorie; falsificare; simulație”, iar în MDN 2000 verbul *a simula* este înregistrat cu două sensuri, unul general: „1. a face să pară adevărat ceva inexistent, a da în mod intenționat o impresie falsă; a se prefăca (bolnav, nebun)” și altul informatic: „2. (*inform.*) a folosi un calculator pentru studiu sau pentru reproducere imediată cu ajutorul unui model sau fenomen oarecare”. Or, sensul nou al termenului *simulare* în limbajul educației, în contextele *simularea examenelor*, *simularea evaluării*, ar fi „antrenare, instruire prin modelarea unei situații reale”, sens care nu pare să derive din cel informatic, ci mai curând din domeniile în care se utilizează *simulatoarele*: **arta militară**, **astronautica**, **aviația**, **sportul** (cf. *simulator* „1. sistem tehnic destinat rezolvării ecuațiilor care caracterizează un anumit obiect sau fenomen ori funcționarea, evoluția unui aparat; 2. (*mil.*) aparat

care reproduce o situație tactică, servind la instruirea personalului pe timpul aplicațiilor; 3. aparat special pentru a facilita studiul condițiilor de pilotaj al unui avion. ◇ dispozitiv identic cu cel al unui vehicul spațial pentru antrenamentele astronautilor”, MDN 2000).

Semnalăm că termenul *simulare* este utilizat și în afara domeniilor menționate: *simularea intervențiilor în cazul producerii unui seism, simularea intervențiilor specifice locului de muncă, simularea intervențiilor de salvare în caz de accident, simulare a intervențiilor polițiștilor etc.*

Un exemplu ilustrativ pentru condițiile de delimitare și impunere a unui sens specializat și pentru utilitatea relației dintre dicționare și texte este termenul *absorbție*, care a dezvoltat sensuri foarte noi în limba română datorită relațiilor cu Uniunea Europeană. În româna ultimilor ani (după 2007), *absorbție* se impune ca neosem (neologism semantic), înregistrat numai în texte care abordează probleme ale Uniunii Europene. Termenul apare în contexte specifice: **absorbția fondurilor Uniunii Europene**, **grad de absorbție al fondurilor**, **rata de absorbție**. Colocațiile sau vecinătățile imediate (*bani europeni*, *fonduri europene*) și sintagmele specializate (*grad*, *rată de absorbție*, desemnate procentual) precizează sensul definit prin componentele „a cere și a primi bani europeni” + „a-i utiliza, a-i gestiona” + „în condiții determinate (proiecte de un anumit tip)”. Noile contexte de uzaj ale substantivului *absorbție* combină datele extralingvistice, perioada limitată (după 2007 până în prezent) cu tipul de text și, mai ales, cu contextele lingvistice specifice care identifică noul sens cu precizie: „*Absorbția fondurilor UE este esențială pentru creșterea economică a României. O absorbție anuală a unei sume de 3 ori 4 miliarde Euro poate genera un plus de creștere economică de cel puțin 1,5% - 2,5% pe an...*” (<http://www.eurofast.eu>); „Cumulând avansul și plățile efectuate, rezultă un total de peste 3 miliarde euro fonduri atrase de România prin PNDR, ceea ce reprezintă un *grad de absorbție al fondurilor europene* ce depășește 30% din totalul fondurilor disponibile pentru dezvoltare rurală...” (*Capital*, 25.08.2011); „România are cea mai mică *rată de absorbție a fondurilor europene* și cel mai mare nivel al corecțiilor financiare, achizițiile publice fiind, din punct[ul] de vedere al greșelilor efectuate în utilizarea banilor, domeniul cel mai sensibil, potrivit Institutului pentru Politici Publice...” (*Revista 22*, 8.04.2013). În dicționarele din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, *absorbție* apare cu un sens general „înghițire, sorbire, sugere” și cu sensul figurat „a se afunda cu mintea”, apoi cu un sens specializat din **chimie** (Antonescu 1862), din **fizică** (Costinescu 1870) și din **fiziologie** (Resmeriță 1924). În a doua jumătate a secolului al XX-lea (DEX 1998, DEXI 2007), *absorbție* este înregistrat cu numeroase sensuri specializate, delimitate prin mărci diastatice (fizică, biologie,

zootehnie, drept) și definiții. DEXI 2007 adaugă câteva domenii și sensuri (alt sens juridic, un sens economic, un sens în logică).

Un caz special de polisemie interdomenială reprezintă termenul de origine engleză *cluster*. Înregistrat în MDN 2000 și în DEXI 2007 numai cu sensul din muzică „efect sonor prin suprapunerea mai multor tonuri și semitonuri sau numai semitonuri”, *cluster* este frecvent și în alte domenii, în texte cu grade diferite de specializare, inclusiv în mass-media. Sensurile specializate ale termenului *cluster* și domeniile în care funcționează acesta se delimitează – exclusiv – grație contextelor edificatoare (dată fiind absența lexemului în dicționarele de referință ale limbii române): *clusterul* este „un grup de firme, actori economici conecși și instituții localizate într-o proximitate geografică și care au ajuns la gradul de mărime necesar dezvoltării de expertiză specializată, servicii, abilități și furnizori” (Comunicarea Comisiei Europene COM (2008) 652/2008 *Către cluster de talie mondială în Uniunea Europeană – implementarea strategiei bazată pe inovare*). Definiția *clusterului* este întâlnită și în legislația din România (HG 918:2006 – Programul „Impact”), conform căreia *clusterul* este „o grupare de producători, utilizatori și/sau beneficiari, în scopul punerii în aplicare a bunelor practici din UE în vederea creșterii competitivității operatorilor economici”, dar și în legislația din Republica Moldova: „*Cluster științifico-tehnologic* – o grupare de persoane juridice și persoane fizice constituită în baza unui contract de asociere, încheiat între organizațiile din sfera științei și inovării acreditate și/sau instituțiile de învățământ superior acreditate, alte organizații necomerciale, pe de o parte, și agenți economici, autorități ale administrației publice locale, asociații patronale sau asociații profesionale, persoane fizice, instituții financiare, organizații internaționale, investitori autohtoni sau străini, pe de altă parte, în scopul desfășurării activității de cercetare științifică, de învățământ și de transfer tehnologic al rezultatelor științifice și inovațiilor, valorificării lor prin activități economice” (Legea nr. 138 din 21.07.2007 *Cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare*).

Contextele citate reprezintă o dovadă concludentă a prezenței lexemului *cluster* în terminologia **economică** actuală (cf. și sintagmele *cluster economic*, *asociație de tip cluster*).

În alte contexte, *cluster* este circumscris domeniului **educației**: „Profesorul va utiliza *metoda clusterului* (strugurelui). Pe tablă, ca model, pentru a ajuta elevii să identifice cât mai multe cuvinte și sintagme aferente temei, profesorul propune elevilor să completeze o schemă (...). În funcție de nivelul de pregătire al clasei, se va alege complexitatea desenului” (www.lromana.proeducation.md/docs/ghid/8.pdf); „Ancheta pe bază de chestionar a fost realizată pe un eșantion de 332 de elevi. A

fost folosită *tehnica «cluster»*” (<http://cjrae-galati.ro/valorile-muncii.html>). Mai frecventă în domeniu este forma *clustering*: „Metode, tehnici: conversația euristică, lectura, asaltul de idei, problematizarea, meditația, proiectul de grup, *clustering-ul*, recitalul...” (staticlb.didactic.ro); „Pentru caracterizarea celor două personaje ale fabulei, elevilor li se propune să întocmească «păianjenul»/*clusteringul*” (*Limba română*, nr. 12, 2005, p. 116).

Cluster apare și în contexte referitoare la **mediu**: „În urmă întâlnirii de săptămâna trecută de prezentare a proiectului «*Cluster* Transnațional în domeniul Energiei Regenerabile» s-au semnat 13 declarații de interes” (www.monitorulcj.ro, 11.12.2011); „Lansarea primului *Cluster al Apelor* din România a avut loc miercuri, în cadrul unui eveniment organizat la Cluj-Napoca” (www.clon.ro, 8.12.2010); „Ce este *Clusterul de Energie Sustenabile* din România – ROSENC? ROSENC este o asociație cu personalitate juridică română, de drept privat fără scop patrimonial, neguvernamentală, non-profit, apolitică și independentă, care funcționează potrivit legislației române (OG nr. 26/2000) și statutului său” (www.rosenc.ro).

Termenul *cluster* este prezent și în alte domenii: **informatică** (*cluster de servere*); **fizică** (un grup mic de atomi sau molecule); **chimie** (o serie de atomi legați); **statistică** (*cluster de prelevare de probe solide*: o tehnică de eșantionare folosită atunci când grupări naturale devin evidente în statistica unei populații; *analiză de cluster* „algoritm de grupare”: o tehnică pentru analiza datelor statistice); **astrofizică** (*cluster stelar*: roi stelar).

Caracterul recent al termenului *cluster* este evident și în instabilitatea sa ortografică și morfologică: *clusterul/cluster-ul* („*Cluster-ul* IT de la Cluj solicită autorităților realizarea unei platforme care să cuprindă toate informațiile de interes public”, www.hotnews.ro, 4.07.2013); „La inițiativa Președintelui Consiliului Județean Iași, Cristian Adomniței, marți a fost constituit *Clusterul* Inovativ Regional EURONEST IT&C Hub” (www.iasinews.ro); *cluster*/*clusteri*: „În concordanță cu agenda Europa 2020, Agenția de Dezvoltare Regională (ADR) Sud-Vest Oltenia și-a propus să dezvolte o serie de *cluster*e în mai multe domenii-cheie de interes regional, precum turism, construcții, automotive, agricultură...” (<http://www.finantare.ro/etichete/cluster>); „Apa vie din basmele cu Făt-Frumos era plină de *clusteri*” (www.manager.ro).

În terminologia **mediului**, se observă că cei mai cunoscuți și mai frecvenți termeni: *poluare*, *reciclare*, *epurare*, *deșeu* migrează în alte domenii și chiar în limba comună. Astfel, în diverse texte, de la sintagmele uzuale în domeniu *poluarea mediului*, *poluarea apei*, *poluarea aerului*, *poluarea solului* etc., cu sensul de „viciere, infectare, contaminare”, s-a ajuns mai întâi la expresii ca *poluare*

vizuală, poluare luminoasă: „*Poluarea vizuală* se adaugă celorlalți factori poluanți și începe să fie tot mai mult o problemă. (...) În Cehia, datorită creșterii rapide a numărului de reclame de neon și firme luminoase de tot felul, a fost necesară adoptarea unei legi care să limiteze efectele unei alte forme de *poluare vizuală*, cea *luminoasă*...” (<http://www.hotnews.ro>, 16.05.2006). În contextul citat, sintagmele discutate au sensul denotativ de „alterare cu imagini (sau cu lumini)”, care completează paradigma poluanților de alte tipuri (*poluare sonoră, poluare termică, poluare chimică* etc.). Există contexte în care sintagma *poluare vizuală* este însoțită de conotații afective, de exemplu, tristețea: „Cu siguranță ați trecut prin locuri care v-au atras atenția nu datorită frumuseții peisajului, ci pentru că în zona respectivă se aflau fie ruine, fie clădiri părăsite, fie elemente din decor pe care subconștientul sau conștientul vostru l-a respins. Sentimentul care te încearcă în aceste împrejurări este de tristețe, de neputință în fața unor construcții care au existat cândva și chiar s-au bucurat de admirație, iar acum zidurile sunt dărăpănate, vopseaua scorojită și geamurile sparte sau inexistente. Ceea ce putem vedea în jurul nostru și nu ne încântă privirea, ba chiar are un impact negativ asupra psihicului nostru, poate fi definit ca *poluare vizuală*. Desigur, *poluarea vizuală* are un impact mult scăzut față de alte tipuri de poluare mult mai nocive. Se creează așadar un disconfort în percepția noastră asupra aceluși spațiu... Dar când vorbim de *poluare vizuală* putem face referire și la locurile vandalizate, și la pânzele publicitare de mari dimensiuni amplasate pe suprafețele verticale ale blocurilor înalte (...), și pe marile magazine din centrul orașelor. Mesajele agresive și obscene scrise cu spray pe ziduri (în gări, în spatele blocurilor, chiar în centrul orașului) și panourile publicitare încărcate de culori și scrisuri în diferite fonturi (...) obosec privirea, o agresează, având un efect negativ asupra psihicului uman...” (<http://andropn.ecosapiens.ro>, 10.12.2008). Aici *poluare vizuală* exprimă sensul „factor care creează disconfort psihologic, factor cu impact negativ asupra psihicului”. În alte contexte, sintagma este însoțită de conotații negative, ironice sau peiorative: „*Poluare vizuală* și atât. În rest, aceleași minciuni electorale...” (florinvizantin.blogspot.com, 29.11.2012); „Astea sunt cele 3 motive pentru care m-am bucurat un pic atunci când am auzit că Sorin Oprescu a ieșit primar. Sper că prima măsură pe care o va lua va fi să rezolve *poluarea vizuală* cauzată de fețele de porci fericiți care sunt peste tot...” (zboara.eu/victor/750, 16.06.2008).

În corpusul de texte cercetat am înregistrat și utilizări mai îndepărtate de domeniul **mediului** ale termenului *poluare*, cu sensul figurat de „profanare, murdărire, intoxicare”: *poluarea spațiului public* („*Poluarea spațiului public*: două bătălii la adresa ambasadorului Gitenstein”, <http://www.hotnews.ro>, 1.11.2012), *poluarea spațiului informațional* (www.ongsolaris.md),

poluarea spațiului mediatic (Revista 22, 24.01.2012), *poluarea spațiului vizual* (Lumina, 30.05.2008), *poluarea spațiului virtual* (blogdeprost.wordpress.com, 7.02.2010), *poluarea audiovizualului* (www.pruteanu.ro), *poluarea limbii* („Din păcate, *poluarea limbii române* se realizează chiar prin dicționare (...), dar, în ultima vreme, și prin traduceri, în spirit cosmopolit-mimetic și în genul Coanei Chirița, care din «furculiță» făcea «furculision»“, *Curentul*, 13.12.2009), alte vecinătăți („Cei din PER [Partidul Ecologist Român] au constatat că România este o țară alarmant de poluată. În cadrul programului «Interzis în România», termenul «poluat» devine unul foarte flexibil ca sens. Cu toate că într-o democrație nu este permis a interzice, pentru binele țării, ecologiștii s-au hotărât să interzică o serie de fapte: *poluarea de către formațiunile politice* care aplică ipocrit ideologii, dar care au ca principal scop banul și profitul personal al organizațiilor lor; *poluarea din sistemul de învățământ; poluarea limbii, culturii, demnității și tradiției naționale; poluarea sistemului sanitar; poluarea onoarei armatei, jandarmeriei și poliției ș.a.*”, *Flacăra Iașului*, 15.04.2013). Caracterul figurat al expresiilor din care face parte *poluare* este uneori subliniat de ghilimele: „Aceste personaje «ieftine» și goale din punct[ul] de vedere al conținutului spiritual și intelectual devin protagonistele imaginilor ca niște afișe, pătrunzând și mai mult în viața noastră cotidiană. «Intoxicarea» cu figurile lor stupide pune în evidență intoxicarea mediatică de care suferim în fiecare zi, bombardamentul vizual nociv și în final «*poluarea*» *spațiului public* cu astfel de «vedete», cărora li se acordă neașteptat de multă atenție...” (www.nettime.org, 5.02.2009). Semnalăm în contextul citat utilizarea metaforică și a altor termeni frecvenți în domeniul **mediului**, care intensifică ideea expusă: *intoxicare mediatică, bombardament vizual nociv*.

Termenul polisemantic *reciclare*, curent în limbajul **educației** cu sensul „formă de perfecționare profesională a cadrelor, organizată periodic, prin cursuri de completare a cunoștințelor în scopul adaptării la progresul științific-industrial” (MDN 2000), iar în domeniul **mediului**, cu sensul „prelucrarea anumitor deșeuri în vederea refolosirii lor” (DEX 1998), manifestă tendințe de extindere a conținutului său semantic și de utilizare în alte contexte decât cele obișnuite (cum ar fi *reciclarea profesorilor, reciclarea personalului; reciclarea deșeurilor, reciclarea bateriilor, reciclarea hârtiei* etc.). În sintagma *reciclarea uriașilor* („*Reciclarea uriașilor: Când megastructurile își găsesc sfârșitul*, dar și un nou început. Documentarul National Geographic prezintă în acțiune echipele de demolare și află ce presupune dezmembrarea acestor structuri complexe. Îți dezvăluie dificultățile, pericolele și strategiile utilizate în procesul prin care acești uriași își găsesc sfârșitul... dar și un nou început...””, <http://www.realitatea.net>, 21.12.2010),

reciclare are semnificația extinsă de „dezmembrare, demolare (cu recuperarea unor materiale utile)” (termeni prezenți și în contextul citat). O circulație tot mai largă în limba comună actuală are sintagma *reciclare creativă* (după engl. *Creative Recycling*), al cărei sens poate fi dedus din contextul ce urmează: „Vă întrebați ce utilizare puteți să dați unei sticle, unei reviste, unor nasturi desperecheați sau unui calendar vechi? Vă vom arată nenumărate variante! *Reciclare creativă* înseamnă oameni pasionați de a transforma obiecte, materiale, lucrușoare, bucăți și bucățele în lucruri interesante și utile sau pur și simplu de a încerca artă pură și nebună... așa, ca un manifest al propriei creativități. Acțiunile de *reciclare creativă* sunt relativ izolate în România, iar cei care sunt pasionați urmăresc în principal ceea ce se întâmplă în alte țări, unde sunt adevărate mișcări de *reciclare creativă* (de la comunități, la festivaluri dedicate). (...) *reciclarea creativă* este o metodă excelentă de educație non-formală...” (<http://www.academiaheidi.ro>). Prin urmare, sensul condiționat de context al expresiei *reciclare creativă* este „realizare de obiecte inedite din deșeuri în scop educativ sau creativ”. În ambele sintagme – *reciclarea uriașilor* și *reciclare creativă* – *reciclare* nu este determinologizat decât parțial, păstrându-se nucleul dur al sensului specializat „reutilizare, refolosire”. Observația este pertinentă și pentru contexte cu utilizări metaforice: „BCR își face «uzină de *reciclare*» a creditelor proaste de 3,2 mld. €” (*Ziarul financiar*, 4.03.2013); „Polițiștii români ar trebui trimiși prin Occident la *reciclare a mentalității...*” (*Gazeta de sud*, 20.08.2011). Aici, sensul termenului *reciclare* este „restructurare, revizuire”.

Termenul *epurare*, curent în sintagmele specifice domeniului **mediului** *epurarea apelor* (*uzate*), *epurare biologică*, *epurare chimică*, este frecvent în terminologia politică în expresiile *epurare etnică* („Turcia: Președintele sirian Bashar al-Assad a trecut la Planul B, *epurarea etnică*”, www.hotnews.ro, 8.05.2013), *epurare politică* („USL pregătește *epurarea politică* a TVR”, *Curentul*, 7.10.2012), *epurarea armatei* („Decenii la rând, propaganda Kremlinului a repetat la nesfârșit: *epurarea armatei* a atins dimensiuni catastrofale. În total au fost uciși 40.000 de mari comandanți militari...”, <http://www.polirom.ro>), *epurarea partidului*, *marea epurare* („*Marea Epurare* este numele dat campaniilor de represiune din Uniunea Sovietică de la sfârșitul celui de-al patrulea deceniu al secolului trecut, care a inclus și *epurarea partidului* comunist...”, <http://www.babylon.com>). Sensul figurat al termenului *epurare* s-a impus în terminologia politică și în limba comună, dovadă fiind și înregistrarea acestuia în dicționarele generale: „*fîg*. A îndepărta elementele necorespunzătoare dintr-o instituție, întreprindere, organizație etc.” (DEX 1998).

O frecvență comparabilă în presa nespecializată și în limba comună are și termenul specific **mediului deșeu** („material rezultat în urma unui proces tehnologic sau biologic, care nu mai poate fi utilizat ca atare”, MDN 2000) cu valori metaforice: „Imposibila reciclare a *deșeurilor politice*” (*Timpul*, 10.12.2012); „«Sebi este malefic, un *deșeu uman* care a distrus-o!»», spune mai nou artistul” (www.eva.ro, 15.12.2011); „Iar tu ce ești? *Deșeu uman* nereciclabil!” (<http://www.stiridecluj.ro>, 27.04.2012, comentariu); „Fostul prim-ministru este pe cale să devină un *deșeu toxic* chiar și pentru propriu-i partid...” (*Adevărul*, 30.01.2012) etc. Sensul metaforic al cuvântului *deșeu* este consemnat într-un dicționar de argou: „(peior.) om de nimic” (Volceanov, *Dicționar de argou*, 2007).

Așadar, un tip special de **polisemie externă** este reprezentat de valențele metaforice ale unor termeni utilizați mai ales în mass-media și în spațiul public în general, în contexte specifice altor limbaje specializate decât cele originare sau în limba comună: *colaps economic*, *infuzie de capital*, *relaxare fiscală*, *calmarea inflației*, *tsunami financiar* (sau *valutar*, *al creditelor*), *prețuri toxice*, *instrumente bancare toxice* (uzaj atestat și în limba franceză), *inflație de sentimente*, *debușeu psihologic*, *debușeu emoțional* etc.

Expresiile discutate, inclusiv cele metaforice, au o anumită frecvență în unele limbaje specializate și/sau în limba comună. De acestea trebuie delimitate utilizările individuale ale unor ziariști sau vorbitori, cum ar fi *inflamarea impozitelor*, „pitici” *bancari* (bănci mici), *valoarea adăugată a lui Becali* („Călin Popescu Tăriceanu la Digi24, despre o eventuală fuziune între PNG și PNL: Am îndoieli cu privire la *valoarea adăugată a lui Becali* într-un astfel de proiect...”, www.hotnews.ro, 12.X.2012). Aceste sintagme (total) libere, în pofida prezenței unui termen economic în sintagmă, se remarcă prin insolitul combinării și prin valori suplimentare expresive, însă nu interesează ca unități terminologice complexe, deoarece nu îndeplinesc criteriul frecvenței și recurenței.

Prin urmare, în raport cu datele din dicționar, utilizarea termenilor polisemantici este determinată de condițiile contextuale în care apar aceștia: „În toate cazurile de polisemie propriu-zisă, dezambiguizarea pune în evidență diferențele semantice mai mari sau mai mici, realizate în contexte mai mult sau mai puțin specifice. Altfel spus, dezambiguizarea polisemiei propriu-zise înseamnă stabilirea atât a unor diferențe semantice, cât și contextuale” [18, p. 73].

Prin dezvoltarea polisemiei, termenii, preferențial monosemantici, își pierd precizia, adăugarea mai multor sensuri figurate favorizând crearea situațiilor de ambiguitate semantică. În același timp,

sensurile conotative ale unor termeni pot contribui la fixarea lor în limbă, înlesnindu-le deplasarea spre alte domenii sau spre limba comună.

5.2.4. Sinonimia. Urmărind actualizarea termenilor din domeniile studiate în presa cu o specializare medie și în publicațiile de știri, am remarcat în textele analizate două tipuri de sinonimii: *a. sinonimie propriu-zisă* (*afacere* = *business*; *eco(logic)* – *verde*); *b. sinonimie referențială* (echivalențe la care se ajunge prin neutralizarea unor diferențe de sens în text, indicate de raportarea la același referent) [334, p. 28-31].

a. Termenii *afacere* și *business* îndeplinesc condițiile pentru o sinonimie totală prin identitatea conceptual-semantică și de registru stilistic, fiind substituibili în context. Și în anumite sintagme apar alternativ ambii termeni: *mediu de afaceri* – *mediu de business* („*Mediul de afaceri* din țara noastră, mai puțin corupt decât în Cehia sau Ungaria”, *Bursa*, 9.05.2013; „*IT Smart* distribuie produsele Bitdefender pentru *mediul de business*”, *Capital*, 5.03.2013); *centru de afaceri* – *centru de business* („*Spațiile de birouri din centrul de afaceri Global Plaza I* sunt închiriate în momentul de față în proporție de 40%. (...) *Centrul de business* va avea patru destinații principale, și anume va include un apartment-hotel cu o capacitate de 108 spații de cazare și un restaurant de 500 de locuri, va exista, de asemenea, un centru de conferințe, spații comerciale pe o suprafață de 1.560 de metri pătrați, precum și o clădire de birouri de clasa A...”, *Ziarul financiar*, 23.02.2009); *hotel de afaceri* – *hotel de business* („*The Peninsula* din Hong Kong a fost declarat cel mai bun *hotel de afaceri* din afara Americii de către cititorii revistei *Conde Nast Traveller*, cu ocazia Travel Awards 2010. (...) Iată care sunt cele mai bune 20 de *hoteluri de business* din lume, conform publicației amintite...”, <http://www.agenda.ro>, 17.09.2010); *avocat de business* – *avocat de afaceri* (și *avocatură de business* – *avocatură de afaceri*) („Un domeniu ferit de concedieri în criză: *avocații de business* și-au păstrat locurile de muncă. (...) Într-adevăr, au fost operate restructurări interne, în vederea adaptării echipei și a structurii de costuri la noile realități ale pieței serviciilor de *avocatură de afaceri*...”, *Ziarul financiar*, 10.11.2009).

Spre deosebire de *afacere*, termenul *business* exprimă de obicei un sens neutru specializat, fără echivoc și fără conotații: „Un tânăr de 36 de ani și-a făcut *afacere* în România după ce a văzut lumea și a lucrat la cele mai faimoase restaurante din Bruxelles și Paris. Tudor Constantinescu (...) deține de aproape șapte ani *businessul* de restaurante Chocolat...” (*Ziarul financiar*, 4.05.2013), cf. și sintagmele *business mic*, *business on-line*, *business solid*, *business local*, *business de succes*, *business verde*, *business social*, *business profitabil*, *business relaxant* etc. sau cele în care apare

forma de plural: *businessuri de top*, *businessuri inteligente*, *businessuri sezoniere*, *businessuri sigure*, *businessuri de servicii* ș.a. În contextul: „*Afacerile* hoteliere devin *business-uri* imobiliare. Mulți proprietari de unități de cazare din Cluj își vând clădirile, în condițiile unei piețe hoteliere dificile. Cumpărătorii le schimbă destinația...” (<http://ziuadecj.realitatea.net>, 27.02.2013) identitatea semantică a termenilor este evidentă, fiind vorba de o sinonimie totală.

Or, în anumite contexte, și *business* poate fi însoțit de conotații, în special atunci când atitudinea vorbitorului este sugerată și amplificată prin modificarea formei termenului: „Ca să numeri afacerile adevărate și de anvergură din România de azi, nu cred că îți trebuie mai mult de degetele de la o mână. Repet, vorbesc de anvergură și adevărat. Că majoritatea *biznisurilor* «mari» s-au construit pe hoție, devalizare și trafic de influență nu mai este o necunoscută...” (<http://www.dorianlungu.ro>, 15.04.2013). Este evidentă opunerea, în contextul citat, a termenilor *afacere* (cu sens denotativ neutru) și *biznis* (cu sens conotativ peiorativ), întrucât au referenți diferiți: *afacere adevărată* trimite la „activitate profitabilă legală”, iar *biznis* la „hoție, devalizare și trafic de influență”.

Termenul *business*, cu forma modificată, exprimă valori conotative ironice sau peiorative și în alte contexte: „S-au trezit bărbați în toată regula după revoluție, când făceau mici *biznisuri* cu produse de la bulgari, dând petreceri de apartament la achiziționarea unui video și a unei combine, asta în timp ce alții vindeau țara și dădeau tunuri de milioane de mărci și dolari...” (<http://www.mariciu.ro>, 10.09.2012); „«*Biznisuri*» bănoase. Este vorba despre «*biznisurile*» cu produse agricole. Despre samsarii care deposedează producătorii de mărfuri și le revând la prețuri de 4-5-10 ori mai mari, despre tunurile care se dau cu importurile frauduloase de legume și fructe, prin firme-fantomă, care «dispar» fără a da un ban statului, după câteva transporturi...” (<http://www.mytex.ro>, 8.09.2012); „Năpăstuiții profesori, cei mai defavorizați de toate vicisitudinile reformei în educație, anul ăsta nu au mai reușit să mai facă *biznis-uri* la bac, de teama lu' Funeriu și a DNA-ului...” (*Gândul*, 3.07.2011, comentariu). În primul exemplu, sensul lui (*mici*) *biznisuri* este echivalent cu *bișniță*: „(fam.) afacere necinstită, mărunță; găinărie” (DEX 1998), în secvența a doua, cu *speculă*: „comerț ilicit care constă în vinderea sau revinderea, cu prețuri exagerate, a unor mărfuri” (DEX 1998), iar vecinătatea *biznis-uri la bac* trimite la *gheșeft*: „(fam.) afacere necinstită, bazată pe înșelătorie; învârteală” sau *mișmaș*: „(fam.) afacere mărunță (necinstită)” (DEX 1998).

Relația de sinonimie poate fi constatată și la nivelul unor texte cu specializare redusă din domeniul **mediului**: „Un *business verde*: care sunt tendințele *eco* din energie, transport, agricultură sau construcții? Dacă producția de energie electrică devine tot mai *verde*, atunci și consumatorii sunt

mai dispuși să adopte tendințele *eco* în viața de zi cu zi. Astfel, din ce în ce mai mulți arhitecți, ingineri, constructori, investitori și autorități au început să devină la rândul lor mult mai atenți la conceptul de clădire «*verde*», care folosește eficient resursele de energie. Deși construirea unui imobil *eco* este de cele mai multe ori mai scumpă decât a unei clădiri clasice, în mod paradoxal, criza a crescut apetitul pentru conceptul «*verde*», în contextul în care costurile de întreținere sunt mai mici și investiția este mai avantajoasă pe termen lung. «Avem o creștere din punctul de vedere al interesului dezvoltatorilor pentru a deține sau a construi o clădire care să satisfacă cerințe «*green*», spune Florin Popa, managing partner al companiei de consultanță în construcții Vitalis Consulting.» (Ziarul financiar, 2.03.2013). În acest context, *verde*, *eco* și *green* sunt sinonime totale, având sensul „ecologic”. În secvența următoare: „Scopul principal al acestei acțiuni este atragerea atenției turiștilor prezenți în zona celor două stațiuni asupra existenței acestei rezervații unice. Mesajul-cheie este «Fii mai mult decât turist, fii ecologist!», care surprinde cel mai bine intenția custodelui de promovare în zona Rezervației Vama Veche – 2 Mai a unui turism «*verde*», *prietenos cu mediul* și responsabil...” (<http://www.ecomagazin.ro>, 2.06.2012) se remarcă sinonimia între *verde* și sintagma *prietenos cu mediul* (calchiată după engl. *Environmentally friendly*), extrem de frecventă în diverse contexte (la care se adaugă și *eco*): „Universitățile de pretutindeni fac tot posibilul să își transforme campusurile în «*campusuri verzi*». De la campanii precum «Redu, Refolosește, Reciclează» și până la folosirea autobuzelor cu combustibili bio, a fi un campus *prietenos cu mediul* nu e numai «în vogă», ci și un lucru inteligent. Sunt multe măsuri pe care universitățile le-au implementat, dar sunt și lucruri pe care fiecare student în parte le poate face pentru a susține dezvoltarea campusului *verde* și pentru a sprijini un stil de viață cât mai *eco*...” (www.greenpeace.org, 19.03.2012); „Istoria *verde* a automobilului *prietenos cu mediul*” (*Curierul național*, 17.05.2011); „Primul magazin *prietenos cu mediul*. TESCO a deschis primul supermarket care va avea un impact «zero» asupra mediului datorită eficientizării energetice. Prin activitățile sale, marele lanț internațional de magazine polua în fiecare an atmosfera cu aproximativ patru milioane de tone de dioxid de carbon. Magazinul *eco* deschis de companie reprezintă primul pas spre atingerea țintei de a avea un un impact «zero» asupra mediului până în anul 2050. Pentru acest lucru (...), TESCO va investi peste 120 de milioane de euro în tehnologii «*verzi*»...” (*Adevărul*, 10.02.2010). În alt context, *verde*, în sintagma *energie verde*, este sinonim cu *regenerabil* (*energie regenerabilă*): „Mai pe românește, vrem *energie regenerabilă*, dar vrem să ținem costurile pentru

industrie și pentru populație în limitele acceptabile. Altfel degeaba avem *energie verde*, dar nu are cine să o mai consume, a spus Victor Ponta...” (www.hotnews.ro, 21.05.2013).

b. **Sinonimia referențială** în textele cu specializare medie și mică poate fi ilustrată prin preferința pentru *cvasisinonime*, relație stabilită în context între termeni care în cadrul sistemului sunt diferențiați din punct de vedere semantic. Acest tip de sinonimie nu este un avantaj în ce privește comunicarea specializată, deoarece antrenează *neutralizarea unor diferențe semantice importante* din perspectivă paradigmatică, de exemplu, între termenii *firmă – companie – grup – trust*, situație aproape curentă în textele cercetate [v. 137, p. 146-147]: „Aproximativ 194.000 de firme din România, adică jumătate din numărul total de *companii* active în 2011, aveau ca domenii de activitate comerțul și construcțiile...” (*Ziarul financiar*, 2.05.2013); „Grupul JLC din Republica Moldova se află foarte aproape de preluarea controlului companiei brașovene Prodlacta (...). Unul dintre primii pași pe care îi va face *societatea* după preluarea controlului de către JLC ar fi construirea unui sistem de distribuție directă la nivel național... *Compania* moldovenească și-a propus să readucă producția la nivelul maxim din ultimii ani...” (www.unimedia.md, 7.09.2012). Termenii evidențiați fac parte dintr-o paradigmă și se caracterizează prin semul comun „întreprindere economică”, însă între ei există diferențe semantice referitoare la mărime, structură, subordonare/supraordonare, care în context sunt neglijate (pentru varierea expresiei și evitarea repetițiilor).

O situație de sinonimie referențială este și următoarea: „Întrebat ce le transmite președinților de consilii județene nemulțumiți de proiectul privind plata arieratelor, Ponta a spus: «Că trebuie plătite arieratele, cele care au fost făcute cu *acoperire* bugetară, cele care aveau *prevedere* bugetară». El a adăugat că cele care nu aveau *prevedere* bugetară nu se plătesc și deci, acest lucru este în avantajul președinților consiliilor județene și al firmelor care au lucrat în mod corect și care trebuie să-și primească banii...” (http://www.mediafax.ro, 11.03.2013). În sistemul terminologic al domeniului, *acoperire* și *prevedere* nu sunt sinonime, în acest context însă termenii intră în relația de cvasisinonimie, întrucât trimit la același referent.

Sinonimia este și un procedeu de explicare a termenilor noi sau mai puțin frecvenți din domeniu: „Polițiștii ruși au reținut doi cetățeni ai Republicii Moldova care au încercat să instaleze la un bancomat al băncii Sberbank un *skimmer* – aparat pentru copiat codurile PIN...” (www.unimedia.md, 6.08.2012); „Întrebat dacă va fi o investiție în domeniul auto, premierul (...) a precizat că va fi o *investiție de tip greenfield*, adică *de la zero*” (*Gândul*, 25.03.2013); „Lider Ovidiu nu este o practică obligatorie. *Internshipul* nu este practică, ci o *experiență profesională relevantă*”

pentru începutul de carieră aleasă de student, prin propria decizie. Studentul nu este plătit, petrece 3 luni intense în compania vizată, are mentor, beneficiază de suport din partea Community Links, este evaluat și oferă feedback la final de *stagiu* (...). Pe parcursul acestor 3 luni studentul are ocazia să se facă remarcat, să decidă dacă acela este tipul de job pe care și-l dorește sau nu, dar mai ales să intre într-un network profesional care îi mărește șansele de angajare...” (www.hotnews.ro, 16.05.2013). În contextele citate, termenul economic *skimmer* este explicat prin *aparatură pentru copiat codurile PIN*, iar termenul din domeniul educației *internship*, prin *stagiu și experiență profesională relevantă*.

În cazul sinonimiei dintre o siglă și termenul complex este remarcabil că unele sigle au o frecvență predominantă față de unitatea terminologică complexă și se impun astfel; pentru nespecialiști, sigla este un termen specializat în sine și mulți vorbitori s-ar putea nici să nu cunoască unitatea complexă și sensul ei precis (de exemplu, *TVA – taxa pe valoarea adăugată* sau *ADN – acid dezoxiribonucleic*).

O situație cu totul izolată este reprezentată de **sinonimele geografice**. Astfel, conceptul exprimat prin sintagmele *preluare ostilă*, *preluare frauduloasă* sau (rar) *preluare dușmănoasă*, curente în discursul economic din România, este redat în Republica Moldova preponderent prin *preluare (de tip) raider* sau *atac (de tip) raider*. În spațiul basarabean termenul *raider* („participant la o incursiune; năvălitor, invadator; participant la o raziie/descindere”), de origine engleză, nu este un împrumut direct, ci a intrat prin filiera limbii ruse, fiind tradus după *рейдерская атака*. Oferim spre exemplificare câteva contexte clarificatoare: „Banca italiană UniCredit a devenit o țintă atractivă pentru o *preluare ostilă*, după ce acțiunile instituției de credit au coborât cu 32% în ultimul an...” (www.wall-street.ro, 6.11.2012); „Potrivit procurorului citat, capetele de acuzare în acest nou dosar sunt fraudă fiscală și *preluarea frauduloasă* sub control a fondurilor publice în anii 1997-1998, pe vremea când ea conducea Sistemele Energetice Unite ale Ucrainei...” (*Capital*, 29.03.2012); „Economic, numai Polonia și Cehia se ridicau la nivelul economic al României. Numai că ele nu au practicat «privatizarea», «autonomia locală» și implicit acapararea și distrugerea întreprinderilor de către firme străine. În Germania o astfel de acaparare a unei firme germane de către o firmă străină se numește «*preluare dușmănoasă*» și nu este aprobată de către parlamentul german...” (http://revistaepoca.wordpress.com); „Ministrul Justiției a retras licența de activitate a unui executor judecătoresc implicat în *atacul raider* asupra Agroindbank” (http://www.justice.gov.md, 2.08.2012). Sintagmele sinonime au migrat și în afara domeniului: „Cezar Preda: În PDL e un exemplu clasic de încercare a unui candidat de *preluare ostilă* a

partidului” (*România liberă*, 15.02.2013); „A fost un *atac raider* asupra secretariatului fracțiunii PL. Fostul candidat la funcția de președinte al Comisiei juridice, Valeriu Munteanu, a sustras toate foile cu antetul Parlamentului de la secretariatul fracțiunii PL, a declarat deputatul Ana Guțu în cadrul ședinței Parlamentului...” (*Jurnal de Chișinău*, 19.04.2013).

5.2.5. Antonimia și hiponimia. În diverse texte specializate sau de popularizare, relația de antonimie poate fi constatată atât între termenii opuși în cadrul sistemului terminologic, cât și între unii termeni care de obicei nu sunt antonimi, dar devin astfel în limitele unui context.

Prima situație poate fi ilustrată prin câteva contexte pertinente: **economie** – „Cum răspunde oferta imobiliară cererii după 5 ani de criză” (<http://www.wall-street.ro>, 20.03.2013); „Parlamentul și Consiliul autorizează *cheltuielile*, în timp ce *veniturile* sunt stabilite printr-o decizie a Consiliului în urma ratificării de către parlamentele statelor membre...” (<http://circa.europa.eu>); **educație** – „Succesul, ca reacție socială la performanța umană, este o problemă intens cercetată în diferite contexte sociale, inclusiv în cel al școlii, în care se operează cu noțiunile de *succes* și *insucces școlar*, de *reușită* sau *eșec școlar*...” (<http://www.scoalabutterfly.ro>); „La înscrierea în anul I de studii, în primul an de studii postuniversitare, la reînscriserea în caz de nepromovare, la *reînmatriculare* după *exmatriculare*, precum și la *înmatriculare* prin transfer de la o instituție de învățământ superior, studentul va achita o taxă de înmatriculare conform regulamentului privind taxele de studii...” (<http://www.litere.usv.ro>); **mediu** – „Emisiile și absorbțiile legate de *împădurire*, *reîmpădurire* și *despădurire* constituie rezultatul schimbării direct de către om a folosinței terenurilor și ar trebui, prin urmare, să fie contabilizate în întregime” (www.europarl.europa.eu); „Totodată, Adrian Manolache a subliniat că scopul final al ideii susținute prin introducerea ecotaxei este acela de a conștientiza populația în privința problemelor de mediu rezultate din folosirea pungilor *nonbiodegradabile*. Astfel, el a propus ca metodele de promovare a (...) plaselor *biodegradabile*, folosite deja de unii retaileri, să fie reglementate prin cadru legislativ...” (*Cotidianul*, 27.02.2009).

La nivelul discursului, unii termeni pot intra în relații de **antonimie contextuală**, nefiind antonimi în interiorul sistemului terminologic căruia îi aparțin. De exemplu, în secvența: „Italia este pe moarte din cauza politicilor de *austeritate*, a afirmat luni premierul Italiei, Enrico Letta (...): politicile în favoarea *relansării* nu mai pot aștepta...” (www.hotnews.ro, 29.04.2013), *austeritate* și *relansare* devin antonime exclusiv grație uzajului, situație vizibilă și în alt context: „Comisar european: Incluziunea romilor trebuie văzută ca o *investiție*, nu ca un *cost*...” (www.realitatea.net,

22.04.2010). Termenii economici *investiție* și *cost* fac parte din același câmp lexico-semantic, având semnul comun „sumă de bani reprezentând cheltuieli într-un anumit scop”; în contextul citat, unitățile terminologice discutate sunt însă opuse una alteia ca antonime.

În domeniul **mediului**, sunt frecvente contextele în care adjectivul *convențional* intră în relații de antonimie contextuală cu diverși termeni: „În ultimele 2 decenii s-au înregistrat progrese în tranziția spre o dezvoltare economică «verde», au crescut semnificativ investițiile în acest sector, iar țările în curs de dezvoltare au devenit, rapid, mari investitori în *regenerabile*. Totuși, progresul este insuficient, deoarece investițiile globale în *energia convențională* depășesc investițiile din sectorul *regenerabilelor*, iar emisiile de gaze cu efect de seră continuă să crească, ceea ce va duce inevitabil la încălzirea planetei...” (<http://www.green-report.ro>, 13.03.2013); „În plus, diferența de preț între *produsele bio* și cele *convenționale* a devenit între timp atât de redusă, încât reprofilarea nu este rentabilă pentru producători...” (<http://www.dw.de>, 14.05.2013); „STUDIU: *Alimentele organice* nu sunt mai sănătoase decât cele *convenționale*. «Este imposibil de spus (...) dacă o metodă de agricultură este mai bună decât cealaltă, deși nu am observat efecte negative asociate cu *produsele organice* la fel ca cele pe care le putem vedea în cazul unor *produse convenționale*», spune Gene Lester, biolog în cadrul Serviciului de Cercetare Agricolă” (*Finanțiarul*, 5.09.2012). În primul context, este vorba despre opoziția antonimică *energie convențională* – [*energie*] *regenerabilă*, opoziție explicabilă în acest text, deși în mod obișnuit, din perspectivă paradigmatică, termenii nu sunt antonimi (*regenerabil* ar avea ca antonim pe *neregenerabil* sau *epuizabil*); *convențional* în acest context are sensul „clasic, tradițional”. În următoarele două secvențe, se opun antonimic sintagmele *produse convenționale*, *alimente convenționale* și *produse bio*, *produse organice*, *alimente organice*. Și această opoziție este posibilă numai în (con)texte clarificatoare, *convențional* având aici sensul de „care conține elemente nefavorabile omului”.

Actualizarea **hiponimiei** în texte (mai ales de circulație mai largă, cu o specializare medie) pune în evidență relații complexe și mai puțin riguroase decât în interiorul sistemelor terminologice (nomenclaturi). Ele pot să difere în funcție de terminologie sau de tipul de text în care apar.

Analizând un text din domeniul **mediului** cu o specializare redusă din presa de informare, am remarcat relațiile de subordonare care se stabilesc între **hiperonimul investiții „bio”** și **hiponimele** sale (pe care le evidențiem în text): „**Investițiile «Bio»** prezintă o serie de avantaje (...), a declarat Ilias Papageorgiadis, președintele ARBIO [Asociația Română de Biomasă și Biogaz], în cadrul unei conferințe de presă. «Vorbim despre o industrie care poate să combine multiple efecte pozitive

pentru economia României: crearea a mii de locuri de muncă, durabile pentru o perioadă de 25 ani, un cost mai scăzut al agentului termic pentru cetățeni cu 30-50%, un mediu mai curat, companii mai competitive, independență energetică la nivel local, sute de milioane de euro din investiții străine directe și multe altele pe întreg teritoriul României», a spus Ilias Papageorgiadis. **Investițiile «Bio»** includ multe tehnologii diferite, dintre care cea mai evoluată în România până în prezent este *biomasa*. Având mai mult de 1 milion de hectare de teren agricol neproductiv, milioane de hectare de păduri care necesită să fie curățate anual, plus o industrie puternică de procesare a lemnului, România are potențialul necesar pentru expansiunea acestui sector, se arată într-un comunicat al ARBIO. (...) Un alt sector important al investițiilor «Bio» este cel de *biogaz*, incluzând toate subcategoriile acestuia (*digestie anaerobă, energie din deșeuri* etc.). Acesta reprezintă unealta principală pentru fabricile alimentare și fermele de animale de la nivel european și mondial pentru a transforma o problemă (deșeurile) într-o sursă de profit, pentru a angaja oameni și pentru a deveni mai competitivi. (...) ARBIO reprezintă multe alte categorii ale investițiilor «Bio», cum ar fi *biodiesel, bioetanol, biometan*, dar și *geotermal și reciclare*.” (www.hotnews.ro, 15.05.2012). Astfel, **hiponimele** selectate: *biomasă, biogaz, digestie anaerobă, energie din deșeuri, biodiesel, bioetanol, biometan, geotermal și reciclare*, deși par eterogene, se caracterizează printr-o trăsătură comună: „sector de investiții”, la care se adaugă trăsătura „+ subordonare”.

5.2.6. Relația terminologie – limbă comună. Deși se afirmă că terminologiile sunt coduri închise, limitate semantic la un anumit domeniu, limitarea fiind direct proporțională cu gradul de specializare semantică a termenilor, tot mai multe voci remarcă faptul că în perioada actuală se constată o **deschidere a terminologiilor** în funcție de migrarea termenilor între domenii și spre limba standard prin diversificare semantică. În acest sens, acad. Ion Coteanu observa încă la 1986 că terminologiei i se deschid astăzi „bulevarde largi” spre limba comună, vorbitorii supunându-se presiunii puternice din partea cuvintelor din limbajele specializate: „Din punctul de vedere al lingvisticii, impactul terminologiei tehnico-științifice asupra limbajului uzual este un fenomen obiectiv. Și nu numai obiectiv, ci și ireversibil...” [65, p. 185].

Or, numai grație termenilor devin posibile descrierea coerentă, clasificarea și difuzarea cunoștințelor acumulate în diverse domenii ale științei, tehnicii și activității practice, iar în prezent, din ce în ce mai mult, și standardizarea acestor cunoștințe. Termenii sunt deci entități lingvistice care fac parte din sistemul unei limbi naturale, dar care, spre deosebire de unitățile lexicului general, au proprietatea de a funcționa cu o valoare precisă, stabilizată și, cel puțin la modul ideal, riguros

delimitată. Existența unui semnificant unic nu poate masca sau anula diferențele de semnificație dintre un cuvânt aparținând vocabularului general al limbii și întrebuințările lui ca termen în comunicarea specializată [72, p. 8]. Este pertinentă în acest sens precizarea lui Jean Pruvost conform căreia în latina clasică *terminus* (vezi numele zeului protector al bornelor și al hotarelor ce despărțeau diverse întinderi de pământ de felul așezărilor, al posesiunilor proprietarilor de terenuri etc.) era sinonim cu *limită*, întrucât trimeea și la borna prin care aceste întinderi erau despărțite: «Cependant, c'est en partant du latin médiéval *terminus* dont le sens avait évolué pour désigner < ce qui limite le sens > d'un mot, que le *terme* devint l'équivalent d'un < mot spécifique >. D'où, la référence au domaine spécialisé, puis à une terminologie, par essence délimitée...» [344, p. 9-10].

Societatea modernă se distinge prin voința tot mai evidentă de a favoriza circulația internațională a bunurilor, a capitalurilor, dar și a cunoștințelor de ordin științific și tehnic, esențiale pentru evoluția omenirii și a mediului său. Astfel, de pe o parte, în circulația cunoștințelor se impune nevoia unor reglementări care să fie stabilite în comun, să fie cunoscute și înțelese de toți și să fie apoi aplicate pretutindeni cu aceeași eficiență. Liberul acces la informație nu mai poate fi o simplă promisiune pentru viitorul mai mult sau mai puțin îndepărtat, efortul de standardizare în planul terminologiilor nu mai poate fi amânat, ca și interesul pentru crearea unor terminologii naționale competitive. Experții, cercetătorii, traducătorii, terminologii și alți specialiști implicați în formarea și difuzarea de terminologii urmează să-și sincronizeze sinergiile în vederea realizării unor terminologii funcționale și moderne astfel încât să nu contrarieze deprinderile lingvistice ale vorbitorilor. Pe de altă parte, difuzarea termenilor și a sensurilor specializate, prin largă circulație în diverse texte, va conduce în mod inevitabil la estomparea granițelor dintre limbajele specializate și limba comună, la o interferență între comunicarea specializată și comunicarea cotidiană, uzuală, îndeosebi în domeniile de interes general maxim, prin „diluția” sensului specializat, extinderea sau restricționarea semnificațiilor, obținerea unor sensuri noi prin metaforizare sau prin analogie.

5.3. Concluzii la capitolul 5

Analiza întreprinsă în acest capitol arată că *interpretarea contextuală a sensului specializat* este relevantă în terminologie, deoarece un termen poate fi folosit în diferite enunțuri în care vorbitorul îi asociază semnificații suplimentare. Identificarea unui anumit sens în cazul unui termen polisemantic se realizează contextual, selecția fiind determinată de semantica unităților lexicale cu care se asociază în comunicare sau prin raportarea la obiect.

În funcție de gradul de specializare, unii termeni funcționează numai în domeniul în care au fost lansați, iar alții își largesc aria de utilizare, deplasându-se și în alte limbaje specializate sau chiar în limba comună. Circulația termenilor depinde de accesibilitatea lor și de eventualele posibilități de extensiuni semantice. Interferența limbajelor favorizează o liberă și rapidă circulație a termenilor în general și reducerea numărului celor cu un grad înalt de specializare semantică. Gradul scăzut de specializare a termenilor permite utilizarea acestora și în limbajul uzual prin adăugarea unor sensuri suplimentare.

Dinamica și diversificarea sensurilor se datorează atât schimbărilor majore din societatea modernă, cât și îmbinării funcției de comunicare cu funcția expresivă a limbajului. În diverse limbaje specializate, creațiilor lexicale tehnice li se alătură un număr crescând de cuvinte din limba comună, resemantizate prin introducerea într-o terminologie, precum și de termeni transferați („migrați”), pentru a exprima noțiuni și fenomene noi, din alte domenii de activitate.

O trăsătură specifică a terminologiilor actuale este faptul că termenii cu o frecvență mare în presă și în comunicarea cotidiană manifestă o puternică tendință de *determinologizare*. Totodată, se impune observația că termenii curenți în domeniile studiate de noi și în comunicarea obișnuită sunt cunoscuți în mod superficial de vorbitorii-nespecialiști, prin reducerea conținutului semantic la trăsături esențiale (reducerea semelor). Decodarea și codificarea corespunzătoare a termenilor întâmpină dificultăți obiective datorită relațiilor interconceptuale frecvente care nu pot fi operante pentru vorbitorii obișnuși. Din acest punct de vedere, cu toată deschiderea actuală a codurilor, chiar cei mai frecvenți termeni, extinși în comunicarea obișnuită, pot prezenta particularitățile unor terminologii „tari”.

O observație ce rezultă din cercetarea noastră privește faptul că numeroase definiții ale termenilor din dicționarele generale sunt deficitare în diverse feluri. Dicționarele rămân în urma evoluției unor realități și fenomene, iar confruntarea dintre dicționare și texte arată că între acestea se înregistrează de multe ori decalaje: sensuri noi, curente în anumite domenii și în afara acestora, nu sunt consemnate încă în lucrările lexicografice de referință. Totodată, remarcăm că în dicționarele mai noi (DEXI, NDU) definițiile se apropie mai mult de cele terminografice, incluzând date relevante și necesare. Deficiențele dicționarelor sunt cu atât mai regretabile cu cât se constată că mai mulți termeni actuali, frecvenți în presa specializată și în cea de largă circulație, nu sunt înregistrați.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Concepția dinamică de abordare a terminologiei, pe care ne-am fundamentat cercetarea, a impus o **nouă direcție științifică**, determinată de adoptarea *perspectivei semasiologice*, care permite un *studiu dinamic* (sub *aspect diacronic*) al termenilor, analiza datelor terminologice *în discurs*, mediu în care acestea sunt supuse variației, iar, în consecință, tratamentul termenilor ca *unități lexicale cu valori specializate*, nu „exilarea” acestora în afara lexicului.

Terminologia diacronică oferă date privind mecanismele existente în interiorul unei limbi în diferite perioade de dezvoltare. Prin studiul inventarului terminologic și al mijloacelor de formare a termenilor de la înființarea unui domeniu până în prezent se poate stabili dacă „istoria se repetă” și cum, prin ce modalități, limba poate răspunde provocărilor actuale de înnoire. În lucrare s-a urmărit și răspunsul la întrebarea: este situația terminologiilor în formare astăzi similară terminologiilor în formare altădată? Firește, condițiile extralingvistice și lingvistice diferă, de aceea diferă și mijloacele actuale de formare a terminologiilor. Comună însă, în diverse perioade, este tendința de exprimare a conceptelor noi, impuse de evoluția realităților, în relație cu fenomenele terminologice din alte culturi, în vederea sincronizării expresiilor.

Pornind de la definirea *termenului* ca unitate ce combină caracteristici ale unei *unități statice* (stabile), încadrabile în lexicul specializat și servind pentru fixarea cunoștințelor sub formă de concepte științifice, tehnice, economice etc. verbalizate, și caracteristici ale unei *unități dinamice discursive*, care apare în discurs (în procesul cunoașterii și desemnării), susținem că termenul este supus tuturor legităților de funcționare a unităților limbii: apariției, maturizării, modificării și, eventual, dispariției, iar *terminologia* devine o știință interdisciplinară complexă, cu mai multe direcții de cercetare, care tinde tot mai mult spre o disciplină lingvistică.

Concluziile principale ale cercetării:

1. Studiul terminologic este condiționat de *autorul, beneficiarul și finalitatea* investigației; în acest demers, se impune stabilirea corectă a *perspectivei* din care este abordată o terminologie, din care va rezulta și *grila metodologică* aplicată unitar mai multor terminologii. În funcție de obiectivele cercetării, se va opta, astfel, fie pentru o *perspectivă a specialistului*, fie pentru una a *nespecialistului* (în care rolul jucat de lingvistică în studiul terminologic este primordial).

2. În interpretarea și analizarea sensului specializat, se face distincție între *diversele tipuri de definiții* și componentele acestora („lectura” definiției), întrucât înțelegerea și cunoașterea exactă a unor termeni și sensuri specializate interesează pe *inițiați* (din interiorul domeniului), pe *specialiștii în*

lingvistică (lexicografi, terminologi, semanticieni) și pe *vorbitorii obișnuiți* din *perspective diferite*.

3. Terminologiile românești cu tradiție evoluează pe baza *împrumuturilor directe și indirecte*. Primele terminologii românești erau constituite din două componente: *populară* și *savantă* sau numai din cuvinte împrumutate ori obținute prin calchierea/traducerea neologismelor reținute din lucrările folosite ca model sau izvor. În secolul al XIX-lea, *fiecare domeniu se dezvoltă în ritmul său*, independent de alte domenii, iar termenii noi se impun *prin texte* (traduse, prelucrate sau originale). Gradul de dezvoltare al unei terminologii este în relație cu *socializarea științei* corespunzătoare.

4. Terminologiile românești „cu vechime” (economie, educație) evoluează între *tradiție* și *inovație*. Unitățile terminologice noi reprezintă *abrevieri, termeni cu nume proprii, lexeme create cu ajutorul unor formanți*, inclusiv necunoscuți în secolele al XIX-lea și al XX-lea, cum ar fi elementul *e-* (*electronic*), *termeni-metafore*. Se constată inovații și prin procedeul *mobilității denotative* sau conceptual-semantice: evoluția sensului unui termen apare ca un rezultat firesc al evoluției referentului, a obiectului, în funcție de stadiul științei.

5. Terminologiile românești se dezvoltă preponderent *sub impactul traducerii*, fenomen caracterizat prin polaritate: traduceri specializate din limbi de circulație internațională determină apariția unor noi termeni în română (*efect pozitiv*); traduceri masive pun în uz denotații multiple ale aceluiași obiect (fenomen), generate de modelul limbii din care se traduce, și implică adoptarea unui număr excesiv de împrumuturi în detrimentul creativității interne a limbii române (*efect negativ*). În prezent, limbile donatoare cu cea mai mare pondere în terminologii (pentru limba română) sunt *franceza* și *engleza*. Terminologiile de specialitate românești sunt în mod istoric *de origine franceză*, iar în ultimele decenii se poate observa o confruntare între terminologia tradițională și cea nouă, *de origine engleză*.

6. Terminologiile moderne se constituie în mod predominant din *termeni complecși (sintagmatici)*; altfel spus, se constată preferința pentru *exprimarea sintagmatică*.

7. Din *perspectiva relațiilor semantice* dintre termenii unui domeniu (polisemie/monosemie, hiponimie, sinonimie și antonimie) rezultă consecințe semnificative în identificarea sensului specializat.

8. În terminologiile actuale (recente sau în formare, cum ar fi cea a mediului) predomină *fenomenul interdisciplinarității* drept caracteristică esențială de constituire. Se constată prezența

unui *lexic științific interdisciplinar* (termeni comuni mai multor terminologii). Între diverse domenii se remarcă *migrația termenilor*, rezultând în *interdisciplinarități și interferențe*.

Utilizarea unui termen în mai multe terminologii este o *tendință evidentă a științelor actuale*. În societatea modernă, interdisciplinaritatea joacă un rol esențial în formarea unor noi domenii de studiu. Interferența domeniilor de cunoaștere conduce la interferența terminologiilor, fenomen care *distinge procesul de formare a terminologiilor în secolul al XIX-lea de procesul actual*.

9. În terminologiile moderne, grație laicizării cunoștințelor, se remarcă tendința de *deschidere a codurilor*. Termenii se impun prin *dicționare generale și dicționare specializate*, fiind difuzați în mass-media. Mass-media este un factor care contribuie la *deschiderea codurilor închise ale terminologiilor*.

10. *Interpretarea contextuală a sensului specializat sau dimensiunea sintagmatică* este relevantă în terminologie. Unii termeni își extind zonele de utilizare, migrând în alte limbaje specializate sau în limba comună. O caracteristică semnificativă a terminologiilor actuale este faptul că termenii cu o frecvență mare în presă manifestă o puternică tendință de *determinologizare*, însă aceasta nu este totală, ci parțială, termenul păstrând *nucleul dur al sensului specializat*.

11. Analiza comparativă a definițiilor din dicționarele românești din secolele al XIX-lea și al XX-lea dovedește o evoluție conceptuală continuă, chiar dacă nu spectaculoasă. Diversificarea unor sensuri specializate arată că *neologia semantică* dezvoltată prin analogie și transfer de domenii este un *mecanism activ de îmbogățire a lexicului specializat*, condiționat nu numai extralingvistic, ci și lingvistic. Dicționarele generale actuale, în comparație cu textele investigate, nu țin pasul cu dinamica domeniului: unități terminologice și sensuri noi, curenți în anumite domenii și în afara acestora, sunt eludate în lucrările lexicografice de referință.

12. Terminologiile actuale sunt în cea mai mare măsură *dinamice*. Dinamica se manifestă atât la nivelul *inventarului*, cât și al *sensurilor* și este condiționată de evoluția continuă a realităților extralingvistice. Procesul de selecție și de adaptare a termenilor nu s-a încheiat nici astăzi. Dinamica lexicului specializat demonstrează că există în permanență tendințe de achiziționare de noi termeni, ceea ce se explică atât prin noutățile care apar în fiecare domeniu al cunoașterii, cât și prin dorința specialiștilor de a comunica într-o manieră exactă, dar și expresivă, în consonanță cu evoluția limbii române literare și a limbajului tehnic (științific) din secolul al XXI-lea.

13. În ultimele decenii se manifestă o tendință generală de *internaționalizare a terminologiilor*, efect al internaționalizării cercetării. În perspectiva realizării unei Europe Unite, comunicarea între națiuni capătă o importanță fără precedent și nu se poate concepe fără *traducere* în toate ipostazele ei: simultană, consecutivă, scrisă. Precizia și eficiența informației transmise prin traducere presupune experți în domeniu, care utilizează terminologia de strictă actualitate (conform uzanțelor internaționale), dar și buni cunoscători ai limbilor *din* și *în* care traduc.

Recomandări. Rezultatele cercetării, care se concentrează în mare parte pe semnalarea elementelor de noutate (constând în termeni sau sensuri noi) cu privire la reprezentarea unor terminologii cu pondere în limba română actuală, pot fi utilizate la completarea dicționarilor generale explicative ale limbii române și la elaborarea unor lucrări terminografice, la fundamentarea și completarea unor cursuri universitare, sugerând și noi direcții de cercetare, cum ar fi *polisemia*, *sinonimia* și *antonimia terminologică*, *pragmaterminologia* (neonimia întreprinderilor), *neosemia terminologică*, *metafora terminologică*, *constituirea terminologiei comunitare* etc.

În fine, rezultatele teoretice și practice ale cercetării capătă o dimensiune specială în procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, fapt ce ne pune în situația de a traduce în limba română, împreună cu Institutul European din România, actele, directivele etc. care emană de la UE.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Adamescu Gh. Adaptarea la mediu a neologismelor. București: Cartea Românească, 1938. 78 p.
2. Andriescu Al. Limba presei românești în secolul al XIX-lea. Iași: Junimea, 1979. 204 p.
3. Athu C. Influența limbii engleze asupra limbii române actuale (în limbajul economic și de afaceri). București: Editura Universitară, 2011. 158 p.
4. Avram M. Considerații asupra dinamicii limbii și asupra studierii ei în româna actuală. În: Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. București: Editura Universității din București, 2004. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/1.pdf> (vizitat la 3.VI.2012).
5. Bachelard G. Dialectica spiritului științific modern. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, vol. II. 560 p.
6. Baconsky R., Gouadec D., Lascu Gh. (ed.). Teritorii actuale ale traducerii. Cluj-Napoca: Echinoc, 2002. 423 p.
7. Bahnaru V. Elemente de lexicologie și lexicografie. Chișinău: Editura Știința, 2008. 308 p.
8. Bahnaru V. Elemente de semasiologie română. Chișinău: Editura Știința, 2009. 288 p.
9. Bahnaru V. Dimitrie Cantemir, pionier al internaționalizării terminologiei românești. În: Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 69-84.
10. Bahnaru V. Principii teoretice și practice de formulare a definițiilor lexicografice. În: Limbaje și comunicare. Creativitate, semanticitate, alteritate. Iași, 2009, vol. 10 (1), p. 134-144.
11. Bara M. Probleme ale standardizării terminologiei în limba română. În: Colocviul 3T: Terminologie – Terminografie – Terminică, Ediția a IX-a, București, 21-22 septembrie 2010. București: Editura AGIR, 2011, p. 70-80.
12. Barna Cl. Ordonarea, clasificarea și definirea conceptelor economice. Alba Iulia, 2009. 216 p.
13. Bălan Mihailovici A. Noțiuni de terminologie: despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale. București: Oscar Print, 2003. 160 p.
14. Bălan-Mihailovici A. Neologia și structura neologimelor. În: Studii și cercetări lingvistice, LVI, nr. 1-2, București, 2005, p. 23-29.
15. Bejan D.M. Interferențe lingvistice în diacronia limbii române. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2005. 238 p.
16. Bell Roger T. Teoria și practica traducerii. Iași: Polirom, 2000. 312 p.
17. Berejan S. Includerea termenilor științifici și tehnici în dicționarele generale. În: Terminologia în România și în Republica Moldova, Cluj: Clusium, 2000, p. 69-72.
18. Bidu-Vrănceanu A. Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 319 p.
19. Bidu-Vrănceanu A. Aspecte ale funcției reflexive a limbii în terminologiile tehnico-științifice. În: Studii și cercetări lingvistice, 1989, nr. 5, p. 417-422.
20. Bidu-Vrănceanu A. Lectura dicționarilor. București: Editura Metropolis, 1993. 103 p.
21. Bidu-Vrănceanu A. Mărcile stilistice (diastatice) în DEX. În: Limbă și literatură, anul XLII, 1997, vol. I, p. 27-37.
22. Bidu-Vrănceanu A. Mărcile stilistice (diastatice) ale lexicului specializat în DEX₂. În: Limba română, XLVIII, 1999, 1-2, Editura Academiei Române, p. 19-23.
23. Bidu-Vrănceanu A. ș.a. Lexic comun, lexic specializat. București: Editura Universității din București, 2000. 176 p.

24. Bidu-Vrănceanu A. Terminologiile științifice din perspectivă interdisciplinară. În: *Analele Universității din București, Facultatea de Litere*, 2000, p. 31-44.
25. Bidu-Vrănceanu A. ș.a. *Lexic științific interdisciplinar*. București: Editura Universității din București, 2001. 278 p.
26. Bidu-Vrănceanu A. *Dinamica sensurilor cuvintelor românești din 1990 până în 2002*. În: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale* (coord. Gabriela Pană Dindelegan). București: Editura Universității din București, 2003, p. 291-298.
27. Bidu-Vrănceanu A. *Tradiție și inovație în lexicul politic. Există terminologie politică?* În: *Tradiție și inovație în studiul limbii române* (coord. Gabriela Pană Dindelegan). București: Editura Universității din București, 2004, p. 255-263.
28. Bidu-Vrănceanu A. *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București, 2007. 265 p.
29. Bidu-Vrănceanu A. *Terminologie sau terminologii? Stadiul actual al cercetărilor*. În: Gabriela Pană Dindelegan (coord.). *Limba romană. Stadiul actual al cercetării*. București: Editura Universității din București, 2007, p. 509-516.
30. Bidu-Vrănceanu A. *Terminologie și lingvistică*. În: Zafiu R., Stan C., Nicolae Al. *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*. București: Editura Universității din București, 2007, p. 231-235.
31. Bidu-Vrănceanu A. *Terminologia. Modalități de cercetare și clasificare*. În: S. Reinheimer Rîpeanu, I. Vintilă-Rădulescu. *Limba romană, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*. București: Editura Academiei Române, 2007, p. 39-43.
32. Bidu-Vrănceanu A. (coord.). *Terminologie și terminologii*. București: Editura Universității din București, 2010. 294 p.
33. Bidu-Vrănceanu A. *Rolul lingvisticii în terminologie*. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 21-36.
34. Bidu-Vrănceanu A. *Diacronia în terminologie*. În: *Lexic comun/Lexic specializat. Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Fascicula XXIV. Anul IV, 2011, nr. 1 (5)*, p. 11-23.
35. Bidu-Vrănceanu A. (coord.). *Terminologie și terminologii II*. București: Editura Universității din București, 2012. 248 p.
36. Binder P. *Vechea terminologie geografică românească a tipăriturilor coresiene. Extras din: Buletinul Societății de Științe Geografice din RSR, serie nouă, vol. 71*. București, 1972, p. 161-166.
37. Bîrsan S. *Dinamica terminologiei economice în limba română (domeniul financiar-bancar)*. Chișinău: Editura ASEM, 2006. 266 p.
38. Bocșan N. *Contribuții la istoria iluminismului românesc*. Timișoara: Facla, 1986. 426 p.
39. Bologa V. *Brașovul, vechi centru medical românesc*. În: *Omagiu fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu*. București: Imprimeria Națională, 1936. 901 p.
40. Bologa V. ș.a. *Contribuții la istoria medicinei în RPR*. București: Editura Medicală, 1955. 388 p.
41. Bulgăr Gh. *Despre limba și stilul primelor periodice românești*. În: *Contribuții la istoria limbii literare în secolul al XIX-lea, vol. II*. București: Editura Academiei, 1958, p. 75-113.
42. Busuioc I., Cucu M. *Introducere în terminologie*. București: Credis, 2001. 133 p.
43. Busuioc I. *Dinamica terminologiilor românești sub impactul traducerii „acquis”-ului comunitar*. În: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. București: Editura Universității din București, 2004. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/27.pdf> (vizitat la 3.VI.2012).

44. Busuioc I. Macrosteretipul frazeologic în limbajele de specialitate. În: Uniterm, 2004, nr. 2. http://www.litere.uvt.ro/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm2_2004/ibusuioc.pdf (vizitat la 1.07.2012).
45. Busuioc I. Despre neologisme și neologie. În: Uniterm, 2006, nr. 4. http://www.litere.uvt.ro/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm4_2006/ileana_busuioc.pdf (vizitat la 1.07.2012).
46. Busuioc M.M. Munca și răsplata ei. Secolele XVII-XVIII. Studiu de terminologie. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2002. 220 p.
47. Butiurca D. Relații paradigmatică și strategii cognitive în discursul științific. În: Studia Universitatis 10, Târgu-Mureș, 2011, p. 55-65.
48. Butuc M. Terminologia militară românească (studiu retrospectiv: secolul al XIII-lea – începutul secolului al XIX-lea) (teză de doctorat). Chișinău, 2011. 178 p.
49. Cepraga L. Studiu asupra terminologiei managementului economic în limba română. Chișinău: Editura ASEM, 2006. 280 p.
50. Chirimbu S. Uniunea Europeană: istorie, politică, limbaj și terminologie. Bacău: Docucenter, 2010. 190 p.
51. Chiș D. Cuvânt și termen. Timișoara: Augusta, 2001. 251 p.
52. Chivu Gh. Stilul celor mai vechi texte științifice românești. III – Stilul textelor matematice. În: Limba română, XXX, 1981, nr. 2, p. 139-147.
53. Gheorghe Chivu ș.a. Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780). București: Editura Academiei Române, 1997. 496 p.
54. Chivu Gh. Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice. București: Editura Univers Enciclopedic, 2000. 157 p.
55. Chivu Gh. ș.a. Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780). Cluj: Editura Clusium, 2000. 313 p.
56. Ciobanu G. Elemente de terminologie. Timișoara: Mirton, 1998. 159 p.
57. Ciohodaru M. Terminologia mediului. În: Bidu-Vrănceanu A. (coord.). Terminologie și terminologii. București: Editura Universității din București, 2010, p. 179-200.
58. Ciolăneanu R. Terminologia marketingului economic. În: Bidu-Vrănceanu A. (coord.). Terminologie și terminologii. București: Editura Universității din București, 2010, p. 159-177.
59. Ciolăneanu R. Terminologie specializată și interdisciplinaritate în marketing. București: Editura Universității din București, 2011. 338 p.
60. Clim M.-R. Neologismul în lexicografia românească. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012. 358 p.
61. Constantinescu N.N. Studii de istorie economică și istoria gândirii economice. București: Editura Academiei Române, 1998, vol. III. 239 p.
62. Constantinovici E. Abordarea comunicării din perspectiva semioticii. În: Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Semiotica și hermeneutica textului. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p. 61-65.
63. Coșeriu E. Deontologia culturii. În: Prelegeri și conferințe (1992-1993). Iași: Institutul de Filologie Romană „Al. Philippide”, 1994, p. 173-180.
64. Coșeriu E. Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice. Versiune în limba română de N. Saramandu. București: Editura Enciclopedică, 1997. 253 p.
65. Coteanu I. Impactul terminologiei științifice în manualele școlare. În: Revistă de pedagogie, 1986, nr. 4, p. 57-65.

66. Coteanu I. Din nou despre impactul terminologiei tehnico-științifice. În: *Limba română*, XXXVI, 1987, nr. 3, p. 185-192.
67. Coteanu I. Terminologii tehnico-științifice. Aspecte, probleme. În: *Limba română*, XXXIX, nr. 2, 1990, p. 95-99.
68. Cotelnic T. Probleme de sociolingvistică în opinia academicianului Silviu Berejan. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*, 2009, nr. 3-4, p. 127-135.
69. Croce B. *Estetica*. București: Univers, 1971. 575 p.
70. Cuciuc N. Neologizarea lexicului juridic românesc sub influența terminologiei dreptului francez. În: *Intertext*, 2010, nr. 1-2, p. 151-161.
71. Cuniță Al. Ce fel de *neologisme* pentru limbajele noastre de specialitate? În: *Actele Colocviului 3 T*, București, 2008 (difuzate pe CD).
72. Cuniță Al. Rolul definiției în stabilirea formei candidatului la statutul de termen de către cuplul specialist-terminolog. În: *Colocviul 3T: Terminologie – Terminografie – Terminotică*, Ediția a IX-a, București, 21-22 septembrie 2010, București: Editura AGIR, 2011, p. 6-16.
73. David D. *Limbă și cultură: româna literară între 1880 și 1920, cu privire specială la Transilvania și Banat*. Timișoara: Facla, 1980. 267 p.
74. David D. Traducerea în istoria românei literare. Atitudini teoretice caracteristice anilor 1830-1860. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe filologice*, XLII-XLIII, 2004-2005, p. 137-154.
75. Dimitrescu F. Scurtă istorie a unei sigle – ADN. În: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. București: Editura Universității din București, 2004. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/27.pdf> (vizitat la 3.VI.2012).
76. Drăgan G. *Terminologie cognitivă. Volum antologic*. București: AGIR, 2012. 172 p.
77. Druță Inga. Inovație și tradiție lingvistică. În: *Limba română*, 2002, nr. 11-12, p. 31-33.
78. Druță Inga. Cuvântul: între *semn* și *ambiguitate*. În: *Limba română*, 2003, nr. 1, p. 45-49.
79. Druță Inga. Considerații privind mișcarea vocabularului actual. În: *Limba română*, 2003, nr. 2-3, p. 56-60.
80. Druță Inga. Atitudini față de împrumuturi în istoria limbii române. În: *Studii și cercetări lingvistice*, Editura Academiei Române, București, 2005, LVI, nr. 1-2, ianuarie-decembrie, p. 125-131.
81. Druță Inga. Neologismul în structura stilistică a limbii române actuale. Chișinău: Elan Poligraf, 2007. 300 p.
82. Druță Inga. Tot mai... europeni? În: *Limba română azi. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi” (Iași-Chișinău, 3-7 noiembrie 2006)*, Iași, 2007, p. 83-88.
83. Druță Inga. Metafora terminologică. În: *Limba română*, 2008, nr. 5-6, p. 23-27.
84. Druță Inga. Demersul terminologic în traducere. În: *Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugen Coșeriu”, 25-28 octombrie 2007, Suceava, Universitatea „Ștefan cel Mare”, 2008, vol. II, p. 254-258.*
85. Druță Inga. Unele tendințe în terminologia social-politică actuală. În: *Terminologie și limbaje specializate*, Chișinău, Centrul Național de Terminologie, 2000, p. 56-67.
86. Druță Inga. Contribuții la studiul manipulării prin cuvânt. În: *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european (volum de comunicări)*, Iași, 2009, p. 115-120.
87. Druță Inga. *Magia cuvântului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 112 p.
88. Druță Inga. Modalități de transfer al cunoștințelor în societatea informațională prin dicționare terminologice electronice. În: *Studia*, Universitatea „Petru Maior”, Targu-Mureș, 2010, nr. 9, p. 107-117.

89. Druță Inga. Trei „vârste” ale termenului. În: Colocviul 3T: Terminologie – Terminografie – Terminică, Ediția a IX-a, București, 21-22 septembrie 2010, București, Editura AGIR, 2011, p. 33-38.
90. Druță Inga, Popa Viorica. Dificultăți de echivalare a unor termeni în discursul didactic actual. În: Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 85-89.
91. Druță Inga. Nume de familie provenite de la denumiri de funcții și grade militare: interconexiuni și interferențe. În: Numele și Numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică. Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie, Baia Mare, 19-21 septembrie 2011. Cluj-Napoca: Mega, 2011, p. 155-162.
92. Druță Inga. Limba română în spațiul audiovizual național. În: Akademos, Chișinău, 2011, nr. 4 (23), p. 124-130.
93. Dumistrăcel St. Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980. 260 p.
94. Eco U. În căutarea limbii perfecte. Iași: Polirom, 2002. 304 p.
95. Edroiu N. Începuturile literaturii economice românești. 1780-1810. Cluj-Napoca: Academia RSR, 1978. 266 p.
96. Ene C. Forme ale intersubiectivității în limbajul filosofic românesc. București: Editura Universității din București, 2004. 235 p.
97. Feodot N. Terminologia militară contemporană rusă (trupele de uscat): analiză structural-semantică. București: Editura Universității din București, 1994 (rezumatul tezei de doctorat). 30 p.
98. Fischer I. Principii de transcriere a textelor românești (secolul al XIX-lea). În: Limba română, XI, 1962, nr. 5, p. 577-581.
99. Flaișer M. Cartea doctorului Nicolae Chiriacopol: douăsprezece învățături folositoare... și locul acesteia în dezvoltarea terminologiei medicale românești la începutul secolului al XIX-lea. În: Revista medico-chirurgicală a Societății de Medici și Naturaliști, Iași, 1994, vol. 98, nr. 1-4, p. 193-198.
100. Flaișer M. Nume de profesii și profesioniști. Iași: Demiurg, 2009. 344 p.
101. Flaișer M. Introducere în terminologia medicală românească. Iași: Alfa, 2011. 172 p.
102. Frînculescu I.C. Limbajul medical românesc în sincronie și diacronie. În: Uniterm, 2009, nr. 7, p. 21-32. www.litere.uvt.ro/vechi/uniterm7_2009.htm (vizitat la 11.X.2012).
103. Frînculescu I.C. Aspecte ale terminologiei medicale românești de după 1990: cu specială referire la influența engleză. Craiova: Aius PrintEd, 2010. 234 p.
104. Gabinschi M. Lucrări alese de lingvistică română. Chișinău: Profesional Service, 2012. 364 p.
105. Georgescu T., Băldescu E. Cțitori de școală românească. Secolul al XIX-lea. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971. 317 p.
106. Ghibu O. Din istoria literaturii didactice românești. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. 316 p.
107. Graur-Vasilache M. Aspecte ale terminologiei economice. În: Terminologia în România și în Republica Moldova, Cluj: Clusium, 2000, p. 74-76.
108. Greimas A.J. Despre sens. Eseuri semiotice. București: Univers, 1975. 338 p.
109. Han B.-O. Traducerea – formă de comunicare. În: Studia, Universitatea „Petru Maior”, Targu-Mureș, 2009, nr. 8, p. 214-220.
110. Han B.-O. Traducerea și dihotomia „fidelitate” vs „trădare”. În: Studia, Universitatea „Petru Maior”, Targu-Mureș, 2010, nr. 9, p. 325-330.
111. Hristea Th. Conceptul de *neologism* (cu specială referire la limba română). În: Gabriela Pană Dindelegan (coord.). Tradiție și inovație în studiul limbii române. București: Editura Universității București, 2004, p. 23-35.

112. Hodoș N., Sadi Ionescu Al. Publicațiunile periodice românești. București: Socecu, 1913. 811 p.
113. Iorga N. Istoria învățământului românesc. București: Editura Casei Școalelor, 1928. 352 p.
114. Iordan I. Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”. Iași: Institutul de Arte Grafice „Alexandru A. Terek”, 1943. 540 p.
115. Iordan I., Robu Vl. Limba română contemporană. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978. 687 p.
116. Istoria literaturii române. București: Editura Academiei, 1968, vol. II. 426 p.
117. Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780) (coord. Ion Gheție). București: Editura Academiei Române, 1997. 496 p.
118. Ionescu-Ruxăndoiu L. Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică. București: ALL Educațional, 2003. 109 p.
119. Istrate G. Neologismul latino-roman în limba română. În: Anuar de lingvistică și istorie literară, tomul XXVI, 1977/1978, Iași, p. 35-43.
120. Ivănescu G. Formarea terminologiei filozofice românești moderne. În: Contribuții la istoria limbii românești în secolul al XIX-lea. București: Editura Academiei RPR, 1956, p. 171-204.
121. Lexic comun/Lexic specializat. Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Fascicula XXIV, anul III, nr. 1 (3), 2010.
122. Malinschi V. Din trecutul învățământului economic. București: Editura Academiei Române, 1978. 300 p.
123. Maneca C. Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești. În: Limba română, XVI, 1967, nr. 6, p. 491-498.
124. Manoli I. Statutul terminologiei stilistice și poetice în lexicografia franceză contemporană. În: Strategii actuale în lingvistică, glotodidactică și știință literară. Conferința Științifică Internațională consacrată aniversării a 50-a de la fondarea Facultății LLS (Bălți, 15-16 octombrie 2004). Bălți, 2004, vol. 1, p. 60-67.
125. Marcu M. Evoluția terminologiei gramaticale românești în perioada 1757-1877. Craiova: Universitaria, 2005. 240 p.
126. Mavrodin I. Despre traducere, literal și în toate sensurile. Craiova: Scrisul Românesc, 2006. 179 p.
127. Melnic V. Terminologia medicală în Republica Moldova: istorie și actualitate. În: Terminologia în România și în Republica Moldova. Cluj: Clusium, 2000, p. 76-77.
128. Melnic V. Cu privire la sinonimia terminologică medicală în limba română. În: Terminologie și limbaje specializate. Chișinău, 2001, p. 10-15.
129. Miclău P. Dimensiunea semantică a limbajelor specializate. În: Semantică și semiotică (sub red. acad. I. Coteanu și a Luciei Wald). București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981. 344 p.
130. Mladin C.-I. Probleme ale terminologiei sintactice moderne în româna contemporană. Alba Iulia: Aeternitas, 2003. 592 p.
131. Mladin C.-I. Puncte de vedere în legătură cu sinonimia din terminologie. 2005. http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica_2005/24_mladin_3.doc (vizitat la 27.08.2012).
132. Moroianu C. Un aspect al calculului lingvistic în limba română. În: Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. București: Editura Universității din București, 2004. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/27.pdf> (vizitat la 3.VI.2012).
133. Munteanu E. Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă și formarea terminologiei teologice românești. În: Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași [Teologie, An I, 1992], p. 85-94.

134. Munteanu E. Influența modelelor clasice asupra traducerilor românești din sec. al XVII-lea: lexicul. Iași: Universitatea „Al.I. Cuza”, 1993. 221 p.
135. Museanu E. Termeni economici în mass-media românească actuală. În: *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice* (coord. Gabriela Pană Dindelegan). București: Editura Universității din București, 2006, p. 307-312.
136. Museanu E. Structuri paradigmatică în terminologia economică. În: *Limba română. Stadiul actual al cercetării* (coord. Gabriela Pană Dindelegan). București: Editura Universității din București, 2007, p. 215-222.
137. Museanu E. Terminologia economică. În: *Terminologie și terminologii*. București: Editura Universității din București, 2010, p. 141-155.
138. Museanu E. Terminologia economică. Nivele de utilizare și caracteristici în româna actuală. București: Editura Universitară, 2011. 281 p.
139. Neagoe St. Triumful rațiunii împotriva violenței. Iași: Junimea, 1977. 541 p.
140. Nicolescu C.I. Scurtă incursiune în istoria publicisticii românești. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2012. 118 p.
141. Nida E. Traducerea sensurilor. Iași: Institutul European, 2004. 183 p.
142. Oprea I. Terminologia filozofică românească modernă. Studiu asupra epocii de formare. București: Editura Științifică, 1996. 388 p.
143. Pagini de limbă și literatură română veche. București: Editura Tineretului, 1964. 287 p.
144. Pană Dindelegan G. Terminologia lingvistică actuală, între tradiție și inovație. În: *Limbă și literatură*, vol. II, 1997, p. 5-12.
145. Pană Dindelegan G. Aspecte ale substantivizării în româna actuală. Forme de manifestare a substantivizării adjectivului. În: *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. București: Editura Universității din București, 2004. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/2.pdf> (vizitat la 3.VI.2012).
145. Pavel V. Asupra interpretării sema-onomasiologice a microsystemelor lexicale. În: *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, Cluj-Napoca, 16-18 septembrie, 2010. Cluj-Napoca: Argonaut Scriptor, 2012, p. 319-331.
146. Pavel V. Despre crearea unităților de vocabular din perspectivă onomasiologică. În: *Limba română (Chișinău)*, 2012, nr. 11-12, p. 32-37.
147. Pavel E., Rucăreanu C. Introducere în terminologie. București: Editura Academiei Române & Editura Agir, 2001. 160 p.
148. Petrovici E. Limba lui D. Cantemir. În: *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958. 479 p.
149. Pitar M. Terminologia: între științele umane și cele exacte. În: *Uniterm*, 2006, nr. 4. http://www.litere.uvt.ro/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm4_2006/mariana_pitar.pdf (vizitat la 2.07.2012).
150. Pitar M. Manual de terminologie și terminografie. Timișoara: Mirton, 2009. 184 p.
151. Pitiriciu S. Abrevierile în limba română (ediția a doua). Craiova: Scrisul Românesc, 2004. 413 p.
152. Popa M. Ioan Piuariu-Molnar. Cluj-Napoca: Dacia, 1976. 224 p.
153. Potra G. Petrache Poenaru, ctitor al învățământului în țara noastră. 1799-1875. București: Editura Științifică, 1963. 408 p.
154. Predescu E. Discursul științific economic. Constanța: Editura Ovidius University Press, 2003. 320 p.
155. Protopopescu L. Contribuții la istoria învățământului din Transilvania. 1774-1805. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1966. 356 p.

156. Pușcariu S. *Limba română. Vol. I. Privire generală*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940. 500 p.
157. Radu P., Onciulescu D. *Primul compendiu de pedagogie și metodică în limba română, 1776/1785*. Ediție – textul slavo-român cu variate versiuni românești în facsimile – studiu introductiv, note și glosar, două volume. Timișoara: Casa Corpului Didactic, 1979. 388 p.
158. Ricoeur P. *Metafora vie*. București: Univers, 1984. 506 p.
159. Ricoeur P. *Despre traducere*. Iași: Polirom, 2005. 164 p.
160. Rizea M.-M. *De la monosemie la polisemie în terminologia științifică actuală (teză de doctorat)*. București, 2009. 375 p.
161. Rogojanu A., Tașnadi Al. *Comunicare și limbaj economic*. București: Editura ASE, 2003. 108 p.
162. Rosetti Al., Cazacu B. *Istoria limbii române literare. Vol. I*. București: Editura Științifică, 1961. 558 p.
163. Rovența-Frumușani D. *Terminologie, coerență, nivele discursive în textul științific*. În: *Limba română*, 1990, nr. 3, p. 167-172.
164. Rovența-Frumușani D. *Semiotica discursului științific*. București: Editura Științifică, 1995. 256 p.
165. Savin A. *Motivația semnului lingvistic vizavi de conceptul general al interculturalității*. În: *Francopolyphonie 7*, vol. 1, 2012: *L’interculturalité à travers la linguistique et la littérature*, Chișinău: ULIM, 2012, p. 87-93.
166. Săpoi C. *Definițiile și rolul lor în terminologia medicală*. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 171-186.
167. Seche M. *Schiță de istorie a lexicografiei române. Vol. I. De la origini până la 1880*. București: Editura Științifică, 1966. 188 p.
168. Seche M. *Schiță de istorie a lexicografiei române. Vol. II. De la 1880 până astăzi*. București: Editura Științifică, 1969. 333 p.
169. Sferle A. *O perspectivă diacronică a terminologiei juridice în limba română: dreptul succesoral între concepte și termeni*. Timișoara: Mirton, 2005. 152 p.
170. Slușanschi D. *Studiul vocabularelor speciale*. În: *Studii și cercetări de lingvistică*, 1971, 20, nr. 6, p. 587-595.
171. Stanca Al. *Repere istorice ale terminologiei*. În: *Uniterm*, 2007, nr. 5. http://www.litere.uvt.ro/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm5_2007/Stanca_Alexandra.pdf (vizitat la 1.07.2012).
172. Stanciu-Istrate M. *Calcul lingvistic în limba română (cu specială referire la scrieri beletristice din secolul al XIX-lea)*. București: Editura Academiei Române, 2006. 370 p.
173. Steiner G. *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*. București: Univers, 1983. 607 p.
174. Stoichițoiu Ichim A. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*. București: Editura ALL, 2001. 160 p.
175. Stoichițoiu-Ichim A. *Semiotica discursului juridic*. București: Editura Universității din București, 2001. 218 p.
176. Stoichițoiu Ichim A. *Creativitate lexicală în româna actuală*. București: Editura Universității din București, 2006. 380 p.
177. Șăineanu L. *Influența orientală asupra limbei și culturei române*. București: Editura Librăriei Socec, 1900. 408 p.
178. Ștefan I.M., Nicolau Ed. *Scurtă istorie a creației științifice și tehnice românești*. București: Albatros, 1981. 286 p.

179. Ștefănescu A. Caracteristici ale limbajului vag în jargonul informaticii. În: Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. București: Editura Universității din București, 2002, p. 263-296.
180. Șuteu F. Terminologia românească – istoric și perspective. În: Terminologia în România și în Republica Moldova. Cluj-Napoca: Clusium, 2000, p. 66-68.
181. Teleoacă D. Terminologia religioasă creștină în limba română. București: Editura Academiei Române, 2005. 375 p.
182. Terminometro 2000 = Terminologia în România și în Republica Moldova. Cluj-Napoca: Clusium, 2000. 144 p.
183. Toma E. Limbajul științific românesc la începutul epocii moderne. București: Editura Universității din București, 2003. 304 p.
184. Toma A. Perspective lingvistice în caracterizarea științelor „tari” și a științelor „slabe”. În: Analele Universității din București – Limba și literatura română, LIV, 2005, p. 33-40.
185. Toma A. Lingvistică și matematică. De la terminologia lexicală la terminologia discursivă. București: Editura Universității din București, 2006. 520 p.
186. Toma A. Terminologia lexicală și discursivă în studierea limbajelor specializate din secolul al XIX-lea. În: Studia, Universitatea „Petru Maior”, Targu-Mureș, 2010, nr. 9, p. 39-48.
187. Toma A. Terminologia geografică românească în secolul al XIX-lea. În: Limba română, 2010, nr. 1-2, p. 129-137.
188. Toma A. Terminologia matematică. În: A. Bidu-Vrănceanu (coord.), Terminologie și terminologii. București: Editura Universității din București, 2010, p. 73-98.
189. Tomescu S. Terminologia militară. Delimitări. Caracteristici. Relații cu alte limbaje (teză de doctorat). București, 2009. 438 p.
190. Topală D.V. Sinonimia în terminologia medicală (la nivelul elementelor de compunere). 2006. http://cis01.ucv.ro/litere/activ_st/publicatii/anale_lingv_2006.pdf (vizitat la 14.08.2011).
191. Trif R.-N. Influența limbii engleze asupra limbii române în terminologia informaticii. București: Academia Română, 2006. 324 p.
192. Tufiș D., Filip F.Gh. Limba română în societatea informațională – societatea cunoașterii. București: Academia Română, Editura Expert, 2002. 511 p.
193. Țircovnicu V. Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918). București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970. 328 p.
194. Țurcanu R.-C., Dorca R., Nagy R. Transfer de tehnologie – transfer de terminologie. Baia Mare – Cluj-Napoca: Universitatea de Nord, Risoprint. 2008. 236 p.
195. Urechia V.A. Istoria românilor. București, 1891, vol. I. 607 p.
196. Urechia V.A. Istoria școalelor de la 1800-1864. București: Imprimeria Statului, 1892 (vol. I). 406 p.
197. Ursu N.A. Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800. În: Limba română, IX, 1960, nr. 3, p. 33-46.
198. Ursu N.A. Formarea terminologiei științifice românești. București: Editura Științifică, 1962. 302 p.
199. Ursu D. Glosare de neologisme din perioada 1830-1860. În: Limba română, XIII, 1964, nr. 3, p. 250-265.
200. Ursu D., Ursu N.A. Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860). Vol. I. Iași: Cronica, 2004. 450 p.
201. Ursu D., Ursu N.A. Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860). Vol. II. Iași: Cronica, 2006. 500 p.

202. Vascenco V. Probleme de terminologie lingvistică. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975. 173 p.
203. Vasiliu Em. Definiția sensului sau definiția obiectului? În: Studii și cercetări lingvistice, XXXVII, 1986, 2, p. 85-91.
204. Vintilă-Rădulescu I. Terminologia și problemele ei actuale. București: Editura Academiei Române, 1999. 28 p.
205. Vintilă-Rădulescu I. Cuvinte străine în enunțuri românești. În: Studii de gramatică și de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram. Coordonator: acad. M. Sala. București: Editura Academiei Române, 2006, p. 442-455.
206. Vișinescu V. O istorie a presei românești. București: Editura Victor, 2000. 304 p.
207. Zbanț L. Abordarea textuală a traducerii în viziunea lui Eugeniu Coșeriu. În: Anuar de lingvistică și istorie literară. T. LI – 2001. Număr special *Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere*. București: Editura Academiei Române, 2012, p. 423-432. http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/43_ZBANT.pdf

În limba franceză:

208. Adda R. ș.a. Néologie et lexicologie. Paris: Larousse (Langue et langage), 1979. 224 p.
209. Aito Em. Terminologie, dénomination et langues minoritaires face à la modernité: vers une interrogation soucieuse du social. In: Cahiers du Rifal, n° 21, 2000. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle, p. 46-51.
210. Alexandru C., Gaudin F. Les contextes: à la source du terme? In: Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction», Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006. <http://perso.univ-lyon2.fr/~thoiron/JS%20LTT%202005/pdf/Gaudin.pdf> (vizitat la 30.V.2012).
211. Alic L. Définition terminographique vs définition lexicographique. În: Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 139-152.
212. Alves I.M. Néologie et société mondialisée: implications morphologiques. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 367-374.
213. Assal J.-L. La métaphorisation terminologique. In: Terminology Update, 1995, XXVIII-2. <http://www.initerm.net/post/2011/02/22/Les-metaphores-en-terminologie> (vizitat la 1.VI.2012).
214. Auger P. ș.a. Méthodologie de la recherche terminologique. Québec: Office de la langue française, 1978. 80 p.
215. Bachimont B. Ontologie régionale et terminologie: quelques remarques méthodologiques et critiques. In: Banque de mots, nr. 7, 1995, p. 67-86.
216. Banks D. Analyses des discours spécialisés. Revue française de linguistique appliquée, 2/2001 (vol. VI), p. 7-16.
217. Bannour A. Épistémologie de la traductologie. 2009. <http://abannour.unblog.fr/> (vizitat la 31.V.2012).
218. Bannour A. Traduction de mots ou dialogue des cultures? (entre l'absolutisme théorique et la compromission de la pratique). 2009. <http://abannour.unblog.fr/> (vizitat la 31.V.2012).
219. Beacco J.-Cl. Écritures de la science dans les médias. In: Carnet du Cediscor, 2000, nr. 6, p. 15-24.

220. Béjoint H. A propos de la monosémie en terminologie. In: *Meta*, XXXIV, 1989, 3, p. 405-411. <http://www.erudit.org/revue/meta/1989/v34/n3/002020ar.pdf> (vizitat la 12.08.2012).
221. Béjoint H., Thoiron Ph. *Le sens en terminologie*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2000. 281 p.
222. Benjamin W. *Problème de sociologie du langage*. In *Essais*, II, Paris: Denoël, 1983 [1935]. 221 p.
223. Benveniste E. *Problèmes de linguistique générale*, vol. II. Paris: Gallimard, 1974. 288 p.
224. Bertels A. Les spécificités en contexte: comment étudier la polysémie dans un corpus technique? In: *Préactes des Journées scientifiques AUF-LTT „Mots, termes et contextes”*, 2005. <http://perso.univ-lyon2.fr/~thoiron/JS%20LTT%202005/pdf/Bertels.pdf> (vizitat la 12.08.2012).
225. Bertels A. *Etudier la sémantique des termes techniques: des théories à la pratique*. TIA, 2009. www.irit.fr/TIA09/thekey/articles/bertels.pdf (vizitat la 30.V.2012).
226. Bessé (de) B. *Termes techniques nouveaux*. Paris: Feutry, 1982. 366 pp.
227. Bessé (de) B. *Le context terminographique*. In: *Meta*, XXXVI, 1991, 1, p. 111-120.
228. Bessé (de) B. *Cours de terminologie*. Genève: ETI Université de Genève, 1992. 127 p.
229. Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). *Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction»*, Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006. 741 p.
230. Boissy J. *Cahier de termes nouveaux*. Paris: CTN INaLF CNRS, 1991. 167 p.
231. Boissy J. *Cahier de termes nouveaux*. Paris: CTN INaLF CNRS, CILF, RINT, 1992. 159 p.
232. Boulanger J.-C. *Problématique d'une méthodologie d'identification des néologismes en terminologie*. In: *Néologie et lexicologie, colecția Langue et langage*, Paris: Larousse Université, 1979, p. 36-46.
233. Boulanger J.-C. *L'évolution du concept de néologie de la linguistique aux industries de la langue*. In: *Terminologie diachronique*. Paris: CILF, 1989, p. 193-211.
234. Bourigault D., Slodzian M. *Pour une terminologie textuelle*. In: *Terminologies nouvelles*, 1999, 21, p. 10-14.
235. Bouveret M. *Approche de la dénomination en langue spécialisée*. In: *Meta*, XLIII, 1998, 3, p. 1-18.
236. Bouzidi B. *Néologisme et temporalité dans le processus néologique*. In: *Synergies Algérie*, 2010, n° 9, p. 27-36.
237. Bozedean C. *Les ambiguïtés terminologiques dans la traduction spécialisée: le cas de quelques termes économiques*. In: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 203-210.
238. Briu J.J. (ed.) *Terminologie I: analyser des termes et des concepts*. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien, 2011. VI. 224 p.
239. Brunet S. *D'où ça vient? Inventaire étymologique du français quotidien*. Paris: Mots et Cie, 2000. 125 p.
240. Budin G. *L'apport de la philosophie autrichienne au développement de la théorie de la terminologie: ontologie, théories de la connaissance et de l'objet*. In: *Langages* 4/2007 (n° 168), p. 11-23.
241. Busuioc I. *L'Approche cognitive dans l'étude de la langue comme outil de communication*. In: *Dialogos*, București, 2003, nr. 8, p. 11-18.
242. Cabré M.T. *Terminologie ou terminologies? Spécialité linguistique ou domaine interdisciplinaire?* In: *Meta*, XX, 1991, p. 55-63.

243. Cabré M.T. La terminologie. Théorie, méthode et applications. Paris: Armand Colin, 1998. 322 p.
244. Cabré M.T. Terminologie et linguistique: la théorie des portes. In: Cahiers du Rifal. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle, 2000, vol. 21, p. 10-15.
245. Cabré M.T. La terminologie, une discipline en évolution: le passé, le présent et quelques prospectives. 2007. www.upf.edu/pdi/df/teresa.cabre/.../ca07passe.pdf (vizitat la 30.V.2012).
246. Calberg-Challot M., Roche Ch., Damas L. Définition du terme vs définition du concept: pour une diversité langagière et une conceptualisation commune. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 567-578.
247. Caldas (de) S. Néologie terminologique et emprunt: résultat d'une interculturalité qui défie le temps. Analyse et traitement des emprunts lexicaux en français et en portugais dans un corpus officiel bilingue spécialisé dans le domaine de l'enseignement. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 341-354.
248. Candel D. Néologie et terminologie: activités et réflexions. In: Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie), 1999, nr. 20, decembrie, p. 44-53.
249. Candel D. La définition chez les scientifiques. In: Cahiers du Rifal, 2000, n° 21. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle, p. 52-57.
250. Candel D. La terminologie entre science et discours? Remarques sur la terminologie institutionnelle. In: Linx [En ligne], 52|2005, mis en ligne le 27 janvier 2011. <http://linx.revues.org/196> (vizitat la 19.07.2012).
251. Candel D. Terminologie de la terminologie. Métalangage et reformulation dans l'Introduction à la terminologie générale et à la lexicographie terminologique d'E. Wüster. In: Langages 4/2007 (n° 168), p. 66-81.
252. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l'expression. Paris: Didier/Hatier, 1992. 927 p.
253. Chaudiron St. Terminologie, ingénierie linguistique et gestion de l'information. In: Depecker L., Langages 157. La terminologie: nature et enjeux, 2005, p. 25-35.
254. Condamines A. Linguistique de corpus et terminologie. In: Langages, 39e année, 2005, n°157, p. 36-47.
255. Contente M., Filho S.S. Ontoterminologie de l'éducation médicale: conception et organisation. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 557-566.
256. Corbeil J.-C. Le rôle de la terminologie en aménagement linguistique: genèse et description de l'approche québécoise. In: Langages 4/2007 (n° 168), p. 92-105.
257. Costa R. Texte, terme et contexte. In: Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction», Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006, p. 79-89.
258. Cusin-Berche F. Le management par les mots. Étude sociolinguistique de la néologie. Paris: L'Harmattan, 1998. 218 p.
259. Depecker L. Le français dans le monde. In: Grand Larousse annuel, édition 1993, Paris, Larousse, 94, p. 61-66.
260. Depecker L. L'inventivité terminologique. In: Le livre de l'année, édition 1996. Paris: Larousse, p. 349-351.

261. Depecker L. Le signe entre signifié et concept. În: Béjoint H. și Thoiron Ph. Le sens en terminologie. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 96-103.
262. Depecker L. Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, 2002. 200 p.
263. Depecker L. Contribution de la terminologie à la linguistique. In: Langages 157. La terminologie: nature et enjeux, 2005, p. 6-13.
264. Depecker L., Roche Ch. Entre idée et concept: vers l'ontologie. In: Langages 4/2007 (n° 168), p. 106-114. www.cairn.info/revue-langages-2007-4-page-106.htm (vizitat la 2.VI.2012).
265. Depecker L. Leçon de mots... techniques. In: l'École des lettres, collèges, n° 1, 2007:2008, p. 39-40.
266. Desmet I. Évolutions théoriques et méthodologiques dans la recherche en néologie scientifique et technique. In: Actele Colocviului Internațional «La néologie scientifique et technique: bilan et perspectives». 28 noiembrie 2003, Roma. <http://www.realiter.net/spip.php?article225> (vizitat la 9.09.2012).
267. Desmet I. Variabilité et variation en terminologie et langues spécialisées: discours, textes et contextes. In: Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction», Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006, p. 235-249.
268. Desmet I. Terminologie, culture et société. Éléments pour une théorie variationniste de la terminologie et des langues de spécialité. In: Cahiers du Rifal, 2007, n° 26. Terminologie, culture et société, p. 3-13.
269. Diki-Kidiri M. Une approche culturelle de la terminologie. In: Cahiers du Rifal, 2000, n° 21. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle, p. 27-31.
270. Diki-Kidiri M. Éléments de terminologie culturelle. In: Cahiers du Rifal, 2007, n° 26. Terminologie, culture et société, p. 14-25.
271. Druță Inga, Șaganean Gabriela. Traductible vs intraductible: perspective interculturelle. In: Les langues-cultures a l'université, Buletin științific, Academia de Studii Economice din București, 2009, nr. 6, p. 11-17.
272. Druță Inga. La localisation – un aspect pragmatique de la communication globale. În: Studii și cercetări de onomastică și lexicologie, Universitatea din Craiova, 2009, nr. 1-2, p. 128-137.
273. Druță Inga. Considérations sur la synonymie terminologique dans le langage de marketing. În: Studii și cercetări de onomastică și lexicologie, Universitatea din Craiova, 2011, nr. 1-2, p. 163-173.
274. Dubois J. Les problèmes du vocabulaire technique. In: Cahiers de lexicologie, 1966, vol. XVII, II, n° 9, p. 103-112.
275. Dubois J. La spécificité de la définition en terminologie (par comparaison avec la définition en lexicographie). In: Actes du 6e Colloque international de terminologie. Pointe-au-Pic, Quebec, du 2 au 7 octobre 1977. Québec: Office de la langue française, 1979, p. 44-59.
276. Dubuc R. Manuel pratique de terminologie. Paris: CILF, 1980. 105 p.
277. Elimam A. Entre prototypisation et mise en discours: les enjeux du sens. In: Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction», Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006, p. 109-121.
278. Enache E. Traduction et terminologie. În: Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 195-202.

279. Felber H. Manuel de terminologie. Paris: UNESCO, 1987. 375 p.
280. Fréjaille (Ferreira Queiros) R.M. Étude terminologique du discours spécialisé de la Pollution. 2002. http://theses.univ-lyon2.fr/documents/lyon2/2002/ferreiraqueiros_rm#p=0&a=title (vizitat la 3.07.2012).
281. Fréjaille R.M. Le corpus en analyse terminologique de domaines composantes et interdisciplinaire. In: Van Campenhout M. & Lino T & Costa R. (ed.), *Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité*. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 593-604.
282. Gardes Tamine J. Les métaphores lexicalisées dans la langue et dans les langues de spécialité: un obstacle à la compréhension. In: *Synergies Italie*, 2007, 3, p. 13-19.
283. Gaudin F. Pour une socioterminologie. Des problèmes sémantiques aux pratiques institutionnelles. Coll. «Publications de l'Université de Rouen», no 182, Rouen: Université de Rouen, 1993. 255 p.
284. Gaudin F. Usages sociaux des termes: theories et terrains. In: *Meta*, 1995, 40/2, p. 191-329.
285. Gaudin F. Terminologie: l'ombre du concept. In: P. Thoiron (éd.), *La dénomination, Méta*, 1996, 41/4, p. 604-621.
286. Gaudin F. Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie. Bruxelles: De Boeck și Larcier, Editions Duculot, 2003. 286 p.
287. Gaudin F. La socioterminologie. In: Depecker L., *Langages* 157, 2005, p. 80-93.
288. Gaudin F. Quelques mots sur la socioterminologie. In: *Cahiers du Rifal*, 2007, n° 26. Terminologie, culture et société, p. 26-35.
289. Gâță A., Ciobanu G., Cârâc I. *Mélanges de terminologie et de sémantique*. Galați: Academica, 2003. 313 p.
290. Gérard Ch. Création lexicale, sens et textualité: theories et analyses. [En ligne], Volume XVI, n°2, 2011. Coordonné par Céline Poudat. <http://www.revue-texto.net/index.php?id=2849> (vizitat la 31.V.2012).
291. Giaufret A. NormalisaTICE et implantaTICE: conflits, succès et échecs francophones dans la normalisation et l'implantation terminologique des nouvelles technologies pour l'enseignement. In: *Synergies Italie*, 2007, 3, p. 121-135.
292. Goosse A. *La néologie française aujourd'hui: observations et réflexions*. Paris: Conseil international de la langue française. 1975. 72 p.
293. Gouadec D. *Terminologie. Constitution des données*. Paris: Afnor, 1990. 218 p.
294. Gouadec D. *Terminologie et terminotique – outils, modèles et méthodes*. Paris: La Maison du Dictionnaire, 1993. 312 p.
295. Gouadec D. *En bons termes*. Paris: La Maison du Dictionnaire, 1999. 215 p.
296. Gouadec D. Terminologie, traduction et rédaction spécialisées. In: Depecker L., *Langages* 157. La terminologie: nature et enjeux, 2005, p. 14-24.
297. Guilbert L. La spécificité du terme scientifique et technique. In: *Langue française*, 1973, n°17, Larousse, Paris, p. 5-18.
298. Guilbert L. Théorie du néologisme. In: *Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, 1973, n°25, p. 9-29.
299. Guilbert L. *La créativité lexicale*. Paris: Larousse, 1975. 285 p.
300. Hamon Th. s.a. Détection de liens de synonymie: complémentarité des ressources générales et spécialisées. In: *Terminologies nouvelles*, 1999, nr. 19, p. 61-66.
301. Hermans A., Vansteelandt A. Néologie traductive. In: *Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie)*, 1999, nr. 20, p. 37-43.

302. Hermes A. Eléments de sociologie de la terminologie. In: Schaezen (de) C. (ed.), Terminologie et société. Paris: La Maison du Dictionnaire, 2004, p. 9-46.
303. L'Homme M.-C. Les enseignements d'un mot polysémique sur les modèles de la terminologie. In: Cahiers de Grammaire, 2000, 25. Sémantique et Corpus, p. 71-91. <http://w3.erss.univ-tlse2.fr/textes/publications/CDG/25/CG25-5-LHomme.pdf> (vизitat la 12.08.2012).
304. L'Homme M.-C. La terminologie: principes et techniques. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal, 2004. 278 p.
305. Humbley J. La réception de l'œuvre d'Eugen Wüster dans les pays de langue française. In: C. Cortès (éd.), Des fondements théoriques de la terminologie, Cahiers du CIEL, 2004, p. 33-51.
306. ISO 1087-1/2000. Travaux terminologiques. Vocabulaire. Théorie et applications.
307. ISO 1087-2/2000. Travaux terminologiques. Vocabulaire. Partie 2: Applications logicielles.
308. ISO 704/200. Travail terminologique. Principes et méthodes.
309. Jacques M.P. Polysémie et phénomènes discursifs dans les textes spécialisés. Séminaire de l'ERSS, Toulouse, 2001. 55 p.
310. Jacquet-Pfau Ch. Lexicographie et terminologie au détour du XIXe siècle: La Grande Encyclopédie. In: Langages 4/2007 (n° 168), p. 24-38.
311. Jacquet-Pfau Ch., Sablayrolles J.-F., Humbley J. Emprunts, créations «sous influence» et équivalents. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 325-340.
312. Janssen M., Van Compenhoud M. Terminologie traductive et représentations des connaissances: l'usage des relations hyponimiques. In: Depecker L. Langages 157. La terminologie: nature et enjeux, 2005, p. 63-80.
313. Kacprzak A. Diversité technolèctale en diachronie: le cas de quelques termes médicaux français. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 355-366.
314. Kocourek R. La langue française de la technique et de la science. Wiesbaden: Brandsteter, 1982, 1991. 259 p.
315. Křečková V. Les tendances de la néologie terminologique en français contemporain. 1997. <http://www.phil.muni.cz/rom/kreckova97.pdf> (vизitat la 1.07.2012).
316. Ledouble H., Trurnit Verbic R. Le «Vert»: couleur, signal, symbole. Étude lexicographique à partir d'un corpus quadrilingue. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 633-650.
317. Lerat P. Sémantique descriptive. Paris: Classiques Hachette, 1983. 127 p.
318. Lerat P. Terminologie et sémantique descriptive. In: La Banque des mots, 1988, no. spécial, CILF, Paris, p. 11-30.
319. Lerat P. Les internationalismes dans les langues romanes. In: Annexes des Cahiers de linguistique hispanique médiévale, 1988, vol. 7, p. 483-491.
320. Lerat P. Les fondements théoriques de la terminologie. In: La Banque des mots, numéro spécial, 1989, 2, p. 51-62.
321. Lerat P. Terminologie vs lexicographie. In: Français scientifique et technique et le dictionnaire de langue (ed. Danielle Candel). Paris: Didier Érudition, 1994. 201 p.

322. Lerat P. Les langues spécialisées. Paris: PUF, 1995. 201 p.
323. Lerat P. Le contenu terminologique au péril de l'interdisciplinarité. Le cas de *connaissances*. In: Terminologie et interdisciplinarité, Louvain La neuve, Peeters, 1997, p. 5-14.
324. Lerat P. Terme et microcontexte: les prédications spécialisées. In 7es Journées scientifiques AUF-LTT: Mots, termes et contextes [online]. 2005. <http://perso.univ-lyon2.fr/~thoiron/JS%20LTT%202005/pdf/Lerat.pdf> (vizitat la 6.08.2012).
325. Lerat P. Texte spécialisé et terminologie. 2009. <http://www.intralinea.org/specials/article/1732> (vizitat la 8.08.2012).
326. Lerat P. Communautés de travail et diversité terminologique: le préemballage, ses conceptualisations et ses enjeux. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 177-184.
327. Lurquin G. A travers l'épaisseur sémantique des termes. In: Traduction spécialisée et terminologie diachronique. Paris: CILF, 1989, p. 38-42.
328. Manoli I. Le Comparatisme linguistique et littéraire – parcours et perspectives. Chişinău: ULIM, 2012. 328 p.
329. Mejri S. La terminologie des sciences de gestion en contexte: terme ou mot? In: Blampain D. & Thoiron Ph. & Van Campenhoudt M. (ed.). Mots, termes et contextes. Actes des 7es Journées scientifiques du réseau de chercheurs «Lexicologie, terminologie, traduction», Bruxelles-Belgique, 8-10 septembre 2005. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2006, p. 699-709.
330. Merhy L. Le discours médical médiatisé: rhétorique et terminologie. ULG, Actes du Colloque international Traduire la diversité, 6-8 mai 2010, Liège, Belgique. <http://www.l3.ulg.ac.be/colloquetraduction2010/textes/merhy.pdf> (vizitat la 2.VI.2012).
331. Meyer I., Mackintosh K. L'étirement du sens terminologique, aperçu du phénomène de la déterminologisation. In: Béjoint H., Thoiron Ph. Le sens en terminologie. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 198-217.
332. Miclău P. (coord.) Les langues de spécialité. Bucureşti: Universitatea din Bucureşti, 2002. <http://ebooks.unibuc.ro/lis/PaulMiclau-LesLanguesDeSpecialite/1234.htm>. 245 p. (vizitat la 1.VI.2012).
333. Mortureux M.-F. Les résistances à la néologie terminologique: système lexical et facteurs socio-culturels. In: Meta, 1987, vol. 32, n°3, Presses de l'Université de Montréal, Montréal, p. 250-254.
334. Mortureux M.F. La lexicologie entre langue et discours. Paris: Editions Sedes, 1997. 192 p.
335. Vocabulaire systématique de la terminologie. Montréal: Office de la langue française (OLF), 1985. 42 p.
336. Oliveira I. La métaphore terminologique sous un angle cognitif. In: Meta, journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal, 2005, vol. 50, n° 4. <http://id.erudit.org/iderudit/019923ar> (vizitat la 1.VI.2012).
337. Oliveira I. Sens figuré et compréhension humaine. In: Actes du colloque interdisciplinaire: Nouvelles perspectives de la recherche française sur la culture portugaise (5-6 février 2007), p. 89-99. http://www.msh-clermont.fr/IMG/pdf/11-OLIVEIRA_89-99_.pdf (vizitat la 2.VI.2012).
338. Oliveira I., Ploux S. Vers une méthode de détection et de traitement automatique de la métaphore. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 429-440.
339. Otman G. Les représentations sémantiques en terminologie. Paris: Masson, 1996. 216 p.
340. Pavel S., Nolet D. Précis de terminologie. Ottawa: Bureau de la traduction, 2001. 140 p.

341. Petit G. L'introuvable identité du terme technique. In: *Revue française de linguistique appliquée* 2/2001 (vol. VI), p. 63-79.
342. Petralli A. Néologismes, internationalismes et mondialisation. In: *Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie)*, 1999, nr. 20, p. 60-67.
343. Pruvost J., Sablayrolles J.-F. *Les néologismes*. Paris: PUF (Que sais-je?), 2003. 128 p.
344. Pruvost J. Preface. Du «terme», de la «terminologie» et de la néologie dans les dictionnaires. In: Sablayrolles J.-F. (sous la direction de). *Néologie et terminologie dans les dictionnaires*. Paris: H. Champion, 2008, p. 9-12.
345. Quemada B. A propos de la néologie. Essai de délimitation des objectifs et des moyens d'action. In: *La Banque de mots*, 1971, nr. 2, p. 137-150.
346. Quemada B. Avant-propos. In: *Neologica*, 2007, nr. 1, p. 6-7.
347. Rastier F. Le terme: entre ontologie et linguistique. 1995. http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Terme.html (vizitat la 17-18.VII.2012).
348. Rastier F. De la signification au sens – pour une sémiotique sans ontologie. 2003. <http://www.revue-texto.net/1996-2007/Inedits/Inedits.html> (vizitat la 31.V.2012).
349. Rastier F. La traduction: interprétation et genèse du sens. 2007. <http://www.revue-texto.net/1996-2007/Lettre/Lettre.html> (vizitat la 31.V.2012).
350. Reutenaeur C. Vers un traitement automatique de la néosémie: approche textuelle et statistique. [En ligne], Volume XVII – n°1 et 2, 2012. <http://www.revue-texto.net/index.php?id=3046> (vizitat la 1.VI.2012).
351. *Recommandations relatives à la terminologie. 2 Conférence des Services de traduction des États européens, 2e éd. rév. et enrichie*. Berne: OFCL, 2002.
352. Rey A. *Le Lexique, images et modèles: du dictionnaire à la lexicologie*. Paris: Armand Colin, 1977. 307 p.
353. Rey A. *La terminologie. Noms et notions*. Paris: Presses universitaires de France, 1979. 127 p.
354. Rey A. *Synonymie, néonymie et normalisation terminologique*. In: *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie. Actes du Colloque international de terminologie (1982)*, Girsterm, Québec, 1983, p. 281-310.
355. Rey A. *Les fonctions de la terminologie: du social au théorique*. In: *Actes du sixième Colloque OLF-STQ de terminologie. L'ère nouvelle de la terminologie*. Québec: Gouvernement du Québec, 1988, p. 87-108.
356. Rey A. *Dictionnaire amoureux des dictionnaires*. Paris: Plon, 2011. 998 p.
357. Roche C. *Terminologie et ontologie*. In: Depecker L., *Langages 157. La terminologie: nature et enjeux*, 2005, p. 48-62.
358. Rondeau G. *Introduction à la terminologie (2e édition)*. Québec: Gaétan Morin, 1984. 238 p.
359. Rousseau L.-J. *Terminologie et aménagement des langues*. In: Depecker L., *Langages 157. La terminologie: nature et enjeux*, 2005, p. 93-102.
360. Rousseau L.-J. *Élaboration et mise en œuvre des politiques linguistiques*. In: *Cahiers du Rifal*, 2007, n° 26. *Terminologie, culture et société*, p. 58-71.
361. Sablayrolles J.-F. *La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes*. Paris: Honoré Champion, 2000. 592 p.
362. Sablayrolles J.-F. *Nomination, dénomination et néologie: intersection et différences symétriques*. In: *Neologica*, 2007, nr. 1, p. 12 (rezumat). <http://www-ldi.univ-paris13.fr/download/neologica-1.pdf> (vizitat la 1.09.2012).

363. Sablayrolles J.-F. À propos de quelques métanéonymes. In: Cahiers du CIEL 2007-2008, UFR EILA, Paris 7, p. 105-115. <http://www.eila.univ-paris-diderot.fr/recherche/clillac/ciel/cahiers/2007-2008> (vизitat la 30.08.2012).
364. Sager J.C. Pour une approche fonctionnelle de la terminologie. In: Béjoint H., Thoiron Ph. Le sens en terminologie. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 40-60.
365. Savatovsky D. Le Vocabulaire philosophique de Lalande (1902-1923): lexicographie spécialisée ou prototerminographie? In: Langages 4/2007 (n° 168), p. 39-52.
366. Schaetzen (de) C. Le vocabulaire des produits génériques dans la grande distribution. In: Revue française de linguistique appliquée, 2/2001 (Vol. VI), p. 103-113.
367. Schaetzen (de) C. (ed.). Terminologie et société. Paris: La Maison du Dictionnaire, 2004. 250 p.
368. Siblot P. Une linguistique qui n'a plus peur du réel. In: Cahiers de Praxématique, 1990, n° 15, p. 12-36.
369. Slodzian M. La V.G.G.T. (Vienna General Theory of Terminology) et la Conception Scientifique du Monde. In: Le langage et l'homme, 1993, vol. XXVIII, n°4, De Boeck Université, p. 223-232.
370. Slodzian M. Comment revisiter la doctrine terminologique aujourd'hui? In: Terminologie et Intelligence Artificielle. La Banque des mots, 1995, N° spécial 7, p. 11-18.
371. Slodzian M. L'émergence d'une terminologie textuelle et le retour du sens. In: Béjoint H., Thoiron Ph. Le sens en terminologie. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 61-85.
372. Temmerman R. Une théorie réaliste de la terminologie: le sociocognitivism. In: Cahiers du Rifal, 2000, n° 21. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle, p. 58-64.
373. Temmerman R. Les métaphores dans les sciences de la vie et le situé socioculturel. In: Cahiers du Rifal, 2007, n° 26. Terminologie, culture et société, p. 72-83.
374. Thoiron Ph. s.a. Notion d' «archi-concept» et dénomination. In: La dénomination, Meta, 1996, numéro spécial, 41/4, p. 512-524.
375. Tillier S. Terminologie et nomenclatures scientifiques: l'exemple de la taxonomie zoologique. In: Depecker L., Langages 157. La terminologie: nature et enjeux, 2005, p. 103-116.
376. Toma C.-A. Terminologie discursive et termes migrants. În: Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 37-52.
377. Tremblay Ch. Du *pôle de développement* au *cluster*: l'effet de domination dans la circulation internationale des concepts. In: Philologica Jassyensia, 2008, vol. 4, nr. 2, p. 221-241.
378. Ullmann S. Précis de sémantique française. Berne: A. Francke S.A., 1952. 334 p.
379. Ungureanu L. L'interpénétration langue généralé – langue spécialisée dans le discours d'Internet. Paris: Connaissances et Savoirs, 2006. 449 p.
380. Valli A., Bramati A. Traduire les métaphores ontologiques dans l'espace roman. Le cas du français vers l'italien. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 479-492.
381. Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011. 692 p.
382. Van Dai Vu. Métaphore conceptuelle en traduction juridique et équivalence. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). Passeurs de mots, passeurs d'espoir. Lexicologie,

terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 493-502.

383. Vecchi (de) D. La nomination et son «suivi»: entreprises et pragmatologie. In: *Neologica*, 2007, n° 1, p. 51-66.

384. Vecchi (de) D. Les mots des entreprises: des termes mal connus. In: Van Campenhoudt M. & Lino T. & Costa R. (ed.). *Passeurs de mots, passeurs d'espoir*. Lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2011, p. 149-160.

385. Wüster E. L'étude scientifique générale de la terminologie, zone frontalière entre la linguistique, la logique, l'ontologie, l'informatique et les sciences des choses. In: G. Rondeau et H. Felber (éds). *Textes choisis de terminologie*. Québec: GIRSTERM, Université Laval, 1981, p. 57-114.

386. Zbanț L. La spécificité des traductions dans une société multiethnique. *Revue Scolia*, nr. 25, 2011, Université de Strasbourg, p. 123-133.

387. Zbanț L. Le rôle de la socioterminologie dans la formation des traducteurs. In: *La linguistique entre recherche et application*. Actes du Colloque international organisé à l'occasion du 45-ème anniversaire du Département de Philologie Française „Grigore Cincilei” de l'Université d'Etat de Moldova. Chișinău, le 8 octobre 2010. Tome 2. CEP USM, 2011, p. 140-150.

În limba engleză:

388. Alejo R. Where does the money go? An analysis of the container metaphor in economics: The market and the economy. In: *Journal of Pragmatics*, 2009, 30, p. 1-14. http://www.academia.edu/1184672/IJILTH01.01_Rafael_ALEJO_The_container_schema_in_economics_and_its_discourse_pp.64-79 (vizitat la 4.02.2013).

389. Bourigault D., Jacquemin Ch., L'Homme M.-Cl. *Recent Advances in Computational Terminology*. Amsterdam: John Benjamins, 2001. 379 p.

390. Butiurca D. Levels of Analysis of Metaphor Terminology. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 111-122.

391. Butiurca D. The conceptual metaphor and the cultural substrate (*Etudes d'anthropologie linguistique et terminologie*). Paris: Editions ProdifMultimedia, 2011. 177 p.

392. Cabré M.T., Adelstein A. The Specificity of Units with Specialized Meaning: Polysemy as Explanatory Factor. In: *DELTA*, 2002, nr. 18. ESPECIAL, São Paulo, p. 1-25. http://www.scielo.br/scielo.php?pid=s0102-4502002000300003&script=sci_arttext#NOTA (vizitat la 12.08.2012).

393. Cabré M.T. Theories of terminology: their description, prescription and explanation. In: *Terminology* 9/2, 2003, p. 163-199.

394. Ciobanu G. *Romanian Words of English Origin*. Timișoara: Amphora, 1997. 143 p.

395. Ciobanu G. *Adaptation of the English Element in Romanian*. Timișoara: Mirton, 2004. 212 p.

396. *Computerm 98. First Workshop on Computational Terminology. Proceedings*. Montréal, Université de Montréal, 1998. 103 p.

397. Druță Inga. Linguistic Situation in Republic of Moldova: Linguistic Planning and Standardization. În: *materialele Simpozionului Internațional „Situția lingvistică în Muntenegru: normă și standardizare”* (Podgorica, 24-25 mai 2007), Podgorica, Academia de Științe și Arte din Muntenegru, 2008, vol. 87, p. 411-416.

398. Druță Inga. An Overview of Neologisms in the Republic of Moldova. In: *Dabartinė leksikografija ir leksikologija*, Vilnius, 2011, p. 154-162.

399. Druță Inga. Difficulties of Terminological Equivalence in Specialized Languages. In: *Specialized Languages and Conceptualization*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2013, p. 8-17.

400. Druță Inga, Șaganean Gabriela, Buruiană Sabin. The Beginning of the Romanian Economic Terminology: the 19th Century. In: *Specialized Languages and Conceptualization*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2013, p. 64-77.

401. Gál N. The Effects of the EU's Language Policy on Revitalizing Endangered languages. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 261-270.

402. Han B.-O. The Culture specific Element – A Mark of the National Feature. In: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 343-350.

403. Klein Thompson J. *Interdisciplinarity. History, Theory and Practice*. Detroit, Wayne State University Press, 1990. 331 p.

404. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

405. Marcus S. Creative Metaphors in the scientific language. În: *Analele Științifice ale Universității Ovidius, Studia in Honorem Eugen Coseriu. Secțiunea Filologie, tom. V, 1994, p. 233-251.*

406. Museanu E. Peculiarities of Textual Analysis in the Economic Terminology. În: *Terminology and translation studies. Plurilingual terminology in the context of european intercultural dialogue* (coord. Doina Butiurca, Inga Druță, Attila Imre). Cluj-Napoca: Scientia, 2011, p. 53-68.

407. Picht H., Draskau J. *Terminology: An Introduction*. Guilford: University of Surrey Press, 1985. 265 p.

408. Pragglejaz Group. MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse. In: *Metaphor and Symbol, 2007, 22 (1), p. 1-39.*

409. Silaški N., Kilyeni A. The Money is a liquid metaphor in economic terminology – a contrastive analysis of English, Serbian and Romanian. In: *Professional Communication and Translation Studies, 2011, nr. 4 (1-2), p. 63-72.*

410. Sowa J.F. Lexical Structures and Conceptual Structures. In: J. Pustejovsky (ed.). *Semantics and the Lexicon*. Dordrecht: Kluwer Academic Press, 1993, p. 223-262.

411. Stambuk A. Metaphor in scientific communication. In: *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal, 1998, vol. 43, n° 3, p. 373-379.* <http://id.erudit.org/iderudit/007045ar> (vizitat la 1.VI.2012).

412. Temmerman R. *Towards New Ways of Terminological Description. The Sociocognitive Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000. 258 p.

În limba rusă:

413. Бурляй С.А. Взаимодействие терминологической и общепотребительной лексики в современном французском языке. М., 1974. 35 p.

414. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение. Москва: Академия, 2008. 304 p.

415. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва: Editorial URSS, 2012 (изд. 5). 264 p.

416. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. Вопросы теории. Либроком, 2012. 248 p.

În limba catalană:

417. Cabré M.T. La neologia efimera. In: *Lèxic i neologia*, M.T. Cabré, J. Freixa y E. Solé (eds.). Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 2002, p. 13-28.

DICȚIONARE

- Antonescu 1862 = G.M. Antonescu. *Dicționar român. Mic repertor de cunoștințe generali, coprinzând vorbe streine cu etimologia, termeni tehnici, numini proprie, noțiuni istorice ș.c.l.* București: Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, 1862.
- Bădescu *et alia* 2005 = I. Bădescu ș.a. *Dicționar de sociologie rurală*. București: Mica Valahie, 2005.
- CA = Aurel Candrea, Gh. Adamescu. *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*. București: Cartea Românească, 1926.
- Chivu 1992 = Gh. Chivu ș.a. *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*. București: Editura Științifică, 1992.
- Costinescu 1870 = Ion Costinescu. *Vocabularu romano-francesu*. București, 1870.
- DCR² 1997 = Florica Dimitrescu. *Dicționar de cuvinte recente* (ediția a doua). București: Logos, 1997.
- DCEP = *Dicționarul complet al economiei de piață*. București: Societatea Informația, 1994.
- DE = *Dicționar enciclopedic*. București: Editura Enciclopedică, 1993-2009.
- DEM 2005 = *Dicționar enciclopedic de mediu* (coord. C. Pârvu). București: Editura Monitorului Oficial, 2005 (două volume).
- Dicț. ecol. 1982 = Petre Neacșu, Zoe Apostolache-Stoicescu. *Dicționar de ecologie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- DEX 1998 = *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Academia Română, Univers Enciclopedic, 1998.
- DEX 2009 = *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Academia Română, Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- DEXI 2007 = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Arc, Gunivas, 2007.
- Dicț. ped. 1979 = *Dicționar de pedagogie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
- Dicț. term. ped. 1998 = Sorin Cristea. *Dicționar de termeni pedagogici*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
- DLR = (seria veche) *Dicționarul limbii române*. Tomul I-II. București: Academia Română, Librăriile Socec, 1913-1937.
- DLR = (seria nouă) *Dicționarul limbii române*. Seria nouă. București: Editura Academiei Române, 1965
- DSL 2005 = Angela Bidu-Vrânceanu ș.a. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2005.
- Dubois 1999 = Jean Dubois ș.a. *Dictionnaire de linguistique*. Paris: Larousse, 1999.
- Encicl. ecol. 2010 = Ion Dediu. *Enciclopedia de ecologie*. Chișinău: Știința, 2010.
- Hangiu 1987 = Ion Hangiu. *Dicționar al presei literare românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- Laurian, Massimu 1871-1876 = Laurian A.T., Massimu J.C. și colab. *Dictionariulu limbei romane*. București: Nova Tipographia a Laboratoriloru Romani 19. Strat'a Academiei, 1871-1876.
- Lexicul panlatin al schimbărilor climatice*. Realiter, 2010.
- Lexicul panlatin de marketing economic*. Realiter, București, 2011.

- Lex. ped. 2006 = Mircea Ștefan. *Lexicon pedagogic*. București: Aramis Print, 2006 (colecția *Educația XXI*).
- Lex. prot. med. 1999 = Florina Bran, Ildikó Ioan, Dinu Marin ș.a. *Mic lexicon de protecția mediului*. București: Editura Economică, 1999.
- MDA = *Micul dicționar academic* (vol. I-IV). București: Academia Română, Univers Enciclopedic, 2001-2003.
- MDN 2000 = Florin Marcu. *Marele dicționar de neologisme*. București: Saeculum, 2000.
- Mounin 1974 = Georges Mounin. *Dictionnaire de la linguistique*. Paris: Presses Universitaires France, 1974.
- NDN 1997 = Florin Marcu. *Noul dicționar de neologisme*. București: Editura Academiei Române, 1997.
- NDU 2008 = Ioan Oprea, Carmen Gabriela Pamfil, Radu Rodica ș.a. *Noul dicționar universal al limbii române*, ed. a 3-a. Litera Internațional, 2008.
- Negulici 1848 = I.D. Negulici. *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimate până acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai primi d-acum înainte, și mai ales în științe*. Bucuresci: în Tipografia Colegiului, 1848.
- Neveu 2009 = Franck Neveu. *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris: Armand Colin, 2009.
- Poenar 1840 = P. Poenar. *Vocabular francezo-românesc*. București: Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1840 (vol. I), 1841 (vol. II).
- P&P 1862 = Protopopescu E., Popescu V. *Nou dicționar portativ de toate dicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, copriindu și termeni științifici și litterari*. Bucuresci: Tipografia lui Toma Teodorescu, 1862.
- Protopopescu 1870 = Protopopescu E. *Nou dicționar portativ de toate zicerile noi (radicale) reintroduse și introduse în limba română și de termeni tehnici ai științelor, literilor și arților, cu o explicație mai întinsă a termenilor de drept și economie politică*. Bucuresci: Librariu Editoră G. Joanide & A. Spirescu, 1870.
- Resmeriță 1924 = Resmeriță Al. *Dicționarul etimologico-semantic al limbii române*. Craiova: Institutul de Editură „Ramuri”, 1924.
- Scriban 1939 = August Scriban. *Dicționarul limbii românești*. Iași: Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- Stamati 1851 = Teodor Stamati. *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*. Iași, 1851.
- George Volceanov. *Dicționar de argou al limbii române*. București: Editura Niculescu, 2007.
http://glossary.ro.eea.europa.eu/terminology/list_html?letter=A

IZVOARE (literatură primară)

- ABCA = *ABC sau bucoavna spre folosul scolelor neamului romanesc*. Sibiu, 1783.
- ACL = Antim Ivireanul. *Carte sau lumină, cu drepte dovediri din dogmele besearicii Răsăritului, asupra dejghinării papistașilor*. Snagov, 1699.
- AI = *Alegerile lui Ippocrat* (ms. rom. VI/1, BCU Iași, c. 1750).
- AIC = [Așezământul lui Iosif al II-lea pentru cadastru], foaie volantă, Viena sau Sibiu, 1786. BRV IV, nr. 499.
- Alleseanu Gh. *Terminologie comercială*. București: Socec, 1924.
- Angelescu N.A. *C.A. Rosetti. Prim staroste al negustorilor bucureșteni. 1816-1885*. București: Institutul de Arte Grafice „Lucașfăru” S.A., 1932.
- Asachi 1858 = Gh. Asachi. *Cvestia învățăturii publice în Principatul Moldovei*. Iași, 1858.

- Aurelian 1967 = P.S. Aurelian. *Opere economice*. București: Editura Academiei RSR, 1967.
- Bârzea 1995 = Cezar Bârzea. *Arta și știința educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
- BB = *Biblia, adecă dumnezeiasca Scriptură*. București, 1688.
- BCI = Iuliu Barasch. *Cursul de igienă populară*. București, 1857.
- BD = Ioan Bobb. *Dicționarul românesc, latinesc și unghuresc*, două volume. Cluj, 1822-1823.
- BEM = Baumeister. *Legile firei, itica și politica sau filosofia cea lucrătoare* (traducere din limba latină de Samuil Micu). Sibiu, 1800.
- BIP = Ioan Brezoianu. *Învățătorul primar sau povețe și sfaturi pentru a pregăti pe învățătorii primari*. București, 1848.
- BLM = Baumeister. *Loghica adecă partea cea cuvântătoare a filosofiei* (traducere din limba latină de Samuil Micu). Buda, 1799.
- BV2 = *Bucvari pentru pruncii ceii rumânești carii să află în Crăia Ungurească și hotarele ei împreunate*. Viena, 1781.
- Catalog 1967 = *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a țărilor române în sec. XVII-XIX*. București, 1967 (vol. II).
- CC = *Codul Calimachi* (1833). București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958 (ediție critică bilingvă româno-greacă).
- CCB = *Condica de comerț cu anexele ei*. București, 1840.
- CD = D. Cantemir. *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*. Iași, 1698; ed. V. Căndea, București, 1969.
- Cerghit, Vlăsceanu 1988 = Ioan Cerghit, Lazăr Vlăsceanu (coord.). *Curs de pedagogie*. București: Universitatea din București, 1988.
- CH = D. Cantemir. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*; ed. Gr. Tocilescu, în D. Cantemir, *Opere*, VIII, București, 1901.
- Cihac, I.N., 1837 = Gh. Cihac. *Istoria naturală*. Întâia oară în limba românească compusă (de doctorul medeșin și Cavalier Cihac). Iași, 1837.
- CL = *Cartea legilor, pravililor de obște pârgărești*, trei volume (traducere de translatorul Toma Moldovan, revizuită de Ion Budai-Deleanu). Cernăuți, 1812.
- Codicele de comerț*. București: Tipografia Cesar Bolliac (prima ediție: 1840, trad. din franceză), 1865.
- Cornea, E., I-II, 1849 = Dionisie Piru Tesaleanu. *Encolpiul doctorilor sau medicina practică, cuprinzând 363 de boale numite elinește, italienește și românește, cunoștința patimelor, caracterul, cauzele (pricinele) și vindecarea sau cura lor, fiziologia și anatomia trupului omenesc, materia sau medicina vindecării, dietetica (paza), igiena (ținerea sănătății)*. Adunate din cărțile osebiților doctori (medici). Tipărită de a doua oară la Atena la anul 1840, iară acum tradusă pe române și tipărită prin postelnicul D. Cornea. Vol. I-II, 1849.
- Cosm.¹ = *Cozmografie, ce să zice împărțeala pământului*, copiată de Costea dascălul, Brașov, 1693-1703 (ms. rom. BAR nr. 1436, f. 68^r-75^r).
- Cosm.² = *Cosmografie, adecă izvodirea lumii*, copiată de ieromonahul Antim, Cozia, 1766 (ms. rom. BAR nr. 1556).
- Cristea 2001 = Sorin Cristea. *Pedagogie generală. Curs pentru Învățământul Deschis la Distanță (IDD)*. Constanța, 2001. <http://www.scribd.com/doc/36888942/Pedagogie-General-259-Sorin-Cristea> (vizitat la 7-15.03.2013).
- CTD II = *Carte trebuincioasă pentru dascalii școalelor de jos românești neunite în chesaro-crăieștile țări de moștenire*. Viena, 1785 (vol. II).

- Cucoș 2006 = Constantin Cucuș. *Pedagogie*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Iași: Editura Polirom, 2006.
- CV = *Calendari la anul de la nașterea lui Hristos 1794*. Viena, publicat de Paul Iorgovici.
- DC I, II, III, IV = Joseph Delaporte. *A toată lume călătorie sau înștiințare de lumea nouă și cea veche* (traducere de Mihai Cantacuzino, după versiunea rusească, a operei *Le Voyageur français*, în 1785). La BCU Iași, ms. IV-18, trei volume. Al patrulea volum, din 1788, la BAR, ms. 3771.
- DCI II = *De lipsă cărțice pentru învățători*. Viena, 1785 (vol. II).
- Did. funcț. = Michel Minder. *Didactica funcțională. Obiective, strategii, evaluare*. Chișinău: Cartier, 2003.
- Didier 1994 = Michel Didier. *Economia: regulile jocului*. București: Humanitas, 1994.
- DIP = *Pentru descoperirea a multor împărății și locuri care s-au descoperit și s-au aflat de portugali*, copie moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (ms. rom. BAR nr. 3533).
- Doft.¹ = *Meșteșugul doftoriei* [Țara Românească]. c. 1760-1770 (ms. rom. BAR nr. 933).
- Doft.² = *Meșteșugul doftoricesc* [Țara Românească]. c. 1760-1770 (ms. rom. BAR nr. 4841).
- Manolache Drăghici. *Iconomia rurală și dumesnică seau învățatură pentru lucrarea pământului și îmbunătățirea gospodăriei de câmp și de casă culese din cărți în limbi străine*. Iași, 1834.
- EBG = D. Eustatievici Brașoveanul. *Gramatica rumânească*, 1757. BAR, ms. 583.
- EDE = D. Eustatievici. *Desvoaltele și tâlcuitele evanghelii*. Sibiu, 1789.
- EG = Dimitrie Eustatievici Brașoveanul. *Gramatica românească*. Brașov, 1757; ed. N.A. Ursu, 1969.
- ESI = D. Eustatievici. *Scurt izvod pentru lucruri de obște și de chilin în scrisori de multe chipuri*. Sibiu, 1792.
- GA = *Geografia Ardealului* [Transilvania]. c. 1660-1680; ed. Gaster, CR, I, p. 175-178.
- GC = Iordache Golescu. *Condica limbii rumânești*. BAR, ms. 844 (vol. I), 845 (vol. II), 846 (vol. III), 847 (vol. IV), 848 (vol. V), 849 (vol. VI) și 850 (vol. VII).
- Geogr. = *Poveastea țărâlor și împărățiilor câte-s în pământul Asiei*, copiată de Costea dascălul din Șchei, în 1703 (ms. rom. BAR nr. 1436, f. 49^r-68^r).
- Ion Ghica. *Convorbiri economice*. București: Editura Librăriei Socecu & Comp., 1879 (ediția a treia).
- GIC = Dinicu Golescu. *Însemnare a călătorii mele...* Buda, 1826.
- GN = *Gheografie noauă*, copie moldovenească, c. 1780 (ms. 121, Arhivele Statului Iași).
- GR = *Gheografia Rosiei*, copiată de Anatolie, Râmnic, 1774-1778 (ms. rom. BAR nr. 1267, f. 366r-367r).
- GSP = *Gheografia sau scrierea pământului*. Buda, vol. I, 1814, vol. II, 1815.
- Spiru C. Haretu. *Cestiuni de învățământ*. București, 1897.
- HG = [Amfilohie Hotiniul]. *Lecciónes adică cuvântare scoasă de la întâie parte a gramaticii...* Iași, 1789.
- Hoanță, *Economie* = Nicolae Hoanță. *Economie și finanțe publice*. Iași: Polirom, 2000.
- IF = [Înștiințare privitoare la prădăciunile făcute de francezi]. [Viena], 1799. BRV IV, nr. 262.
- IIE = [Instrucțiuni privitoare la emigrație], foaie volantă, Sibiu, 1787.
- IIS = *Instrucții* [privitoare la emigrația din Bucovina], foaie volantă tradusă de Ion Budai-Deleanu. [Viena, 1787]. BRV IV, nr. 211.
- IO = Paul Iorgovici. *Observații de limba rumânească*. Buda, 1799.
- IPC = [Învățătură pentru chitanțe date în schimbul bunurilor rechiziționate de armată], foaie volantă, Sibiu, 1788. BRV IV, nr. 216.
- ISI = *Învățătură despre sămănarea inului, pentru Bohemia, Moravia și Silezia*. Liov, 1804.
- ITI = *Începuturi temeinice ale istoriei de obște* (traducere de Ioan Molnar). Sibiu, 1798.
- ÎÎ = *Întâia învățătură* [Banat], a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (ms. rom. BAR nr. 280).
- KPA = A. von Kotzebue. *Pedagogul*, traducere de Gh. Asachi. Iași, 1839.

- Kretzulescu, M., 1842 = F.E. Fodéré. *Manual pentru îngrijitorii și îngrijitoarele de bolnavi, pentru îngrijitoarele de femei lehuze, pentru moașe și pentru mume de familie îndeobște*. Tradus din limba franceză de N.A. Kretzulescu. București, 1842.
- Kretzulescu, A., 1843 = N.A. Kretzulescu. *Manual de anatomie descriptivă*. București, 1843.
- D. Aug. Laurian. *Elemente de economie politică*. Carte de școală întocmită după publicațiuni străine. București: Editura Librăriei Socecu & Comp., 1897.
- LC = *Legiuirea Caragea* (1818). București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955.
- Lit. 1679 = Dosoftei. *Dumnezăiasca Liturghie*. Iași, 1679; ed. N.A. Ursu, Iași, 1980.
- LPT = *Povățuitorul tinerimei cătră adevărata și dreapta cetire*. Buda, 1826.
- LSM = [Legile sașilor din Ardeal], traducere de Samuil Micu, copiată de Simion Balomiri din Sas Sebeș în 1794. BFCAR, ms. 246, fondul Blaj, nr. 255.
- Maior, Î., 1816 = *Învățătură pentru ferirea și doftoria boalelor, ale vitelor celor cu coarne, precum și a cailor, a oilor și a porcilor*. Traducere din limba maghiară de Petru Maior. Buda, 1816.
- MG = *Tâlcuirea sau arătarea gramaticii slovenești*, copiată de Mihai logofăt, 1672-1673 (ms. rom. BAR nt. 3473, f. 370^r-403^v).
- MGram. = Macarie. *Gramatica rumânească*. Sihla, 1773 (ms. rom. BAR nr. 102).
- Mist. = *Mistirio sau Sacrament sau Taine 2 din cele 7; Botezul și Sf. Mir*. Târgoviște, 1651.
- Mol. 1681 = Dosoftei. *Molitvenic de-nșăles*. Iași, 1681.
- MPI = *Manuductor pentru învățătorii șolasticești*, traducere din germană de Ioan Mihuț. Buda, 1818.
- MTM = S. Micu. *Teologhia moralicească*, traducere din limba latină, două volume. Blaj, 1796.
- MTT = Ambrosius Marlianus. *Teatron politicon, privesite politicească*, traducere din neogreacă de prin anii 1770-1775 de Toma Dimitriu, logofătul mitropoliei din Iași. BAR, ms. 1569, copie din 1787.
- NMSF = Nils Nyström, *Mijlociri noauă aflate pântru stângerea focului*, traducere din limba germană. Liov, 1794.
- NPC = Em.I. Nichifor. *Pravilă comerțială*, traducere din limba germană. Brașov, 1837.
- OF = *Alese fabule, acum întâi pre limba rumânească înturnate de Nicolae Oțălea*, Viena, 1784. Ediția îngrijită și prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, 1985, cu textul original reprodus în facsimile.
- Orșan 2007 = Florica Orșan. *De la pedagogie la științele educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007.
- Pamfil 2003 = Alina Pamfil. *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*. București: Editura Paralela 45, 2003.
- Panțuru 2008 = Stan Panțuru, Rodica Mariana Niculescu ș.a. *Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculum-ului. Aspecte de management al curriculum-ului*. Brașov: Editura Universitatea Transilvania, 2008.
- PBV = G.A. Polizu. *Vocabular româno-german*, înavuțit și cores de G. Bariț. Brașov, 1857.
- PC = *Pravilniceasca condică* (1870). București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- PCP = Eufrosin Poteca. *Cuvinte panighirice și moralnice*. București, 1826.
- Dimitrie Pop (ed.). *Povățuitorul educației copiilor de amândouă sexuri prelucrat după mai mulți autori francezi*. Iași: Tipografia Institutului Albina, 1846.
- PV = *Pravilă de obște asupra faptelor rele și a pedepsirii lor*, traducere din limba germană de Ion Budai-Deleanu. Viena, 1788.
- PZ = *Piatra zmintelii* (ms. rom. BAR nr. 1314 din 1774, f. 106-182).
- Relații monetare = Ana Cojol. *Relații monetare și financiare internaționale*. București: Editura Bucura Mond, 1997.
- RI = [Rânduiala stabilirii impozitelor pe imobile], foaie volantă, Sibiu, 1789. BRV, IV, nr. 230.

- RIC = Ch. Rollin. *Istoria antică*, vol. I, traducere din neogreacă de Constantin Cocorăscu în 1767. BAR, ms. 5846.
- RJ = *Rânduială judecătorească de obște*, text paralel german-român, traducere de translatorul Georg Oechsner, revizuită de Ion Budai-Deleanu. Viena, 1787.
- RNV = [Rânduiala cea nouă a vânilor], foaie volantă, Viena, 1784. BRV IV, nr. 190.
- RPT = [Rânduială privitoare la pădurile din Transilvania], Sibiu, 1789. BRV IV, nr. 229.
- RSM = *Reglement a șolelor publice din Prințipatul Moldovii*. Iași, 1835. BCU Iași, ms. IV-60.
- Ioan Rus. *Icoana Pământului sau carte de geografie*. Tom I. Blaj, 1842.
- RV = [Rânduiala lui Iosif al II-lea pentru vânătoare], foaie volantă, text paralel german-român, tradusă de Ion Budai-Deleanu, [Viena], 1786. BRV II, nr. 505.
- SCM = Gh. Șincai. *Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri...* Blaj, 1783.
- SG = *Tâlcuirea sau arătarea gramaticii slovenești*, copiată de Staicu logofăt (ms. rom. BAR nr. 312, f. 217-254).
- SH = *Sobornicescul hrisov* (1785, reeditat în 1835 și 1839). București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- SIU = [Manual de istorie universală predat prin anii 1815-1819 în seminarul de la Socola din Iași], traducere anonimă din germană după J.B. Schütz, Viena, 1805. BAR, ms. 2791, f. 5-327, copie din 1824.
- SSC = N. Suțu. *Notiții statistice asupra Moldaviei*, traducere de Teodor Codrescu. Iași, 1852.
- Stamati, M., 1841 = Teodor Stamati. *Manual de istorie naturală, prescurtat pentru tinerimea românească*. Iași, 1841.
- Stere 1996 = Stere C. *Social-democratism sau poporanism?* Galați: Porto-Franco, 1996.
- Târn. = *Evgheniasmos sau Obnovlenie sau Târnosanie*, Târgoviște, 1652.
- TAI = D. Țichindeal. *Arătare despre starea acestor noauă introduse șolasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*. Buda, 1813.
- TGR = Radu Tempea. *Gramatică românească*. Sibiu, 1797.
- TPE = Pierre d'Herbigny. *Privire politică a Evropii toată din anu 1825*, tradusă din limba franceză și adnotată de comisul Ionică Tăutu, la Constantinopol, prin anii 1825-1826. BAR, ms. 5887, copie de Costache Conachi (fapt pentru care traducerea acestei scrieri și adnotările respective i-au fost atribuite poetului moldovean).
- UB = *Urbariul* [pentru Banat], [Viena, 1781].
- UT = *Urbariumul* [pentru Transilvania], traducere din limba latină [Cluj, 1819].
- Vasici, A., 1830 = Pavel Vasici-Ungurean. *Antropologia sau scurta cunoștință despre om și despre însușirile sale*. Buda, 1830.
- Vasici, N., 1846 = Pavel Vasici-Ungurean. *Neputința și a ei totală vindecare cu mijloace simple cercate prin experiență și aprobate de mulți pătimiși*. Brașov, 1846.
- VMP = Antoniu Velini. *Manual de metodică și pedagogie pentru profesorii scoalelor primare*. Iași, 1860.
- VPP = Guillaume. *Pedagoghia și metodică pentru învățătorii șolelor orășenești și sătești*, traducere de Naum Petrovici. Buda, 1818.

Publicații periodice

- AR = *Albina românească*, gazetă politico-literară, Iași, 1829-1850
B = *Buciumul*, București, 1889-1890
BFO = *Buletin, foaie oficială*, Iași, 1833-1859
BGO = *Buletin, gazetă administrativă*, apoi *gazetă oficială*, București, 1832-1859
CR = *Curierul românesc*, gazetă politică, administrativă, culturală și literară, București, 1829-1848
CA = *Calendar pentru poporul românesc* (apoi *Calendar pentru români*), cu suplimentul intitulat *Almanah de învățătură și petrecere*, editat de M. Kogălniceanu pentru 1842-1846 și din 1847 de Gh. Asachi
D = *Dâmbovița, foaie politică și literară*, București, 1858-1860
FMIL = *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1838-1865
GM = *Gazeta de Moldavia*, Iași, 1850-1858
GT = *Gazeta de Transilvania*, Brașov, 1838-1865
IL = *Icoana lumii, foaie pentru îndeletnicirea moldoromânilor*, Iași, 1840-1841
MN = *Muzeu național, gazetă literală și industrială*, București, 1836-1838
PS = *Poporul suveran*, București, 1848
R, 1838 = *România*, 1838
R, 1848 = *România*, 1848, *Românul*
SD = *Steaua Dunării*, Iași, 1855-1859
T = *Timpul, jurnal politico-comercial*, București, 1854-1857
TR = *Telegraful român*, gazetă de informație socială și culturală, Sibiu, 1853-1860
V = *Vestitorul românesc*, București, 1837-1857
Z = *Zimbrul*, gazetă politică și literară, Iași, 1850-1852

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctor habilitat sunt rezultatul cercetării și realizării științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Inga Druță

12 februarie 2014

CURRICULUM VITAE

Date personale:

Numele și prenumele: Inga DRUȚĂ
Data și locul nașterii: 17 august 1965, or. Călărași, Republica Moldova
Cetățenia: Republica Moldova
Adresa: str. Miorița, nr. 10 a, Chișinău, MD-2028
Tel., e-mail: 00373 (22) 29 57 34 (s), +373 795 13570, idruta@yahoo.fr

Studii:

1972 – 1982 Elevă, Școala Medie nr. 1 din Călărași
1982 – 1987 Studentă, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova
1994-1998 Doctorandă, Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași
2011-2013 Stagiu de postdoctorat, Universitatea AȘM

Grade și titluri științifice, titluri onorifice:

1999 Doctor în filologie, specialitatea *Stilistică și poetică*

Experiență profesională Activitatea de cercetare și coordonare:

1990 – 1991 Cercetător științific inferior, Centrul Republican de Terminologie
1991 – 2006 Cercetător științific, Centrul Național de Terminologie
2006 – 2010 Cercetător științific superior; director al Centrului Național de Terminologie
2010 până în prezent Cercetător științific coordonator; director al Centrului de Terminologie din cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Participare la granturi și proiecte:

2006-2008 (proiect instituțional, director de proiect)	Cercetarea terminologiilor ramurale și crearea Bazei de Date Terminologice în vederea asigurării funcționării limbii de stat în toate sferile de activitate
2008 – 2010 (proiect instituțional, director de proiect)	Armonizarea și standardizarea terminologică: modalități de transfer al cunoștințelor în societatea informațională prin dicționare terminologice electronice
2011 – 2014 (proiect instituțional, director de proiect)	Corector ortografic, gramatical și stilistic pentru limba română

Colaborare internațională:

2002 până în prezent	Membru al Rețelei Panlatine de Terminologie REALITER
2011 – 2014 (proiect internațional, codirector)	Dicționar poliglot de termeni (Târgu-Mureș – Chișinău)

Alte activități:

2006 până în prezent	Membru al Consiliului științific al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei
2009 până în prezent	Membru al Colegiului de redacție al revistei <i>Studii și cercetări de lexicologie și onomastică</i> , Universitatea din Craiova, Facultatea de Litere
2008 până în prezent	Membru al Comisiei municipale pentru problemele respectării legislației lingvistice din cadrul Primăriei municipiului Chișinău
2008 până în prezent	Membru al Comisiei de experți în domeniul publicității din cadrul Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței, Republica Moldova
2009 până în prezent	Vicepreședinte al Comisiei pentru reglementarea onomasticii și terminologiei naționale a Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei
2009 până în prezent	Președinte al Comisiei Republicane pentru Reglementarea Onomasticii

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale)

23-24 septembrie 2004	Colocviul „Tratatamentul neologismelor în limba română în mileniul III”, București, Academia Română
13-14 octombrie 2005	Colocviul Internațional „Traducerea specializată”, București, ASE
24-25 mai 2007	Simpozionul Internațional „Situția lingvistică în Muntenegru: normă și standardizare”, Podgorica, Muntenegru
25-28 octombrie 2007	Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului <i>Eugen Coșeriu</i> „Limbaje și comunicare”, ediția a IX-a, Suceava
14-15 decembrie 2007	Atelierul „Resurse lingvistice și instrumente pentru prelucrarea limbii române”, Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”
28-29 februarie 2008	Seminarul Internațional „Instrumente pentru asistarea traducerii”, București, Uniunea Latină
23-25 aprilie 2008	Conferința Științifică Internațională „Lexicology and terminology: theory, practice and history”, Vilnius, Lituania
25-27 septembrie 2008	Simpozionul Internațional „Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european”, Iași, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
25-28 martie 2009	Colocviul Internațional „Les langues-cultures à l’université”, București, ASE
22-23 octombrie 2009	Conferința Internațională „Integrarea europeană: între tradiție și modernitate”, Târgu-Mureș, Universitatea „Petru Maior”
10-12 noiembrie 2009	Simpozionul Internațional „Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Limbă, limbaj, vorbire”, Chișinău, Institutul de Filologie al AȘM
21-22 septembrie 2010	Colocviul Internațional „3T: Terminologie – Terminografie – Terminotică”, București, „TermRom”
19-21 septembrie 2011	Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea. Interferențe multietnice în antroponimie”, Baia Mare, Universitatea de Nord

26 octombrie 2011	Workshopul Exploratoriu „Terminologia plurilingvă și <i>Dicționarul poliglot de termeni</i> ”, Târgu-Mureș, Universitatea „Petru Maior”
27-28 octombrie 2011	Simpozionul Internațional „Terminologie plurilingvă în contextul dialogului intercultural european”, Târgu-Mureș, Universitatea „Petru Maior”
10-11 noiembrie 2011	Colocviul Internațional „Lecturi in memoriam acad. Silviu Berejan”, Chișinău, Institutul de Filologie al AȘM
1 octombrie 2012	Simpozionul Științific „Terminologia plurilingvă și traducerea într-o societate multietnică”, Chișinău, USM, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine
22-23 noiembrie 2012	Conferința Internațională „Comunicare, context, interdisciplinaritate”, Târgu-Mureș, Universitatea „Petru Maior”
30 noiembrie 2012	Colocviul Internațional „Filologia secolului XXI. Creativitatea lingvă: de la semn la text”, Bălți, Universitatea „Alecu Russo”
19-21 septembrie 2013	Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului <i>Eugen Coșeriu</i> „Lingvistică integrală – multilingvism – discurs literar”, ediția a XII-a, Cernăuți, Universitatea Națională „Yurii Fedkovici”
25-26 septembrie 2013	Simpozionul Internațional „Integrare europeană/identitate națională; plurilingvism/multiculturalitate – limba și cultura română: evaluări, perspective”, Iași, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Calificarea: Limbi străine	Lingvist; terminolog; traducător specializat rusa – nivel avansat, franceza – nivel mediu, engleza – nivel mediu